

तं उपेति, एवं उपेन्तो^१ च तत्थेव आदिताय लोहपठविया^२ निपज्जापेत्वा
निरयपालेहि पञ्चसु ठानेसु आकोटियमानं तत्तं^३ खिलसङ्घातं तिण्हधार-
मयसूलमुपेति, यं सन्धाय भगवता वुत्तं “तत्तं अयोखिलं हत्थे गमेन्ती”
ति आदि । ततो परा उपड्डुगाथा अनेकानि वस्ससहस्सानि तत्थ
पच्चित्वा पक्कावसेसानुभवनत्थं अनुपुब्बेन खारोदकनदीतीरं^४ गतस्स
यं तं “तत्तं अयोगुळं मुखे पक्खिपन्ति, तत्तं तम्बलोहं मुखे आसिञ्चन्ती”
ति वुत्तं, तं सन्धाय वुत्तं । तत्थ अयो ति लोहं । गुळसन्निभं ति बेलुव-
सण्ठानं । अयोगहणेन चेत्य तम्बलोहं, इतरेण अयोगुळं वेदितव्वं ।
पतिरूपं ति कतकम्मानुरूपं ।

R. 480

गाथा-अत्थवर्णना

६७४. ततो परासु गाथासु न हि वग्गू ति “गण्हथ पहरथा” ति
आदीनि वदन्ता निरयपाला^५ मधुरवाचं न वदन्ति । नाभिवजन्ती ति
न सुमुखभावेन अभिमुखा जवन्ति, न सुमुखा उपसङ्कमन्ति, अनयव्यसन-
मावहन्ता एव उपसङ्कमन्ती ति वुत्तं होति । न ताणमुपेन्ती ति ताणं
लेणं पटिसरणं हुत्वा न उपगच्छन्ति, गण्हन्ता हनन्ता एव उपेन्ती ति
वुत्तं होति । अङ्गारे सन्थते सयन्ती^६ ति अङ्गारपव्वतं आरोपिता
समाना अनेकानि वस्ससहस्सानि सन्थते अङ्गारे सेन्ति । गिनिसम्पज्ज-
लितं^७ ति समन्ततो जलितं सब्बदिसासु च^८ सम्पज्जलितं^९ अग्निं ।
पविसन्ती ति महानिरये पक्खित्ता समाना ओगाहन्ति । महानिरयो नाम
यो सो “चतुक्कण्णो” ति वुत्तो, नं योजनसते ठत्वा पस्सतं अक्खीनि
भिज्जन्ति ।

B. 200

10

20

गाथा-अत्थवर्णना

६७५. जालेन च ओनहियाना ति अयोजालेन पलिवेठेत्वा
मिगलुद्धका मिगं विय हनन्ति । इदं देवदूते अवुत्तकम्मकारणं^{१०} । अन्धं व

१. उपेतो—सी०, रो० ।

२. पठविया—स्या०, रो० ।

३. तत्तायोखिलसङ्घात—सी०, रो ।

४. खारोदिकनदीतीरं—सी०, रो० ।

५. नरकपाला—सी० स्या०, रो० ।

६. सेन्ती—सी०, स्या०, रो० ।

७. अग्निनि समं जलितं—सी०, स्या०, रो० ।

८. वा—सी०, रो० ।

९. समज्जलितं—सी०, रो० ।

१०. अवुत्तकम्मकरणं—स्या० ।



तिमिसमायन्ती ति अन्धकरेन अन्धमेव बहलन्धकारत्ता “तिमिसं” ति सञ्जितं धूमरोरुवं नाम नरकं गच्छन्ति । तत्र किर नेसं खरधूमं धायित्वा अक्खीनि भिज्जन्ति, तेन “अन्धंवा” ति वुत्तं । तं विततं हि यथा महिकायो ति तं च अन्धतिमिसं महिकायो विय विततं होती ति अत्थो । “वित्थतं” ति पि पाठो । इदं पि देवदूते अवुत्तकम्मकारणमेव ।

गाथा-अत्यवण्णना

६७६. अथ लोहमयं ति अयं पन लोहकुम्भी पठविपरियन्तिका चतुनहुताधिकानि द्वे योजनसतसहस्सानि गम्भीरा समतित्तिका तत्रलोह-पूरा^१ होति । पच्चन्ति हि तासु चिररत्तं ति तासु कुम्भीसु दीघरत्तं पच्चन्ति । अग्गिसमासू ति अग्गिसमासु । समुप्पिलवाते^२ ति समुप्पिलवन्ता, सकिं पि उद्धं सकिं पि अधो गच्छमाना फेणुदेहकं पच्चन्ती ति वुत्तं होति । देवदूते वुत्तनयेनेव तं वेदितव्वं ।

गाथा-अत्यवण्णना

६७७. पुब्बलोहितमिस्से ति पुब्बलोहितमिस्साय लोहकुम्भिया । तत्थ किं ति तत्थ । यं^४ यं^४ दिसकं ति दिसं विदिसं^५ । अधिसेती ति गच्छति । “अभिसेही” ति पि पाठो, तत्थ यं यं दिसं अल्लीयति अपस्सयती ति अत्थो । कलिस्सती ति बाधीयति । “कलिज्जती” ति पि पाठो, पूति होती ति अत्थो । सम्फुसमानो ति तेन पुब्बलोहितेन फुट्टो समानो । इदं पि देवदूते अवुत्तकम्मकारणं^६ ।

गाथा-अत्यवण्णना

६७८. पुळ्ळाववसथे ति पुळ्ळवानं आवासे । अयं पि लोहकुम्भीयेव देवदूते “गूथनिरयो” ति वुत्ता, तत्थ पतितस्स सूचिमुखपाणा ब्रविआदीनि

१. विकतं—सी०, रो० ।

३. समुप्पिलवासो—सी०, रो०;

समुप्पिलवाधो—स्या० ।

६. अवुत्तकम्मकरणं—सी०, रो० ।

२. तत्थ०—सी० ।

४-४. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

५. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

छिन्दित्वा अट्टिमिञ्जं खादन्ति । गन्तुं न हि तीरमपत्थीति
अपगन्तुं न हि तीरं अत्थि । “तीरवमत्थी” ति पि पाठो, सोऽप्येवमत्थी ।
तीरमेव एत्थ “तीरवं” ति वुत्तं । सब्बसमा हि समन्तकपल्लाति यस्मा
तस्सा कुम्भिया उपरिभागे पि निकुज्जितत्ता सब्बत्थ समा समन्ततो
कटाहा, तस्मा अपगन्तुं तीरं नत्थि ति वुत्तं होति ।

5

गाथा-अत्थवणना

६७९. असिपत्तवनं देवदूते वुत्तनयमेव । तं हि दूरतो रमणीयं
अम्बवणं विय दिस्सति, अथेत्थ लोभेन नेरयिका पविसन्ति, ततो नेसं
वातेरितानि पत्तानि पतित्वा अङ्गपच्चङ्गानि छिन्दन्ति । तेनाह—“तं
पविसन्ति समुच्छिदगत्ता” ति । तं पविसन्ति ततो सुट्ठु छिन्नगत्ता
होन्तीति । जिह्वं बळिसेन गहेत्वा आरजयारजया विहनन्तीति तत्थ
असिपत्तवने वेगेन धावित्वा पतितानं मुसावादीनं नेरयिकानं^१ निरयपाला
जिह्वं बळिसेन निक्कळित्वा यथा मनुस्सा अल्लचम्मं भूमियं पत्थरित्वा
खिलेहि आकोटेन्ति, एवं आकोटेत्वा फरसूहि फालेत्वा फालेत्वा^२
एकमेकं कोटिं छिन्देत्वा विहनन्ति, छिन्नछिन्ना कोटि पुनपुनं समुट्ठाति ।
“आरचयारचया” ति पि पाठो, आविञ्चित्वा^३ आविञ्चित्वा ति
अत्थो । एतं पि देवदूते अवुत्तकम्मकारणं ।

10

R. 482

15

गाथा-अत्थवणना

६८०. वेतरणिं ति देवदूते “महती खारोदका नदी” (म० नि०
३.२५७) ति वुत्तनदि । सा किर गङ्गा विय उदकभरिता दिस्सति,
अथेत्थ न्हायिस्साम पविस्सामा ति नेरयिका पतन्ति^४ । तिण्हधारखुर-
धारं ति तिण्हधारं^५ खुरधारं^६, तिक्खधारखुरधारवतिं ति वुत्तं होति ।
तस्सा किर नदिया उद्धमधो उभयतीरेसु च तिण्हधारा खुरा पटिपाटिया
ठपिता विय तिट्ठन्ति, तेन सा “तिण्हधारा खुरधारा ति वुच्चति । तं

20

१. समच्छिन्नगत्ता—सी०, स्या०, सो० । २. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४. आवट्टित्वा—स्या० ।

५. पपतन्ति—स्या० ।

६-६. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।



तिण्हधारखुरधारं उदकासाय उपेन्ति अल्लीयन्ती ति अत्थो । एवं उपेन्ता^१ च पापकम्मेन रोदिता^२ तत्थ मन्दा पपतन्ति बाला ति अत्थो ।

गाथा-अत्थवण्णना

B. 202

६८१. सामा सबला ति एतं परतो “सोणा” ति इमिना योजे-
तब्बं । सामवण्णा कम्मासवण्णा च सोणा खादन्ती ति वुत्तं होति ।
5 काकोलगणा ति कण्हकाकगणा । पटिगिद्धा ति सुट्ठु सज्जातगेधा हुत्वा,
“महागिज्झा” ति एके । कुलला ति कुल्लपक्खिनो, “सेनानमेतं नामं”
ति एके । वायसा ति अकण्हकाका । इदं पि देवदूते अवुत्तकम्मकारणं ।
तत्थ वुत्तानि पि पन कानिचि इध न वुत्तानि, तानि एतेसं पुरिम-
पच्छिमभाग्ता वुत्तानेव होन्ती ति वेदितब्बानि ।

गाथा-अत्थवण्णना

- 10 ६८२. इदानि सब्बमेवेतं नरकवुत्तिं दस्सेत्वा ओवदन्तो “किच्छा
वतायं” ति गाथमाह । तस्सत्थो—किच्छा वत अयं इध नरके
नानप्पकारकम्मकरणभेदा वुत्ति, यं जनो फुसति किब्बिसकारी । तस्मा
इध जीवितसेसे जीवितसन्ततिया विज्जमानाय इध लोके ठितो येव
समानो सरणगमनादिकुसलधम्मानुष्ठानेन किच्चकरो नरो सिया^३
15 भवेय्य । किच्चकरो भवन्तो पि च सातच्चकारितावसेनेव भवेय्य, न
पमज्जे मुहुत्तं पि न पमादमापज्जेय्या ति अयमेत्थ समुच्चयवण्णना ।
यस्मा पन वुत्तावसेसानि पदानि पुब्बे वुत्तनयत्ता उत्तानत्थत्ता च
सुविज्जेय्यानेव, तस्मा अनुपदवण्णना न कता ति ।

R. 483

सुत्तनिपातट्टकथाय

कोकालिकसुत्तवण्णना निद्धिता ।

१. उपेता—सी०, स्या०, रो० ।

२. चोदिता—सी०, रो० ।

३. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।



११. नालकसुतवर्णना

उत्पत्ति-कथा

६८५. आनन्दजाते ति नालकसुतं । का उत्पत्ति ? पदुमुत्तरस्स किर भगवतो सावकं मोनेय्यपटिपदं पटिपन्नं दिस्वा तथत्तं अभिकङ्खमानो ततो पभुति कप्पसतसहस्सं पारमियोपूरेत्वा असितस्स इसिनो भागिनेय्यो नालको नाम तापसो भगवन्तं धम्मचक्कप्पवत्तितदिवसतो सत्तमे दिवसे “अञ्जातमेतं” ति आदीहि द्वीहि गाथाहि मोनेय्यपटिपदं पुच्छि, तस्स भगवा मोनेय्यं ते उपञ्चिस्सं” ति आदिना नयेन तं व्याकासि । परिनिब्बुते पन भगवति सङ्गीतिं करोन्तेनायस्मता महा-कस्सपेन आयस्मा आनन्दो तमेव मोनेय्यपटिपदं पुट्ठो येन यदा च समादपितो नालको भगवन्तं पुच्छि, तं सब्बं पाकटं कत्वा दस्सेतुकामो “आनन्दजाते” ति आदिका वीसति वत्थुगाथायोवत्वा अभासि । तं सब्बं पि “नालकसुतं” ति वुच्चति ।

तत्थ आनन्दजाते ति समिद्धिजाते वुद्धिप्पत्ते । पतीते ति तुट्ठे । अथ वा आनन्दजाते ति पमुदिते । पतीते ति सोमनस्सजाते । सुचिवसने ति अकिलिट्ठवसने । देवानं हि कप्परुक्खनिब्बत्तानि वसनानि रजं वा मलं वा न गण्हन्ति । दुस्सं गहेत्वा ति इध दुस्ससदिसत्ता “दुस्सं” ति लद्धवोहारं दिब्बवत्थं उक्खिपित्वा । असितो इसी ति कण्हसरीरवण्णत्ता एवंलद्धनामो इसि । दिवाविहारे ति दिवाविहारट्टाने । सेसं पदतो उत्तानमेव ।

सम्बन्धतो पन—अयं किर सुद्धोदनस्स पितु सोहहनुरञ्जो पुरोहितो सुद्धोदनस्स पि अनभिसित्तकाले सिप्पाचरियो हुत्वा अभिसित्त-काले पुरोहितो येव अहोसि^१ । तस्स सायं पातं राजुपट्टानं आगतस्स



राजा दहरकाले विय निपच्चकारं अकत्वा अञ्जलिकम्ममत्तमेव करोति ।
 R. 484 धम्मता किरसा पत्ताभिसेकानं सकयरानूनं । पुरोहितो तेन निब्बिज्जित्वा
 “पब्बज्जामहं महाराजा” ति आह । राजा तस्स निच्छयं अत्वा “तेन
 हि आचरिय ममेव उय्याने वसितब्बं, यथा ते अहं अभिण्हं पस्सेय्यं” ति
 5 याचि, सो “एवं होतू” ति पटिस्सुणित्वा तापसपब्बज्जं पब्बजित्वा रञ्जा
 उपट्ठहियमानो उय्याने येव वसन्तो कसिणपरिकम्मं कत्वा अट्ठ समा-
 पत्तियो पञ्चाभिञ्जायो च निब्बत्तेसि । सो ततो पभुति राजकुले भत्त-
 किच्चं कत्वा हिमवन्तचातुमहाराजिकभवनादीनं अञ्जतरं गत्वा
 दिवाविहारं करोति । अथेकदिवसं तावतिसंभवनं गत्वा रतनविमानं
 10 पविसित्वा दिब्बरतनपल्लङ्के निसिन्नो समाधिसुखं अनुभवित्वा सायन्ह-
 समयं वुट्ठाय विमानद्वारे ठत्वा इतो चितो च विलोकेन्तो सट्ठियोजनाय
 महावीथिया चेलुक्खेपं कत्वा बोधिसत्तगुणपसंसितानि थुनिवचनानि वत्वा
 कीळन्ते सक्कप्पमुखे देवे अद्स । तेनाह आयस्मा आनन्दो—“आनन्द-
 जाते...पे०...दिवाविहारे” ति ।

गाथा-अत्थवण्णना

- 15 ६८६. ततो सो एवं दिस्वान देवे...पे०...किं पटिच्च । तत्थ
 उदग्गे ति अब्भुन्नतकाये । चित्तिं^१ करित्त्वाना ति आदरं कत्वा ।
 कल्यरूपो ति तुट्ठरूपो । सेसं उत्तानत्थमेव ।

गाथा-अत्थवण्णना

- B. 204 ६८७. इदानी “यदा पि आसी” ति आदिगाथा उत्तानसम्बन्धा
 एव । पदत्थो पन पठमगाथाय ताव सङ्गमो ति सङ्गमो । जयो सुरानं
 20 ति देवानं जयो ।

तस्साविभावत्थं अयमनुपुब्बिकथा वेदितब्बा—सक्को किर मगधरट्ठे
 मचलगामवासी तेत्तिमनुस्ससेट्ठो मघो नाम माणवो हुत्वा सत्त वत्तप-
 दानि पूरेत्वा तावतिसंभवने निब्बत्ति सद्धिं परिसाय । ततो पुब्बदेवा

“आगन्तुकदेवपुत्ता आगता, सक्कारं नेसं करिस्सामा” ति वत्ता
 दिब्बपदुमानि उपनामेसुं, उपड्डुरज्जेन च निमन्तेसुं । सक्को उपड्डुरज्जेन
 असन्तुट्ठो सकपरिसं सञ्जापेत्वा एकदिवसं सुरामदमत्ते ते पादे गहेत्वा
 सिनेरुपब्बतपादे खिपि । तेसं सिनेरुस्स हेट्ठिमतले दससहस्सयोजनं
 असुरभवनं निब्बत्ति पारिच्छत्तकपटिच्छन्नभूताय चित्रपाटलिया 5
 उपसोभितं । ततो ते सतिं पटिलभित्वा तावतिसभवनं अपस्सन्ता “अहो
 रे नट्ठा मयं पानमददोसेन, न दानि मयं सुरं पिविम्हा, असुरं पिविम्हा,
 न दानिम्हा सुरा, असुरा दानि जातम्हा” ति । ततो पभुति “असुरा”
 इच्चेव उप्पन्नसमञ्जा हुत्वा “हन्द दानि देवेहि सद्धि सङ्गामेमा” ति
 सिनेरुं परितो^१ आरोहिंसु । ततो सक्को असुरे युद्धेन अब्भुगन्त्वा पुन 10
 पि समुद्दे पक्खिपित्वा चतुसु द्वारेसु अत्तना सदिसं^२ इन्दपटिमं^३ मापेत्वा
 ठपेसि । ततो असुरा अप्पमत्तो वतायं सक्को निच्चं रक्खन्तो तिट्ठती”
 ति चिन्तेत्वा पुनदेव नगरं अगमिंसु । ततो देवा अत्तनो जयं घोसेन्ता
 महावीथियं चेलुक्खेपं करोन्ता नक्खत्तं कीळिसु । अथ असितो अतीता-
 नागते चत्तालीसकप्पे अनुस्सरितुं समत्थताय “किं नु खो इमेहि पुब्बे 15
 पि^४ एवं कीळितपुब्बं” ति आवज्जेन्तो तं देवासुरसङ्गामे देवविजयं
 दिस्वा आह—

“यदा पि आसी असुरेहि सङ्गमो,

जयो सुरानं असुरा पराजिता ।

तदापि नेतादिसो लोमहंसनो” ति ॥ 20

तस्मि पि काले एतादिसो लोमहंसनो पमोदो न आसि ।
 किमब्भुतं दट्ठु मरु पमोदिता ति अज्ज पन किं अब्भुतं दिस्वा एवं
 देवा पमुदिता ति ।

१. पुरतो- स्या० ।

२. सदिसा—स्या० ।

३. पटिमा—स्या० ।

४. विय—स्या० ।



गाथा-अत्यवण्णना

- B. 205 ६८८. दुतियगाथाय सेळ्हेन्ती^१ ति मुखेन^२ उस्सेळ्ळनसद्दं मुञ्चन्ति । गायन्ति नानाविधानि गीतानि, वादयन्ति अट्ठसद्धिं^३ तूरियसहस्सानि, फोटेन्ती ति अप्फोटेन्ति । पुच्छामि वोहं ति अत्तना आवज्जेत्वा^४ जातुं समत्थो पि तेसं वचनं सोतुकामताय पुच्छति । मेरुमुद्धवासिने
- R. 486 5 ति सिनेरुमुद्धनि वसन्ते । सिनेरुस्स हि हेट्ठिमतले दसयोजनसहस्सं असुरभवनं, मज्झिमतले द्विसहस्सपरित्तदीपपरिवारा चत्तारो महादीपा, उपरिमतले दसयोजनसहस्सं तावतिसभवनं । तस्मा देवा “मेरुमुद्धवासिनो” ति वुच्चन्ति । मारिसा ति देवे आमन्तेति, निदुक्खा निराबाधा^५ ति वुत्तं होति ।

गाथा-अत्यवण्णना

- 10 ६८९. अथस्स तमत्थं आरोचेन्तेहि देवेहि वुत्ताय ततियगाथाय बोधिसत्तो ति बुज्झनकसत्तो, सम्मासम्बोधिं गन्तुं अरहो सत्तो रतनवरो ति वररतनभूतो । तेनम्ह तुट्ठा ति तेन कारणेन मयं तुट्ठा । सो हि बुद्धत्तं पत्वा तथा धम्मं देसेस्सति, यथा मयं च अज्जे च देवगणा सेक्खासेक्खभूमिं पापुणिस्साम । मनुस्सापिस्स धम्मं सुत्वा ये न
- 15 सक्खिस्सन्ति परिनिब्बातुं, ते दानादीनि कत्वा देवलोके परिपूरेस्सन्ती ति अयं किर नेसं अधिप्पायो । तत्थ “तुट्ठा कल्यरूपो” ति किञ्चा पि इदं पदद्वयं अत्थतो अभिन्नं, तथा पि “किमब्भुतं दट्ठ मरु पमोदिता, किं देवसंघो^६ अतिरिव कल्यरूपो” ति इमस्स पञ्चद्वयस्स विस्सज्जनत्थं वुत्तं ति वेदितव्वं ।

गाथा-अत्यवण्णना

- 20 ६९०. इदानी येन अधिप्पायेन बोधिसत्ते जाते तुट्ठा अहेसुं, तं आविकरोन्तेहि वुत्ताय चतुत्थगाथाय सत्तगगहणेन देवमनुस्सगगहणं,

१. सेळ्हेन्ती—सी०, रो० ।

३. अट्ठसद्धिं—सी०, रो० ।

५. निरोगा—स्या ।

२. दस्सेत्वा तुनसद्दं—स्या० ।

४. आवज्जित्वा—सी०, रो० ।

६. देव सङ्गामो—स्या० ।

पजागहणेन सेसगतिग्गहणं । एवं द्वीहि पदेहि पञ्चसु पि गतीसु सेट्ठभावं
दस्सेति । तिरच्छाना पि हि सीहादयो असन्तासादिगुणयुत्ता, ते पि
अयमेव अतिसेति^१ । तस्मा “पजानमुत्तमो” ति वुत्तो । देवमनुस्सेसु
पन ये अत्तहिताय पटिपन्नादयो चत्तारो पुग्गला, तेसु उभयहितपटिपन्नो
अग्गपुग्गलो अयं, नरेसु च उसभसदिसत्ता नरासभो । तेनस्स थुत्ति ५
भणन्ता इदं पि पदद्वयमाहुंसु ।

गाथा-अत्थवण्णना

६९१. पञ्चमगाथाय तं सहं ति तं देवेहि वुत्तवचनसदं ।
अवसरो^२ ति ओतरि । तद भवनं ति तदा भवनं ।

B. 206

गाथा-अत्थवण्णना

६९२. छट्ठगाथाय ततो ति असितस्स वचनतो अनन्तरं । उक्का-
मुखेवा ति उक्कामुखे एव, मूसामुखे ति वुत्तं होति । सुकुसलसम्पहट्ठं
ति सुकुसलेन^३ सुवण्णकारेण सङ्घट्टितं, सङ्घट्टन्तेन तापितं ति अधिप्पायो ।
दहत्तलमानं ति विज्जोतमानं । असितव्हयस्सा ति असितनामस्स
दुतियेन नामेन कण्हदेविलस्स^४ इसिनो ।

10

R. 487

गाथा-अत्थवण्णना

६९३. सत्तमगाथाय तारासभं वा ति तारानं उसभसदिसं, चन्दं
ति अधिप्पायो । विसुद्धं ति अब्भादिउपक्किलेसरहितं । सरदरिवा ति
सरदे इव । आनन्दजातो ति सवनमत्तेनेव उप्पन्नाय पीतिया पीति-
जातो । अलत्थ पीतिं ति^५ दिस्वा^६ पुन पि पीति लभि ।

15

गाथा-अत्थवण्णना

६९४. ततो परं बोधिसत्तस्स देवेहि सदा पयुज्जमानसक्कारदीप-
नत्थं वुत्तअट्ठमगाथाय अनेकसाखं ति अनेकसलाकं । सहस्समण्डलं ति

१. अतितासेति—स्या ।

२. कुसलेन—सी०, रो० ।

३. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४. अवंसरो—सी०, रो० ।

५. कण्हदेवलस्स—सी०, रो० ।

६. दिस्वान—सी०, रो० ।



रत्तसुवण्णमयसहस्समण्डलयुत्तं । छत्तं ति दिव्वसेतच्छत्तं । वीतिपतन्ती
ति सरीरं बीजमाना पतनुप्पतनं करोन्ति ।

गाथा-अत्थवण्णना

६९५. नवमगाथाय जटी ति जटिलो । कण्हसिरिव्हयो ति कण्ह-
सद्देन च सिरिसद्देन च अव्हयमानो । तं किर “सिरिकण्हो” ति पि
५ अव्हयन्ति आमन्तेन्ति, आलपन्ती ति वुत्तं होति । पण्डुकम्बले ति
रत्तकम्बले । अधिकारतो^१ चेत्थ “कुमारं” ति वत्तब्बं, पाठसेसो वा
कातब्बो । पुरिमगाथाय^२ च अहत्थपासगतं^३ सन्धाय “दिस्वा” ति वुत्तं,
इध पन हत्थपासगतं पटिग्गहणत्थं उपनीतं, तस्मा^४ पुन वचनं “दिस्वा”
ति^५ । पुरिमं वा दस्सनपीतिलाभापेक्खं गाथावसाने “विपुलमलत्थं
१० पीति” ति वचनतो, इदं पटिग्गहापेक्खं अवसाने “सुमनो पटिग्गहे” ति
वचनतो । पुरिमं च कुमारसम्बन्धमेव, इदं सेतच्छत्तसम्बन्धं पि । दिस्वा^६
ति^७ सतसहस्सगघनके गन्धाररत्तकम्बले सुवण्णनिक्खं विय कुमारं “छत्तं
मरू” ति एत्थ वुत्तप्पकारं सेतच्छत्तं धारियन्तं मुद्धनि दिस्वा । केचि
पन “इदं मानुसकं छत्तं सन्धाय वुत्तं” ति भणन्ति । यथेव हि देवा,
१५ एवं मनुस्सा पि छत्तचामरमोरहत्थतालवण्टबाळबीजनिहत्था महापुरिसं
उपगच्छन्ती ति । एवं सन्ते पि न तस्स वचनेन कोचि पि^८ अतिसयो
अत्थि, तस्मा यथावुत्तमेव सुन्दरं । पटिग्गहे^९ ति^{१०} उभोहि हत्थेहि
पटिग्गहेसि । इसिं किर वन्दापेतुं कुमारं उपनेसुं, अथस्स पादा
परिवत्तित्वा इसिस्स मत्थके पतिट्ठहिंसु । सो तं पि अच्छरियं दिस्वा
२० उदगगचित्तो सुमनो पटिग्गहेसि ।

१. अधिकरणं—स्या० ।

२. पुरिमगाथायं—सी०, रो० ।

३. हत्थपासगतं—सी०, रो० ।

४-५. दिस्वा पुन वचनं न दुस्सति—सी०, रो० ।

५-६. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ६. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

७-८. पटिग्गहे इति—सी०, रो० ।

गान्धु ममोद हि तु जी गाथा-अथवण्णना

२२५. ५

६९६. दसमगाथायं जिगीसको^१ ति जिगासन्तो^२ मगगन्तो परि-
येसन्तो, उपपरिखन्तो ति^३ वुत्तं होति। लक्खणमन्तपारगू^४ ति
लक्खणानं वेदानं च पारं^५ गतो^६। अनुत्तरायं ति अनुत्तरो अयं। सो
किर अत्तनो अभिमुखागतेसु महासत्तस्स पादतलेसु चक्कानि दिस्वा
तदनुसारेण सेसलक्खणानि जिगीसन्तो सब्बं लक्खणसम्पत्तिं दिस्वा
“अद्धायं बुद्धो भविस्सती” ति अत्वा एवमाह।

२ ४०५. ५

गाथा-अथवण्णना

६९७. एकादसायं अथत्तनो गमनं ति पटिसन्धिवसेन अरूपगमनं।
अकल्यरूपो पळयति अस्सुकानी ति तं अत्तनो अरूपपत्तिं अनुस्सरित्वा
“न दानाहं अस्स धम्मदेसनं सोतुं लच्छामी” ति अतुट्ठरूपो बलव-
सोकाभिभवेन दोमनस्सजातो हुत्वा अस्सूनि पातेति गळयति। 10
“गरयती”^४ ति पि पाठो। यदि पनेस रूपभवे चित्तं नमेय्य, किं तत्थ
न उप्पज्जेय्य, येनेवं रोदती ति? न न^६ उप्पज्जेय्य, अकुसलताय
पनेतं विधिं न जानाति। एवं सन्ते पि दोमनस्सुप्पत्तियेवस्स अयुत्ता
समापत्तिलाभेन विक्खम्भितत्ता ति चे? न, विक्खम्भितत्ता एव।
मगगभावनाय समुच्छिन्ना हि किलेसा न उप्पज्जन्ति, समापत्तिलाभीनं 15
पन बलवपच्चयेन उप्पज्जन्ति। उप्पन्ने किलेसे परिहीनज्झानत्ता
कुतस्स^७ अरूपगमनं ति चे? अप्पकसिरेण पुनाधिगमतो^८। समापत्ति-
लाभिनी हि उप्पन्ने किलेसे बलववीतिक्कमं अनापज्जन्तावूपसन्तमत्ते
येव किलेसवेगे पुन तं विसेसं अप्पकसिरेनेवाधिगच्छन्ति, “परिहीन-
विसेसा इमे” ति पि दुविज्जेय्या होन्ति, तादिसो च एसो। नो चे 20

१. जिगीसको—सी०, स्या०, रो०। २. जिगीसन्तो—सी०, स्या०, रो०।

३. सो लक्खणमन्त ०—सी०, स्या०, ४-४. पारगतो—सी०, रो०।

रो०। ५. गवयती—स्या०।

६. स्या० पोत्थके नत्थि। ७. कुतो तदस—स्या०।

८. पुनाधिगमा—सी०, रो०।



- R. 489 कुमारं भविस्सति अन्तरायो ति न^१ भविस्सति नु खो इमस्मिं कुमारे अन्तरायो ।

गाथा-अत्यवण्णना

६९८. द्वादसायं न ओरकायं ति अयं ओरको परित्तो न होति । उत्तरगाथाय वत्तब्बं बुद्धभावं सन्धायाह ।

गाथा-अत्यवण्णना

- B. 208 5 ६९९. तेरसायं सम्बोधिगगं ति सब्बञ्जुतञ्जाणं । तं हि अविपरीतभावेन सम्मा बुज्झनतो सम्बोधि, कत्थचि आवरणाभावेन सब्बञ्जाणुत्तमतो “अगगं” ति वुच्चति । फुसिस्सती ति पापुणिस्सति । परमविसुद्धदस्सी ति निब्बानदस्सी । तं हि एकन्तविसुद्धता परम-विसुद्धं । वित्थारिकस्सा ति वित्थारिकं अस्स । ब्रह्मचरियं ति सासनं ।

गाथा-अत्यवण्णना

- 10 ७००. चुद्दसायं अथन्तरा ति अन्तरा येव अस्स, सम्बोधिप्पत्तितो ओरतो एवा ति वुत्तं होति । न सोस्सं ति न सुणिस्सं । असमधुरस्सा ति असमवीरियस्स । अट्टो ति आतुरो । ब्यसनं गतो ति सुखविनासं पत्तो । अघावी ति दुक्खितो, सब्बं दोमनस्सुप्पादमेव सन्धायाह । दोमनस्सेन^२ हि सो आतुरो । तं चस्स सुखव्यसनतो ब्यसनं, सुखविना-
15 सनतो ति वुत्तं होति । तेन च सो चेतसिकअघभूतेन अघावी ।

गाथा-अत्यवण्णना

७०१. पन्नरसायं विपुलं जनेत्वाना ति विपुलं जनेत्वा । अयमेव वा पाठो । निग्गमा^३ ति निग्गतो । एवं निग्गतो च सो भागिनेय्यं सयं ति सकं भागिनेय्यं, अत्तनो भगिनिया पुत्तं ति वुत्तं होति । समादपेसी ति अत्तनो अप्पायुकभावं अत्वा कनिट्ठभगिनिया च पुत्तस्स नालकस्स
20 माणवकस्स उपचितपुञ्जतं अत्तनो बलेन अत्वा “बुद्धिप्पत्तो पमादं पि

१. रो० पोत्यके नयि ।

२. दोमनस्सेहि—सी० ।

३. निग्गमा—सी०, रो० ।

आपज्जेय्या” ति नं अनुकम्पमानो भगिनिया घरं गत्वा “कहं नालको” ति ।

“बहि भन्ते कीळती” ति^१ ।

“आनेथ नं” ति आणापेत्वा तद्ध्वं येव तापसपब्बज्जं पब्बाजेत्वा समादपेसि ओवदि अनुसासि । कथं ? बुद्धो ति घोसं...वे०... ५
ब्रह्मचरियं” ति सोळसमगाथमाह^२ ।

गाथा-अत्थवर्णना

७०२. तत्थ यद परतो ति यदा परतो । धम्ममगं ति परम-
धम्मस्स निब्बानस्स मगं, धम्मं वा अगं सह पटिपदाय निब्बानं ।
तस्मिं ति तस्स सन्तिके । ब्रह्मचरियं ति समणधम्मं ।

गाथा-अत्थवर्णना

७०३. सत्तरसायं तादिना ति तस्सण्ठितेन, तस्मिं समये 10
किलेसविक्रम्भने समाधिलाभे च सति विक्रम्भितकिलेसेन समाहित- R. 490
चित्तेन चा ति अधिष्ठायो । अनागते परमविसुद्धदस्सिना ति “अयं
नालको अनागते काले^३ भगवतो सन्तिके परमविसुद्धं निब्बानं
पस्सिस्सती” ति एवं दिट्ठत्ता सो इसि इमिना परियायेन “अनागते B. 209
परमविसुद्धदस्सी” ति वुत्तो । तेन अनागते परमविसुद्धदस्सिना । 15
उपचितपुञ्जसञ्चयो ति पदुमुत्तरतो पभुति कतपुञ्जसञ्चयो ।
पतिक्रवं ति आगमयमानो । परिवसी ति पब्बजित्वा तापसवेसेन वसि ।
रक्खितिन्द्रियो ति रक्खितसोतिन्द्रियो हुत्वा । सो किर ततो पभुति
उदके न निमुज्जि “उदकं पविसित्वा सोतिन्द्रियं विनासेय्य, ततो
धम्मस्सवनबाहिरो भवेय्यं” ति चिन्तेत्वा । 20

गाथा-अत्थवर्णना

७०४. अट्टारसायं सुत्वान घोसं ति सो नालको एवं परिवसन्तो
अनुपुब्बेन भगवता सम्बोधिं पत्वा बाराणसियं धम्मचकके पवत्ति ते तं

१-१. कीलति—सी० ।

२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. सी०, रो० पोत्थकेसु वत्थि ।



- “भगवता धम्मचक्रं पवत्तितं, सम्मासम्बुद्धो वत सो^१ भगवा उप्पन्नो”
 ति आदिना नयेन जिनवरचक्रवत्तने पवत्तघोसं अत्तनो अत्थकामाहि
 देवताहि आगन्त्वा आरोचितं सुत्वा । गन्त्वा^२ दिस्वा इसिनिसभं
 ति सत्ताहं देवताहि मोनेय्यकोलाहले कयिरमाने सत्तमे दिवसे इसिपतनं
 5 गन्त्वा “नालको आगमिस्सति, तस्स धम्मं देसेस्सामी” ति इमिना च
 अभिसन्धिना वरबुद्धासने निसिन्नं दिस्वा निसभसदिसं इसिनिसभं
 भगवन्तं । पसन्नो ति सह दस्सनेनेव पसन्नचित्तो हुत्वा । मोनेय्यसेट्ठं
 ति आणुत्तमं, मग्गजाणं ति वुत्तं होत्ति । समागते असिताव्हयस्स
 सासने ति असितस्स इसिनो ओवादकाले अनुप्पत्ते । तेन हि “यदा
 10 विवरति धम्ममग्गं, तदा गन्त्वा समयं^३ परिपुच्छमानो चरस्सु तस्मि
 भगवति ब्रह्मचरियं” ति अनुसिट्ठो, अयं च सो कालो । तेन वुत्तं
 “समागते असिताव्हयस्स सासने” ति । सेसमेत्थ पाकटमेव ।

अयं ताव वेत्थुगाथावण्णना ।

गाथा-अत्थवण्णना

७०५. पुच्छागाथाद्वये अञ्जातमेतं ति विदितं मया एतं । यथातथं
 15 ति अविपरीतं । को अधिप्पायो ? यं असितो “सम्बोधिग्गं फुसिस्सतायं
 कुमारो” ति अत्वा “बुद्धो ति घोसं यदि परतो सुणोसि^३, सम्बोधिप्पत्तो
 विवरति धम्ममग्गं” ति मं अवच, तदेतं मया असितस्स वचनं अञ्ज
 भगवन्तं सक्खि दिस्वा “यथातथमेवा”^४ ति अञ्जातं ति । तं तं ति
 तस्मा तं । सब्बधम्मानं पारगं ति हेमवतसुत्ते वुत्तनयेन बहि आकारेहि ।
 20 सब्बधम्मानं पारगतं

गाथा-अत्थवण्णना

७०६. अनगारियुपेतस्सा ति अनगारियं उपेतस्स, पव्वजितस्सा
 ति अत्थो । भिक्खाचरियं जिगीसतो ति अरियेहि आचिण्णं

१. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. सुणासि—सी०, रो० ।

४. यथातथाहि मेवा—सी० ।

अनुपक्किलिट्ठं भिक्खाचरियं परियेसमानस्स । मोनेय्यं ति मुनीनें सन्तकं ।
उत्तमं पदं ति उत्तमपटिपदं । सेसमेत्थं पाकटमेव ।

गाथा-अत्थवण्णना

७०७. अथस्स एवं पुट्ठो भगवा “मोनेय्यं ते उपज्जिस्सं” ति
आदिना नयेन मोनेय्यपटिपदं व्याकासि । तत्थ उपज्जिस्सं ति
उपज्जापेय्यं, विवरेय्यं^१ पज्जापेय्यं ति अत्थो । दुक्करं दुरभिसम्भवं
ति कातुं च दुक्खं कयिरमानं च सम्भवितुं सहितुं दुक्खं ति वुत्तं
होति । अयं पनेत्थ अधिप्पायो—अहं ते मोनेय्यं पज्जापेय्यं, यदि नं
कातुं वा अभिसम्भोतुं वा सुखं भवेय्यं, एवं पन दुक्करं दुरभिसम्भवं
पुथुज्जनकालतो पभुति किलिट्ठचित्तं^२ अनुप्पादेत्वा पटिपज्जितब्बतो ।
तथा हि नं एकस्स बुद्धस्स एको व सावको करोति च सम्भोति चा ति । 10

एवं भगवा मोनेय्यस्स दुक्करभावं दुरभिसम्भवतं च दस्सेन्तो
नालकस्स उस्साहं जनेत्वा तमस्स वत्तुकामो आह—“हन्द ते नं पव-
क्खामि, सन्थम्भस्सु दळ्हो भवा” ति । तत्थ हन्दा ति व्यवसायत्थे
निपातो । ते नं पवक्खामी ति तुय्हं तं मोनेय्यं पवक्खामि । सन्थम्भस्सु
ति दुक्करकरणसमत्थेन वीरियूपत्थम्भेन अत्तानं उपत्थम्भय । दळ्हो
भवा ति दुरभिसम्भवसहनसमत्थाय असिथिलपरक्कमताय थिरो होति^३ ।
किं वुत्तं होति ? यस्मा त्वं उपचितपुज्जसम्भारो, तस्माहं एकन्तव्य-
वसितो व हुत्वा एवं दुक्करं दुरभिसम्भवं पि समानं तुय्हं तं मोनेय्यं
पवक्खामि, सन्थम्भस्सु दळ्हो भवा ति । 15

R. 492

गाथा-अत्थवण्णना

७०८. एवं परमसल्लेखं मोनेय्यवत्तं वत्तुकामो नालकं सन्थम्भे
दळ्होभावे च नियोजेत्वा पठमं ताव गामूपनिबद्धकिलेसप्पहानं दस्सेन्तो
“समानभागं” ति उपडुगाथमाह । तत्थ समानभागं ति समभागं
एकसदिसं निन्नानाकरणं । अक्कुट्टवन्दितं ति अक्कोसं च वन्दनं च । 20

१. विनेय्यं—स्या ०।

२. किलेसचित्तं—सी० ।

३. होहि—स्या०, रो० ।

इदानीं यथा तं समानभागं कयिरति, तं उपायं दस्सेन्तो “मनोप-
दोसं” ति उपड्डुगाथमाह । तस्सत्थो—अक्कुट्ठो मनोपदोसं रक्खेय्य,
वन्दितो सन्तो अनुण्णतो चरे, रज्जा पि वन्दितो समानो “मं वन्दती”
ति उद्धच्चं नापज्जेय्य ।

गाथा-अत्थवण्णना

B. 211 5

७०९. इदानीं अरज्जूपनिबद्धकिलेसप्पहानं दस्सेन्तो “उच्चावचा”
ति गाथमाह । तस्सत्थो—अरज्जुसज्जिते दाये पि इट्ठानिद्वसेन
उच्चावचा नानप्पकारा आरम्मणा निच्छरन्ति, चक्खादीनं आपाथ-
मागच्छन्ति, ते च खो अग्गिसिखूपमा परिळाहजनकट्टेन । यथा वा
ड्य्हमाने वने अग्गिसिखा नानप्पकारताय उच्चावचा निच्छरन्ति सधूमा पि
10 विधूमा पि नीला पि पीता पि रत्ता पि खुद्दका पि महन्ता पि, एवं सीह-व्यग्घ-
मनुस्सामनुस्सविधिद्विहङ्गविरुतपुप्फफलपल्लवादिभेदवसेन नानप्पकार-
ताय दाये उच्चावचा आरम्मणा निच्छरन्ति भिसनका पि रजनीया पि
दोसनीया पि मोहनीया पि । तेनाह—“उच्चावचा निच्छरन्ति, दाये
अग्गिसिखूपमा” ति । एवं निच्छरन्तेसु च उच्चावचेसु आरम्मणेसु या
15 काचि उय्यानवनचारिकं गता समाना पकतिया वा वनचारिनियो कट्ट-
हारिकादयो रहोगतं दिस्वा हसितलपितरुदितदुन्निवत्थादीहि नारियो
मुनिं पलोभेन्ति, ता सुतं मा पलोभयुं, ता नारियो तं मा^१ पलोभयुं ।
यथा न पलोभेन्ति, तथा करोही ति वुत्तं होति ।

गाथा-अत्थवण्णना

B. 493

- ७१०-११. एवमस्स भगवा गामे च अरज्जे च पटिपत्तिविधिं
20 दस्सेत्वा इदानीं सीलसंवरं दस्सेन्तो “विरतो मेथुना धम्मा” ति गाथा-
द्वयमाह । तत्थ हित्वा कामे परोपरे^२ ति मेथुनधम्मतो अवसेसे पि
सुन्दरे च असुन्दरे च पञ्च कामगुणे हित्वा । तप्पहानेन हि मेथुनविरति
सुसम्पन्ना होति । तेनाह—“हित्वा कामे परोपरे”^३ ति । अयमेत्थ

१. ‘तु’ सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको पाठो । २. वरावरे—स्या० ।

३. परोवरे—सी०, रो०; वरावरे—स्या० ।



अधिप्पायो । “अविरुद्धो” ति आदीनि पन^१ पदानि “न हनेय्य न घातये” ति एत्थ वुत्ताय पाणातिपातावेरमणिया सम्पत्तिदस्सनत्थं वुत्तानि । तत्रायं सङ्खेपवण्णना—परपक्खियेसु पाणेसु अविरुद्धो, अत्त-पक्खियेसु असारत्तो, सब्बे पि सतण्हनित्तण्हताय तसथावरे पाणे जीवितुकामताय अमरितुकामताय सुखकामताय दुक्खपटिकूलताय च ५
 “यथा अहं तथा एते” ति अत्तसमानताय तेसु विरोधं विनेन्तो तेनेव पकारेन “यथा एते तथा अहं” ति परेसं^२ समानताय^२ च अत्तनि अनुरोधं विनेन्तो एवं उभयथा पि अनुरोधविरोधविप्पहीनो हुत्वा मरणपटिकूलताय अत्तानं उपमं कत्वा पाणेसु ये केचि तसे वा थावरे वा पाणे न हनेय्य साहत्थिकादीहि पयोगेहि, न घातये आणत्तिकादीहि ति । 10

गाथा-अत्थवण्णना

७१२. एवमस्स मेशुनविरतिपाणातिपातविरतिमुखेन सङ्खेपतो ५
 पातिमोक्खसंवरसीलं^३ वत्वा “हित्वा कामे” ति आदीहि इन्द्रियसंवरं च दस्सेत्वा इदानी आजीवपारिसुद्धिं दस्सेन्तो “हित्वा इच्छञ्चा” ति आदि-
 माह^४ । तस्सत्थो—यायं तण्हा एकं लद्धा दुतियं इच्छति, द्वे लद्धा ततियं, सतसहस्सं लद्धा तदुत्तरिं पि^५ इच्छती ति एवं अप्पटिलद्धविसयं 15
 इच्छनतो “इच्छा” ति वुच्चति, यो चायं पटिलद्धविसयलुब्भनो लोभो, तं हित्वा इच्छं च लोभं च यत्थ सत्तो पुथुज्जनो, यस्मिं चीवरादि-
 पच्चये तेहि इच्छालोभेहि पुथुज्जनो सत्तो लग्गो पटिबद्धो तिट्ठति, तत्थ तं उभयं पि हित्वा पच्चयत्थं आजीवपारिसुद्धिं अविरोधेन्तो आणचक्खुना २0
 चक्खुमा^६ हुत्वा इमं मोनेय्यपटिपदं पटिपज्जेय्य । एवं हि पटिपन्नो तरेय्य नरकं इमं, दुप्परणट्टेन नरकसञ्चितं मिच्छाजीवहेतुभूतं इमं पच्चयतण्हं तरेय्य, इमाय वा पटिपदाय तरेय्या ति वुत्तं होति ।

B. 212

R. 494

१. स्या० पोत्थके नत्थि ।

२-२. परसमानताय—सी०, रो० ।

३. पातिमोक्खसीलं—सी०, रो० ।

४. गाथमाह—सी०, स्या० ।

५. स्या० पोत्थके नत्थि ।

६. ‘च’ स्या० पोत्थके अधिको पाठो ।

गाथा-अत्यवर्णना

७१३. एवं पचचयतण्हापहानमुखेन आजीवपारिसुद्धिं दस्सेत्वा
इदानीं भोजने मत्तञ्जुतामुखेन पचचयपरिभोगसीलं तदनुसारेण च याव
अरहत्तपप्पत्तिं, ताव पटिपदं दस्सेन्तो “ऊनूदरो” ति गायमाह ।

तस्सत्थो—धम्मेन समेन लद्धेसु इतरीतरचीवरादीसु पचचयेसु आहारं
ताव आहारेन्तो—

“चत्तारो पञ्च आलोपे, अभुत्वा उदकं पिवे ।

अलं फासुविहाराय, पहितत्तस्स भिक्खुनो” ॥

(थेर० गा० ३६६) ति—

वुत्तनयेन ऊनउदरो अस्स, न वातभरितभस्ता विय उद्धमातुदरो,

भत्तसम्मदपचचया थिनमिद्धं परिहरेय्या ति वुत्तं होति । ऊनूदरो होन्तो

पि च मिताहारो अस्स भोजने मत्तञ्जु, “नेव दवाया” ति आदिना
पचचवेक्खणेन गुणतो दोसतो च परिच्छिन्नाहारो । एवं मिताहारो

समानो पि पचचयधुतङ्गपरियत्तिअधिगमवसेन चतुब्बिधाय अप्पिच्छताय
अप्पिच्छो अस्स । एकंसेन हि मोनेय्यपटिपदं पटिपन्नेन भिक्खुना एवं

अप्पिच्छेन भवितव्वं । तत्थ एकेकस्मिं पचचये तीहि सन्तोसेहि
सन्तुस्सना पचचयप्पिच्छता । धुतङ्गधरस्सेव सतो “धुतवा” ति मं परे

जानन्तू” ति अनिच्छनता धुतङ्गप्पिच्छता । बहुस्सुतस्सेव सतो
“बहुस्सुतो ति मं परे जानन्तू” ति अनिच्छनता परियत्तिअप्पिच्छता

मज्झन्तिकत्थेरस्स विय । अधिगमसम्पन्नस्सेव सतो “अधिगतो अयं
कुसलं धम्मं ति मं परे जानन्तू” ति अनिच्छनता अधिगमप्पिच्छता ।

सा च अरहत्ताधिगतो ओरं वेदितव्वा । अरहत्ताधिगतं हि अयं
पटिपदा ति । एवं अप्पिच्छो पि च अरहत्तमग्गेन तण्हालोलुपं हित्वा

अलोलुपो अस्स । एवं अलोलुपो हि सदा इच्छाय निच्छातो अनिच्छो
होति निब्बुतो, याय इच्छाय छाता होन्ति सत्ता खुप्पिपासातुरा विय

अवित्ता, ताय इच्छाय अनिच्छो होति अनिच्छता च निच्छातो होति

अनातुरो परमतित्तिप्पत्तो । एवं निच्छातत्ता निब्बुतो होति वूपसन्त-
सब्बकिलेसपरिळाहो ति एवमेत्थ उप्पटिपाटिया योजना वेदितब्बा ।

गाथा-अर्थवर्णना

७१४. एवं याव अरहत्तप्पत्ति, ताव पटिपदं कथेत्वा इदानीं तं
पटिपदं पटिपन्नस्स भिक्खुनो अरहत्तप्पत्तिनिद्वं धुतङ्गसमादानं सेसासन-
वत्तं च^१ कथेन्तो “स पिण्डचारं” ति गाथाद्वयमाह । तत्थ स पिण्डचारं ८
चरित्वा ति सो भिक्खु भिक्खं चरित्वा भत्तकिच्चं वा कत्वा । वनन्तम-
भिहारये ति अपपञ्चितो गिहिपपञ्चेन वनं एव गच्छेय्य । उपट्ठितो
रुक्खमूलस्मि ति रुक्खमूले ठितो वा हुत्वा । आसनूपगतो ति आसनं
उपगतो वा हुत्वा, निसिन्नो ति वुत्तं होति । मुनी ति मोनेय्यपटिपदं
पटिपन्नो । एत्थ च “पिण्डचारं चरित्वा” ति इमिना पिण्डपातिकङ्गं 10
वुत्तं । यस्मा पन उक्कट्टपिण्डपातिको सपदानचारी एकासनिको पत्त-
पिण्डको खलुपच्छाभत्तिको च होति येव, तेचीवरिकपंसुकूलं पि च
समादियतेव, तस्मा इमानि पि छ वुत्तानेव होन्ति । “वनन्तमभिहारये”
ति इमिना पन आरञ्जिकङ्गं वुत्तं, “उपट्ठितो रुक्खमूलस्मि” ति इमिना
रुक्खमूलिकङ्गं, “आसनूपगतो” ति इमिना नेसज्जिकङ्गं । यथाक्कमं पन 15
एतेसं^२ अनुलोमत्ता अब्भौकासिकयथासन्थतिकसोसानिकङ्गानि वुत्तानि
येव होन्ती ति एवमेताय गाथाय तेरस धुतङ्गानि नालकत्थेरस्स कथेसि ।

गाथा-अर्थवर्णना

७१५. स ज्ञानपसुतो धीरो ति सो अनुप्पन्नस्स भानस्स उप्पादनेन
उप्पन्नस्स^३ आवज्जनसमापज्जनाधिद्वानवुद्वानपच्चवेक्खणेहि^४ च भानेसु
पसुतो अनुयुत्तो । धीरो ति धितिसम्पन्नो । वनन्ते रमितो सिया ति 20
वने अभिरतो सिया, गामन्तसेनासने नाभिरमेय्या ति वुत्तं होति ।
ज्ञायेथ रुक्खमूलस्मि, अत्तानमभितोसयं ति न केवलं लोकियज्भानपसुतो
येव सिया, अपि च खो तस्मिं येव रुक्खमूले सोतापत्तिमग्गादिसम्पयुत्तेन

B. 214

R. 496

१. सेनासनवत्तं—स्या० ।

२. च तेसं—सी० ।

३. ‘ज्ञानस्स’ स्या० पोरथके अधिको पादो । ४. आवज्जताधिद्वान०—सी० ।



लोकुत्तरज्झानेना पि अत्तानं अतीव तोसेन्तो भायेथ । परमस्सासप्पत्तिया हि लोकुत्तरज्झानेनेव चित्तं अतीव तुस्सति, न अञ्जेन । तेनाह—
“अत्तानमभितोसायं” ति । एवमिमाय गाथाय भानपसुतताय वनन्त-
सेनासनाभिरतिं अरहत्तं च कथेसि ।

गाथा-अत्थवण्णना

- 5 ७१६. इदानी यस्मा इमं धम्मदेसनं सुत्वा नालकत्थेरो वनन्तम-
भिहारेत्वा निराहारो पि पटिपदापूरणे अतीव उस्सुक्को अहोसि,
निराहारेण च समणधम्मं कातुं न सक्का । तथा करोन्तस्स हि^१ जीवितं
नप्पवत्तति, किलेसे पन अनुप्पादेन्तेन आहारो परियेसितब्बो, अयमेत्थ
आयो । तस्मा तस्स भगवा अपरापरेसु पि दिवसेसु पिण्डाय चरितब्बं,
10 किलेसा पन न उप्पादेतब्बा ति दस्सनत्थं अरहत्तप्पत्तिनिट्ठं येव भिक्खा-
चारवत्तं कथेन्तो “ततो रत्था विवसाने” ति आदिका छ गाथायो
अभासि । तत्थ ततो ति “स पिण्डचारं चरित्वा, वनन्तमभिहारये”
ति एत्थ वुत्तपिण्डचारवनन्ताभिहारतो उत्तरि^२ पि । रत्था विवसाने ति
रत्तिसमतिक्कमे, दुतियदिवसे ति वुत्तं होति । गामन्तमभिहारये ति
15 आभिसमाचारिकवत्तं कत्वा याव भिक्खाचारवेला, ताव विवेकमनुब्रूहेत्वा
गतपच्चागतवत्ते वुत्तनयेन कम्मट्ठानं मनसि करोन्तो गामं गच्छेय्य ।
अब्भानं नाभिनन्देय्या ति “भन्ते अम्हाकं घरे भुञ्जितब्बं” ति
निमन्तनं, “देति नु खो न देति नु खो सुन्दरं नु खो देति असुन्दरं नु
खो देती” ति एवरूपं वितक्कं भोजनं च पटिपदापूरको भिक्खु
20 नाभिनन्देय्य, नप्पटिग्गण्हेय्या ति वुत्तं होति । यदि पन बलक्कारेण पत्तं
गहेत्वा पूरेत्वा देन्ति, परिभुञ्जित्वा समणधम्मो कातब्बो, धुतङ्गं न
कुप्पति, तदुपादाय पन तं गामं न पविसितब्बं । अभिहारं च गामतो
ति सचे गामं पविट्ठस्स पातिसतेहि पि भत्तं अभिहरन्ति, तं पि
नाभिनन्देय्य, ततो एकसित्थं पि नप्पटिग्गण्हेय्य, अञ्जदत्थु घरपटि-
25 पाटिया पिण्डपातमेव चरेय्या ति ।

गाथा-अत्यवर्णना

७१७. न मुनी गाममागम, कुलेसु सहसा चरे ति सो च
मोनत्थाय पटिपन्नको मुनि गामं गतो समानो कुलेसु सहसा न चरे,
सहसोकितादिअत्तनुलोमिकं गिहिसंसर्गं न आपज्जेय्या ति वुत्तं होति ।
घासेसनं छिन्नकथो, न वाचं पयुत्तं भणे ति चित्रकथो विय हुत्वा
ओभासपरिकथानिमित्तविज्जत्तिपयुत्तं घासेसनवाचं न भण्येय^१ । सचे 5
आकल्लेय्य, गिलानो समानो गेलज्जपटिबाहनत्थाय भण्येय । सेनासन-
त्थाय वा विज्जत्तिं ठपेत्वा ओभासपरिकथानिमित्तपयुत्तं, अवसेसपच्चय-
त्थाय पन अगिलानो नेव किञ्चि भण्येया ति ।

गाथा-अत्यवर्णना

७१८-१९. अलत्थं यदिदं ति इमिस्सा पन गाथाय अयमत्थो—
गामं पिण्डाय पविट्ठो अप्पमत्तके पि कस्मिं चि लद्धे “अलत्थं यं इदं 10
साधू” ति चिन्तेत्वा अलद्धे “नालत्थं कुसलं” ति^२ तं पि “सुन्दरं”
ति चिन्तेत्वा उभयेनेव लाभालाभेनेव^३ सो तादी निम्बिकारो हुत्वा
रुक्खं वूपनिवत्तति^४, यथा पि^५ पुरिसो फलगवेसी रुक्खं उपगम्म फलं
लद्धा पि अलद्धा पि अननुनीतो अप्पटिहतो मज्झतो येव हुत्वा गच्छति,
एवं कुलं उपगम्म लाभं लद्धा पि अलद्धा पि मज्झतो व हुत्वा गच्छती 15
ति । स पत्तपाणी ति गाथा उत्तानत्था व ।

गाथा-अत्यवर्णना

७२०. उच्चावचा ति इमिस्सा गाथाय सम्बन्धो—एवं भिक्षा-
चारवत्तसम्पन्नो हुत्वा पि तावतकेनेव तुट्ठि अनापज्जित्वा पटिपदं
आरोचेय्य^१ । पटिपत्तिसारं हि सासनं । सा चायं उच्चावचा...पे०...
मुत् ति । तस्सत्थो—सा^२ चायं मग्गपटिपदा उत्तमनिहीनभेदतो 20

१. भणे—सी०, रो० ।

२. इति—सी०, स्या०, रो० ।

३. लाभालाभेन—सी०, रो० ।

४. रुक्खं व उपतिवत्तति—सी०, रो०;

५. स्या० पोत्थके नत्थि ।

दुक्खं व उपतिवत्तति—स्या० ।

६. आराधेय्य—स्या० ।

७. या—स्या० ।



उच्चावचा बुद्धसमणेन पकासिता । सुखापटिपदा हि खिप्पाभिञ्जां उच्चा, दुक्खापटिपदा दन्धाभिञ्जा अवचा । इतरा द्वे एकेनङ्गेन उच्चा, एकेन अवचा । पठमा एव वा उच्चा, इतरा तिस्सो पि अवचा । ताय चेताय उच्चाय अवचाय वा पटिपदाय न पारं दिगुणं यन्ति । “दुगुणं”
 R. 498 5 ति वा पाठो, एकमग्गेन द्विक्खत्तुं निब्बानं न यन्ती ति अत्थो । कस्मा ? येन मग्गेन ये किलेसा पहीना, तेसं पुन अप्पहातब्बतो । एतेन परिहानधम्माभावं दीपेति । नयिदं एकगुणं मुत्तं ति तं च इदं पारं एकक्खत्तुं येव फुसनारहं पि न होति । कस्मा ? एकेन मग्गेन सब्ब-
 किलेसप्पहानाभावतो । एतेन एकमग्गेनेव अरहत्ताभावं दीपेति ।

गाथा-अत्थवण्णना

B. 216 10 — ७२१. इदानी पटिपदानिसंसं दस्सेन्तो “यस्स च विसता” ति गाथमाह । तस्सत्थो—यस्स च एवं पटिपन्नस्स भिक्खुनो ताय पटिपदाय पहीनत्ता अट्ठसत्तत्तण्हाविचरितभावेन विसत्ता विसता तण्हा नत्थि, तस्स किलेससोत्तच्छेदेन छिन्नसोत्तस्स कुसलाकुसलप्पहानेन किच्चा-
 किच्चप्पहीनस्स रागजो वा दोसजो वा अप्पमत्तको पि परिळाहो न
 15 विज्जती ति ।

गाथा-अत्थवण्णना

७२२. इदानी यस्मा इमा गाथायो सुत्वा नालकत्थेरस्स चित्तं उदपादि—“यदि एत्तकं मोनेय्यं सुकरं न दुक्करं, सक्का अप्पकसिरेन पूरेतुं” ति, तस्मास्स भगवा “दुक्करमेव मोनेय्यं” ति दस्सेन्तो पुन “मोनेय्यं ते उपञ्चिस्सं”^१ ति आदिमाह । तत्थ उपञ्चिस्सं ति
 20 उपञ्चापेय्यं^२, कथयिस्सं ति वुत्तं होति । खुरधारा उपमा अस्सा ति खुरधारूपमो । भवे ति भवेय्य । को अधिप्पायो ? मोनेय्यं पटिपन्नो भिक्खु खुरधारं उपमं कत्वा पच्चयेसु वत्तेय्य । यथा मधुदिद्धं^३ खुरधारं लिहन्तो, छेदतो, जिह्वं रक्खति, एवं धम्मेन लद्धे पच्चये परिभुञ्जन्तो

१. उपञ्चास्सं—सी०, रो० पोत्थकेसु

सब्बत्थ ।

२. उपञ्चायिस्सं—सी०, स्या०, रो० ।

३. मधुविन्दुं—स्या० ।

चित्तं किलेसुप्पत्तितो रक्खेय्या ति वुत्तं होति । पच्चया हि^१ परिसुद्धे^२ आयेन लद्धं च अनवज्जपरिभोगेन परिभुञ्जितुं च न सुखेन सक्का ति भगवा पच्चयनिस्सितमेव बहुसो भणति । जिह्वाय तालुमाहच्च, उदरे सञ्चतो सिया ति जिह्वाय तालुं उप्पीळेट्वा पि रसतण्हं विनोदेन्तो किलिट्ठेन मग्गेन^३ उप्पन्नपच्चये असेवन्तो उदरे संयतो सिया ।

5

गाथा-अत्यवर्णना

७२३. अलीनचित्तो च सिया ति निच्चं कुसलानं धम्मानं भावनाय अट्टितकारिताय^१ अकुसीतचित्तो च भवेय्य । न चा पि बहु चिन्तये ति आतिजनपदामरवितक्कवसेन च बहुं न चिन्तेय्य । निरामगन्धो असितो, ब्रह्मचरियपरायणो ति निक्किलेसो च हुत्वा तण्हादिट्ठीहि किस्मि च भवे अनिस्सितो सिक्खात्तयसकलसासनब्रह्मचरियपरायणो एव भवेय्य ।

R. 499

10

गाथा-अत्यवर्णना

७२४-२५. एकासनस्सा ति विवित्तासनस्स । आसनमुखेन चेत्य सम्बइरियापथा वुत्ता । यतो सम्बइरियापथेसु एकीभावस्स सिक्खेय्या ति वुत्तं होती ति वेदितब्बं । एकासनस्सा ति च सम्पदानवचनमेतं । समणूपासनस्स चा ति समणेहि उपासितब्बस्स अट्टितिसारम्मणभावनानुयोगस्स, समणानं वा उपासनभूतस्स अट्टितिसारम्मणभेदस्सेव । इदं पि सम्पदानवचनमेव, उपासनत्थं ति वुत्तं होति । एत्थ च एकासनेन कायविवेको, समणूपासनेन चित्तविवेको वुत्तो होती ति वेदितब्बो । एकत्तं मोनमक्खातं ति एवमिदं कायचित्तविवेकवसेन "एकत्तं मोनं" ति अक्खातं । एको चे^४ अभिरमिस्ससी ति इदं पन उत्तरगाथापेक्खं पदं, "अय भाहिस्सि^५ दसदिसा" ति इमिना अस्स सम्बन्धो ।

15 B. 217

20

१. पच्चयेहि—सी०, रो० ।

२. मनेन—सी०, रो० ।

३. अट्टितकारिताय—सी०, रो० ।

४. वे—स्या० ।

५. भासिहि—सी०, स्या०, रो० ।



भाहिशी^१ ति भासिस्ससि पकासेस्ससि, इदं पटिपदं भावेन्तो
सब्बदिसासु कित्तिया पाकटो भविस्ससी ति वुत्तं होति । सुत्वा धीरानं
ति आदीनं पन चतुन्नं पदानं अयमत्थो—येन च कित्तिघोसेन भाहिशी^२
दसदिसा तं धीरानं ज्ञायीनं कामचागिनं निघोसं सुत्वा अथ त्वं तेन
५ उद्धच्चं अनापज्जित्वा भिय्यो हिरिं च सद्धं च करेय्यासि, तेन घोसेन
हरायमानो “निथ्यानिकपटिपदा अयं” ति सद्धं उप्पादेत्वा उत्तरि
पटिपत्तिमेव ब्रूहेय्यासि । मामको ति एवं हि सन्ते मम सावको होती
ति ।

गाथा-अत्यवण्णना

७२६. तं नदीही^३ ति यं तं मया “हिरिं च सद्धं च भिय्यो
१० कुब्बेथा” ति वदता “उद्धच्चं न कातब्बं” ति वुत्तं, तं इमिना नदी-
निदस्सनेना पि जानाथ, तब्बिपरियायं च सोब्भेसु च पदरेसु च
जानाथ । सोब्भेसू ति मातिकासु । पदरेसू ति दरीसु^४ । कथं ? सणन्ता
यन्ति कुसोब्भा, तुण्ही यन्ति महोद्धी ति । कुसोब्भा हि सोब्भप-
दरादिभेदा सब्बा पि कुन्नदियो सणन्ता सद्धं करोन्ता उद्धता हुत्वा यन्ति,
१५ गङ्गादिभेदा पन महानदियो तुण्ही यन्ति, एवं “मोनेय्यं पूरेमी” ति
उद्धतो होति अमामको, मामको पन हिरिं च सद्धं च उप्पादेत्वा नीच-
चित्तो व होति ।

गाथा-अत्यवण्णना

७२७-२९. किञ्च भिय्यो—यदूनकं...पे०...पण्डितो ति । तत्थ
सिया—सत्वे अट्ठकुम्भूपमी बालो सणन्तताय, रहदो पूरो व पण्डितो
२० सन्तताय, अथ कस्मा बुद्धसमणो एवं धम्मदेसनाव्यावटो हुत्वा बहु
भासती ति इमिना सम्बन्धेन “यं समणो” ति गाथमाह । तस्सत्थो—
यं बुद्धसमणो बहु भासति उपेतं अत्थसन्हितं, अत्थुपेतं^५ धम्मपुपेतं च^५

१. भासिही—सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु २. भाससि—स्या० ।

सव्यत्य ।

३. नदीभी—स्या० ।

४. नदीसु—स्या० ।

५. अनपेतं—स्या० ।

हितेन च संहितं^१, तं न उद्वृज्जेन, अपि च खो जानं सो धम्मं देसेति दिवसं पि देसेन्तो निप्पपञ्चो व हुत्वा । तस्स हि सब्ब वच्चीकम्म वाणानुपरिवर्त्ति^२ । एवं देसेन्तो च “इदमस्स हितं इदमस्स हितं” ति नानप्पकारतो जानं सो बहु भासति, न केवलं बहुभाणिताय । अवसान-
गाथाय सम्बन्धो—एवं ताव सब्बञ्जुतञ्जाणेन समन्नागतो बुद्धसमणो 5 ११८.४
जानं सो धम्मं देसेति, जानं सो बहु भासति । तेन देसितं पन धम्मं निब्बेधभागियेनेव आणेन यो च जानं संयतत्तो^३, जानं न बहु भासति, स मुनि मोनमरहति, स मुनि मोनमज्झगा ति । तस्सत्थो—तं धम्मं जानन्तो संयतत्तो गुत्तचित्तो हुत्वा यं भासितं सत्तानं हितसुखावहं न होति, तं जानं न बहु भासति । सो एवंविधो मोनत्थं पटिपन्नको^४ मुनि 10
मोनेय्यपटिपदासङ्घातं मोनं अरहति । न केवलं च अरहति येव, अपि च खो पन स मुनि अरहत्तमग्गवाणसङ्घातं मोनं अज्झगा इच्चेव वेदितब्बो ति अरहत्तनिकूटेन देसनं निट्ठापेसि ।

तं सुत्वा नालकत्थेरो तीसु ठानेसु अप्पिच्छो अहोसि दस्सने सबने पुच्छाया ति । सो हि देसनापरियोसाने पसन्नचित्तो भगवन्तं वन्दित्वा 15 R. 501
वनं पविट्ठो, पुन “अहो वताहं भगवन्तं पस्सेय्यं” ति लोलभावं न जनेसि । अयमस्स दस्सने अप्पिच्छता । तथा “अहो वताहं पुन धम्मदेसनं सुणेय्यं” ति लोलभावं न जनेसि । अयमस्स सबने अप्पिच्छता । तथा^५ “अहो वताहं पुन मोनेय्यपटिपदं पुच्छेय्यं” ति लोलभावं न जनेसि । अयमस्स पुच्छाय अप्पिच्छता । 20

सो एवं अप्पिच्छो समानो पब्बतपादं पविसित्वा एकवनसण्डे द्वे दिवसानि न वसि, एकएकखमूले द्वे दिवसानि न निसीदि, एकगामे द्वे दिवसानि पिण्डाय न पाविसि । इति वनतो वनं, एकखतो एकखं, गामतो गामं आहिण्डन्तो अनुरूपपटिपदं पटिपज्जित्वा अगगफले पतिट्ठासि । अथ यस्मा मोनेय्यपटिपदं उक्कट्टं कत्वा पूरेन्तो भिक्खु 25

१. संहितं—स्या० ।

२. परिवर्त्तं—स्या० ।

३. यतत्तो—स्या० पोत्थके सब्बत्थ ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।



सत्तेव मासानि जीवति, मज्झिमं कत्वा पूरेन्तो सत्त वस्सानि, मन्दं
कत्वा पूरेन्तो सोळसवस्सानि, अयं च उक्कट्टं कत्वा पूरेसि, तस्मा
सत्त मासे ठत्वा अत्तनो आयुसङ्खारपरिक्खयं अत्वा न्हायित्वा निवा-
सेत्वा कायबन्धनं बन्धित्वा दिगुणं^१ सङ्घाटिं पारुपित्वा दसबलाभिमुखो
B. 219 ५ पञ्चपतिट्ठितं वन्दित्वा अञ्जलिं पग्गहेत्वा हिङ्गुलकपब्बतं निस्साय
ठितको व अनुपादिसेसाय निब्बानधातुया परिनिब्बायि । तस्स
परिनिब्बुतभावं^२ अत्वा भगवा भिक्खुसङ्घेन सद्धिं तत्थ गत्त्वा सरीर-
किच्चं कत्वा धातुयो गाहापेत्वा चेतियं पतिट्ठापेत्वा अगमासी ति ।

सुत्तनिपातट्ठकथाय

नालकसुत्तवण्णना निट्ठिता ।



१२. द्वयतानुपस्सनासुत्तवण्णना

उत्पत्ति-कथा

एवं मे सुतं ति द्वयतानापस्सनासुत्तं । का उत्पत्ति ? इमस्स सुत्तस्स अत्तज्झासयतो उत्पत्ति । अत्तज्झासयेन हि भगवा इमं सुत्तं देसेसि । अयमेत्थ सङ्खेपो, वित्थारतो पनस्स अत्थवण्णनायमेव आवि-
भवस्सति । तत्थ एवं मे सुतं ति आदीनि वुत्तनयानेव । पुब्बारामे
ति सावत्थिनगरस्स पुरत्थिमदिसायं आरामे । मिगारमातु पासादे ति
एत्थ विसाखा उपासिका अत्तनो ससुरेन मिगारेन सेट्ठिना मातुट्ठाने
ठपितत्ता “मिगारमाता” ति वुच्चति, ताय मिगारमातुया^१ नव-
कोटिअग्घनकं महालतापिठन्धनं विस्सज्जेत्वा कारापितो पासादो
हेट्ठा च उपरि च पञ्च पञ्च^२ गब्भसतानि कत्वा सहस्सकूटागार-
गब्भो, सो “मिगारमातुपासादो” ति वुच्चति । तस्मिं मिगारमातु
पासादे ।

तेन खो पन समयेन भगवा ति यं समयं भगवा सावत्थि निस्साय
पुब्बारामे मिगारमातु पासादे विहरति, तेन समयेन । तदहुपोसथे
ति तस्मिं^३ अहु उपोसथे, उपोसथदिवसे ति वुत्तं होति । पन्नरसे ति
इदं उपोसथगगहणेन सम्पत्तावसेसुपोसथपटिक्खेपवचनं । पुण्णाय
पुण्णमाय रत्तिया ति पन्नरसदिवसत्ता दिवसगणनाय अब्भादि-
उपक्विलेसविरहत्ता रत्तिगुणसम्पत्तिया च पुण्णत्ता पुण्णाय, परिपुण्ण-
चन्दत्ता पुण्णमाय च रत्तिया । भिक्खुसंघपरिवुतो ति भिक्खुसंघेन
परिवुतो । अब्भोकासे निसिन्नो होती ति मिगारमातु रतनपासाद-
परिवेणे अब्भोकासे उपरि अप्पटिच्छन्ने ओकासे पञ्चत्तवरबुद्धासने
निसिन्नो होति । तुण्हीभूतं तुण्हीभूतं ति अतीव तुण्हीभूतं, यतो यतो

१. मिगारमाताय—सी०, स्या०, रो० । २. सी०, रो० पोत्तकेसु नत्थि ।

३. तं—सी०, स्या०, रो० ।

B. 220

वा अनुविलोकेति, ततो ततो तुण्हीभूतं, तुण्हीभूतं वाचाय, पुन तुण्हीभूतं कायेन । भिक्खुसंघं अनुविलोकेत्वा ति तं परिवारेत्वा निसिन्नं अनेकसहससभिक्खुपरिमाणं तुण्हीभूतं तुण्हीभूतं भिक्खुसंघं “एत्तका एत्थ सोतापन्ना, एत्तका सकदागामिनो, एत्तका अनागामिनो

5 एत्तका आरद्धविपस्सका कल्याणपुथुज्जना, इमस्स भिक्खुसंघस्स कीदिसी धम्मदेसना सप्पाया” ति सप्पायधम्मदेसनापरिच्छेदनत्थं इतो चितो च विलोकेत्वा ।

R. 503

ये ते भिक्खवे कुसला धम्मा ति ये ते आरोग्यद्वेन अनवज्जद्वेन इट्ठफलद्वेन कोसल्लसम्भूतद्वेन च कुसला सत्ततिसबोधियपक्खियधम्मा,

10 तज्जोतका वा परियत्तिधम्मा । अरिया निय्यानिका सम्बोधिगामिनो ति उपगन्तब्बद्वेन अरिया, लोकतो निय्यानद्वेन निय्यानिका, सम्बोधसङ्घातं अरहत्तं गमनद्वेन सम्बोधगामिनो । तेसं वो भिक्खवे ...पे०...सवनाय, तेसं भिक्खवे कुसलानं...पे०...सम्बोधिगामीनं का उपनिसा किं कारणं किं पयोजनं तुम्हाकं सवनाय, किमत्थं तुम्हे ते

15 धम्मे सुणाथा ति वुत्तं होति । यावदेव द्वयतानं धम्मानं यथाभूतं जाणाया ति एत्थ यावदेवा ति परिच्छेदावधारणवचनं । द्वे अवयवा एतेसं ति द्वया, द्वया एव द्वयता, तेसं द्वयतानं । “द्वयानं” ति पि पाठो । यथाभूतं जाणाया ति अविपरीतजाणाय । किं वुत्तं होति ? यदेतं लोकियलोकुत्तरादिभेदेन द्विधा ववत्थितानं धम्मानं विपस्सना-

20 सङ्घातं यथाभूतजाणं, एतदत्थाय न इतो भिय्यो ति, सवनेन हि एतकं होति, तदुत्तरि विसेसाधिगमो भावनाया ति । किं च द्वयतं वदेथा ति एत्थ पन सचे वो भिक्खवे सिया, किं च तुम्हे भन्ते द्वयतं वदेथा ति अयमधिप्पायो । पदत्थो पन “किं च द्वयताभावं वदेथा” ति ।

25

(१) ततो भगवा द्वयतं दस्सेन्तो “इदं दुक्खं” ति एवमादिमाह । तत्थ द्वयतानं चतुस् वेधम्मानं “इदं दुक्खं, अयं दुक्खसमुदयो” ति एवं लोकियस्स एक्कं अवयवस्स सहेतुकस्स वा दुक्खस्स दस्सेनेन अयं एकानुपस्सना, इतरा लोकुत्तरस्स दुतियस्स अवयवस्स सउपायस्स

वा निरोधस्स दस्सनेन दुतियानुपस्सना । पठमा चेत्थ ततियचतुत्थ-
 विसुद्धीहि होति, दुतिया पञ्चमविसुद्धिया । एवं^१ सम्मा द्वयतानुपस्सनो
 ति इमिना वुत्तनयेन सम्मा द्वयधम्मो अनुपस्सन्तस्स^२ सतिया अविप्प-
 वासेन अप्पमत्तस्स कायिकचेतसिकवीरियातापेन आतापिनो काये
 च जीविते च निरपेक्खता पहितत्तस्स । पाटिकङ्ख^३ ति इच्छितब्बं ।
 दिट्ठेव धम्मो अञ्जा ति अस्मिन्नेव^४ अत्तभावे अरहत्तं । सति वा
 उपादिसेसे अनागामिता ति “उपादिसेसं” ति पुनर्भववसेन
 उपादातब्बक्खन्धसेसं वुच्चति, तस्मिं वा सति अनागामिभावो
 पटिकङ्खो ति दस्सेति । तत्थ किञ्चा पि हेट्ठिमफलानि पि एवं
 द्वयतानुपस्सनो व होन्ति, उपरिमफलेसु पन उस्साहं जनेन्तो एवमाह ।

B. 221

5 R. 504

10

इदमवोचा ति आदि सङ्गीतिकारानं वचनं । तत्थ इदं ति
 “ये ते भिक्खवे” ति आदि वुत्तनिदस्सनं । एतं ति इदानीं “ये दुक्खं”
 ति एवमादिवत्तब्बगाथाबन्धनिदस्सनं । इमा च गाथा चतुसच्च-
 दीपकता वुत्तत्थदीपिका एव, एवं सन्ते पि गाथारुचिकानं पच्छा
 आगतानं पुब्बे वुत्तं असमत्थताय अनुगहेत्वा “इदानीं यदि वदेय्य
 सुन्दरं” ति आकङ्खन्तानं^५ विक्खित्तचित्तानं च अत्थाय वुत्ता ।
 विसेसत्थदीपिका वा ति अविपस्सके^६ विपस्सके^७ च दस्सेत्वा तेसं
 वट्टविट्टदस्सनतो, तस्मा विसेसत्थदस्सनत्थमेव वुत्ता । एस नयो
 इतो परं पि गाथावचनेसु ।

15

गाथा-अत्यवण्णना

७३०. तत्थ यत्थ चा ति निब्बानं देस्सेति । निब्बाने हि
 दुक्खं सब्बसो उपरुज्झति, सब्बप्पकारं उपरुज्झति, सहेतुकं उपरुज्झति,
 असेसं च उपरुज्झति । तं च मग्गं ति तं च अट्ठङ्गिकं मग्गं ।

20

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. अनुपस्सनो—स्या० ।

३. ‘वा’ सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु

४. ‘पुब्बे’ स्या० पोत्थके अधिको पाठो ।

अधिको पाठो ।

५-५. अविपस्सनके—सी० ।

गाथा-अत्थवण्णना

- ७३१-३३. चेतोविमुत्तिहीना ते, अथो पञ्चाविमुत्तिया ति एत्थ अरहत्तफलसमाधि रागविरागा चेतोविमुत्ति, अरहत्तफलपञ्चा अविज्जाविरागा पञ्चाविमुत्ती ति वेदितब्बा । तण्हाचरितेन वा अप्पनाभानबलेन किलेसे विक्खम्भेत्वा अधिगतं अरहत्तफलं राग-
- 5 विरागा चेतोविमुत्ति, दिट्ठिचरितेन उपचारज्झानमत्तं निब्बत्तेत्वा विपस्सित्वा अधिगतं अरहत्तफलं अविज्जाविरागा पञ्चाविमुत्ति । अनागामिफलं वा कामरागं सन्धाय रागविरागा चेतोविमुत्ति, अरहत्तफलं सब्बप्पकारतो अविज्जाविरागा पञ्चाविमुत्ती ति ।
- R. ६०५ अन्तकिरियाया ति वट्टदुक्खस्स अन्तकरणत्थाय^१ । जातिजरूपगा ति
- 10 जातिजरं उपगता, जातिजराय वा उपगता, न परिमुच्चन्ति जातिजराया ति एवं वेदितब्बा । सेसमेत्थ आदितो पभुति पाकट-
- B. 222 मेव । गाथापरियोसाने च सट्ठिमत्ता भिक्खू तं देसनं उग्गहेत्वा विपस्सित्वा तस्मिं येव आसने अरहत्तं पापुणिसु । यथा चेत्य, एवं सब्बवारेसु ।

- 15 (२) अतो एव भगवा “सिया अञ्जेन पि परिघायेना” ति आदिना नयेन नानप्पकारतो द्वयतानुपस्सनं आह । तत्थ दुतियवारे उपधिपच्चया ति सासवकम्मपच्चया । सासवकम्मं हि इध “उपधी” ति अधिप्पेतं । असेसविरागनिरोधा ति असेसं विरागेन निरोधा, असेसविरागसङ्घाता वा निरोधा ।

गाथा-अत्थवण्णना

- 20 ७३४. उपधिनिदाना ति कम्मपच्चया । दुक्खस्स जातिप्पभवानु-पस्सी ति वट्टदुक्खस्स जातिकारणं “उपधी” ति अनुपस्सन्तो । सेसमेत्थ पाकटमेव । एवं अयं पि वारो चत्तारि सच्चानि दीपेत्वा अरहत्तनिकूटेनेव वुत्तो । यथा चायं, एवं सब्बवारा ।

(३) तत्थ ततियवारे अविज्जापच्चया ति भवगामिकम्म-
सम्भारअविज्जापच्चया । दुक्खं पन सब्बत्थ वट्टदुक्खमेव ।

गाथा-अत्थवण्णना

७३५. जातिमरणसंसारं ति खन्धनिब्बत्ति जाति खन्धभेदं मरणं
खन्धपटिपाटिं संसारं च । वजन्ती ति गच्छन्ति उपेन्ति । इत्थभाव-
ज्जयाभावं ति इमं मनुस्सभावं इतो अवसेसअञ्जनिकायभावं च ।
गती ति पच्चयभावो ।

गाथा-अत्थवण्णना

७३६. अविज्जा हायं ति अविज्जा हि अयं । विज्जागता च ये सत्ता
ति ये च अरहत्तमग्गविज्जाय किलेसे विज्झित्वा गता खीणासवसत्ता ।
सेसमुत्तानत्थमेव ।

(४) चतुत्थवारे सङ्खारपच्चया ति पुञ्जापुञ्जानेज्जाभिसङ्खार-
पच्चया ।

गाथा-अत्थवण्णना

७३८-३९. एतमादीनवं अत्वा ति यदिदं दुक्खं सङ्खारपच्चया,
एतं आदीनवं ति अत्वा । सब्बसङ्खारसमथा ति सब्बेसं वुत्तप्पकारानं
सङ्खारानं मग्गजाणेन समथा, उपहतताय । फलसमत्थताया ति वुत्तं
होति । सञ्ज्ञानं ति कामसञ्ज्ञादीनं मग्गेनेव उपरोधना । एतं अत्वा
यथातथं ति एतं दुक्खक्खयं अविपरीतं अत्वा । सम्मदत्ता ति
सम्मादस्सना । सम्मदञ्जाया ति सङ्खतं अनिच्चादितो, असङ्खतं च
निच्चादितो अत्वा । मारसंयोगं ति तेभूमकवट्टं । सेसमुत्तानत्थमेव ।

(५) पञ्चमवारे विज्जाणपच्चया ति कम्मसहजातभिसङ्खार-
विज्जाणपच्चया ।

गाथा-अत्थवण्णना

७४१. निच्छातो ति नित्तण्हो । परिनिब्बुतो ति किलेसपरि-
निब्बानेन परिनिब्बुतो होति । सेसं पाकटमेव ।



- (६) ऋदुवारे फस्सपच्चया ति अभिसङ्खारविज्जाणसम्पयुत्त-
 फस्सपच्चया ति अत्थो । एवं एत्थ पदपटिपाटिया वत्तब्बानि नामरूप-
 सळायतनानि अवत्वा फस्सो वुत्तो । तानि हि रूपमिस्सकत्ता
 कम्मसम्पयुत्तानेव न होन्ति, इदं च वट्टदुक्खं कम्मतो वा सम्भवेय्य
 5 कम्मसम्पयुत्तधम्मतो वा ति ।

गाथा-अत्थवण्णना

७४२-४३. भवसोतानुसारिनं ति तण्हानुसारिनं । परिज्जाया
 ति तीहि परिज्जाहि परिजानित्वा । अज्जाया^१ ति अरहत्तमग्ग-
 पज्जाय अत्वा । उपसमे रता ति फलसमापत्तिवसेन निब्बाने रता ।
 फस्साभिसमया ति फस्सनिरोधा । सेसं पाकटमेव ।

- 10 (७) सत्तमवारे वेदनापच्चया ति कम्मसम्पयुत्तवेदनापच्चया ।

गाथा-अत्थवण्णना

- ७४४-४५. अदुक्खमसुखं सहा ति अदुक्खमसुखेन सह । एतं
 दुक्खं ति अत्थाना ति एतं सब्बं वेदयितं “दुक्खकारणं” ति अत्वा,
 विपरिणामद्वितिअज्जाणदुक्खताहि वा दुक्खं अत्वा । मोसधम्मं ति
 नस्सनधम्मं । पलोकिनं ति जरामरणेहि पलुज्जनधम्मं । फुस्स फुस्सा
 15 ति उदयब्बयआणेन फुसित्वा फुसित्वा । वयं पस्सं ति अन्ते भङ्गमेव
 पस्सन्तो । एवं तत्थ विजानती ति एवं ता वेदना विजानाति, तत्थ
 वा दुक्खभावं विजानाति । वेदनानं खया ति ततो परं मग्गआणेन
 कम्मसम्पयुत्तानं वेदनां खया । सेसमुत्तानमेव ।

२. 507

- (८) अट्टमवारे तण्हापच्चया ति कम्मसम्भारतण्हापच्चया ।

गाथा-अत्थवण्णना

- 20 ७४७. एतमादीनवं अत्वा, तण्हं^२ दुक्खस्स सम्भवं ति एतं
 दुक्खस्स सम्भवं तण्हाय आदीनवं अत्वा । सेसमुत्तानमेव ।

- (९) नवमवारे उपादानपच्चया ति कम्मसम्भारउपादानपच्चया ।

। तिष्ठना ५ पञ्चम के गाथा-अत्यवण्णना ॥ ५४८-४९॥

७४८-४९. भवो ति विपाकभवो खन्धपातुभावो । भूतो दुक्खं
ति भूतो सम्भूतो वट्टदुक्खं निगच्छति । जातस्स मरणं ति यत्रा पि
“भूतो सुखं निगच्छती” ति बाला मञ्जन्ति, तत्रा पि दुक्खमेव
दस्सेन्तो आह—“जातस्स मरणं होती” ति । दुतियगाथाय
योजना—अनिच्चादीहि सम्मदञ्जाय पण्डिता उपादानक्खया
जातिक्खयं निब्बानं अभिञ्जाय न गच्छन्ति पुनर्भवं ति ।

B. 224

(१०) दसमवारे आरम्भपच्चया ति कम्मसम्युत्तवीरियपच्चया ।

। तिष्ठना ५ पञ्चम के गाथा-अत्यवण्णना ॥ ७५१-७५२॥

७५१. अनारम्भे विमुत्तिनो ति अनारम्भे निब्बाने विमुत्तस्स ।
सेसमुत्तानमेव ।

(११) एकादसवारे आहारपच्चया ति कम्मसम्पयुत्ताहार-
पच्चया । अपरो नयो—चतुर्बिधा सत्ता रूपपगा वेदनूपगा सञ्जूपगा
सङ्खारूपगा ति । तत्थ एकादसविधाय कामधातुया सत्ता रूपपगा
कवळीकाराहारसेवनतो । रूपधातुया सत्ता अञ्जव असञ्जेहि
वेदनूपगा फस्साहारसेवनतो । हेट्ठा तिविधाय अरूपधातुया सत्ता
सञ्जूपगा सञ्जाभिनिब्बत्तमनोसञ्चेतनाहारसेवनतो । भवग्गे सत्ता
सङ्खारूपगा सङ्खाराभिनिब्बत्तविज्जाणाहारसेवनतो ति । एवं पि
यं किञ्चि दुक्खं सम्भोति, सब्बं आहारपच्चया ति वेदितब्बं ।

10

15

। तिष्ठना ५ पञ्चम के गाथा-अत्यवण्णना ॥ ७५५-७५६॥

७५५. आरोग्यं ति निब्बानं । सङ्गाय सेवी ति चत्तारो पच्चये
पच्चवेक्खित्वा सेवमानो, “पञ्चक्खन्धा द्वादसायतनानि अट्टारसधातुयो”
ति एवं वा लोकं सङ्गाय “अनिच्चं दुक्खं अनत्ता” ति आणेन
सेवमानो । धम्मट्ठो ति चतुसच्चधम्मो ठितो । सङ्गाय नोपेती ति

20



“देवो” ति वा “मनुस्सो” ति वा आदिकं सङ्ख्यं न गच्छति ।
सेसमुत्तानमेव ।

R. 508

(१२) द्वादसमवारे इज्जितपच्चया ति तण्हामानदिट्ठिकम्म-
किलेसइज्जितेसु यतो कुतोचि कम्मसम्भारिज्जितपच्चया ।

गाथा-अत्थवण्णना

५ ७५७. एजं वोस्सज्जा ति तण्हं चजित्वा । सङ्खारे उपरुन्धिया
ति कम्मं^१ कम्मसम्पयुत्ते च सङ्खारे निरोधेत्वा । सेसमुत्तानमेव ।

B. 225

(१३) तेरसमवारे निस्सितस्स चलितं ति तण्हाय तण्हादिट्ठि-
मानेहि वा खन्धे निस्सितस्स सीहसुत्ते देवानं विंय भयचलनं होति ।
सेसमुत्तानमेव ।

10 (१४) चुद्दसमवारे रूपेही ति रूपभवेहि रूपसमापत्तीहि वा ।
अरूपा ति अरूपभवा अरूपसमापत्तियो वा । निरोधो ति निब्बानं ।

गाथा-अत्थवण्णना

७६१. मच्चुहायिनो ति मरणमच्चु किलेसमच्चु देवपुत्तमच्चु-
हायिनो, तिविधं पि तं मच्चुं हित्वा गामिनो ति वुत्तं होति ।
सेसमुत्तानमेव ।

15 (१५) पन्नरसमवारो यं ति नामरूपं सन्धायाह । तं हि लोकेन
धुवसुभसुखत्तवसेन “इदं सच्चं” ति उपनिज्जायितं दिट्ठमालोकितं ।
तदमरियानं ति इदं अरियानं, अनुनासिकइकारलोपं कत्वा वुत्तं ।
एतं मुसा ति एतं धुवादिवसेन गहितं पि मुसा, न तादिसं होती
ति । पुन यं ति निब्बानं सन्धायाह । तं हि लोकेन रूपवेदनादीनम-

20 भावतो “इदं मुसा नत्थि किञ्ची” ति उपनिज्जायितं । तदमरियानं
एतं सच्चं ति तं इदं अरियानं एतं निक्किलेससङ्खाता सुभभावा^२,
पवत्तिदुक्खपटिपक्खसङ्खाता^३ सुखभावा, अच्चन्तसन्तिसङ्खाता

१. ‘च’ स्या० पोत्थके अधिको पाठो । २. सुखभावा—स्या० ।

३. दुक्खपटिपक्खसङ्खाता—सी०, रो० ।

निच्चभावा च अनपगमनेन परमत्थतो “सच्चं” ति यथाभूतं
सम्मप्यञ्जाय सुदिट्ठं ।

गाथा-अत्थवण्णना

७६२-६३. अनत्तनि अत्तमानि ति अनत्तनि नामरूपे अत्तमानि ।
इदं सच्चं ति मञ्जती ति इदं नामरूपं धुवादिवसेन “सच्चं” ति
मञ्जति । येन येन ही ति येन येन रूपे वा वेदनाय वा “मम रूपं,
मम वेदना” ति आदिना नयेन मञ्जन्ति । ततो तं ति ततो
मञ्जिताकारा तं नामरूपं होति अञ्जथा । किं कारणं ? तं हि
तस्स मुसा होति, यस्मा तं यथामञ्जिताकारा मुसा होति, तस्मा
अञ्जथा होती ति अत्थो । कस्मा पुन मुसा होती ति ? मोसधम्मं
हि इत्तरं, यस्मा यं इत्तरं परित्तपच्चुपट्टानं, तं मोसधम्मं नस्सनधम्मं
होति, तथारूपं च नामरूपं ति । सच्चाभिसमया ति सच्चावबोधा ।
सेसमुत्तानमेव ।

5

R. 5(9)

10

(१६) सोळसमवारे यं ति छब्बिधमिट्ठारम्मणं सन्धायाह । तं
हि लोकेन सलभमच्छमक्कटादीहि पदीपवळिसलैपादयो विय “इदं
सुखं” ति उपनिज्झायितं । तदमरियानं एतं दुक्खं ति तं इदं
अरियानं “कामा हि चित्रा मधुरा मनोरमा, विरूपरूपेन मथेन्ति
चित्तं” (सु० नि० २७६) ति आदिना नयेन “एतं दुक्खं” ति यथाभूतं
सम्मप्यञ्जाय सुदिट्ठं । पुन यं ति निब्बानमेव सन्धायाह । तं हि
लोकेन कामगुणाभावा “दुक्खं” ति उपनिज्झायितं । तदमरियानं
ति तं इदं अरियानं परमत्थसुखतो “एतं सुखं” ति यथाभूतं
सम्मप्यञ्जाय सुदिट्ठं ।

15 B. 226

20

गाथा-अत्थवण्णना

७६५-६६. केवला ति अनवसेसा । इट्ठा ति इच्छिता पत्थिता ।
कन्ता ति पिया । मनापा ति मनवुड्डिकरा । यावतत्थी ति वुच्चती

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. एतं—सी०, रो० ।

३. इधं—स्या० ।



ति यावता एते च आरम्भणा अत्थी ति वुच्चन्ति । वचनव्यक्तयो वेदितव्वो । एते वो ति एत्थ^१ वो ति^१ निपातमत्तं^१ ।

गाथा-अत्थवण्णना

७६७-६८. सुखं ति दिट्ठमरियेहि, सक्कायस्सुपरोधनं ति "सुख" मिति अरियेहि पञ्चक्खन्धनिरोधो दिट्ठो, निब्बानं ति वुत्तं होति । पच्चनीकमिदं होती ति पटिलोममिदं दस्सनं होति । पस्सतं ति पस्सन्तानं, पण्डितानं ति वुत्तं होति । यं परे ति एत्थ यं ति वत्थुकामे सन्धायाह । पुन यं परे ति एत्थ निब्बानं ।

गाथा-अत्थवण्णना

७६९-७१. पस्सा ति सोतारं आलपति । धम्मं ति निब्बान-धम्मं । सम्पमूळहेत्थविद्सू ति सम्पमूळहा एत्थ अविद्सू बाला । किं कारणं सम्पमूळहा ? निवुतानं तमो होति, अन्धकारो अपस्सतं, बालानं अविज्जाय निवुतानं ओत्थटानं अन्धभावकरणो तमो होति, येन निब्बानधम्मं दट्ठुं न सक्कोन्ति । सतं च विवटं होति, आलोको पस्सतामिवा ति सतं च सप्पुरिसानं पञ्चादस्सनेन पस्सतं आलोको व विवटं होति निब्बानं । सन्तिके न विजानन्ति, मगा धम्मस्सकोविदा ति यं अत्तनो सरीरे तच्चपञ्चकमत्तं परिच्छिन्दित्वा अनन्तरमेव अधिगन्तव्वतो, अत्तनो खन्धानं वा निरोधमत्ततो सन्तिके निब्बानं, तं एवं सन्तिके सन्तं पि न विजानन्ति मगभूता जना मग्गामग्ग-धम्मस्स^३ सच्चधम्मस्स वा अकोविदा, सब्बथा भवराग...पे०... सुसम्बुधो । तत्थ मारधेय्यानुपन्नेही ति तेभूमकवट्ठं अनुपन्नेहि ।

गाथा-अत्थवण्णना

B. 227 20

७७२. पच्छिमगाथाय सम्बन्धो "एवं असुसम्बुधं^४ को नु अज्जत्र मरियेही" ति । तस्सत्थो—उपेत्वा अरिये को नु अज्जो निब्बानपदं

१-१. एते—सी० ।

२. 'हेत्थ वोकारो' सी० पोत्थके

३. 'वा' स्या० पोत्थके अधिको पाठो ।

अधिको पाठो ।

४. 'च' सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको पाठो ।

जानितुं अरहति, यं पदं चतुत्थेन अरियमग्गेन सम्मदञ्जाय
अनन्तरमेव अनासवा हुत्वा किलेसपरिनिब्बानेन परिनिब्बन्ति,
सम्मदञ्जाय वा अनासवा हुत्वा अन्ते अनुपादिसेसाय निब्बानधातुया
परिनिब्बन्ती ति अरहत्तनिकूटेन देसनं निट्ठापेसि ।

अत्तमना ति तुट्ठमना । अभिनन्दुं ति अभिनन्दिसु । इमस्मिं च^१ 5
पन वेय्याकरणस्मिं ति इमस्मिं सोळसमे वेय्याकरणे । भञ्जमाने ति
भणियमाने । सेसं पाकटमेव ।

एवं सब्बेसु पि सोळससु वेय्याकरणेसु सट्ठिमत्ते सट्ठिमत्ते कत्वा
सट्ठिअधिकानं नवन्नं भिक्खुसतानं अनुपादाय आसवेहि चित्तानि
विमुच्चिसु, सोळसक्खत्तुं चत्तारि चत्तारि^२ कत्वा चतुसट्ठि सच्चानेत्य 10
वेनेय्यवसेन नानप्पकारतो देसिताती ति ।

द्वयतानुपस्सनासुत्तवर्णना निट्ठिता ।

निट्ठितो च ततियो वग्गो अत्थवर्णनानयतो,

नामेन महावग्गो ति ।

—

—

—

—

—

१. 'खो'—सी०, स्या०, रो० । २. सी०, रो० पोत्वकेसु नत्थि ।



४. श्रद्धकवर्गो

१. कामसुत्तवर्णना

उत्पत्ति-कथा

७७३. कामं कामयमानस्सा ति कामसुत्तं । का उत्पत्ति ?
 भगवति किर सावत्थियं विहरन्ते अञ्जतरो ब्राह्मणो सावत्थिया
 जेतवनस्स च अन्तरे अचिरवतिनदीतीरे “यवं^१ वपिस्सामी” ति खेतं
 कसति । भगवा भिक्खुसंघपरिवुतो पिण्डाय पविसन्तो तं दिस्वा
 5 आवज्जेन्तो अद्दस—“अस्स^२ ब्राह्मणस्स याव विनस्सिस्सन्ती” ति,
 पुन उपनिस्सय सम्पत्तिं आवज्जेन्तो चस्स सोतापत्तिफलस्स उपनिस्सयं
 अद्दस । “कदा पापुणेय्या” ति आवज्जेन्तो^३ “सस्से विनट्ठे सोकाभि-
 भूतो धम्मदेसनं सुत्वा” ति अद्दस । ततो चिन्तेसि—“सचाहं तदा
 एव ब्राह्मणं उपसङ्गमिस्सामि, न मे ओवादं सोतब्बं मञ्जिस्सति ।
 10 नानारुचिका हि ब्राह्मणा^४, हन्द नं इतो पभुति येव सङ्गण्हामि, एवं
 मयि मुदुचित्तो हुत्वा तदा ओवादं सोस्सती” ति ब्राह्मणं उपसङ्ग-
 मित्वा आह—“किं ब्राह्मण करोसी” ति । ब्राह्मणो “एवं उच्चाकुलीनो
 समणो गोतमो मया सद्धिं पटिसन्थारं करोती” ति तावतकेनेव
 भगवति पसन्नचित्तो हुत्वा “खेतं, भो गोतम, कसामि यवं
 15 वापस्सामी” ति आह । अथ सारिपुत्तत्थेरो चिन्तेसि—“भगवा
 ब्राह्मणेन सद्धिं पटिसन्थारं अकासि, न च अहेतु अप्पच्चया तथागता
 एवं करोन्ति, हन्दाहं पि तेन सद्धिं पटिसन्थारं करोमी” ति ब्राह्मणं

१. यवे—स्या० ।

३. ‘च’ सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु
 अधिको पाठो ।

२. तस्स—स्या० ।

४. ‘पन’ स्या० पोत्थके अधिको पाठो ।

उपसङ्कमित्वा तथैव पटिसन्धारमकासि । एवं महामोग्गल्लान्त्येरो
सेसा च असीति महासावका । ब्राह्मणो अतीव अत्तमनो अहोसि ।

अथ भगवा सम्पज्जमाने पि सस्से एकदिवसं कतभत्तकिच्चो
सावत्थितो जेतवनं गच्छन्तो मग्गा ओक्कम्म^१ ब्राह्मणस्स सन्तिकं
गन्त्वा आह—“सुन्दरं ते ब्राह्मण यवक्खेतं” ति । एवं भो गोतम 5
सुन्दरं, सचे सम्पज्जिस्सति, तुम्हाकं पि संविभागं करिस्सामी ति । R. 512
अथस्स चतुमासच्चयेन यवा निप्फज्जिसु, तस्स “अब्ज वा^२
लायिस्सामी” ति उस्सुक्कं कुरुमानस्सेव महामेघो उट्ठहित्वा सब्बरत्ति
वस्सि, अचिरवती नदी पूरा^३ आगन्त्वा सब्बं यवं वहि । ब्राह्मणो
सब्बरत्ति अनत्तमनो हुत्वा पभाते नदीतीरं गतो सब्बं^४ सस्सविपत्ति 10
दिस्वा “विनट्ठोम्हि, कथं दानि जीविस्सामी” ति बलवसोकं
उप्पादेसि । भगवा पि तमेव रत्ति पच्चूससमये बुद्धचक्खुना लोकं B. 229
वल्लोकेन्तो “अब्ज ब्राह्मणस्स धम्मदेसनाकालो^५” ति^६ अत्वा
भिक्षाचारवत्तेन सावत्थि पविसित्वा ब्राह्मणस्स घरद्वारे अट्ठासि ।
ब्राह्मणो भगवन्तं दिस्वा “सोकाभिभूतं मं अस्सासेतुकामो समणो 15
गोतमो आगतो” ति चिन्तेत्वा आसनं पञ्चापेत्वा पत्तं गहेत्वा
भगवन्तं निसीदापेसि । भगवा जानन्तो व ब्राह्मणं पुच्छि—“किं
ब्राह्मण पदुट्ठचित्तो विहासी” ति ?

आम, भो गोतम, सब्बं मे यवक्खेतं उदकेन वूळ्हन्ति । अथ भगवा
“न ब्राह्मण विपन्ने दोमनस्सं, सम्पन्ने च^७ सोमनस्सं कातब्बं । कामा हि 20
नाम सम्पज्जन्तं पि विप्पज्जन्तं पी ति वत्वा तस्स ब्राह्मणस्स सप्पायं
अत्वा धम्मदेसनावसेन इमं^८ सुत्तमभासि । तत्थ सङ्खेपतो पदत्थ-
सम्बन्धमत्तमेव वर्णयिस्साम, वित्थारो पन निद्देसे वुत्तनयेनेव
वेदितब्बो । यथा च इमस्मिं सुत्ते, एवं इतो परं सब्बसुत्तेसु ।

१. उक्कम्म—रो० ।

२. सुपूरा—स्या० ।

३. स्या० पोत्थके नत्थि ।

४. ‘वा’—सी०, रो० ।

५. ‘सुये वा’—सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु

अधिको पाठो ।

६-७. धम्मदेसना कालं—सी०, रो० ।

८. इदं—सी० ।



तत्थ कामं ति मनापियरूपादितेभूमकधम्मसङ्घातं^१ वत्थुकामं,
कामयमानस्सा ति इच्छमानस्स । तस्स चे तं समिज्जती ति
तस्स कामयमानस्स सत्तस्स तं कामसङ्घातं वत्थुं समिज्जति चे,
सचे सो तं लभती ति वुत्तं होति । अद्धा पीतिमनो होती ति एकं
५ तुट्ठचित्तो^२ होति । लद्धा ति लभित्वा । मच्चो ति सत्तो । यदिच्छती
ति यं इच्छति ।

R. 513

७७४. तस्स चे कामयमानस्सा ति तस्स पुग्गलस्स कामे इच्छ-
मानस्स, कामेन वा यायमानस्स । छन्दजातस्सा ति जाततण्हस्स ।
जन्तुनो ति सत्तस्स । ते कामा परिहायन्ती ति ते कामा
१० परिहायन्ति चे । सल्लविद्धो व रूप्पती ति अत्थ अयोमयादिना
सल्लेन विद्धो विय पीळीयति ।

15

७७५. ततियगाथाय सङ्खेपत्थो—यो पन इमे कामे तत्थ छन्द-
रागविक्खम्भनेन वा समुच्छेदेन वा अत्तनो पादेन सप्पस्स सिरं इव
परिवज्जेति । सो भिक्खु सब्बं लोकं विसरित्वा ठितत्ता लोके
१५ विसत्तिका सङ्घातं^३ तण्हं सतो हुत्वा समतिवत्तती ति ।

B. 230

७७६-७८. ततो परासं^४ तिस्सन्नं^५ गाथानं अयं सङ्खेपत्थो—
यो एतं^६ सालिक्खेत्तादिं^७ खेत्तं वा घरवत्थादिं वत्थुं वा कहापण-
सङ्घातं हिरञ्जं वा गोअस्सभेदं गवास्सं वा इत्थिसञ्जिका^८ थियो
वा आतिबन्धावादी बन्धु वा अञ्जे वा मनापियरूपादी पुथूकामे
२० अनुगिज्जति^९, तं पुग्गलं अबलसङ्घाता किलेसा बलीयन्ति सहन्ति
महन्ति, सद्धाबलादिविरहेन वा अबलं तं पुग्गलं अबला किलेसा
बलीयन्ति, अबलत्ता बलीयन्ति ति अत्थो । अथ तं कामगिद्धं कामे

१. भूमकधम्मसङ्घातं—रो० ।

२. संतुट्ठचित्तो—सी०, रो० ।

३. 'इमं' स्या० पोत्थके अधिको पाठो ।

४. परान—रो०; ततो परं पन—स्या० ।

५. दस्सित—स्या० ।

६. एवं—स्या० ।

७. यवक्खेत्तादि—स्या० ।

८. इत्थिसञ्जिता—स्या० ।

९. अनुगिज्जति—सी० ।

रक्खन्तं^१ परियेसन्तं च सीहादयो च पाकटपरिस्सया कायदुच्चरितादयो
 च अपाकटपरिस्सया मद्दन्ति, ततो अपाकटपरिस्सयेहि अभिभूतं तं
 पुग्गलं जातिआदि दुक्खं भिन्नं नावं उदकं विय अन्वेति । तस्मा
 कायगतासतिआदिभावनाय जन्तु सदा सतो हुत्वा विक्खम्भन-
 समुच्छेदवसेन^२ रूपादीसु वत्थुकामेसु सब्बप्पकारं पि किलेसकामं ५
 परिवज्जेन्तो कामानि परिवज्जये । एवं ते कामे पहाय तप्पहानकर-
 मग्गेनेव चतुब्बिधं पि तरे ओघं तरेय्य तरितुं सक्कुण्येय्य । ततो यथा
 पुरिसो उदकगरकं नावं सिञ्चित्वा लहुकाय नावाय अप्पकसिरेनेव
 पारगू भवेय्य, पारं गच्छेय्य, एवमेव अत्तभावनावं किलेसूदकगरकं
 सिञ्चित्वा लहुकेन अत्तभावेन पारगू भवेय्य, सब्बधम्मपारं निब्बानं १०
 गतो भवेय्य, अरहत्तप्पत्तिया गच्छेय्य च, अनुपादिसेसाय निब्बान-
 धातुया परिनिब्बाती^३ ति अरहत्तनिकूटेन देसनं निट्ठापेसि । देसना-
 परियोसाने ब्राह्मणो च ब्राह्मणी च सोतापत्तिफले पतिट्ठहिंसू ति ।

R. 514

सुत्तनिपातद्वयथाय

कामसुत्तवर्णना निवृत्ता ।

१. 'कामे' स्या० पेट्थके अधिको पाठो । २. ० समुच्छेदन ०—स्या० । ३. परिनिब्बानेनादि—सी० ।



२. गुहटुकसुत्तवण्णना

उत्पत्तिकथा

B. 231

७७९. सत्तो गुहायं ति गुहटुकसुत्तं । का उत्पत्ति ? भगवांति
किर सावत्थियं विहरन्ते आयस्मा पिण्डोलभारद्वाजो कोसम्बियं
गङ्गातीरे^१ आवट्टकं^२ नाम उतेनस्स^३ उय्यानं, तत्थ अगमासि सीतले
पदेसे दिवाविहारं निसीदितु कामो । अञ्जदा पि चायं
५ गच्छते व तत्थ पुब्बासेवनेन यथा गवम्पत्तित्थेरो तावत्तिसम्भवनं ति
वुत्तनयमेतं वङ्गीससुत्तवण्णनायं । सो तत्थ गङ्गातीरे सीतले^४
रूक्खमूले समापत्तिं अप्पेत्वा दिवाविहारं निसीदि । राजा पि खो
उतेनो^५ तं दिवसं येव उय्यानकीळिकं गत्त्वा बहुदेव दिवसभागं
नच्चेगीतादीहि उय्याने कीळित्वा पानमदमत्तो एकस्सा इत्थिया
१० अङ्के सीसं कत्वा सयि । सेसित्थियो “सुत्तो राजा” ति उट्टहित्वा
उय्याने पुप्फलादीनि गण्हन्तियो थेरं दिस्वा हिरोत्तपं उपट्ठापेत्वा
“मा सद्दं अकत्था” ति अञ्जमञ्जं निवारेत्वा अप्सद्धा उपसङ्क-
मित्वा वन्दित्वा थेरं सम्परिवारेत्वा निसीदिसु । थेरो समा-
पत्तितो वुट्ठाय तासं धम्मं देसेसि, ता तुट्ठा “साधु साधू” ति वत्वा
१५ सुणन्ति ।

रञ्जो सीसं अङ्केनादाय निसिन्नित्थी “इमा मं ओहाय
कीळन्ती” ति तासु इस्सापकता ऊहं चालेत्वा राजानं पबोधेसि,
राजा पटिबुज्झित्वा इत्थागारं अपस्सन्तो “कुहि इमा वसलियो”
ति आह^६ । सा आह—“तुम्हेसु अबट्टकता ‘समणं रमयिस्सामा’ ति

१. गंगातटे—सी०, रो० ।

३. उदेनस्स—सी०, स्या०, रो० ।

५. उदेनो—स्या०, रो० ।

२. उदकवनं—सी०, रो० ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

६. स्या पोत्थके नत्थि ।



गता" ति । सो कुद्धो^१ थेराभिमुखो अगमासि । ता इत्थियो राजानं
दिस्सा एकच्चा उट्ठहिंसु, एकच्चा "महाराज पब्बजितस्स सन्तिकं धम्मं
सुणामा" ति न उट्ठहिंसु । सो तेन^२ भिय्योसो मत्ताय कुद्धो^३ थेरं
अवन्दित्वा व "किमत्थं आगतोसी" ति आह ।

R. 515

"विवेकत्थं महाराजा" ति । सो "विवेकत्थाय आगता एवं^४
इत्थागारपरिवृता निसीदन्ती" ति वत्वा "तव विवेकं कथेही"
ति आह । थेरो विसारदो पि विवेकत्थाय "नायं अञ्जातुकामो
पुच्छती" ति तुण्ही अहोसि । राजा "सचे न कथेसि, तम्ब-
किपिल्लिकेहि तं खादापेस्सामी" ति अञ्जतरस्मि असोककृत्वे
तम्बकिपिल्लिकपुटं गण्हन्तो अत्तनोव उपरि विकिरि । सो सरीरं^{१०}
पुञ्चित्वा अञ्जं पुटं गहेत्वा थेराभिमुखो अगमासि । थेरो
"सचायं राजा मयि अपरज्जेय्य, अपायाभिमुखो भवेय्या" ति तं
अनुकम्पमानो इद्धिया आकासं अभुगन्त्वा गतो ।

B. 232

ततो^५ इत्थियो आहंसु—"महाराज अञ्जे राजानो ईदिसं
पब्बजितं दिस्वा पुण्णगन्धादीहि पूजेन्ति, त्वं तम्बकिपिल्लिकपुटेन^{१५}
आसादेतुं आरद्धो अहोसि, कुलवंसं नासेतुं उट्ठितो" ति । सो
अत्तनो दोसं अत्वा तुण्ही हुत्वा उय्यानपालं पुच्छि—"अञ्जं पि
दिवसं थेरो इधा गच्छती" ति ।

"आम महाराजा" ति ?

तेन हि यदा आगच्छति, तदा मे आरोचेय्यासी ति । सो^{२०}
एकदिवसं थेरे आगते आरोचेसि, राजा पि थेरं उपसङ्कमित्वा
पञ्हुं पुञ्चित्वा पाणेहि सरणं गतो अहोसि । तम्बकिपिल्लिक-
पुटेन आसादितदिवसे पन थेरो आकासेनागन्त्वा पुन पठवियं

१. रुद्धो—सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु २. तासु—स्या० ।

सब्वत्थ ।

३. थेरं ०—स्या० पोत्थके अधिको पाठो ।

४. ता—स्या० ।



निमुज्जित्वा भगवतो गन्धकुटियं उम्मुज्जि । भगवा पि खो दक्खि-
णेन पस्सेन सतो सम्पजानो सीहसेय्यं कप्पयमानो थेरं दिस्वा “किं
भारद्वाज अकाले आगतोसी” ति आह ।

थेरो “आम भगवा” ति वत्वा सब्बं तं पवत्ति आरोचेसि ।
५ तं सुत्वा भगवा “किं करिस्सति तस्स विवेककथा कामगुण-
गिद्धस्सा” ति वत्वा दक्खिणेन पस्सेन निपन्नो एवं थेरस्स धम्मदेस-
नत्थं इमं सुत्तमभासि ।

तत्थ सत्तो ति लग्गो । गुहायं ति काये । कायो हि
रागादीनं बाळानं वसनोकासतो “गुहा” ति वुच्चति । बहुनाभि-
१० छन्नो ति बहुना रागादिकिलेसजालेन^१ अभिच्छन्नो । एतेन
अज्झत्तबन्धनं वुत्तं । तिट्ठंति रागादिवसेन तिट्ठन्तो । नरो ति
सत्तो । मोहनस्मि पगाळ्हो ति मोहनं वुच्चति कामगुणा । एत्थ हि
देवमनुस्सा मुय्हन्ति, तेसु अज्झोगाळ्हो हुत्वा । एतेन बहिद्धा-
बन्धनं वुत्तं । दूरे विवेका हि तथाविधो सो ति सो तथारूपो नरो
१५ तिविधा पि कायविवेकादिका विवेका दूरे अनासन्ने^२ । किं कारणा ?
कामा हि लोके न हि सुप्पहाया, यस्मा लोके कामा सुप्पहाया न
होन्ती ति वुत्तं होति ।

७८०. एवं पठमगाथाय “दूरे विवेका तथाविधो” ति साधेत्वा
पुन तथा विधानं सत्तानं धम्मतं आविकरोन्तो “इच्छानिदाना”
२० ति गाथमाह । तत्थ इच्छानिदाना ति तण्हाहेतुका । भवसातबद्धा^३
ति सुखवेदनादिमिह भवसाते बद्धा । ते दुप्पमुञ्चा ति ते
भवसातवत्थुभूता धम्मा, ते वा तत्थ बद्धा इच्छानिदाना सत्ता
दुप्पमोचया । न हि अज्झमोक्खा ति अज्जेन च मोचेतुं न
सक्कोन्ति । कारणवचनं वा एतं, ते सत्ता दुप्पमुञ्चा । कस्मा ?

१. ० जातेन—सी०, स्या०, रो० । २. वुच्चन्ति—स्या० ।

३. अनासन्नो—स्या० ।

४. भवसातवन्धा—स्या० ।

यस्मा अञ्जेन मोचेतब्बा न होन्ति । यदि पन मुञ्चेय्युं, सकेन
थामेन मुञ्चेय्युं ति अयमस्स अत्थो । पच्छा पुरे वापि अपेक्ख-
माना ति अनागते^१ अतीते वा कामे अपेक्खमाना । इमे व कामे
पुरिमे व जप्पं ति इमे वा पच्चुपन्ने कामे पुरिमे वा दुविधे^२ पि
अतीतानागते बलवतण्हाय पत्थयमाना । इमेसं च द्विन्नं पदानं “ते 5
दुप्पमुञ्चा न हि अञ्जमोक्खा” ति इमिना सह^३ सम्बन्धो वेदितब्बो,
इतरथा “अपेक्खमाना जप्पं किं करोन्ति किं वा कता” ति न
पञ्चायेय्युं ।

७८१-८२. एवं पठमगाथाय “दूरे विवेका तथाविधो” ति
साधेत्वा दुतियगाथाय च तथाविधानं सत्तानं^४ धम्मतं आविकत्वा 10
इदानीं नेसं पापकम्मकरणं आविकरोन्तो “कामेसु गिद्धा” ति
गाथमाह । तस्सत्थो—ते सत्ता कामेसु परिभोगतण्हाय गिद्धा
परियेसनादिमनुयुत्तत्ता पसुता सम्मोहमापन्नत्ता पमूळहा अवगमनताय
मच्छरिताय बुद्धादीनं वचनं अनादियनताय च अवदानिया । काय-
विसमादिमिह विसमे निविट्ठा अन्तकाले मरणदुक्खूपनीता “किं 15
भविस्साम इतो चुतासे” ति परिदेवयन्ती^५ ति^६ । यस्मा एतदेव, तस्मा
हि सिक्खेथ...पे०...माहु धीरा ति । तत्थ सिक्खेथा ति तिस्रो सिक्खा
आपज्जेय्य । इधे वा ति इमस्मिं येव सासने । सेसमुत्तानमेव ।

R. 517

७८३. इदानीं ये तथा न करोन्ति, तेसं व्यसनप्पत्तिं दस्सेन्तो
“पस्सामी” ति गाथमाह । तत्थ पस्सामी ति मंसचक्खुआदीहि 20
पेक्खामि । लोके ति अपायदिमिह । परिफन्दमानं ति इतो चितो च
फन्दमानं । पजं इमं ति इमं सत्तकायं । तण्हगतं ति तण्हाय गतं
अभिभूतं, निपातितं ति अधिप्पायो । भवेसु ति कामभवादीसु । हीना

१. ‘वा’ स्या० पोत्थके अधिको पाठो ।

२. दुवे—रो० ।

३. ‘व’ सी०, स्या०, रो० ।

४. सी०, रो० पोत्थकेसु नस्ति ।

५. परियन्ति—सी०, रो० ।

६. सी०, रो० पोत्थकेसु नस्ति ।



नरा ति हीनकम्मन्ता नरा । मच्चुमुखे लपन्ती ति अन्तकाले सम्पत्ते मरणमुखे परिदेवं ति । अबीततण्हासे ति अविगततण्हा । भवाभवेसू ति कामभवादीसु । अथ वा भवाभवेसू ति भवभवेसु, पुनप्पुनभवेसू ति वुत्तं होति ।

5 ७८४. इदानीं यस्मा अबीततण्हा एवं फन्दन्ति च लपन्ति च, तस्मा तण्हाविनये समादपेन्तो "ममायिते" ति गाथमाह । तत्थ ममायिते ति तण्हादिट्ठिममत्तेहि "ममं" ति परिगृहिते वत्थुस्मि ।
B. 234 पस्सथा ति सौतारे आलपन्तो आह । एतं पी ति एतं पि आदीनवं । सेसं पाकटमेव ।

10 ७८५. एवमेत्त पठमगाथाय अस्सादं, ततो पराहि चतूहि आदीनवं च दस्सेत्वा इदानीं सउपायं निस्सरणं निस्सरणानिसंसं च दस्सेतुं सब्बाहि वा एताहि कामानं आदीनवं ओकारं संकिलेसं च दस्सेत्वा इदानीं नेक्खम्मे आनिसंसं दस्सेतुं "उभोसु अन्तेसू" ति गाथाद्वयमाह । तत्थ उभोसु अन्तेसु ति फस्सफस्ससमुदयादीसु द्वीसु परिच्छेदेसु । विनेय्य
15 छन्दं ति छन्दरागं विनेत्वा । फस्सं परिञ्जाया ति चक्खुसम्पफस्सादि-फस्सं, फस्सानुसारेण वा^१ तं सम्पयुत्ते सब्बे पि अरूपधम्मे, तेसं वत्थुद्वारारम्मणवसेन रूपधम्मे चा ति सकलं पि नामरूपं तीहि परिञ्जाहि परिजानित्वा । अनानुगिद्धो ति रूपादीसु सब्बधम्मेसु अगिद्धो^२ । यदत्तगरही तदकुब्बमानो ति यं अत्तना गरहति, तं
20 अकुरुमानो^३ । नलिप्पती दिट्ठसुतेसु धीरो ति सो एवरूपो धिति-सम्पन्नो धीरो दिट्ठेसु च सुतेसु च धम्मेसु द्विन्नं लेपानं एकेन पि लेपेन न लिप्पति । आकासमिव निरूपलित्तो अच्चन्तवोदानप्पत्तो होति ।

R. ५18 ७८६. सञ्जं परिञ्जा ति गाथाय पन अयं सङ्खेपत्थो—न केवलं
25 च फस्समेव, अपि च खो पन कामसञ्जादिभेदं सञ्जं पि, सञ्जानु-सारेण वा पुब्बे वुत्तनयेनेव नामरूपं तीहि परिञ्जाहि परिजानित्वा

१. सी० पोत्थके नत्थि; एव—रो० ।

२. न अनुगिद्धो—स्या० ।

३. अकुरुमानो—स्या० ।

इमाय पटिपदाय चतुर्विधं पि वितरेय्य ओधं, ततो सौ तिण्णोघो
तण्हादिट्ठिपरिगहेसु तण्हादिट्ठिलेप्पप्पहानेन नोपलित्तो^१ खीणासव-
मुनि रागादिसल्लानं अब्बूळहत्ता अब्बूळहसल्लो सतिवेपुल्लप्पत्तिया^२
अप्पमत्तो चरं, पुब्बभागे वा अप्पमत्तो चरं तेन अप्पमादचारेन
अब्बूळहसल्लो हुत्वा सकपरत्तभावादिभेदं नासीसती लोकमिमं परं 5
च, अञ्जदत्थु चरिमचित्तनिरोधा निरुपादानो जातवेदो व परि-
निब्बाती ति अरहत्तनिकूटेन देसनं निट्ठापेसि धम्मनेत्तिट्ठपनमेव
करोन्तो, न^३ उत्तरि^३ इमाय देसनाय मगं वा फलं वा उप्पादेसि
खीणासवस्स देसितत्ता ति ।

10

सुत्तनिपातट्ठकथाय

गुहट्टकसुत्तवर्णना निट्ठिता ।



३. दुट्टकसुत्तवर्णनं

उत्पत्ति-कथा

B. 235

७८७. वदन्ति वे दुट्टमनापी ति दुट्टकसुत्तं^१ । का उत्पत्ति ?
 आदिगाथाय ताव उत्पत्ति—मुनिसुत्तनयेन भगवतो भिक्खुसंघस्स च
 ५ उत्पन्नलाभसत्कारं असहमाना तित्थिया सुन्दरिं परिब्बाजिकं
 उय्योजेसुं । सा किर जनपदकल्याणी सेतवत्थपरिब्बाजिका व
 १० अहोसि । सा सुन्हाता सुनिवत्था मालागन्धविलेपनविभूसिता भगवतो
 धम्मं सुत्वा सावत्थिवासीनं जेतवनतो निक्खमनवेलाय सावत्थितो
 नक्खमित्वा जेतवनाभिमुखी गच्छति । मनुस्सेहि च “कुहिं गच्छसी”
 १५ त पुच्छिता “समणं गोतमं सावके चस्स रमयितुं गच्छामी” ति
 वत्वा जेतवनद्वारकोट्टके विचरित्वा जेतवनद्वारकोट्टके पिदहिते^२ नगरं
 १० पविसित्वा पभाते पुन जेतवनं गत्वा गन्धकुटिसमीपे पुष्फानि
 विचिनन्ती^३ विय चरति^४ । बुद्धपट्टानं आगतेहि च^५ मनुस्सेहि “किमत्थं
 आगतासी” ति पुच्छिता यंकिञ्चिदेव भणति । एवं अड्डमासमत्ते
 वीतिक्कन्ते तित्थिया तं जीविता वीरोपेत्वा परिखातटे निक्खिपित्वा^६
 १५ पभाते “सुन्दरिं न पस्सामा” ति कोलाहलं कत्वा रञ्जो च आरो-
 १५ चेट्वा तेन अनुञ्जाता जेतवनं पविसित्वा विचिनन्ता विय तं
 निक्खित्तट्टाना^७ उद्धरित्वा मञ्चकं आरोपेत्वा नगरं अभिहरित्वा
 उपक्कोसं अकंसु । सब्बं पाळियं आगतनयेनेव^८ वेदितब्बं ।

R. 519

१. दुट्टकं—सी०, रो० ।

३. ओकिरणती—स्या० ।

५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

७. निक्खातट्टाना—रो० ।

२. पिहिते—रो० ।

४. विचरन्ति—स्या० ।

६. निक्खिपित्वा—सी०, रो० ।

८. आगतनयेन—सी०, रो० ।

भगवा तं दिवसं पञ्चसप्तमये बुद्धचक्रवर्तुना लोकं वोलोकेन्तो?
 “तित्थिया अज्ज अयसं उप्पादेस्सन्ती” ति अत्वा “तेसं सद्वह्तिवा
 मादिसे चित्तं पकोपेत्वा महाजनो अपायाभिमुखो मा अहोसी” ति
 गन्धकुट्टिद्वारं पिदह्तिवा अन्तोगन्धकुट्टियंयेव अञ्चि, न नगरं पिण्डाय
 पाविसि । भिक्खू पन द्वारं पिदहितं दिस्वा पुब्बसदिसमेव पविसिंसु । 5
 मनुस्सा भिक्खू दिस्वा नानप्पकारेहि अक्कोप्पिंसु । अथ आयस्मा
 आनन्दो भगवतो तं पवत्ति^२ आरोचेत्वा “तित्थियेहि भन्ते महाअयसो
 उप्पादितो, न सक्का इध वसितुं, विपुलो जम्बुदीपो, अञ्जत्थ
 गच्छामा” ति आह । तत्थपि^३ अयसे उट्ठिते कुहि गमिस्ससि आनन्दा
 ति ?

10

“अञ्जं नगरं भगवा” ति । अथ भगवा “आगमेहि आनन्द,
 सत्ताहमेवायं सदो भविस्सति, सत्ताहचयेन येहि अयसो, तेसं येव
 उपरि पतिस्सती” ति अत्वा आनन्दत्थेरस्स धम्मदेसनत्थं “वदन्ति
 वे” ति इमं गाथमभासि ।

B. 236

तत्थ वदन्ती ति भगवन्तं भिक्खुसंघं च उपवदन्ति । दुट्ठमनापि 15
 एके अथो पि वे सच्चमना^४ ति एकच्चे दुट्ठचित्ता, एकच्चे तथ-
 सञ्चिनोपि हुत्वा, तित्थिया दुट्ठचित्ता, ये तेसं वचनं^५ सुत्वा सद्वहिसु,
 ते सच्चमनाति अधिष्णायो । वादं च जातं ति एतं^६ अक्कोसवादं
 उप्पन्नं । मुनि नो उपेती ति अकारकत्ताय च अकुप्पताय^७ च
 बुद्धमुनि न उपेति । तस्मा मुनी नत्थि खिलो कुहि ची ति तेन 20
 कारणेन अयं मुनि रागादिखिलेहि नत्थि खिलो कुहि ची ति
 वेदितब्बो ।

B. 520

१. ‘व’ सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु

२. पवत्ति—स्या० ।

अधिको पाठो ।

३. तत्रापि—सी०, स्या०, रो० ।

४. ‘वी’ स्या० पोत्थके अधिको पाठो ।

५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

६. एवं—स्या० ।

७. अकुप्पनताय—स्या०, रो० ।



७८८. इमं च गाथं वत्वा भगवा आनन्दत्थेरं पुच्छि “एवं खुंसेत्वा वम्भेत्वा वुच्चमात्ता भिक्खू आनन्द किं वदन्ती” ति । न किञ्चि भगवा ति । “न आनन्द ‘अहं सीलवा’ ति सब्बत्थ तुण्ही भवितब्बं, लोके हि नाभासमानं जानं ति मिस्सं बालेहि पण्डितं” ति वत्वा
- 5 “भिक्खू आनन्द ते मनुस्से एवं पटिचोदेन्तू” ति धम्मदेसनत्थाय “अभूतवादी निरयं उपेती” ति इमं गाथमभासि । थेरो तं उग्गहेत्वा भिक्खू आह “मनुस्सा तुम्हेहि इमाय गाथाय पटिचोदेतब्बा” ति । भिक्खू तथा अकंसु । पण्डितमनुस्सा तुण्ही अहेसुं । राजा पि राज-पुरिसे सब्बतो पेसेत्वा येसं धुत्तानं लज्जं^१ दत्वा तित्थिया तं मारापेसुं,
- 10 ते गहेत्वा निग्गय्ह तं पवत्ति अत्वा तित्थिये परिभासि । मनुस्सा पि तित्थिये दिस्वा लेड्डुना पहरन्ति^२, पंसुना ओकिरन्ति “भगवतो अयसं उप्पादेसुं” ति । आनन्दत्थेरो तं दिस्वा भगवतो आरोचेसि, भगवा थेरस्स इमं गाथमभासि “सकं हि दिट्ठि...पे०...वदेय्या” ति ।

- तस्सत्थो—यायं दिट्ठि तित्थियजनस्स “सुन्दरिं मारेत्वा समणानं
- 15 सक्यपुत्तियानं अवण्णं पकासेत्वा एतेनुपायेन लद्धं सकारं सादियि-स्सामा” ति, सो तं दिट्ठि कथं अतिकमेय्य, अथ खो सो अयसो तमेव तित्थियजनं पच्चागतो तं दिट्ठि अच्चेतुं असक्कोन्तं । यो वा सस्सतादिवादी^३, सो पि सकं दिट्ठि कथं अच्चेय्य तेन दिट्ठिच्छन्देन अनुनीतो ताय च दिट्ठिरुच्चिया निविट्ठो, अपि च खो पन सयं
- B. 237 20 समत्तानि पकुब्बमानो अत्तना व परिपुण्णानि तानि दिट्ठिगतानि करोन्तो यथा जानेय्य, तथेव वदेय्या ति ।

R. 521

७८९. अथ राजा सत्ताहचयेन तं कुणपं छट्ठापेत्वा सायन्हसमयं विहारं गन्त्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा आह—“ननु भन्ते ईदिसे अयसे उप्पन्ने मय्हं पि आरोचेतब्बं सिया” ति । एवं वुत्ते भगवा “न
- 25 महाराज ‘अहं सीलवा गुणसम्पन्नो’ ति परेसं आरोचेतुं अरियानं

पतिरूपं” ति वत्वा तस्सा अट्ठप्पत्तियं “यो अत्तनो सीलवतानी” ति अवसेसगाथायो अभासि ।

तत्थ सीलवतानी ति पातिमोक्खादीनि सीलानि आरञ्जिकादीनि धृतङ्गवतानि च । अनानुपट्ठो ति अपुच्छितो । पावा^१ ति वदति । अनरियधम्मं कुसला तमाहु, यो आतुमानं सयमेव पावा ति यो एवं ८ अत्तानं सयमेव वदति, तस्स तं वादं “अनरियधम्मो एसो” ति कुसला एवं कथेन्ति ।

७९०. सन्तो ति रागादिकिलेसवूपसमेन^२ सन्तो, तथा अभिनिब्बुतत्तो । इतिहन्ति सीलेसु अकत्थमानो ति “अहमस्मि सीलसम्पन्नो” तिआदिना नयेन इति सीलेसु अकत्थमानो, सील- 10 निमित्तं अत्तूपनायिकं वाचं अभासमानो ति वुत्तं होति । तमरियधम्मं कुसला वदन्ति ति तस्स तं अकत्थनं “अरियधम्मो एसो” ति बुद्धादयो खन्धादिकुसला वदन्ति । यस्सुस्सदा नत्थि कुहिं चि लोके ति यस्स खीणासवस्स रागादयो सत्त उस्सदा कुहिं चि लोके नत्थि, तस्स तं अकत्थनं “अरियधम्मो एसो” ति एवं कुसला वदन्ति ति 15 सम्बन्धो ।

७९१. एवं खीणासवपटिपत्तिं दस्सेत्वा इदानि दिट्ठिगतिकानं तित्थियानं पटिपत्तिं रञ्जो दस्सेन्तो आह—“पक्कप्पिता सङ्खता” ति । तत्थ पक्कप्पिता ति परिकप्पिता । सङ्खता ति पच्चयाभिसङ्खता । यस्सा ति यस्स कस्सचि दिट्ठिगतिकस्स । धम्मा ति दिट्ठियो । 20 पुरक्खता ति पुरतो कता । सन्तो ति संविज्जन्ति^३ । अबोवदाता ति अवोदाता । यदत्तनि पस्सति आनिसंसं, तं निस्सितो कुप्पपट्ठिच्च- सन्ति ति यस्सेते दिट्ठिधम्मा पुरक्खता अबोदाता सन्ति, सो एवंविधो यस्मा अत्तनि तस्सा दिट्ठिया दिट्ठिधम्मिकं च सक्कारादिं, सम्परायिकं च गतिविसेसादिं आनिसंसं पस्सति, तस्मा तं च आनिसंसं, तं च 25

B. 238
R. 522

१. पाथा—स्या० ।

२. ० वूपसमन्तो—स्या० ।

३. विज्जन्ति—सी०, रो० ।



कुप्पताय च पटिच्चसमुप्पन्नताय च^१ कुप्पपटिच्चसन्तिसङ्घातं दिट्ठि
निस्सितोव होति, सो तन्निस्सितत्ता अत्तानं वा उक्कंसेय्य परे वा
वम्भेय्य अभूते हिपि गुणदोसेहि ।

७९२. एवं निस्सितेन च दिट्ठोनिवेसा...पे०...आदियती च
६ धम्मं ति । तत्थ दिट्ठोनिवेसा ति इदं सच्चाभिनिवेससङ्घातानि दिट्ठि-
निवेसनानि । न हि स्वातिवत्ता ति सुखेन अतिवत्तितब्बा न होंन्ति ।
धम्मेसु निच्छेय्य समुगगहीतं ति द्वासट्ठिदिट्ठिधम्मेसु तं तं समुगगहितं
अभिनिविट्ठं धम्मं निच्छिनित्वा पवत्तत्ता दिट्ठिनिवेसा न हि स्वाति-
वत्ता ति वुत्तं होति । तस्मान्नरो तेसु निवेसनेसु, निरस्सती^२ आदियती
१० च धम्मं ति यस्मा न हि स्वातिवत्ता, तस्मान्नरो तेसुयेव दिट्ठिनिवेस-
नेसु अजसीलगोसीलकुक्कुरसीलपञ्चातपमरूपपातउक्कुटिकप्पधान-
कण्टकापस्सयादिभेदं सत्थारं धम्मक्खानगणादिभेदञ्च^३ तं तं धम्मं
निरस्सति च आदियति च जहति^४ च गण्हति च वनमक्कटो विय तं तं
साखं ति वुत्तं होति । एवं निरस्सन्तो च आदियन्तो च अनवट्ठित-
१५ चित्तत्ता असन्ते हिपि गुणदोसेहि अत्तनो वा परस्स वा यसायसं
उप्पादेय्य ।

७९३. यो पनायं सब्बदिट्ठिगतादिदोसधुननाय पञ्जाय समन्ना-
गत्तत्ता धोनो, तस्स धोनस्स हि...पे०... अनूपयो सो । किं वुत्तं
होति ? धोनधम्मसमन्नागमा धोनस्स धुतसब्बपापस्स अरहतो कत्थचि
२ लोके तेसु तेसु भवेसु पकप्पिता दिट्ठि नत्थि, सो तस्सा दिट्ठिया
अभावेन, ते याय च अत्तना कत्तं पापकम्मं पटिच्छादेन्ता तित्थिया
मायाय मानेन वा एतं अगतिं गच्छन्ति, तं पि मायं च मानं च
पहाय धोनो रागादीनं दोसानं तेन गच्छेय्य, दिट्ठधम्मे सम्पराये वा
निरयादीसु गतिविसेसेसु केन सङ्गं गच्छेय्य, अनूपयो सो, सो हि
२५ तण्हादिट्ठिउपयानं द्विन्नं अभावेन अनूपयो ति ।

१. 'समुत्तिसन्तताय च'—सी०, स्या०, रो० २. निदस्सती—स्या० ।
पोत्थकेसु अधिको पाठो ।

३. 'वा'—सी० ।

४. भाजति—स्या०; जहाति—पो० ।



७९४. यो^१ पन तेसं द्विन्नं भावेन उपयो होति, सो उपयो हि ।
 दिट्टिनिधेव सब्बा ति । तत्थ उपयो ति तण्हादिट्टिनिस्सितो । धम्मसे
 उपेति वादं ति “रत्तो” ति वा “दुट्ठो” ति वा एवं तेसु तेसु धम्मसे
 उपेति वादं । अनूपयं केन कथं वदेय्या ति तण्हादिट्टिपहानेन अनूपयं
 खीणासवं केन रागेन वा दोसेन वा कथं “रत्तो” ति वा “दुट्ठो” ति
 वा वदेय्य, एवं अनुपवज्जो च सो किं तित्थिया विय कतपटिच्छादको
 भविस्सती ति अधिप्पायो । अत्ता^२ निरत्ता^३ न हि तस्स अत्थो ति तस्स हि
 अत्तदिट्ठि वा उच्छेददिट्ठि वा नत्थि, गहणं मुञ्चनं वापि अत्तनिरत्त-
 सञ्चितं नत्थि । किं कारणं^४ नत्थी ति चे ? अधोसि सो दिट्ठिमिधेव
 सब्बं^५, यस्मा सो इधेव अत्तभावे आणवातेन सब्बं दिट्ठिगतं अधोसि
 पजहि विनोदेसी ति अरहत्तनिकूटेन देसनं निट्ठापेसि । तं सुत्वा राजा
 अत्तमनो भगवन्तं अभिवादेत्वा पक्कामी ति ।

5

10

सुत्तनिपातदुक्तथाय

दुष्टदुक्तमुत्तवर्णना निट्ठिता ।

—०—

१. ‘वा’—स्या० ।

पोत्यके अधिको पाठो ।

४. सब्बा—रो० ।

२-२. अत्तं निरत्तं—सी०, स्या०, रो० ।

३. कारण—स्या०, रो० ।



४. सुद्धटुकसुतवण्णना

उत्पत्ति-कथा

७९५. पस्सामि सुद्धं ति सुद्धटुकसुतं^१ । का उत्पत्ति ? अतीते किर कस्सपस्स भगवतो काले बाराणसि वासी अञ्जतरो कुटुम्बिको पञ्चहि सकटसतेहि पच्चन्त जनपदं अगमासि भण्डगहनत्थं । तत्थ वनचरकेन सद्धिं मित्तं^२ कत्वा तस्स पण्णाकारं दत्वा पुच्छि—“कच्चि, ते सम्म, चन्दनसारं दिट्ठपुब्बं” ति । “आम सामी” ति च वुत्ते तेनेव सद्धिं चन्दनवनं पविसित्वा सब्बसकटानि चन्दनसारस्स पूरेत्वा^३ तं पि वनचरकं “यदा, सम्म, बाराणसि आगच्छसि,^४ तदा चन्दनसारं गहेत्वा आगच्छेय्यासी” ति वत्वा बाराणसि येव अगमासि । अथापरेन समयेन सो पि वनचरको चन्दनसारं गहेत्वा तस्स घरं अगमासि ।

10 सो तं दिस्वा सब्बं पटिसन्थारं कत्वा सायन्हसमये चन्दनसारं पिसा-
पेत्वा समुगं पूरेत्वा “गच्छसम्मिन्हायित्वा आगच्छा” ति अत्तनो
पुरिसेन सद्धिं न्हानतित्थं पेसेसि । तेन च समयेन बाराणसियं
उस्सवो होति, अथ बाराणसिवासिनो पातो व दानं दत्वा सायं
सुद्धवत्थनिवत्था मालागन्धादीनि गहेत्वा कस्सपस्स भगवतो महाचेतियं
15 वन्दितुं गच्छन्ति । सो वनचरको ते दिस्वा “महाजनो कुहिं गच्छती”
ति पुच्छि । “विहारं चेतियवन्दनत्थाया” ति च सुत्वा सयं पि
अगमासि । तत्थ मनुस्से हरितालमनोसीलादीहि नानप्पकारेहि^५ चेतिये
पूजं करोन्ते दिस्वा किञ्चि चित्रं^६ कातुं अजानन्तो तं चन्दनं गहेत्वा
महाचेतिये सुवण्णिट्टकानं^७ । उपरि कंसपातिमत्तं मण्डलं अकासि ।

१. सुद्धटुकं—सी०, रो० ।

२. मेत्ति—सी०, रो० ।

३. भरित्वा—रो० ।

४. आगच्छेय्यासि—स्या० ।

५. नानप्पकारेन—सी०, स्या०, रो० ।

६. विचित्तं—स्या० ।

७. सुवण्णिट्टकानं—रो० ।



अथ तत्थ सूरियुग्गमनवेलायं^१ सूरियरस्मियो उट्ठहिंसु, सो तं दिस्वा पसीदि^२, पत्थनं च अकासि “यत्थ यत्थ निब्बत्तानि, ईदिसा मे रस्मियो^३ उरे उट्ठहन्तु” ति । सो कालं कत्वा तावत्तिसेसु निब्बत्ति, तस्स उरे रस्मियो^४ उट्ठहिंसु, चन्दमण्डलं वियस्स उरमण्डलं विरोचति, “चन्दाभो देवपुत्तो” त्वेव च नं सञ्जानिंसु ।

5

सो ताय सम्पत्तिया ऋसु देवलोकेसु अनुलोमपटिलोमतो एकं बुद्धन्तरं खेपेत्वा अम्हाकं भगवति उप्पन्ने सावत्थियं ब्राह्मणमहा-सालकुले निब्बत्ति, तथेवस्स^५ उरे चन्दमण्डलसदिसं रस्मिमण्डलं^६ अहोसि । नामकरणदिवसे चस्स मङ्गलं कत्वा ब्राह्मणा तं मण्डलं दिस्वा “धञ्जपुञ्जलक्खणो अयं कुमारो” ति विम्विता “चन्दाभो” त्वेव नामं अकंसु । तं वयप्पत्तं ब्राह्मणा गहेत्वा अलङ्कृतित्वा रत्तकञ्चुकं^७ पारुपापेत्वा रथे आरोपेत्वा “महाब्रह्मा अयं” ति पूजेत्वा “यो चन्दाभं पस्सति, सो यसधनादीनि लभति,^८ सम्परायं च सगगं गच्छती”^९ ति उग्घोसेन्ता गामनिगमराजधानीसु आहिण्डं ति । गतगतट्टाने मनुस्सा “एस किर भो चन्दाभो नाम, यो एतं पस्सति, सो यसधनसगगादीनि लभती”^{१०} ति उपरूपरि आगच्छन्ति, सकल-जम्बुदीपो चलि । ब्राह्मणा तुच्छहत्थकानं आगतानं न दस्सेन्ति, सतं वा सहस्सं वा गहेत्वा आगतानमेव दस्सेन्ति । एवं चन्दाभं गहेत्वा अनुविचरन्ता ब्राह्मणा कमेन सावत्थि अनुप्पत्ता ।

10

15 R. 525

तेन च समयेन भगवा^{११} पवत्तितवरधम्मचक्रो अनुपुब्बेन सावत्थि आगन्त्वा सावत्थियं विहरति जेतवने बहुजनहिताय धम्मं देसेन्तो । अथ चन्दाभो सावत्थि^{१२} पत्वा समुदपक्खन्तकुन्नदी विय अपाकटो

20

१. सूरियोग्गमनवेलायं—रो० ।

२. पसीदित्वा—स्या० ।

३. रंसो—सी०, रो० ।

४. रंसियो—सी०, रो० ।

५. तमेवस्स—स्या० ।

६. रंसिमण्डलं—सी०, रो० ।

७. ० पट्टकञ्चुकं—सी०, स्या०, रो० ।

८. ‘ना’ स्या० पोत्थके अधिको पाठो ।

९. लभिस्सति—स्या० ।

१०. गच्छिस्सती—स्या० ।

११. लभिस्सति—स्या० ।

१२. सत्था—रो० ।

१३. सावत्थियं—स्या० ।

अहोसि, चन्दाभो ति भणन्तो पि नत्थि । सो सायन्हसमये
महाजनकायं मालागन्धादीनि आदाय जेतवनाभिमुखं गच्छन्तं दिस्वा
“कुहिं गच्छथा” ति पुच्छि । बुद्धा लोके उप्पन्नो, सो बहुजन हिताय
धम्मं देसेति, तं सोतुं जेतवनं गच्छामा” ति च तेसं वचनं सुत्वा सोपि

5 ब्राह्मणगणपरिवृतो तत्थेव अगमासि । भगवा च तस्मिं समये
धम्मसभायं वरबुद्धासने निसिन्नो व होति, चन्दाभो भगवन्तं उपसङ्कम्म
मधुरपटिसन्धारं कत्वा एकमन्तं निसीदि, तावदेव चस्स सो आलोको
अन्तरहितो । बुद्धालोकस्स हि समीपे असीतिहत्थब्भन्तरे अञ्जो
आलोको नाभिभो ति । सो “आलोको मे नट्ठो” ति निसीदित्वा व

10 उट्ठासि, उट्ठित्वा च गन्तुमारद्धो । अथ नं अञ्जतरो पुरिसो आह—
“किं भो^१ चन्दाम, समणस्स गोतमस्स भीतो गच्छसी” ति । नाहं
भीतो गच्छामि, अपि च मे इमस्स तेजेन आलोको न सम्पज्जती ति
पुनदेव भगवतो पुरतो निसीदित्वा पादतला पट्ठाया याव केसग्गा^२
रूपरंसिलक्खणादिसम्पत्तिं दिस्वा “महेसक्खो^३ समणो गोतमो, मम

15 उरे अप्पमत्तको आलोको उट्ठितो, तावतकेन पि मं गहेत्वा ब्राह्मणा
सकलजम्बुदीपं विचरन्ति । एवं वरलक्खणसम्पतिसमन्नागतस्स
समणस्स गोतमस्स नेव मानो उप्पत्तो, अट्ठा अयं अनोमगुणसमन्नागतो
भविस्सति सत्था देवमनुस्सानं ति अतिावय पसन्नचित्तो भगवन्तं
वन्दित्वा पब्बज्जं याचि । भगवा अञ्जतरं थेरं आणापेसि—

20 “पब्बाजेहि नं” ति । सो तं पब्बाजेत्वा तच्चपञ्चककम्मट्ठानं आचिक्खि ।
सो विपस्सनं आरभित्वा न चिरेनेव अरहत्तं पत्वा^४ “चन्दाभत्थेरो”
ति विस्सुतो अहोसि । तं आरब्ध भिक्खू कथं समुट्ठापेसुं “किं नु खो
आवुसो ये चन्दाभं अट्ठसंसु, ते यसं वा धनं वा लभिसु, सग्गं वा
गच्छंसु, विसुद्धिं वा पापुणिसु तेन चक्खुद्धारिकल्लदस्सनेना” ति ।

25 भगवा तस्स अट्ठुप्पत्तियं इमं^५ सुत्तमभासि ।

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. केसन्ता—सी० ।

३. महेसक्खो—सी० ।

४. पत्तो—सी० ।

५. इदं—सी०, स्या०, रो० ।

गाथा-अर्थवर्णना

तत्थ पठमगाथाय तावत्थो—न भिक्खवे एवरूपेन दस्सनेन सुद्धि होति । अपि च खो किलेसमलिनत्ता असुद्धं, किलेसरोगानं अविगमा सारोगमेव चन्दाभं ब्राह्मणं अञ्जेन वा एवरूपं दिस्वा दिट्ठिगतिको बालो अभिजानाति “पस्सामि सुद्धं परमं अरोगं, तेन च दिट्ठिसङ्खातेन दस्सनेन संसुद्धि नरस्स होती” ति, सो एवं अभिजानन्तो तं दस्सनं 5
“परमं” ति जत्वा तस्मिं दस्सने सुद्धानुपस्सी समानो? तं दस्सनं B. 242
“मग्गजाण” ति पच्चेति । तं पन मग्गजाणं न होति । तेनाह—
“दिट्ठेन चे सुद्धो” ति दुतियगाथ^१ ।

गाथा-अर्थवर्णना

७९६. तस्सत्थो^२—तेन रूपदस्सनसङ्खातेन दिट्ठेन यदि किलेस सुद्धि नरस्स होति । तेनवा जाणेन सो यदि जातिआदिदुक्खं पजहाति । 16
एवं सन्ते अरियमग्गतो अञ्जेन असुद्धिमग्गेनेव सो सुज्झति, रागादीहि उपधीहि सउपधिको एव समानो सुज्झती ति आपन्नं होति, न च एवंविधो सुज्झति । तस्मा दिट्ठी हि नं पाव तथा वदानं, सा नं दिट्ठियेव “मिच्छादिट्ठिको अयं” ति कथेति दिट्ठिअनुरूप “सस्सतो लोको” तिआदिना नयेन तथा तथा वदन्ति । 15

गाथा-अर्थवर्णना

७९७.—न ब्राह्मणो ति ततियगाथा । तस्सत्थो—यो पन ब्राह्म-
पापत्ता ब्राह्मणो होति, सो मग्गेन अधिगतासवक्खयो खीणासव ब्राह्मणो
अरियमग्गजाणतो अञ्जेन अभिमङ्गलसम्मतरूपसङ्खाते दिट्ठे तथाविध- R. 527
सद्दसङ्खाते सुते अवीतिक्कमसङ्खाते सोले हत्थिवतादिभेदे वते पठवि-
आदिभेदे मुते च उप्पन्नेन मिच्छाजाणेन सुद्धि न आह । सेसमस्स 20
ब्राह्मणस्स वर्णभणनत्थं^४ वुत्तं । सो हि तेधातुक पुञ्जे सब्बस्मिं च पापे

१. रो० पोत्थके नत्थि ।

२. दुतियगाथा—रो०; दुतियोगायायत्थो—

३. स्या० पोत्थके नत्थि ।

स्या० ।

४. वर्णभणनत्थाय—सी०, स्या०, रो० ।



अनूपलित्तो, तस्स पहीनत्ता अत्तदिट्ठिया यस्स कस्सचि वा गहणस्स पहीनत्ता अत्तञ्जहो, पुञ्जाभिसङ्खारादीनं अकरणतो नयिध पकुब्बमानो ति वुच्चति । तस्मा नं एवं पसंसन्तो आह । सम्बस्सेव चस्स पुरिमपादेन सम्बन्धो वेदितब्बो—पुञ्जे च पापे च अनूपलित्तो अतञ्जहो नयिध
5 पकुब्बमानो न ब्राह्मणो अञ्जतो सुद्धिमाहा ति ।

गाथा-अत्यवण्णना

७९८. एवं^१ न ब्राह्मणो अञ्जतो सुद्धिमाहाति^१ वत्वा इदानी ये दिट्ठिगतिका अञ्जतो सुद्धि ब्रुवन्ति, तेसं तस्सा दिट्ठिया अनिब्बाहक-
भावं^२ दस्सेन्तो “पुरिमं पहाया” ति गाथमाह । तस्सत्यो—ते हि अञ्जतो सुद्धिवादा समानापि यस्सा दिट्ठिया अप्पहीनत्ता गहणमुखनं
10 होति । तां पुरिमं सत्थारादिं पहाय अपरं निस्सिता एजासङ्खाताय तण्हाय अनुगता अभिभूता रागादिभेदं न तरन्ति सङ्गं, तं च अतरन्ता तं तं धम्मं उगण्हन्ति च निरस्सजन्ति च मक्कटोव साखं ति ।

गाथा-अत्यवण्णना

B 243

७९९. पञ्चमगाथाय सम्बन्धो—यो च सो “दिट्ठी हि नं पाव तथा वदानं” ति वुत्तो, सो सयं समादायाति । तत्थ सयं ति सामं ।
15 समादाया ति गहेत्वा । वतानी ति हत्थिवतादीनि । उच्चावचं ति अपरापरं हीनपणीतं वा सत्थारतो सत्थारादिं । सञ्जसत्तो ति काम-सञ्जादीसु लग्गो । विट्ठा च वेदेहि समेच्च धम्मं ति परमत्थविट्ठा च अरहा चतुहि मग्गजाणवेदेहि चतुसच्चधम्मं अभिसमेच्चा ति । सेसं पाकटमेव ।

गाथा-अत्यवण्णना

R. 528 20

८००. स सम्बधम्मेषु विसेनिभूतो, यं किञ्चि दिट्ठं व सुतं मुतं वा ति सो भूरिपञ्चो खीणासवो यं किञ्चि दिट्ठं वा सुतं वा मुतं वा तेसु सम्बधम्मेषु मारसेनं विनासेत्वा ठितभावेन विसेनिभूतो । तमेवदस्सि ति

तं एवं विसुद्धदस्सि । विवटं चरन्तं ति तण्हच्छदनादिविगमेन विवटं हुत्वा चरन्तं । केनोध लोकास्मि विकप्पयेय्या ति केन इध लोके तण्हाकप्पेन वा दिट्ठिकप्पेन वा कोचि विकप्पेय्य, तेसं वा पहीनत्ता रागादिना पुब्बे वुत्तेना ति ।

गाथा-अत्थवण्णना

८०१. न कप्पयन्ती ति गाथाय सम्बन्धो अत्थो च—किञ्च ५
भिय्यो ? ते हि तादिसा सन्तो द्विन्नं कप्पानं पुरेक्खारानं च केनचि न कप्पयन्ति न पुरेक्खरोन्ति, परमत्थअच्चन्तसुद्धिअधिगतत्ता^१ अनच्चन्त-
सुद्धि^२ येव^३ अकिरियसस्सतदिट्ठि अच्चन्त सुद्धीति न ते वदन्ति ।
आदानगन्थं गथितं विसज्जा ति चतुब्बिधं पि रूपादीनं आदायकत्ता
आदानगन्थं अत्तनो चित्तसन्ताने गथितं बद्धं अरियमग्गसत्थेन विसज्ज 10
ब्बिन्दित्वा । सेसं पाकटमेव ।

गाथा अत्थवण्णना

८०२. सीमातिगो ति गाथा एकपुग्गलाधिठ्ठानाय देसनाय वुत्ता ।
पुब्बसदिसो एव पनस्सा सम्बन्धो, सो एवं अत्थवण्णनाय सद्धि 01
वेदितब्बो—किञ्च भिय्यो सो ईदिसो भूरिपञ्चो चतुन्नं किलेससीमानं
अतीतत्ता सीमातिगो बाहितपापत्ता च ब्राह्मणो, इत्थम्भूतस्स च तस्स 15
नत्थि परचित्तपुब्बेनिवासआणेहि अत्वा वा मंसचक्खुदिब्बचक्खूहि दिस्वा
वा किञ्चि समुग्गहीतं, अभिनिविट्ठन्ति वुत्तं होति । सो च कामरागा-
भावतो^४ न रागरागी, रूपावरुपागाभावतो न विरागरत्तो । यतो
एवं—विधस्स “इदं परं” ति किञ्चि इध उग्गहितंनत्थी ति अरहत्तनि-
कूटेन देसनं निट्ठापेसि^५ । 20

B. 244

सुत्तनिपातट्टकथाय

सुद्धट्टकसुत्तवण्णना निट्ठिता ।

—०—

१. परमत्थअच्चन्त सुद्धि येव— २-२. सी० पोत्थके नत्थि ।

सी०, रो० । ३. कामरागादि अभावतो—सी० ।

४. रागराजी—सी० । ५. निट्ठपेसि—सी०, रो० ।



५. परमदृकसुत्तवण्णना

उत्पत्ति-कथा

८०३. परमं ति दिट्ठीसु ति परमदृकसुत्तं^१ । का उत्पत्ति ? भगवति किर सावत्थियं विहरन्ते नानातित्थिया सन्निपतित्वा अत्तनो अत्तनो दिट्ठि दीपेन्ता^२ “इदं परमं, इदं परमं” ति कलहं कत्वा रञ्जो आरोचेसुं । राजा सम्बहुले जच्चन्धे सन्निपातापेत्वा “इमेसं हत्थि दस्सेथा” ति आणापेसि । राजपुरिसा अन्धे सन्निपातापेत्वा हत्थि पुरतो सयापेत्वा “पस्सथा” ति आहंसु । ते हत्थिस्स एकमेकं अङ्गं परामसिसु । ततो रञ्जा “कीदिसो भणे, हत्थी” ति पुट्ठो यो सोण्डं परामसि, सो “सेय्यथापि महाराज नङ्गलीसा”^३ ति भणि । ये दन्तादीनि परामसिसु, ते इतरं “मा भो रञ्जो पुरतो मुसा भणी” ति परिभासित्वा “सेय्यथापि, महाराज, भित्तिखिलो” ति आदीनि आहंसु । राजा तं सब्बं सुत्वा “ईदिसो तुम्हाकं समयो” ति तित्थिये उय्योजेसि । अञ्जतरो पिण्डचारिको तं पवत्ति अत्वा भगवतो आरोचेसि । भगवा तस्सं^४ अट्ठुत्पत्तियं^५ भिक्खू आमन्तेत्वा “यथा, भिक्खवे, जच्चन्धा हत्थि अजानन्ता तं तं अङ्गं परामसित्वा विवदिसु, एवं तित्थिया विमोक्खन्तिकधम्मं अजानन्ता तं तं दिट्ठिं परामसित्वा विवदन्ती” ति वत्वा धम्मदेसनत्थं इमं^६ सुत्तमभासि ।

गाथा-अत्थवण्णना

तत्थ परमं ति दिट्ठीसु परिब्बसानोति “इदं परमं” ति गहेत्वा सकाय सकाय दिट्ठिया वसमानो । यदुत्तरि कुरुते ति यं

१. परमदृकं—सी०, रो० ।

३. नङ्गलीसीसा—स्या० ।

५. अट्ठुत्पत्तिया—स्या०, रो० ।

२. दस्सेन्ता—स्या० ।

४. तस्सा—स्या०, रो० ।

६. इदं—सी०, रो० ।



अत्तनो सत्थारादिं सेट्ठं करोति । हीनाति अञ्जे ततो सब्बमाहा ति
तं अत्तनो सत्थारादिं ठपेत्वा ततो अञ्जे सब्बे “हीना इमे” ति आह ।
तस्मा विवादानि अवीतिवत्तो ति तेन कारणेन सो दिट्ठिकलहे
अवीतिवत्तोव होति ।

गाथा-अर्थवर्णना

८०४. दुतियगाथाय अत्थो—एवं अवीतिवत्तो च यं दिट्ठं सुते 5 B. 246
सीलवते^१ मुते ति एतेसु वत्थूसु उप्पन्नदिट्ठिसङ्घाते अत्तनि पुब्बे
वुत्तप्पकारं आनिसंसं पस्सति । तदेव सो तत्थ सकाय दिट्ठिया
आनिसंसं “इदं सेट्ठं” ति अभिनिविसित्वा अञ्जं सब्बं परसत्थारादिकं R. 530
निहीनतो पस्सति ।

गाथा-अर्थवर्णना

८०५-०६. ततियगाथाय अत्थो—एवं पस्सतो चस्स यं अत्तनो 10
सत्थारादिं निस्सितो अञ्जं परसत्थारादिं हीनं पस्सति तं पन^२
दस्सनं^३ गन्थमेव कुसला वदन्ति, बन्धनं ति वुत्तं होति । यस्मा
एतदेव, तस्मा हि दिट्ठं व सुतं मुतं वा सीलवत्तं भिक्खु न
निस्सयेय्य, नाभिनिवेसेय्या ति वुत्तं होति ।

चतुत्थगाथाय अत्थो—न केवलं दिट्ठसुतादिं न निस्सयेय्य, अपि च 15
खो पन असञ्जातं उपरूपरि दिट्ठिं पि लोकास्मि न कप्पयेय्य,
न जनेय्या ति वुत्तं होति । कीदिसं ? आणेन वा सीलवतेन^३ वा
पि, समापत्तिआणादिना आणेन वा सीलवतेन वा या कप्पियति,
एतं^४ दिट्ठिं^४ न कप्पयेय्य । न केवलं च दिट्ठिं न कप्पयेय्य, अपि च खो
पन मानेन पि जातिआदीहि वत्थूहि समोति अत्तानमनूपनेय्य, 20
हीनो न मञ्जोथ विसेसि वा पीति ।

गाथा-अर्थवर्णना

८०७. पञ्चमगाथाय अत्थो—एवं हि दिट्ठिं अकप्पेन्तो अमञ्जमानो
च अत्तं पहाय अनुपादियानो इध वा यं पुब्बे गहितं, तं पहाय अपरं

१. सीलवन्ते—स्या०, रो० ।

२-२. पस्सनं—सी०, रो० ।

३. ० सीलव्वतेन—स्या० ।

४-४. एतादिसि—सी०, स्या०, रो० ।



अगणहन्तो तस्मिं पि वुत्तप्पकारे आणे दुविधं निस्सयं नो करोति ।
अकरोन्तो च स वे वियत्तेसु^१ नानादिट्ठिवसेन मिन्नेसु सत्तेसु न
वगगसारी छन्दादिवसेन अगच्छनधम्मो हुत्वा द्वासट्ठिया दिट्ठिसु
किञ्चिपि दिट्ठिं न पच्चेति, न पच्चागच्छती ति वुत्तं होति ।

गाथा-अत्यवण्णना

- 5 ८०८-१०. इदानी यो सो इमाय गाथाय वुत्तो खीणासवो, तस्स
वण्णभणनत्थं “यस्सूभयन्ते” ति आदिका तिस्सो गाथायो आह । तत्थ
उभयन्ते ति पुब्बे वुत्तफस्सादिभेदे । पणीधी ति तण्हा । भवाभवाया
ति पुनप्पुनभवाय । इध वा हुरं वा ति सकत्तभावादिभेदे इध वा
परत्तभावादिभेदे परत्थ वा । दिट्ठे वा ति दिट्ठसुद्धिया वा । एस नयो
सुतादीसु । सञ्जा ति सञ्जासमुट्ठापिका दिट्ठि । धम्मा पि तेसं न
पटिच्छितासे ति द्वासट्ठिदिट्ठिगतधम्मा पि तेसं “इदमेव सच्चं मोघ-
मञ्जं” ति एवं न पटिच्छिता । पारङ्गतो न पच्चेति तादी ति
निब्बान पारं गतो तेन तेन मग्गेन पहीने किलेसे पुन नागच्छति, पञ्चहि
च आकारेहि तादी होती ति । सेसं पाकटमेवा ति ।

B. 246

R. 531 10

सुत्तनिपातट्टकथाय

परमट्टकसुत्तवण्णना निट्ठिता ।

—०—

६. जरासुतवर्णना

उत्पत्ति-कथा

८११. अप्य वत जीवितं ति जरासुतं । का उत्पत्ति ? एकं समयं भगवा सावत्थियं वस्सं वसित्वा यानि तानि बुद्धानं सरीरारोग्यसम्पादनं अनुप्पन्नसिक्खापदपञ्चापनं वेनेय्यदमनं तथारूपाय अट्टुप्पत्तिया जातकादिकथनं तिआदीनि जनपदचारिकानिमित्तानि, तानि समवेक्खित्वा जनपदचारिकं पक्कामि । अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो सायं साकेतं 5 अनुप्पत्तो अञ्जनवनं पाविसि । साकेतवासिनो सुत्वा “अकालो इदानीं भगवन्तं दस्सनाया” ति विभाताय रत्तिया मालागन्धादीनि गहेत्वा भगवतो सन्तिकं गत्वा पूजनवंदनसम्मोदनादीनि कत्वा परिवारेत्वा अट्ठंसु याव भगवतो गामप्पवेसनवेला, अथ भगवा भिक्खुसंघपरिवृतो^१ पिण्डाय पाविसि । तं अञ्जतरो साकेतको ब्राह्मणमहासालो नगरा 10 निक्खमन्तो नगरद्वारे अद्दस । दिस्वा^२ पुत्त सिनेहं उप्पादेत्वा “चिरदिट्ठोसि पुत्त मया” ति परिदेवयमानो अभिमुखो अगमासि । भगवा भिक्खु सञ्जापेसि—“अयं, भिक्खवे, ब्राह्मणो यं इच्छति, तं करोतु, न वारेतब्बो” ति ।

ब्राह्मणो पि वच्छगिद्धिनी व गावी आगन्त्वा भगवतो कार्यं पुरतो च 15 R 532 पच्छतो^३ च दक्खिणतो च वामतो चा ति समन्ता आलिङ्गि “चिर-दिट्ठोसि पुत्त चिरं विना अहोसी” ति भणन्तो । यदि पन सो तथा कातुं न लभेय्य, हृदयं फालेत्वा मरेय्य । सो भगवन्तं अवोच—“भगवा तुम्हेहि सद्धिं आगतभिक्खूनं अहमेव भिक्खुं^४ दातुं समत्थो, ममेव B. 247 अनुगृहं करोथा” ति । अधिवासेसि भगवा तुण्ही भावेन । ब्राह्मणो 20

१. ‘साकेतं’ सी०, रो० पोथकेसु अधिको २. दिस्वान—स्या० ।

पाठो ।

३. पच्छिमतो—स्या० ।

४. स्या० पोथके नत्थि ।



- भगवतो पत्तं गहेत्वा पुरतो गच्छन्तो ब्राह्मण्या पेसेसि—“पुत्तो मे^१
आगतो, आसनं पञ्चापेतब्बं” ति । सा तथा कत्वा आगमनं पस्सन्ती
ठिता भगवन्तं अन्तरवीथियं येव दिस्वा पुत्तसिनेहं उप्पादेत्वा “चिर-
दिट्ठोसि पुत्त मया” ति पादेसु गहेत्वा रोदित्वा घरं अतिनेत्वा सक्कच्चं
5 भोजेसि । भुत्ताविनो ब्राह्मणो पत्तं अपनामेसि । भगवा तेसं सप्पायं
विदित्वा धम्मं देसेसि, देसनापरियोसाने उभो पि सोतापन्ना अहेसुं ।
अथ भगवन्तं याचिसु—“याव, भन्ते, भगवा इमं नगरं उपनिस्साय
विहरति, अम्हाकं येव^२ घरे^२ भिक्खा गहेत्वा” ति । भगवा “न बुद्धा
एवं एकं निबद्धट्ठानं^३ येव गच्छन्ति” ति पटिक्खिपि । ते आहंसु—“तेन
10 हि, भन्ते, भिक्खुसंघेन सद्धिं पिण्डाय चरित्वा पि तुम्हे इधेव भत्तकिच्चं
कत्वा धम्मं देसेत्वा विहारं गच्छथा” ति । भगवा तेसं अनुगहत्थाय
तथा अकासि । मनुस्सा ब्राह्मणं च ब्राह्मणिं च “बुद्धपिता बुद्धमाता”
त्वेव वोहरिसु, तं पि कुलं “बुद्धकुलं” ति नामं लभि ।

- आनन्दत्थेरो भगवन्तं पुच्छि—“अहं भगवतो मातापितरो जानामि,
15 इमे पन कस्मा वदन्ति ‘अहं बुद्धमाता अहं बुद्धपिता’ ति” । भगवा
आह—“निरन्तरं मे, आनन्द, ब्राह्मणी च ब्राह्मणो च पञ्च जातिसत्तानि
मातापितरो अहेसुं, पञ्च जातिसत्तानि मातापितृन्^४ जेट्ठका, पञ्च
जातिसत्तानि कनिट्ठका, ते पुब्बसि—नेहेनेव कथ्यन्ति” ति इमं च
गाथमभासि—

R. 533 0

“पुब्बेव सन्निवासेन, पच्चुप्पन्नहितेन वा ।
एवं ते जायते पेमं, उप्पलं व यथोदके”
(जा० १.६१) ति ॥

- ततो भगवा साकेते यथाभिरन्तं विहरित्वा पुन चारिकं चरमानो
सावत्थिमेव अगमासि । सो पि ब्राह्मणो च ब्राह्मणी च भिक्खू उप-
25 सङ्गमित्वा पतिरूपं धम्मदेसनं सुत्वा सेसमग्गे पापुणित्वा अनुपादिसेसाय

१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२. निच्चट्ठानं—रो० ।

२-२. अम्हाकं घरे येव—सी०, रो० ।

४. मातापितृन्—सी०, रो० ।

निब्वानधातुया परिनिब्वायिसु । नगरे ब्राह्मणा सन्निपतिसु “अम्हाकं
आतके सक्करिस्सामा” ति । सोतापन्नसकदागमिअनागामिनो उपासका
पि सन्निपतिसु उपासिकायो च “अम्हाकं सहधम्मिके सक्करिस्सामा”
ति । ते सब्बे पि कम्बलकूटागारं आरोपेत्वा मालागन्धादीहि पुजेन्ता
नगरा निक्खामेसु^१ ।

5

भगवा पि तं दिवसं पच्चूससमये बुद्धचक्खुना लोकं ओलोकेन्तो
तेसं परिनिब्वानभावं^२ अत्वा “तत्थ मयिगते धम्मदेसनं सुत्वा बहुजनस्स
धम्माभिसमयो^३ भविस्सती” ति अत्वा पत्तचीवरमादाय सावत्थितो
आगन्त्वा आळहनमेव पाविसि । मनुस्सा दिस्वा “मातापितूनं सरीर-
किच्चं कातुकामो भगवा आगतो” ति वन्दित्वा^४ अट्ठंसु । नागरा पि
कूटागारं पूजेन्ता आळहनं आनेत्वा भगवन्तं पुच्छिसु—“गहट्ठअरिय-
सावका कथं पूजेतब्बा” ति । भगवा “यथा असेक्खा पूजियन्ति, तथा
पूजेतब्बा इमे” ति अधिप्पायेन तेसं असेक्खमुनिभावं दीपेन्तो इमं
गाथमाह—

10

“अहिंसका ये मुनयो, निच्चं कायेन संवुता ।

15

ते यन्ति अच्चुतं ठानं, यत्थ गन्त्वा न सोचरे”

(ध०. प० ३८) ति ॥

तं च परिसं ओलोकेत्वा तद्धणानुरूपं धम्मं देसेन्तो इमं^५
सुत्तमभासि ।

तत्थ अप्पं वत जीवितं इदं ति “इदं वत मनुस्सानं जीवितं
अप्पं^६ परित्तं ठितिपरित्तताय सरसपरित्तताया” ति सल्लसुते पि
वुत्तनयमेतं । ओरं वस्ससता पि मिथ्यती ति वस्ससता ओरं कल्लादि-
काले पि मिथ्यति । अतिच्चा ति वस्ससतं अतिककमित्वा । जरसा
पि मिथ्यती ति जराय पि मिथ्यति ।

20

१. निक्खामिसु—स्या० ।

२. परिनिब्वानं—सी० ।

३. ‘च’ सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको
पाठो ।

४. सन्निपतित्वा—स्या० ।

५. इदं—सी० ।

६. अप्पकं—स्या० ।



गाथा-अत्यवण्णना

८१२-१६. ममायिते ति ममायितवत्थुकारणा । विनाभाव-
 सन्तमेविदं ति सन्तविनाभावं विज्जमानविनाभावमेव इदं, न सक्का
 अविनाभावेन भवितुं ति वुत्तं होति । मामको ति ममउपासको
 भिक्खुवाति सङ्ख्यं गतो, बुद्धादीनि वा वत्थूनि ममायमानो । सङ्गतं
 ५ ति समागतं दिट्ठपुब्बं वा । पियायितं ति पियं कतं । नामंयेवा-
 वसिस्सति अक्खेय्यं ति सब्बं रूपादिधम्मजातं पहीयति, नाममत्तमेव
 तु अवसिस्सति “बुद्धरक्खितो धम्मरक्खितो” ति एवं सङ्घातुं^१ कथेतुं ।
 मुनयो ति खीणासवमुनयो । खेमदस्सिनो ति निब्बान दस्सिनो ।

गाथा-अत्यवण्णना

८१७. सत्तमगाथा एवं मरणब्भाहते लोके अनुरूपपटिपत्तिदस्सनत्थं
 १० वुत्ता । तत्थ पतिलीनचरस्सा ति ततो ततो पतिलीनं चित्तं
 कत्वाचरन्तस्स । भिक्खुनो ति कल्याणपुथुज्जनस्ससेक्खस्स वा ।
 सामग्गियमाहु तस्स तं, यो अत्तानं भवने न दस्सये ति तस्सेतं
 पतिरूपमाहु, यो एवं पटिपन्नो निरयादि भेदे भवने अत्तानं न दस्सेय्य ।
 एवं हि सो इमम्हा मरणा मुच्चेय्या ति अधिप्पायो ।

गाथा-अत्यवण्णना

८१८-२०. इदानि यो “अत्तानं भवने न दस्सये” ति एवं
 खीणासव विभावितो, तस्स वण्णभणनत्थं इतो परा तिस्सो गाथायो
 आह । तत्थ सब्बत्था ति द्वादससु आयतनेसु । यदिदं दिट्ठसुतं
 मुतेसु वा ति एत्थ पन यदिदं दिट्ठसुतं, एत्थ वा मुतेसु वा धम्मेसु
 एवं मुनि न उपलिम्पती ति एवं सम्बन्धो वेदितब्बो । धोनो न
 २० हि तेन मञ्जति, यदिदं दिट्ठसुतं मुतेसु वा ति अत्रापि^२ यदिदं
 दिट्ठसुतं, तेन वत्थुना न मञ्जति, मुतेसु वा धम्मेसु न मञ्जती ति
 एवमेव^३ सम्बन्धो वेदितब्बो । न हि सो रज्जति नो विरज्जती ति ।

१. अक्खातुं—रो० ।

२. तत्रापि—सी०, रो० ।

३. एवमेव—सी०, रो० ।

बालपुथुज्जना विय न रज्जति, कल्याणपुथुज्जनसेक्खा विय न विरज्जति,
रागस्स पन खीणत्ता "विरागो?" त्वेव सङ्ख्यं गच्छति । सेसं सब्बत्थ
पाकटमेवा ति । देसनापरियोसाने चतुरासीतिया पाणसहस्सानं
धम्माभिसमयो अहोसी ति ।

जरासुतवर्णना

सुत्तनिपातटुकथाय

जरासुतवर्णना निवृत्ता ।



७. तिस्समेत्तेय्यसुत्तवण्णना

उप्पत्ति-कथा

८२१. मेथुनमनुयुत्तस्सा ति तिस्समेत्तेय्यसुत्तं । का उप्पत्ति ?
 भगवति किर सावत्थियं विहरन्ते तिस्समेत्तेय्या नाम द्वे सहाया
 सावत्थि अगमंसु । ते सायन्हसमयं महाजनं जेतवनाभिमुखं गच्छन्तं
 दिस्वा “कुहिं गच्छथा” ति पुच्छिंसु । ततो तेहि “बुद्धो लोके
 ५ उप्पन्नो, बहुजनहिताय धम्मं देसेति, तं सोतुं जेतवनं गच्छामा”
 ति वुत्ते “मयं पि सोस्सामा” ति अगमंसु । ते अवज्झधम्मदेसकस्स
 भगवतो धम्मदेसनं^१ सुत्वा परिसन्तरे निसिन्ना व चिन्तेसु—“न सक्का
 अगारमज्जे ठितेनायं धम्मो परिपुरेतु” ति । अथ पक्कन्ते^२ महाजने
 भगवन्तं पब्बज्जं याचिंसु, भगवा “इमे पब्बाजेही” ति अञ्जतरं
 १० भिक्खुं आणापेसि । सो ते^३ पब्बाजेत्वा तच्चपञ्चककम्मट्ठानं दत्वा
 अरञ्जवासं गन्तुमारब्धो । मेत्तेय्यो तिस्सं आह—“आवुसो, उपज्झायो
 अरञ्जं गच्छति, मयं पि गच्छामा” ति । तिस्सो “अलं आवुसो,
 भगवतो दस्सनं धम्मस्सवनं च अहं पिहेमि, गच्छ त्वं ति वत्वा न
 अगमासि । मेत्तेय्यो उपज्झायेन सह गन्त्वा अरञ्जे समणधम्मं करोन्तो
 १५ न चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि सद्धिं आचरियुपज्झायेहि । तिस्सस्सा पि
 जेट्टभाता व्याधिना कालमकासि । सो तं सुत्वा अत्तनो गामं अगमासि,
 तत्र नं आतका पलोभेत्वा उप्पब्बाजेसुं । मेत्तेय्यो पि आचरियुपज्झा-
 येहि सद्धिं सावत्थि आगतो । अथ भगवा वुत्थवस्सो जनपदचारिकं
 चरमानो अनुपुब्बेन तं गामं पापुणि । तत्थ^४ मेत्तेय्यो भगवन्तं वन्दित्वा
 २० “इमस्मिं, भन्ते, गामे मम गिहिसहायो अत्थि, मुहुत्तं ताव आगमेथ
 अनुकम्पं उपादाया” ति वत्वा गामं पविसित्वा तं भगवतो सन्तिकं

१. धम्मं—स्या० ।

३. रो० पोत्थके नत्थि ।

२. अपक्कन्ते—रो० ।

४. अथ—स्या० ।



आनेत्वा एकमन्तं ठितो तस्सत्थाय आदिगाथाय भगवन्तं पञ्चं
पुच्छि । तस्स भगवा व्याकरोन्तो अवसेसगाथायो अभासि । अयमस्स
सुत्तस्स उप्पत्ति ।

गाथा-अत्थवण्णना

तत्थ मेथुनमनुयुत्तस्सा ति मेथुनधम्मसमायुत्तस्स । इती ति
एवमाह । आयस्मा ति पियवचनमेतं, तिस्सो ति नामं तस्स 5
थेरस्स । सो हि तिस्सो ति नामेन । मेत्तेय्यो ति गोत्तं, गोत्तवसेनेव
चेस पाकटो अहोसि । तस्मा अट्ठम्पत्तियं वुत्तं “तिस्समेत्तेय्या नाम
द्वे सहाया” ति । विघातं ति उपघातं । ब्रूही ति आचिक्ख ।
मारिसा ति पियवचनमेतं, निदुक्खा ति वुत्तं होति । सुत्वान तव
सासनं ति तव वचनं सुत्वा । विवेके सिक्खिस्सामसे ति सहायं 10
आरब्धधम्मदेसनं याचन्तो भणति, सो पन सिक्खितसिक्खो येव ।

गाथा-अत्थवण्णना

८२२. मुस्सते वा पि सासनं ति परियत्ति पटिपत्तितो दुविधं पि
सासनं नस्सति । वा पी ति पदपूरणमन्तं । एतं तस्मि अनारियं
ति तस्मि पुगले एतं अनारियं, यदिदं मिच्छापटिपदा ।

गाथा-अत्थवण्णना

८२३. एको पुब्बे चरित्त्वाना ति पब्बज्जासङ्खातेन वा 15 B. 251
गणवोस्सग्गट्ठेन वा पुब्बे एको विहरित्वा । यानं भन्तं व तं लोके,
हीनमाहु पथुज्जनं ति तं विभन्तकं पुगलं यथा हत्थियानादियानं
अदन्तं^१ विसमं^२ आरोहति, आरोहकं पि भञ्जति, पपाते पि पपतति ।
एवं कायदुच्चरितादिविसमारोहनेन नरकादीसु, अत्थभञ्जनेन
जातिपपातादीसु पपतनेन च यानं भन्तं व आहु हीनं पथुज्जनं 20
च आहु ति ।

गाथा-अत्यवर्णना

R. 537

- ८२४-२५. यसो कित्ति चा ति लाभसक्कारो पसंसा च ।
 पुब्बे ति पब्बजितभावे । हायते वा पि तस्स सा ति तस्स
 विब्भन्तकस्स सतो सो च यसो सा च कित्ति हायति । एतं पि
 दिस्वा ति एतं पि पुब्बे यसकित्तीनं भावं पच्छा च हानिं दिस्वा ।
 ६ सिक्खेथ मेथुनं विप्पहातवे ति तिस्सो सिक्खा सिक्खेथ । किं
 कारणं ? मेथुनं विप्पहातवे, मेथुनप्पहानत्थाया ति वुत्तं होति । यो
 हि मेथुनं न विप्पजहति,^१ सङ्कुप्पेहि ... पे०... तथाविधो । तत्थ
 परेतो ति समन्नागतो । परेसं निग्घोसं ति उपज्झायादीनं निन्दावचनं ।
 मङ्कु होती ति दुम्मनो^२ होति ।

गाथा-अत्यवर्णना

- १० ८२६-२७. इतो परा गाथापाकटसम्बन्धा एव । तासु सत्थानी ति
 कायदुच्चरितादीनि । तानि हि अत्तनो परेसं च छेदनट्टेन “सत्थानी”
 ति वुच्चन्ति । तेषु चायं विसेसतो^३ चोदितो^३ मुसावचनसत्थानेव
 करोति—“इमिना कारणेनाहं विब्भन्तो” ति भणन्तो । तेनेवाह—
 “एस खवस्स महागेधो, मोसवज्जं पगाहती” ति । तत्थ एस खवस्सा
 १५ ति एस खो अस्स । महागेधो ति महाबन्धनं । कतमो ति चे ? यदिदं
 मोसवज्जं पगाहति, स्वास्स मुसावादज्झोगाहो महागेधो ति
 वेदितव्वो ।

- मन्दो व परिकिस्सती ति पाणवधादीनि करोन्तो ततोनिदानं च
 दुक्खमनुभोन्तो भोगपरियेसनरक्खनानि च करोन्तो मोमूहो विय
 २० परिकिलिस्सति ।

गाथा-अत्यवर्णना

- ८२८-२९. “एतमादीनवं अत्वा, मुनि पुब्बापरे इधा” ति एतं
 “यसो कित्ति च या पुब्बे, हायते” वापि तस्स सा” ति इतो पभुति वुत्ते

१. विप्पजहति—सी०, रो० ।

२. दुम्मनो—स्या० ।

३-३. विसेसेन ताव आदितो—स्या० ।

पुब्बापरे इध इमस्मि सासने पुब्बतो अपरे समणभावतो^१ विब्वन्तकभावे
आदीनवं मुनि अत्वा । एतदरियानमुत्तमं ति यदिदं विवेकचरिया, एतं
बुद्धादीनं अरियानं उत्तमं, तस्मा विवेकञ्जेव सिक्खेथा ति अधिप्पायो ।
न तेन सेट्ठो मञ्जेथा ति तेन च विवेकेन न अत्तानं "सेट्ठो अहं" ति
मञ्जेय्य, तेन थद्धो^२ न भवेय्या ति वुत्तं होति ।

5

गाथा-अत्थवण्णना

८३०. रित्तस्सा ति विवितस्स कायदुच्चरितादीहि विरहितस्स ।
ओघतिण्णस्स पिहयन्ति, कामेसु गधिता पजा ति वत्थुकामेसु लगा
सत्ता तस्स चतुरोघतिण्णस्स पिहयन्ति इणायिका विय आणण्यस्सा ति
अरहत्तनिकूटेन देसनं निट्ठापेसि^३ । देसनापरियोसाने तिस्सो सोतापत्ति-
फलं पत्वा पच्छा पब्बजित्वा अरहत्तं सच्छाकासी ति ।

10

मुत्तनिपातट्ठकथाय

तिस्समेत्तेय्यमुत्तवण्णना निट्ठिता ।

—०—

१. समणभावा—सी०, रो० ।

२. बद्धो—या० ।

३. निट्ठापेसि—रो० ।



८. पसूरसुत्तवण्णना

उत्पत्ति-कथा

८३१. इधेव सुद्धी ति पसूरसुत्तं । का उत्पत्ति ? भगवति किर सावत्थियं विहरन्ते पसूरो नाम परिब्बाजको महावादी, सो “अहमस्मि सकल जम्बुदीपे वादेन अग्गो, तस्मा यथा जम्बुदीपस्स जम्बुपञ्चाणं, एवं ममापि भवितुं अरहती” ति जम्बुसाखं धजं कत्वा सकलजम्बुदीपे
 5 पटिवादं अनासादेन्तो अनुपुब्बेन सावत्थि आगन्त्वा नगरद्वारे वालिकत्थलं^१ कत्वा तत्थ साखं उस्सापेत्वा “यो मया सद्धि वादं कातुं समत्थो, सो इमं साखं भञ्जतू” ति वत्वा नगरं पाविसि । तं ठानं महाजनो परिवारेत्वा अट्ठासि । तेन च समयेन आयस्मा सारिपुत्तो भत्ताकिच्चं कत्वा सावत्थितो निक्खमति । सो तं दिस्वा सम्बहुले गामदारके
 10 पुच्छि—“किं एतं दारका” ति, ते सब्बं आचिक्खिसु । “तेन हि नं^२ तुम्हे उद्धरित्वा पादेहि भञ्जथ, ‘वादत्थिको विहारं आगच्छतू’ ति च भणथा” ति वत्वा पक्कामि ।

B. 253 परिब्बाजको पिण्डाय चरित्वा कतभत्तकिच्चो आगन्त्वा^३ उद्धरित्वा भगं साखं दिस्वा “केनिदं कारितं” ति पुच्छि । “बुद्धसावकेन
 15 सारिपुत्तेना” ति च वुत्ते पमुदितो हुत्वा “अज्ज मम जयं समणस्स च पराजयं पण्डिता पस्सन्तू” ति पञ्हवीमंसके कारणिके आनेतुं सावत्थि पविसित्वा वीथिसिङ्घाटकचच्चरेसु विचरन्तो “समणस्स गोतमस्स अगगसावकेन सह वादे पञ्जापटिभानं सोतुकामा^४ भोन्तो निक्खमन्तू” ति उग्घोसेसि । “पण्डितानं वचनं सोस्सामा” ति सासने पसन्ना पि
 20 अप्पसन्ना पि बहू मनुस्सा निक्खमिसु । ततो पसूरो महाजनपरिवृतो “एवं वुत्ते एवं भणिस्सामी” ति आदीनि वितक्केन्तो विहारं अगमासि ।

१. वालिकत्थलं—सी०, रो० ।

२. तं—स्या० ।

३. आगन्त्वान—स्या० ।

४. ‘मे’ रो० पोत्थके अधिको पाठो ।

थेरो “विहारे उच्चासद्महासद्धो जनब्याकुलं च मा अहोसी” ति जेतवनद्वारकोट्टके आसनं पञ्चापेत्वा निसीदि ।

परिब्बाजको थेरं उपसङ्कमित्वा “त्वं, भो, पब्बजित मय्हं जम्बुधजं भञ्जापेसी” ति आह । “आम परिब्बाजका” ति च वुत्ते “होतु नो भो काचि कथापवत्ती” ति आह । “होतु परिब्बाजका” ति च थेरेन 5 सम्पटिच्छित्ते “त्वं समण पुच्छ, अहं विस्सज्जेस्सामी” ति आह । ततो नं थेरो अवच “किं परिब्बाजक दुक्करं पुच्छा, उदाहु विस्सज्जनं” ति । विस्सज्जनं भो पब्बजित, पुच्छाय किं दुक्करं, तं यो हि कोचि यं किञ्चि पुच्छती ति । “तेन हि परिब्बाजक त्वं पुच्छ, अहं विस्सज्जेस्सामी” ति एवं वुत्ते परिब्बाजको “साधुरुपो भिक्खु ठाने^१ साखं भञ्जापेसी” ति 10 विम्वित्तित्तो हुत्वा थेरं पुच्छि—“को पुरिसस्स कामो” ति । “सङ्कप्परागो पुरिसस्स कामो” (अ० नि० ३.११६) ति थेरो आह । सो तं सुत्वा थेरे विरुद्धसञ्जी हुत्वा पराजयं आरोपेतुकामो^२ आह— “चित्रविचित्रारम्मणं पन भो पब्बजित पुरिसस्स कामं न वदेसी” ति । “आम, परिब्बाजक, न वदेमी” ति । ततो नं परिब्बाजको याव तिकखत्तुं 15 पटिञ्जं कारापेत्वा “सुणन्तु भोन्तो समणस्स वादे दोसं” ति पञ्ह-वीमंसके आलपेत्वा आह—

“भो पब्बजित तुम्हाकं सब्रह्मचारिनो^३ अरञ्जे विहरन्ती” ति ?

“आम, परिब्बाजक, विहरन्ती” ति ।

“ते तत्थ विहरन्ता कामवितक्कादयो वितक्के^४ वितक्केन्ती” ति ? 20

“आम, परिब्बाजक, पुथुज्जना सहसा वितक्केन्ती” ति ।

“यदि एवं तेसं समणभावो कुतो, ननु ते अगारिका^५ कामभोगिनो ह्येन्ती” ति एवं च पन^६ वत्वा अथापरं एतदवोच—

१. पादेन—स्या० ।

२. ० कामोव—सी०, रो० ।

३. सब्रह्मचारयो—सी०, स्या० ।

४. स्या० पोत्थके नत्थि ।

५. अगारिका—स्या०, रो० ।

६. सी० पोत्थके नत्थि ।



B. 254

“न ते वे कामा यानि चित्रानि लोके,
सङ्कप्परागं च वदेसि कामं ।
सङ्कप्पयं अकुसले वितक्के,
भिव्खु पि ते हेस्सति कामभोगी” ति ।

- 5 अथ थेरो परिब्बाजकस्स वादे दोसं दस्सेन्तो आह—“किं, परि-
ब्बाजक, सङ्कप्परागं पुरिसस्स कामं न वदेसि, चित्रविचित्रारम्मणं वदेसी”
ति ?

“आम, भो पब्बजिता” ति ।

- 10 ततो नं थेरो याव तिकखत्तुं पटिञ्जं कारापेत्वा “सुणाथ, आवुसो,
परिब्बाजकस्स वादे दोसं” ति पञ्हुवीमंसके आलपित्वा आह—“आवुसो,
पसूर, तव सत्था अत्थी” ति ?

R. 540

“आम, पब्बजित, अत्थी” ति । सो चक्खुविञ्जेयं रूपारम्मणं
पस्सति सद्धारम्मणादीनि वा सेवती ति ?

- 15 “आम पब्बजितसेवती” ति । “यदि एवं तस्स सत्थुभावो कुतो,
ननु सो अगारिको कामभोगी होती” ति एवं च पन क्त्वा अथापरं
एतदवोच—

“ते वे कामा यानि चित्रानि लोके,
सङ्कप्परागं न वदेसि कामं ।
पस्सन्तो रूपानि मनोरमानि,
सुणन्तो सद्धानि मनोरमानि ।
घायन्तो गन्धानि मनोरमानि,
सायन्तो रसानि मनोरमानि ।
फुसन्तो फस्सानि मनोरमानि,
सत्था पि ते हेस्सति कामभोगी” ति ।

25

एवं वुत्ते निप्पटिभानो परिब्बाजको “अयं पब्बजित्वा महावादी,
इमस्स सन्तिके पब्बजित्वा वादसत्थं सिक्खिस्सामी” ति सावत्थिं

पविसित्वा पत्तचीवरं परियेसित्वा जेतवनं पविट्ठो तत्थ लालुदारियं^१
 सुवण्णवण्णं कायूपपन्नं सरीराकारा कप्पेसु समन्तपासादिकं दिस्वा “अयं
 भिक्खु महापञ्चो महावादी” ति मन्त्वा तस्स सन्तिके पब्बजित्वा तं
 वादेन निग्गहेत्वा सल्लिङ्गेन तं येव तित्थायतनं पक्कमित्वा पुन “समणेन
 गोतमेन सद्धि वादं करिस्सामी” ति सावत्थियं पुरिमनयेनेव उग्घोसेत्वा ५
 महाजनपरिवुत्तो “एवं समणं गोतमं निग्गहेस्सामी” ति आदीनि वदन्तो
 जेतवनं अगमासि । जेतवनद्वारकोट्टके अधिवत्था देवता “अयं अभाजन
 भूतो” ति मुखबन्धमस्स^२ अकासि । सो भगवन्तं उपसङ्कमित्वा
 मूगो विय निसीदि । मनुस्सा “इदानि पुच्छिस्सति, इदानि^३ पुच्छिस्सती^३”
 ति तस्स मुखं उल्लोकेत्वा “वदेहि भो पसूर, वदेहि भो पसूरा” ति 10
 उच्चासद्महासदा अहेसुं । अथ भगवा “किं पसुरो वदिस्सती” ति
 वत्वा तत्थ सम्पत्तपरिसाय धम्मदेसनत्थं इमं सुत्तं अभासि ।

B 255

तत्थ पठमगाथाय ताव अयं सङ्खेपो—इमे दिट्ठिगतिका अत्तनो
 दिट्ठि सन्धाय इधेव सुद्धी इति वादयन्ति नाञ्जेसु धम्मेसु विमुद्धिमाहु ।
 एवं सन्ते अत्तनो सत्थारादीनि निस्सिता तत्थेव “एस वादो सुभो” ति 15 R. 541
 एवं सुभं वदाना हुत्वा पुथू समणब्राह्मणा “सस्सतो लोको” ति आदीसु
 पच्चेकसच्चेसु निविट्ठा ।

गाथा-अत्थवर्णना

८३२. एवं निविट्ठा च—ते वादकामा ति गाथा । तत्थ बालं
 दहन्ति मिथु अञ्जमञ्जं ति अयं बालो अयं बालो” ति एवं द्वे पि
 जना अञ्जमञ्जं बालं दहन्ति, बालतो पस्सन्ति । वदन्ति ते अञ्जसिता 2)
 कथोज्जं ति ते अञ्जमञ्जं सत्थारादिं निस्सिता कलहं वदन्ति ।
 पसंसकामाकुसला वदाना ति पसंसत्थिका उभो पि “मयं कुसलवादा
 पण्डितवादा” ति एवंसञ्चिनो हुत्वा ।

१. लोलुदारियं—स्या० ।

२. मुखबन्धनमस्स—स्या० ।

३. स्या० पोत्थके नत्थि ।



गाथा-अर्थवर्णना

८३३. एवं वदानेसु च तेसु एको नियमतो एव—युत्तोकथायं ति गाथा । तत्थ युत्तोकथायं ति विवादकथाय उस्सुक्को । पसंसमिच्छं विनिघाति होती ति अत्तनो पसंसं इच्छन्तो “कथं नु खो निग्गहेस्सामी” ति आदिना नयेन पुब्बे व सल्लापाकथंकथी^१ विनिघाती^२ होति ।
- ६ अपाहर्तास्मि ति पञ्चवीमंसकेहि “अत्थापगतं ते भणितं, व्यञ्जनापगतं ते भणितं” ति आदिना नयेन अपहारिते^३ वादे । निन्दाय सो कुप्पती ति एवं अपाहर्तास्मि च वादे उप्पन्नाय निन्दाय सो कुप्पति । रन्धमेसी ति परस्स रन्धमेव गवेसन्तो ।

गाथा-अर्थवर्णना

- B. 256 ८३४-३५. न केवलं च कुप्पति, अपि च खो पन यमस्स वादं ति गाथा । तत्थ परिहीनमाहु अपाहतं ति अत्थव्यञ्जनादितो अपाहतं परिहीनं वदन्ति । परिदेवती ति ततो निमित्तं सो “अञ्जं मया आवज्जितं” ति आदीहि विप्पलपति । सोचती ति “तस्स जयो” ति आदीनि आरब्भ सोचति । उपच्चगा मं ति अनुत्थुनाती ति “सो मं वादेन वादं अतिक्कन्तो” ति आदिना नयेन सुद्धतरं
- 15 विप्पलपति ।

- एते विवादा समणेषू ति एत्थ पन समणा वुच्चन्ति बाहिरपरिव्वाजका । एतेसु उग्घाति निघाति होती ति एतेसु वादेसु जयपराजयादिवसेन चित्तस्स उग्घातं निघातं च पापुणन्तो उग्घाती^३ निघाती च^३ होति । विरमे कथोज्जं ति पजहेय्य कलहं । न
- 20 हञ्जदत्थत्थि पसंसलाभा ति न हि एत्थ पसंसलाभतो अञ्जो अत्थो अत्थि ।

१-१. वादकथंकथाविनिपाती—
सी०, स्या०, रो० ।

२. अपसादिते— सी०, रो० ।

३-३. उग्घातिनिघातिमा व—स्या०, रो० ।



गाथा अत्थवण्णना

८३६-३७. छट्ठगाथाय अत्थो—यस्मा च न हज्जदत्थत्थि
पसंसलाभा, तस्मा परमं लाभं लभन्तो पि “सुन्दरो अयं” ति तत्थ
दिट्ठिया पसंसितो वा पन होति तं वादं परिसाय मज्झे दीपेत्वा, R. 542
ततो सो तेन जयत्थेन तुट्ठि वा दन्तविदंसकं वा आपज्जन्तो हसति,
मानेन च उण्णमति । किं कारणं ? यस्मा तं जयत्थं पण्णुय्य यथामानो 5
जातो, एवं उण्णमतो च या उण्णती ति गाथा । तत्थ
मानातिमानं वदते पनेसो ति एसो पन तं उण्णति “विघातभूमी”
ति अबुज्झमानो मानं च अतिमानं च वदति येव ।

गाथा-अत्थवण्णना

८३८. एवं वादे दोसं दस्सेत्वा इदानीं तस्स वादं असम्पटिच्छन्तो
“सूरो” ति गाथमाह । तत्थ राजखादाया ति राजखादानीयेन, 10
भत्तवेतनेना^१ ति वुत्तं होति । अभिगज्जमेति पटिसूरमिच्छं ति
यथा सो पटिसूरं इच्छन्तो अभिगज्जन्तो एति, एवं दिट्ठिगतिको^२
दिट्ठिगतिकं^३ ति दस्सेति^३ । येनेव सो, तेन पलेही ति येन सो तुय्हं
पटिसूरो, तेन गच्छ । पुब्बे व नत्थि यदिदं युधाया ति यं पन इदं
किलेसजातं युद्धाय सिया, तं एतं पुब्बे व नत्थि, बोधिमूले येव पहीनन्ति 15
दस्सेति । सेसगाथा पाकटसम्बन्धायेव ।

गाथा-अत्थवण्णना

८३९-४०. तत्थ विवादयन्ती^४ ति विवदन्ति । पटिसेनिकत्ता
ति पटिलोमकारको । विसेनिकत्वा ति किलेससेनं विनासेत्वा । किं
लभेथो ति पटिमल्लं किं लभिस्ससि । पसूरा ति तं परिब्बाजकं
आलपति । येसीध नत्थो ति येसं इध नत्थि ।

B. 257

20

१. भट्टवेतनेना—सी०; भट्टपथेना ति—

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

—रो०; घटमग्गेवा—स्या० ।

३-३. दिट्ठिगतिकं निदस्सेति—सी०, रो० ।

४. विवादयन्ती—रो० ।



गाथा-अत्थवण्णना

८४१. पवितक्कं ति "जयो नु खो मे भविस्सती" ति आदीनि
 वितक्केन्तो । धोनेन युगं समागमा ति धुतकिलेसेन बुद्धेन सद्धिं
 युग्गाहं समापन्नो । न हि त्वं सक्खसि सम्पयातवे ति कोत्थुकादयो
 विय सीहादीहि, धोनेन सह युगं गहेत्वा एकपदं पि सम्पयातुं
 ५ युग्गाहमेव वा सम्पादेतुं न सक्खस्ससी ति । सेसं सब्बत्थ पाकटमेवा
 ति ।

सुत्तनिपातट्ठकथाय

पसूरसुत्तवण्णना निट्ठिता ।

—०—

६. मागण्डियसुत्तवण्णना

उत्पत्ति-कथा

८४२. दिस्वान तण्हं ति मागण्डियसुत्तं । का उत्पत्ति ? एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरन्तो पच्चूससमये बुद्धचक्खुना लोकं बोलोकेन्तो कुरूसु कम्मासधम्म निगमवासिनो मागण्डियस्सनामब्राह्मणस्स सपजापतिकस्स अरहतूपनिस्सयं दिस्वा तावदेव सावत्थितो तत्थ गन्त्वा कम्मासधम्मस्स अविदूरे अञ्चतरस्मि वनसण्डे निसीदि^१ 5 सुवण्णोभासं मुञ्चमानो^२ । मागण्डियो पि तद्ध्वणं तत्थ मुखधोवनत्थं गतो सुवण्णोभासं दिस्वा “किं इदं” ति इतो चितो च पेक्खमानो^३ भगवन्तं दिस्वा अत्तमनो अहोसि । तस्स किर^४ धीता सुवण्णवण्णा, तं बहू खत्तियकुमारादयो वारयन्ता न लभन्ति । ब्राह्मणो एवं लद्धिको होति “समणस्सेव नं सुवण्णवण्णस्स दस्सामी” ति । सो भगवन्तं दिस्वा 10 “अयं मे धीताय समानवण्णो, इमस्स नं दस्सामी” ति चित्तं उप्पादेसि । तस्मा दिस्वा व अत्तमनो अहोसि । सो वेगेन घरं गन्त्वा^५ ब्राह्मणिं आह—“भोति भोति मया धीताय समानवण्णो पुरिसो दिट्ठो, अलङ्करोहि दारिकं, तस्स नं दस्सामा” ति । ब्राह्मणिया दारिकं गन्धोदकेन न्हापेत्वा वत्थपुप्फालङ्कारादीहि अलङ्करोन्तिया एव 15 भगवतो भिक्खाचारवेला सम्पत्ता । अथ भगवा कम्मासधम्मं पिण्डाय पाविसि ।

R. 543

B. 258

15

ते पि खो^५ धीतरं गहेत्वा भगवतो निसिन्नोकासं अगमंसु । तत्थ भगवन्तं अदिस्वा ब्राह्मणी इतो चितो च विलोकेन्ती भगवतो

१-१. निसीदित्वा सुवण्णोभासं मुञ्चि

—सी०, रो० ।

४. आगन्त्वा—सी०, रो० ।

२. पेक्खन्तो—स्या० ।

३. हि—सी० ।

५. उभो—सी०, रो० ।



निसज्जट्टानं तिणसन्धारकं अद्दस । बुद्धानं च अधिट्टानवल्लेन
 निसिन्नोकासो^१ पदनिकखेपो च अब्याकुला होन्ति । सा ब्राह्मणं आह—
 “एस ब्राह्मण तस्स तिणसन्धारो” ति “आम भोती” ति । तेन
 हि ब्राह्मण अम्हाकं आगमनकम्मं न सम्पज्जिस्सतो ति । कस्मा भोती
 5 ति ? पस्स^२ ब्राह्मण अब्याकुलो तिणसन्धारो^३, नेसो^४ कामभोगिनो
 परिभुत्तो ति^५ । ब्राह्मणो “मा भोति मज्झले परियेसियमाने अवमज्झलं^६
 अभणी^६” ति आह । पुन पि ब्राह्मणी इतो चितो च विचरन्ती
 भगवतो पदनिकखेपं दिस्वा ब्राह्मणं^७ आह “अयं^८ तस्स पदनिकखेपो”
 ति । आम भोती ति^८ । पस्स ब्राह्मण पदनिकखेपं, नायं सत्तो कामेसु
 10 गधितो^९ ति । “कथं त्वं भोति जानासी” ति च वुत्ता अत्तनो आणबलं^{१०}
 दस्सेन्ती आह—

R. 541

“रत्तस्स हि उक्कुटिकं पदं भवे,
 दुट्ठस्स होति अनुकड्डितं पदं ।
 मूळहस्स होति सहसानुणीळितं,
 15 विवट्ठच्छदस्स इदमीदिसं पदं” ति ।

अयञ्चरहि तेसं कथा विप्पकता, अथ भगवा कतभत्तकिञ्चो
 तमेव वनसण्डं आगतो । ब्राह्मणी भगवतो वरलक्खणखचितं व्यामप्प-
 भायरिक्खित्तं रूपं दिस्वा ब्राह्मणं आह—“एस तथा ब्राह्मण दिट्ठो”
 ति । आम भोती^{११} ति^{११} । आगतकम्मं न सम्पज्जिस्सतेव, एव रूपो
 20 नाम कामे परिभुञ्जिस्सती ति नेतं ठानं विज्जती ति । तेसं एवं
 वदन्तानञ्चेव भगवा तिणसन्धारके^{१२} निसीदि । अथ ब्राह्मणो धीतरं

१. वसितोकासो—सी०, रो० ।

२. पेक्ख—सी०, रो० ।

३. तिणसन्धारको—सी०, रो० ।

४-५. कामाभिभुता सत्तेत परिभुत्तो ति

५. अवमज्झलं—सी०, रो० ।

—सी०, रो० ।

६. अवचा—रो० ।

७. सी० रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

८-८. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

९. गयितो—सी०, स्या०, रो० ।

१०. पञ्जाबलेन—स्या० ।

११-११. भोति—सी०, रो० ।

१२. तिणसन्धारो—सी०, रो० ।



वामेन हत्थेन गहेत्वा कमण्डलुं दक्खिणेन हत्थेन^१ गहेत्वा भगवन्तं
उपसङ्कमित्वा “भो पब्बजित त्वं च सुवण्णवण्णो अयं च दारिका,
अनुच्छविका एसा तव, इमाहं भोतो भरियं पोसावन्त्थाय दम्मी^२”
ति वत्वा भगवतो^३ सन्तिकं गन्त्वा^३ दातुकामो अट्ठासि । भगवा ब्राह्मणं
अनालपित्वा अञ्जेन सद्धिं सल्लपमानो विय “दिस्वान तण्हं” ति ५
इमं गाथं अभासि ।

B. 259

तस्सत्थो—अजपालनिग्रोधमूले नानारूपानि निम्मिनित्वा अभिकाम-
मागतं मारधीतरं दिस्वान तण्हं अरतिं रगं च छन्दमत्तं पि मे मेथुर्नास्मि
नाहोसि, किमेविदं इमिस्सा दारिकाय मुत्तकरीसपुण्णं रूपं दिस्वा
भविस्सति^४ सब्बथा पादा पि नं सम्फुसितुं न इच्छे, कुतोनेन संवसितुं 10
ति ।

गाथा-अत्थवण्णना

८४३. ततो मागण्डियो “पब्बजिता नाम मानुसके कामे पहाय
दिब्बकामत्थाय पब्बज्जन्ति, अयं च दिब्बे पि कामे न इच्छति, इदं पि
इत्थिरतनं, का नु अस्स दिट्ठी” ति पुच्छितुं दुतियं गाथमाह । तत्थ
एतादिसं चे रतनं ति दिब्बित्थिरतनं सन्धाय भणति, नारिं ति अत्तनो 15
धीतरं सन्धाय । दिट्ठिगतं सीलवतं नु जीवितं ति दिट्ठि च सीलं च
वतं च जीवितं च । भवूपपत्तिं च वदेसि कीदिसं ति अत्तनो भवूपपत्तिं
च^५ कीदिसं वदसी ति ।

15

R. 645

गाथा-अत्थवण्णना

८४४. इतो परा द्वे गाथा विसज्जनपुच्छानयेन पवत्तत्ता पाकट-
सम्बन्धायेव । तासु पठमगाथाय सङ्खेपत्थो—तस्स मय्हं मागण्डिय 20
द्वासट्ठिदिट्ठिगत धम्मेसु निच्छिनित्वा “इदमेव सच्चं मोघमञ्जं” ति एवं

१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२-३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४. गथिस्सति—स्या० ।

२. ‘पटिगण्हा उधकुप्पस्स दारिकं’—सी०, रो०
पोत्थकेसु अधिको पाठो ।

५. वत्वा—सी० ।



इदं वदामीति समुग्गहितं न होति नत्थि न विज्जति^१। किं कारणा^१? अहं हि पस्सन्तो दीट्ठीसु आदीनवं कं चि दिट्ठि अग्गहेत्वा सच्चानि पविचनन्तो अज्झत्तं^२ रागादीनं सन्तिभावेन अज्झत्तसन्तिसङ्घातं निब्बानमेव अद्वंसंति ।

गाथा-अत्यवण्णना

- 5 ८४५. दुतियगाथाय सङ्खेपत्थो—यानिमानि दिट्ठिगतानि तेहि तेहि सत्तेहि विनिच्छिन्नित्वा गहितत्ता विनिच्छया ति च अत्तनो पच्चयेहि अभिसङ्खतभावादिना नयेन पक्खित्तानि चाति वुच्चन्ति^३। ते त्वं मुनि दिट्ठिगतधम्मे अग्गहेत्वा अज्झत्तसन्तीति यमेतमत्थं ब्रूसि, आचिक्खमे, कथं नु धीरेही पवेदितं कथं पकासितं धीरेहि तं पदंति ।

गाथा-अत्यवण्णना

- B. 260 10 ८४६. अथस्स भगवा यथा येन उपायेन तं पदं धीरेहि पकासितं, तं उपायं सपटिपक्खं दस्सेन्तो “न दिट्ठिया” ति गाथमाह । तत्थ “न दिट्ठिया” ति आदीहि दिट्ठिसुतिअट्टसमापत्तिआणवाहिरसीलब्बतानि पटिक्खिपति । “सुद्धिमाहा” ति एत्थ वुत्तं आह—सदं सब्बत्थ नकारेण सद्धि योजेत्वा पुरिसव्यत्तयं कत्वा “दिट्ठिया सुद्धि नाहं कथेमी” ति
- 15 एवमत्थो वेदितब्बो । यथा चेत्थ, एवं उत्तरपदेसु पि । तत्थ च अदिट्ठिया नाहा ति दसवत्थुकं सम्मादिट्ठिं विना न कथेमि । तथा अस्सुतिया ति नवङ्गं सवनं विना । अआणा ति कम्मस्सकतसच्चानुलोमिकआणंविना । असीलता ति पातिमोक्खसंवरं विना । अब्बता ति धुतङ्गवत्तं विना । नो पि तेना ति तेसु एकमेकेन दिट्ठियादिमत्तेना पि
- 20 नो कथेमी ति एवमत्थो वेदितब्बो^४ । एते च निस्सज्ज अनुग्गहाया ति ति एते च पुरिमे दिट्ठिआदिभेदे कण्हपक्खिये धम्मे समुग्घातकरणेन निस्सज्ज, पच्छिमे अदिट्ठियादिभेदे सुक्कपक्खिये अतम्मयतापज्जेनेन^५

१. कारणं—सी०, रो० ।

२. अज्झत्तानं—सी०, रो० ।

३. वुच्चन्ति—स्या० ।

४. दट्ठब्बो—सी०, रो० ।

५. आगम्मयतामज्जेनेन—स्या० ।

अनुगगहाय । सन्तो अनिस्साय भवं न जप्पे ति इमाय पटिपत्तिया रागादिवूपसमेन^१ सन्तो चक्खादीसु कं चि धम्मं अनिस्साय एकं चि भवं^२ अपिहेतुं अपत्थेतुं समत्थो सिया, अयमस्स अज्झत्तसन्ती ति अधिप्पायो ।

B 546

गाथा-अत्यवण्णना

८४७. एवं वुत्ते वचनत्थं असल्लक्खेन्तो मागण्डियो “नो चे किरा”^३ 5
ति गाथमाह । तत्थ दिट्ठादीनि वुत्तनयानेव । कण्हपक्खियानियेव^४ पन सन्धाय उभयत्रापि आह । आह-सदं पन नोचेकिर-सहेन योजेत्वा “नो चे किराह नो चे किर कथेसी” ति एवं अत्थो दट्ठब्बो । मोमुहं ति अतिमूळ्हं, मोहनं वा । पच्चेन्ती ति जानन्ति ।

गाथा अत्यवण्णना

८४८-४९. अथस्स भगवा तं दिट्ठिं निस्साय पुच्छं पटिक्खपन्तो 10
“दिट्ठं च निस्साया” ति गाथमाह । तस्सत्थो—त्वं मागण्डिय दिट्ठिं निस्साय पुनप्पुनं पुच्छमानो यानि ते दिट्ठिगतानि समुगगहितानि, तेस्वेव समुगगहीतेसु एवं पमोहं आगतो, इतो च मया वुत्तअज्झत्त-सन्तितो^५ पटिपत्तितो धम्मदेसनतो वा अणुं पि युत्तसञ्जं न पस्ससि, तेन कारणेन त्वं इमं धम्मं मोमुहतो पस्ससी ति । 15

एवं समुगगहितेसु पमोहेन^६ मागण्डियस्स विवादापत्ति दस्सेत्वा इदानीं तेसु अज्जेसु च धम्मसेसु विगतप्पमोहस्स अत्तनो निब्बिवादतं दस्सेन्तो “समो विसेसी” ति गाथमाह । तस्सत्थो—यो एवं ति विध-मानेन वा दिट्ठिया वा मज्जति, सो तेन मानेन ताय^७ दिट्ठिया तेन वा पुगलेन विवदेय्य । यो पन अम्हादिसो इमासु तीसु विधासु अविकम्प- 20
मानो, समो विसेसी ति न तस्स होति, न च हीनो ति पाठसेसो ।

B. 261

१. किलेसवूपसमेन—स्या० ।

२. कण्हपक्खिकानियेव—स्या० ।

३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४. ‘वा’ सी० पोत्थके अधिको पाठो;

तया वा—रो० ।

५. ‘न जप्पे’ सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु अधिको पाठो ।

६. सम्मोहन्तस्स—स्या० ।



गाथा-अर्थवर्णना

८५०. किञ्चि भिय्यो—सच्चं ति सो ति गाथा । तस्सत्थो—सो एवरूपो पहीनमानदिट्ठिको मादिसो^१ बाहितपापत्तादिना नयेन ब्राह्मणो “इदमेव सच्चं” ति किं वदेय्य किं वत्थुं भणेय्य, केन वा कारणेन भणेय्य, “मय्हं सच्चं, तुय्हं मुसा” ति वा केन मानेन दिट्ठिया पुग्गलेन 5 वा विवदेय्य । यस्मि मादिसे खीणासवे “सदिसोहमस्मी” ति पवत्तिया समं वा, इतरद्वयभावेन पवत्तिया विसमं वा मज्झितं^२ नत्थि, सो^३ समानादीसु केन वादं पविसंयुजेय्य पटिप्फरेय्या ति । ननु एकंसेनेव एवरूपो^४ पुग्गलो—ओकं पहाया ति गाथा ।

गाथा-अर्थवर्णना

R. 547

८५१. तत्थ ओकं पहाया ति रूपवत्थादिविज्जाणस्स ओकासं 10 तत्र छन्दरागपहानेन छडुं त्वा । अनिकेतसारी ति रूपनिमित्तनिकेतादीनि तण्हावसेन असरन्तो । गामे अकुब्बं मुनि सन्थवानी ति गामे गिहिसन्थवानि अकरोन्तो । कामेहि रित्तो ति कामेसु छन्दरागाभावेन सब्बकामेहि पुथुभूतो । अपुरेक्खरानो ति आयतिं अत्तभावं अनभि- निब्बत्तेन्तो । कथं न विग्गय्ह जनेन कयिरा ति जनेन सद्धिं 15 विग्गाहिककथं न कथेय्य । सो एवरूपो—येहि विवित्तो ति गाथा ।

गाथा-अर्थवर्णना

८५२. तत्थ येही ति येहि दिट्ठिगतेहि^५ । विवित्तो विचरेय्या ति रित्तो चरेय्य । न तानि उग्गय्ह वदेय्य नागो ति “आगुं न करोती” (चु० नि० १५८) ति आदिना नयेन नागो तानि दिट्ठिगतानि उग्गहेत्वा न वदेय्य । जलम्बुजं^६ ति जलसज्जिते^७ अम्बुमिह जातं 20 कण्टकनाळं वारिजं, पडुमं ति वुत्तं होति । यथा जलेन पङ्केन

१. तादिसो—स्या० ।

२. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४. रूपो—सी० ।

५. दिट्ठिगतिकादीहि—सी०, स्या०, रो० ।

६. एलम्बुजं—सी०, स्या०, रो० ।

७. एलसज्जके—सी०, स्या०, रो० ।

च नूपलितं ति तं पदुमं यथा जलेन च पङ्केन च अनुपलितं होति, एवं मुनि सन्ति वादो अगिद्धो ति एवं अज्झत्तसन्ति वादो मुनि गेधाभावेन अगिद्धो । कामे च लोके च अनूपलितो ति दुविधे पि कामे अपायादिके च लोके द्वीहि पि लेपेहि अनुपलितो होति ।

B. 262

गाथा-अर्थवण्णना

८५३. किञ्च भिय्यो—न वेदगू ति गाथा । तत्थ न वेदगू 5
दिट्ठियायको^१ ति चतुमग्गवेदगू मादिसो दिट्ठियायको न होति, दिट्ठिया गच्छन्तो वा, तं सारतो पच्चेन्तो वा न होति । तत्थ वचनत्थो—
यायती^२ ति यायको^३, करणवचनेन दिट्ठिया याती ति^४ दिट्ठियायको ।
उपयोगत्थे सामिवचनेन दिट्ठिया याती ति पि दिट्ठियायको । न मुत्तिया
स मानमेती ति मुतरूपादिभेदाय मुत्तिया पि सो मानं न एति । न हि 10
तम्मयो सो ति तण्हादिट्ठिवसेन तम्मयो होति तप्परायणो, अयं पन न
तादिसो । न कम्मना नो पि सुत्तेन नेय्यो ति पुञ्ञाभिसङ्खारादिना
कम्मना वा सुत सुद्धि आदिना सुत्तेन वा सो नेत्तब्बो न होति ।
अनूपनीतो स निवेसनेसू ति सो द्विन्नं पि उपयानं पहीनत्ता सब्बेसु
तण्हादिट्ठिनिवेसनेसु अनूपनीतो । तस्स च एवंविधस्स—सञ्ञाविरत्तस्सा 15
ति गाथा ।

गाथा-अर्थवण्णना

८५४. तत्थ सञ्ञाविरत्तस्सा ति नेक्खम्मसञ्ञापुब्बङ्गमाय
भावनाय पहीनकामादिसञ्ञस्स । इमिना पदेन^५ उभतोभाविमुत्तो
समथयानिको अधिप्पेतो । पञ्ञाविमुत्तस्सा ति विपस्सनापुब्बङ्गमाय
भावनाय सब्बकिलेसेहि विमुत्तस्स । इमिना सुक्खविपस्सको अधिप्पेतो । 20 R. 548
सञ्ञं च दिट्ठिं च ये अग्गहेसुं, ते घट्टयन्ता^६ विचरन्ति लोके ति ये^७
कामसञ्ञादिकं सञ्ञं अग्गहेसुं, ते विसेसतो गहट्ठा कामाधिकरणं, ये

१. दिट्ठिया—सी०, स्या०, रो० ।

२. याततो—सी०, स्या०, रो० ।

३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४. 'पन' सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

५. याती—सी०, स्या०, रो० ।

६. 'पि' सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको पाठो ।

७. घट्टमाना—स्या० ।



१०. पुराभेदसुत्तवर्णनां

उत्पत्ति-कथा

८५५. कथं दस्सी ति पुराभेदसुत्तं । का उत्पत्ति ? इमस्स सुत्तस्स इतो परेसं च पञ्चन्नं कलहविवादचूळब्यूहमहाब्यूहतुवटकअत्तदण्डसुत्तानं सम्मापरिब्बाजनीयस्स उत्पत्तियं वुत्तनयेनेव सामञ्जसो उत्पत्ति वुत्ता । विसेसतो पन यथेव तस्मिं महासमये रागचरितदेवतानं सप्पायवसेन धम्मं देसेतुं निम्मितबुद्धेन अत्तानं पुच्छापेत्वा सम्मापरिब्बाजनीयसुत्तम- 5 भासि, एवं तस्मिं येव महासमये “किं नु खो पुरा सरीरभेदा कत्तब्बं” ति उत्पन्नचित्तानं देवतानं चित्तं अत्वा तासं अनुगहत्थं अड्डतेळस भिक्खुसतपरिवारं निम्मितबुद्धं आकासेन आनेत्वा तेन अत्तानं पुच्छा- पेत्वा इमं सुत्तमभासि ।

तत्थ पुच्छाय ताव सो निम्मितो कथं दस्सी ति अधिपञ्जं 10 कथं सीलो ति अधिसीलं, उपसन्तो ति अधिचित्तं पुच्छति । सेसं पाकटमेव ।

गाथा-अत्थवर्णना

८५६. विस्सज्जने पन भगवा सरूपेन अधिपञ्जादीनि अविस्सज्जेत्वा व अधिपञ्जादिप्पभवेन येसं किलेसानं उपसमा “उपसन्तो” ति वुच्चति, नानादेवतानं आसयानुलोमेन तेसं उपसममेव 15 दीपेन्तो “वीततण्हो” ति आदिका गाथायो अभासि । तत्थ आदितो अट्टन्नं गाथानं “तं ब्रूमि उपसन्तो” ति इमाय गाथाय सम्बन्धो वेदितब्बो, ततो परासं “सवे सन्तो ति वुच्चती” ति इमिना सब्बपच्छिमेन पदेन ।



R. 549

अनुपदवण्णनानयेन च—वीततण्हो पुरा भेदा ति यो सरीरभेदा पुब्बमेव पहीनतण्हो । पुब्बमन्तमनिस्सितो ति अतीतद्वादिभेदं^१ पुब्बन्तमनिस्सितो । वेमज्जेनुपसङ्खेय्यो^२ ति पच्चुप्पन्ने पि अद्धनि “रत्तो” ति आदिना नयेन न उपसङ्खातब्बो । तस्स नत्थि पुरक्खतं”^३

5 ति तस्स अरहतो द्विन्नं पुरेक्खारानं अभावा अनागते अद्धनि पुरक्खतं^३ पि नत्थि, तं ब्रूमि उपसन्तो ति एवमेत्थ योजना वेदितब्बा । एस नयो सब्बत्थ । इतो परं पन योजनं अदस्सेत्वा अनुत्तानपदवण्णनं येव करिस्साम ।

गाथा-अत्थवण्णना

B 264

८५७. असन्तासी ति तेन तेन^४ अलाभकेन असन्तसन्तो ।

10 अविकत्थी ति सीलादीहि अविकत्थनसीलो । अकुक्कुचो ति हत्थकुक्कुचादिविरहितो । मन्तभाणी ति मन्ताय परिग्गहेत्वा वाचं भासिता । अनुद्धतो ति उद्धच्चविरहितो । स वे वाचायतो ति सो वाचाय यत्तो संयतो चतुदोसविरहितं वाचं भासिता होति ।

गाथा-अत्थवण्णना

८५८. निरासत्ती ति नितण्हो । विवेकदस्सी फस्सेसु ति

15 पच्चुप्पन्नेसु चक्खुसम्फस्सादीसु अत्तादिभावविवेकं पस्सति । दिट्ठीसु च न नीयती ति द्वासट्ठिदिट्ठीसु कायचि दिट्ठिया न नीयति ।

गाथा-अत्थवण्णना

८५९. पतिलीनो ति रागादीनं पहीनत्ता ततो अपगतो ।

अकुहको ति अविमहापको तीहि कुहनवत्थूहि । अपिहालू ति अपिहनसीलो, पत्थनातण्हाय रहितो ति वुत्तं होति । अमच्छरी ति

20 पञ्चमच्छेरविरहितो^५ । अप्पगब्भो ति कायपागब्भियादिविरहितो^६ । अजेगुच्छो ति सम्पन्नसीलादिताय अजेगुच्छनीयो असेचनको मनापो ।

१. ‘व’ सी०, रो० पोत्थकेसु अविको पाठो । २. वेमज्जनूपसङ्खे च्चो—सी०, स्या० ।

३. पुरेक्खतं—स्या० ।

४. स्या० पोत्थके नत्थि ।

५. ० रहितो—सी०, स्या०, रो० ।

६. ० रहितो—सी० ।

पेसुणेये च नो युतो ति द्वीहि आकारेहि उपसंहरितब्बे पिसुणकम्मे
अयुत्तो ।

गाथा-अर्थवर्णना

८६०. सातिथेसु अनस्सावी ति सातवत्थूसु कामगुणेषु
तण्हासन्धविरहितो । सण्हो ति सण्हेहि कायकम्मादीहि समन्नागतो ।
पटिभानवा ति परियत्तिपरिपुच्छाधिगमपटिभानेहि समन्नागतो । न ६
सदो ति सामं अधिगतधम्मं न कस्सचि सदहति । न विरज्जती ति
खया रागस्स विरत्तता इदानि न विरज्जति ।

गाथा-अर्थवर्णना

८६१. लाभकम्या न सिक्खती ति न लाभपत्थनाय सुत्तन्ता-
दीनि सिक्खति । अविरुद्धो च तण्हाय, रसेसु नानुगिज्झती ति
विरोधाभावेन च अविरुद्धो हुत्वा तण्हाय मूलरसादीसु गेधं 10 R. 550
नापज्जति ।

गाथा-अर्थवर्णना

८६२-६३. उपेक्खको ति छळङ्गुपेक्खाय समन्नागतो । सतो ति
कायानुपस्सनादिसतियुत्तो ।

निस्सयना^१ ति तण्हादिट्ठिनिस्साया । अत्वा धम्मं ति अनिच्चा-
दीहि आकारेहि धम्मं^२ जानित्वा । अनिस्सितो ति एवं तेहि 15
निस्सयेहि अनिस्सितो । तेन अज्जत्र धम्मजाणा नत्थि^३ निस्सयानं
अभावो ति दीपेति भवाय विभवाय वा ति सस्सताय उच्छेदाय वा ।

गाथा-अर्थवर्णना

८६४-६५. तं ब्रूमि उपसन्तो ति तं एवरूपं एकेकगाथाय वुत्तं
उपसन्तो ति कथेमि । अतरी सो विसत्तिकं ति सो इमं विसतादि-
भावेन विसत्तिकासङ्घातं महातण्हं अतरि । B. 265

इदानि तमेव उपसन्तं पसंसन्तो आह—“न तस्स पुत्ता” ति
एवमादि । तत्थ पुत्ता अबजादयो चत्तारो । एत्थ च पुत्तपरिगहादयो

पुत्तादिनामेन वृत्ता ति वेदितब्बा । ते हिस्स न विज्जन्ति, तेसं वा
अभावेन पुत्तादयो न विज्जन्ती ति ।

गाथा-अत्थवण्णना

८६६-६७. येन नं वज्जुं पुथुज्जना, अथो समणब्राह्मणा ति येन
तं रागादिना वज्जेन पुथुज्जना सब्बे पि देवमनुस्सा इतो बहिद्वा
5 समणब्राह्मणा च रत्तो वा दुट्ठो वाति, वदेय्युं । तं तस्स अपुरक्खतं ?
ति तं रागादिवज्जं तस्स अरहतो अपुरक्खतं तस्मा वादेसु नेजती ति
तं कारणा निन्दावचनेसु न कम्पति ।

न उस्सेसु वदते ति विसिट्ठेसु अत्तानं अन्तोक्त्वा “अहं विसिट्ठो”
ति अतिमानवसेन न वदति । एस नयो इतरेसु द्वीसु । कप्पं नेति
10 अकप्पियो ति सो एवरूपो दुविधं पि कप्पं न एति । कस्मा ? यस्मा
अकप्पियो, पहीनकप्पो ति वृत्तं होति ।

गाथा-अत्थवण्णना

८६८. सकं ति मय्हं ति परिग्गहितं । असता च न सोचती
ति अविज्जमानादिना असता च न सोचति । धम्मसेसु च न गच्छती
ति सब्बेसु धम्मसेसु छन्दादिवसेन न गच्छति । स वे सन्तो ति वुच्चती
15 ति सो एवरूपो नरुत्तमो “सन्तो” ति वुच्चती ति अरहत्तनिकूटेन
देसनं निट्ठापेसि^१ । देसनापरियोसाने कोटिसत्तसहस्सदेवतानं अरहत्तप्पत्ति
अहोसि, सोतापन्नादीनं गणना नत्थी ति ।

सुत्तनिपातट्ठकथाय

पुराभेदसुत्तवण्णना निट्ठिता ।

—०—

११. कलहविवादसुत्तवण्णना

B. 266

उत्पत्ति-कथा

८६९. कुतोपहूता कलहा विवादा ति कलहविवादसुत्तं । का उत्पत्ति ? इदं पि तस्मिं येव महासमये “कुतो नु, खो, कलहादयो अट्ठ धम्मा पवत्तन्ती” ति उत्पन्नचित्तानं एकच्चानं देवतानं ते धम्मे आविकातुं पुरिमनयेनेव निम्मितबुद्धेन अत्तानं पुच्छापेत्वा वुत्तं तत्थ पुच्छाविस्सज्जनक्कमेन ठितत्ता सब्बगाथा पाकटसम्बन्धायेव ।

R. 551

अनुत्तानपदवण्णना पनेतासं एवं वेदितब्बा—कुतोपहूता कलहा विवादा ति कलहो च तस्स पुब्बभागो विवादो चा ति इमे कुतो जाता । परिदेवसोका सहमच्छरा चा ति परिदेवसोका च मच्छरा^१ च^२ कुतोपहूता । मानातिमाना सहपेसुणा चा ति माना च अतिमाना च पेसुणा च कुतोपहूता । ते ति ते सब्बेपि अट्ठ किलेस धम्मा । तदिद्ध ब्रूही ति तं मया पुच्छित मत्थं ब्रूहि याचामि तं अहं ति । याचनत्थो हि इद्धा ति निपातो ।

गाथा-अथवण्णना

८७०. पियप्पहूता^३ ति पियवत्थुतो जाता । युत्ति पनेत्थ निद्देसे वुत्ता एव । मच्छेरयुत्ता कलहा विवादा ति इमिना कलह-विवादादीनं न केवलं पियवत्थुमेव, मच्छरियं पि पच्चयं^४ दस्सेति । कलहविवादसीसेन चेत्थ सब्बे पि ते धम्मा वुत्ता ति वेदितब्बा । यथा च एतेसं मच्छरियं, तथा पेसुणानं च विवादं । तेनाह—“विवादजातेसु च पेसुणानी” ति ।

१. सहमच्छरा—सी०, स्या० ।

३. पियापहूता—रो० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

४. स्या० पोत्थके नत्थि ।



गाथा-अत्यवण्णना

८७१. पियासु लोकस्मि कुतोनिदाना ये चा पि लोभा विचरन्ति लोके ति “पियापहूता कलहा” ति ये एत्थ वुत्ता । ते पिया लोकस्मि कुतोनिदाना, न केवलं च पिया, ये चा^१ पि खत्तियादयो लोभा विचरन्ति लोभहेतुका^२ लोभेनाभिभूता विचरन्ति, तेसं सो लोभो ५ च कुतोनिदानो ति द्वे अत्थे एकाय पुच्छाय पुच्छति । आसा च निट्ठा चा ति आसा च तस्सा आसाय^३ समिद्धि च । ये सम्परायाय नरस्स होन्ती ति ये^४ नरस्स^४ सम्परायाय होन्ति, परायणा होन्ती ति वुत्तं होति । एका एवायं पि पुच्छा ।

गाथा-अत्यवण्णना

B. 267

८७२. छन्दानिदानानी ति कामच्छन्दादिछन्दनिदानानि । ये चा 10 पि लोभा विचरन्ती ति ये चा पि खत्तियादयो लोभा विचरन्ति तेसं लोभो पि छन्दनिदानो ति द्वे पि अत्थे एकतो विस्सज्जेति । इतो- निदाना ति छन्दनिदाना एवा ति वुत्तं होति । “कुतोनिदाना 15 कुतोनिदाना” ति एतेसु च सदसिद्धि सूचिलोमसुत्ते वुत्तनयेनेव वेदितव्वा ।

R. 552

गाथा-अत्यवण्णना

८७३-७४. विनिच्छया ति तण्हादिट्ठिविनिच्छया । ये वा पि 15 धम्मा समणेन वुत्ता ति ये च^५ अज्जे पि कौघादीहि सम्पयुत्ता, तथारूपा वा अकुसला धम्मा बुद्धसमणेन वुत्ता, ते कुतोपहूता ति ।

तमूपनिस्साय प्होति छन्दो ति तं सुखदुक्खवेदनं^६ । तदुभय-
वत्थुसङ्घातं सातासातं उपनिस्साय संयोगवियोगपत्थनावसेन छन्दो
20 प्होति एत्तावता “छन्दो नु लोकस्मि कुतोनिदानो” ति अयं पञ्चो
विस्सज्जितो होति । रूपेसु दिस्वा विभवं भवं चा ति रूपेसु

१. वा—सी०, स्या०, रो० ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

५. ‘वा’ सी०, स्या० ।

२. लोभहेतु—सी०, स्या०, रो० ।

४-४. सी० पोत्थके नत्थि ।

६. सुखदुक्खवेदना—स्या०, रो० ।



वेयं च उप्पादं च दिस्वा । विनिच्छयं कुब्बति^१ जन्तु लोके ति
अपायादिके लोके अयं जन्तु भोगाधिगमनत्थं तण्हाविनिच्छयं
“अत्ता मे उप्पन्नो” ति आदिना नयेन दिट्ठिविनिच्छयं च कुरुते ।
युत्ति पनेत्थ निद्देसे वुत्ता एव । एत्तावता “विनिच्छया चा पि
कुतोपहूता” ति अयं पञ्चहो विसज्जितो होति ।

5

गाथा-अत्यवण्णना

८७५. एते पि धम्मा द्वयमेव सन्ते ति एते पि कोधादयो^२ धम्मा
सातासातद्वये सन्ते एव पहोन्ति उप्पज्जन्ति । उप्पत्ति^३ च नेसं निद्देसे
वुत्तायेव । एत्तावता ततियपञ्चहो पि विस्सज्जितो होति । इदानी यो
एवं विस्सज्जितेसु एतेसु पञ्चहेसु कथंकथी भवेय्य, तस्स कथंकथापहानुपायं
दस्सेन्तो आह—“कथंकथी आणपथाय सिक्खे” ति, आणदस्सन
आणाधिगमनत्थं तिस्रो सिक्खा सिक्खेय्या ति वुत्तं होति । किं कारणं ?
अत्वा पवुत्ता समणेन धम्मा । बुद्धसमणेन हि अत्वा व धम्मा वुत्ता,
नत्थि तस्स धम्मसेसु अञ्जाणं^४ । अत्तनो पन आणाभावेन ते^५ अजानन्तो
न जानेय्य, न देसना दोसेन, तस्मा कथंकथी आणपथाय सिक्खे, अत्वा
पवुत्ता समणेन धम्मा ति ।

15

गाथा-अत्यवण्णना

८७६-७७. सातं असातं च कुतोनिदाना ति एत्थ सातं असातं
ति सुखदुक्खवेदना एव अधिप्पेता । न भवन्ति हेते ति भवन्ति एते ।
विभवं भवं चा पि यमेतमत्थं एतं मे पब्रूहि यतो निदानं ति
सातासातानं विभवं भवं च एतं पि यं अत्थं । लिङ्गव्यत्तयो एत्थ
कतो । इदं पन वुत्तं होति—सातासातानं विभवो भवो चाति यो एस
अत्थो, एवं मे पब्रूहि यतो निदानं ति । एत्थ च सातासातानं

B. 268

20

१. कुब्बते—सी०, स्या०, रो० ।

२. लोभादयो—सी०, स्या०, रो० ।

३. विधि—सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु

४. आणं—रो० ।

अधिको पाठो ।

५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

R. 553 विभवभववत्थुका विभवभवदिट्ठियो एव^१ विभवभवा^२ ति अत्थतो वेदितब्बा^३ । तथा हि इमस्स पञ्हुस्स विस्सज्जनपक्खे “भवदिट्ठि पि फस्सनिदाना, विभवदिट्ठि पि फस्सनिदाना” ति निद्देसे वुत्तं । इतोनिदानं ति फस्सनिदानं ।

गाथा-अत्थवण्णना

5 ८७८-७९. किंस्मिं विभूते न फुसन्ति फस्सा ति किंस्मिं वीतिवत्ते चक्खुसम्फस्सादयो पञ्च फस्सा न फुसन्ति ।

नामं च रूपं च पटिच्चाति सम्पयुत्तकनामं वत्थारम्मणरूपं च पटिच्च । रूपे विभूते न फुसन्ति फस्सा ति रूपे वीतिवत्ते पञ्च फस्सा न फुसन्ति ।

गाथा-अत्थवण्णना

10 ८८०-८१. कथं समेतस्सा ति कथं पटिपन्नस्स । विभोति रूपं ति रूपं^४ विभवति^५, न भवेय्य वा । सुखं दुखं चा ति इट्ठानिट्ठं रूपमेव पुच्छति ।

न सञ्जसञ्जी ति यथा समेतस्स विभोति रूपं, सो पकतिसञ्जाय सञ्जी पि न होति । न विसञ्जसञ्जी ति विसञ्जाय पि विरूपाय सञ्जाय सञ्जी न होति उम्मत्तको वा खित्तचित्तो वा । नो पि असञ्जी ति सञ्जाविरहितो पि न होति निरोधसमापन्नो वा असञ्जसत्तो वा । न विभूतसञ्जी ति “सब्बसो रूपसञ्जानं” (ध० सं० ७०) ति आदिना नयेन समतिक्कन्तसञ्जी पि न होति अरूपज्झानलाभी । एवं समेतस्स विभोति रूपं ति एतस्मिं सञ्जसञ्जीतादिभावे अट्ठत्वा यदेतं वुत्तं “सो एवं समाहिते चित्ते...पे०...आकासानश्चा यतनसमापत्तिपटिलाभत्थाय चित्तं अभिनीहरती” ति । एवं समेतस्स अरूपमगगसमज्झिनो^६ विभोति

१. एवं—सी०, स्या०, रो० ।

२. विभवं भवं—सी०, स्या०, रो० ।

३. वेदितब्बो—रो० ।

४. पन—सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

५. सी० पोत्थके नत्थि ।

६. अरूपसमापत्तिलाभिना—स्या०, रो०

पोत्थकेसु नत्थि ।

रूपं । सञ्जानिदाना हि पपञ्चसङ्ख्या ति एवं पटिपन्नस्सा पि या सञ्जा,
तन्निदाना तण्हादिट्ठिपपञ्चा अप्पहीना एव होन्ती ति दस्सेति ।

गाथा-अर्थवर्णना

८८२-८३. एत्तावतगं नु वदन्ति, हेके यक्खस्स सुद्धि इध
पण्डितासे । उदाहु अञ्जं पि वदन्ति एत्तो ति एत्तावता नु इध
पण्डिता समणब्राह्मणा अगं सुद्धि सत्तस्स^१ वदन्ति, उदाहु अञ्जं पि
एत्तो अरूपसमापत्तितो अधिकं वदन्ती ति पुच्छति । एत्तावतगं पि वदं
ति हेके ति एके सस्सतवादा समणब्राह्मणा पण्डितमानिनो एत्तावता पि
अगं सुद्धि वदन्ति । तेसं पनेके समयं वदन्ती ति तेसं येव एके
उच्छेदवादा^२ समयं^३ उच्छेदं^३ वदन्ति । अनुपादिसेसे कुसला वदाना ति
अनुपादिसेसे कुसलवादा समाना ।

B 269

गाथा-अर्थवर्णना

८८४. एते च अत्वा उपनिस्सिता ति एते च दिट्ठिगतिके
सस्सतुच्छेददिट्ठियो निस्सिता ति अत्वा । अत्वा मुनी निस्सये सो
विमंसी ति निस्सये च अत्वा सो वीमंसी पण्डितो बुद्धमुनि । अत्वा
विमुत्तो ति दुक्खानिच्चादितो धम्मे अत्वा विमुत्तो । भवाभवाय न
समेती ति पुनप्पुनं^४ उपपत्तिया^४ न समागच्छती ति अरहत्तनिकूटेन
देसनं निट्ठापेसि, देसनापरियोसाने पुराभेदसुत्ते वुत्तसदिसोयेवाभिसमयो
अहोसी ति ।

R. 554

सुत्तनिपातदृक्थाय

कलहविवादसुत्तवर्णना निट्ठिता ।

—०—

१. रो० पोत्थके नत्थि ।

२-३. सी० पोत्थके नत्थि ।

४. उपपत्तिया—सी० ।

२. उच्छेदवादं—सी०, स्या० ।

४. पुनप्पुन—सी० ।



१२. चूळब्यूहसुत्तवण्णना

उत्पत्ति-कथा

८८५-८६. सकंसकंदिट्ठिपरिब्बसाना ति चूळब्यूहसुत्तं^१ । का
उत्पत्ति ? इदं पि तस्मिं येव महासमये “सब्बेपि इमे दिट्ठिगतिका
'साधुरूपम्हा' ति भणन्ति, किं नु खो साधुरूपाव इमे अत्तनो येव दिट्ठिया
पतिट्ठहन्ति, उदाहु अञ्चं पि दिट्ठि गणहन्ती”^२ ति उप्पन्नचित्तानं
६ एकच्चानं देवतानं तमत्थं पकासेतुं पुरिमनयेनेव निम्मितबुद्धेन अत्तानं
पुच्छापेत्वा वुत्तं ।

तत्थ आदितो द्वे पि गाथा पुच्छागाथा येव । तासु सकंसकंदिट्ठि-
परिब्बसाना ति अत्तनो अत्तनो दिट्ठिया वसमाना । विग्गय्ह नाना
कुसला वदन्ती ति दिट्ठिबलग्गाहं^३ गहेत्वा, तत्थ “कुसलाम्हा”^४ ति
B. 270 10 पटिजानमाना पुथु पुथु वदन्ति एकं न वदन्ति । यो एवं जानाति स वेदि
धम्मं इदं पटिक्कोसमकेवली सो ति तच्च दिट्ठि सन्धाय यो एवं जाना
ति, सो^५ धम्मं वेदि^६ । इदं पन पटिक्कोसन्तो हीनो होती ति वदन्ति ।
बालो ति हीनो । अक्कुसलो ति अविद्धा ।

गाथा-अत्थवण्णना

८८७-८८. इदानीं तिस्सो विस्सज्जनगाथा होन्ति । ता पुरिमड्डुने^७
15 वुत्तमत्थं पच्छिमड्डुने^८ पटिव्यूहित्वा^९ ठिता । तेन ब्यूहेन^{१०} उत्तरसुत्ततो
च अप्पकत्ता इदं सुत्तं “चूळब्यूहं” ति नामं लभति । तत्थ परस्स चे

१. चूळवियूह—सी०, स्या० ।

२. पतिगणहन्ती—सी०, स्या०, रो० ।

३. ० बलवगाहं—स्या०, रो० ।

४. कुसलम्हा—रो० ।

५. 'तं' स्या० पोत्थके अघिको पाठो ।

६. वेदियति—स्या०, रो० ।

७. पुरिमद्वे न—सी०, स्या०, रो० ।

८. पच्छिमद्वे न—सी०, स्या०, रो० ।

९. पटिवियूहित्वा—सी०, स्या०;

१०. ब्यूहेन—सी० ।

पटिव्यूहित्वा—रो० ।

धम्मं ति परस्स दिट्ठिं । सब्बेव बाला ति एवं सन्ते सब्बेव इमे बाला
होन्ती ति अधिप्पायो । किं कारणं ? सब्बेविमे दिट्ठिपरिबसाना ति
सन्दिट्ठिया चेव न वीवदाता । संसुद्धपञ्चा कुसला मुतीमा ति सकाय
दिट्ठिया न विवदाता न वोदाता संकिलिद्धा व समाना संसुद्धपञ्चा
च कुसला च मुतिमन्तो च ते होन्ति चे । अथ वा “सन्दिट्ठिया चे पन
वीवदाता^१” तिपि पाठो । तस्सत्थो—सकाय पन दिट्ठिया वोदाता
संसुद्धपञ्चा कुसला मुतिमन्तो होन्ति चे । न तेसं कोची ति एवं सन्ते
तेसं एको पि हीनपञ्चो न होति । किं कारणा^२ ? दिट्ठी हि तेसं पि
तथा समत्ता, यथा इतरेसं ति ।

R 565

गाथा-अर्थवर्णना

८८९. न बाहमेतं ति गाथाय सङ्खेपत्थो—यं ते मिथु द्वे द्वे जना 10
अञ्जमञ्जं “बालो^३” ति आहु, अहं एतं तथियं तच्छन्ति नेव ब्रूमि ।
किं कारणा^४ ? यस्मा सब्बे^५ ते सकं सकं दिट्ठिं “इदमेव सच्चं
मोघमञ्जं” ति अकंसु । तेन च कारणेन परं^६ “बालो” ति दहन्ति ।
एत्थ च “तथियं” ति “तथिवं” ति द्वेपि पाठा^७ ।

८९०-९२. यमाहूति पुच्छागाथाय यं दिट्ठिसच्चं तथियं ति एके 15
आहु ।

एकं हि सच्चं ति विस्सज्जनगाथाय एकं सच्चं निरोधो मग्गो
वा । यस्मिं पजा नो विवदे पजानं ति यमिह सच्चे पजानन्तो पजानो
विवदेय्य । सयं थुनन्ती ति अत्तना वदन्ति ।

कस्मा नूति पुच्छागाथाय पवादियासे ति वादिनो । उदाहु ते 20
तक्कमनुस्सरन्तो ति ते^८ वादिनो^९ उदाहु अत्तनो तक्कमत्तं अनुगच्छन्ति ।

१. वदाता—सी०, स्या० पोत्यकेसु नत्थि । २. बाला—सी०, स्या०, रो० ।

३. कारणं—सी०, स्या०, रो० ।

४. ‘व’ सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु अधिको

५. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । पाठो ।

६. पाठो—स्या० ।

७-७. सी०, रो० पोत्यकेसु नत्थि ।

गाथा-अर्थवर्णना

- B. 271 ८९३. न हेवा ति विस्सज्जनगाथाय अज्जत्र सज्जाय निच्चानी
ति ठपेत्वा सज्जामत्तेन निच्चं^१ ति गहितग्गहणानि । तक्कं च दिट्ठीसु
पक्कप्पयित्वा ति अत्तनो मिच्छासङ्कप्पमत्तं दिट्ठीसु जनेत्वा । यस्मा पन
दिट्ठीसु वितक्कं जनेन्ता^२ दिट्ठियो पि जनेन्ति, तस्मा निद्देसे वुत्तं
५ “दिट्ठिगतानि जनेन्ति सज्जनेन्ती” ति आदि ।

गाथा-अर्थवर्णना

- ८९४-९५. इदानि एवं नानासच्चेसु असन्तेसु तक्कमत्तमनुस्स-
रन्तानं दिट्ठिगतिकानं विप्पटिपत्तिं दस्सेतुं ““दिट्ठे सुते^३” ति आदिका
गाथायो अभासि । तत्थ दिट्ठे ति दिट्ठं, दिट्ठसुद्धिं^४ ति अधिप्पायो ।
एस नयो सुतादीसु । एते च निस्साय विमानदस्सी ति एते दिट्ठिधम्मे
10 निस्सयित्वा सुद्धिभावसङ्घातं विमानं असम्मानं पस्सन्तो पि ।
विनिच्छये ठत्वा पहस्समानो, बालो परो अक्कुसलो ति चाहा ति एवं
विमानदस्सीपि तस्मिं दिट्ठिविनिच्छये ठत्वा तुट्ठिजातो हासजातो हुत्वा
“परो हीनो च अविद्वा चा” ति एवं वदति^५ येव । एवं सन्ते येनेवा
ति गाथा । तत्थ सयमत्तना ति सयमेव अत्तानं । विमाने ती ति
15 गरहति । तदेव^६ पावा ति तदेव वचनं^७ दिट्ठि वदति, तं वा पुग्गलं ।

- ८९६-९७. अतिसारदिट्ठिया ति गाथायत्थोसो एवं ताय
लक्खणातिसारिनिया अतिसारदिट्ठिया समत्तो पुण्णो उद्धुमातो, तेन
च दिट्ठिमानेन मत्तो “परिपुण्णो अहं केवली” ति एवं परिपुण्णमानी
सयमेव अत्तानं मनसा “अहं पण्डितो” ति अभिसिञ्चति । किं
20 कारणा^८ ? दिट्ठी हि सा तस्स तथा समत्ता ति ।

१. सच्चं—स्या० ।

३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

५. वदन्ति—स्या० ।

७. ‘तं वा’ सी०, रो० पोत्थकेसु

२. जनेन्तो—स्या० ।

४. दिट्ठिविसुद्धिं—सी० ।

६. तथेव—सी०, स्या०, रो० ।

८. कारणं—सी०, रो० ।

परस्स चेति गाथाय सम्बन्धो अत्थो च—किञ्च भिय्यो ? यो सो विनिच्छये ठत्वा पहस्समानो “बालो परो अक्कुसलो” ति चाह । तस्स परस्स चे हि वचसा सो तेन वुच्चमानो निहीनो होति । तुमो सहा होति निहीनपञ्जो, सोपि तेनेव सह निहीनपञ्जो होति । सो पि हि नं “बालो” ति वदति । अथस्स वचनं अप्पमाणं, सो पन 5 सयमेव वेदगू च धीरो च होति । एवं सन्ते न कोचि बालो समणेसु अत्थि । सब्बे पि हि ते अत्तनो इच्छाय पण्डिता ।

गाथा-अत्यवर्णना

८९८. अञ्जं इतो ति गाथाय सम्बन्धो अत्थो च—“अथ चे सयं वेदगू होति धीरो, न कोचि बालो समणेसु अत्थी” ति एवं हि वुत्ते पि^१ सिया कस्सचि “कस्मा” ति । तत्थ 10 वुच्चते यस्मा अञ्जं इतो याभिवदन्ति धम्मं अपरद्धा सुद्धिमकेवली ते, एवं पि तित्थया पुथुसो वदन्ति, ये इतो अञ्जं दिट्ठिं अभिवदन्ति, ये^२ अपरद्धा विरद्धा सुद्धिमगं, अकेवलीनो च तेति एवं पुथुतित्थिया यस्मा वदन्ती ति वुत्तं होति । कस्मा पनेवं वदन्ती ति चे ? संदिट्ठिरागेन^३ हि ते भिरत्ता, यस्मा सकेन दिट्ठिरागेन अभिरत्ता ति 15 वुत्तं होति ।

गाथा-अत्यवर्णना

८९९-९००. एवं अभिरत्ता च—इधेव सुद्धि^४ ति गाथा । तत्थ सकायने ति सकमग्गे दळ्हं वदाना ति दळ्हवादा । एवं च दळ्हवादेसु तेसु यो कोचि तित्थियो सकायनेवापि दळ्हं वदानो कमेत्थ बालोति परं दहेय्य, सङ्खेपतो तत्थ सस्सतुच्छेदसङ्घाते वित्थारतो 20 वा नत्थिकइस्सरकारणनियतादिभेदे सके आयतने “इदमेव सच्चं” ति दळ्हं वदानो कं परं एत्थ दिट्ठिगते “बालो” ति सह धम्मेन पस्सेय्य, ननु सब्बो पि तस्स मतेन पण्डितो एव सुपटिपन्नो एव च ।

१. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

२. ते—स्या० ।

३. दिट्ठि रागेन—सी०, स्या० ।

४. सुद्धि—सी०, स्या०, रो० ।



एवं सन्ते च सयमेव सो मेधगमावहेय्य^१ परं वदं बालमसुद्धिधम्मं,
सो पि परं "बालो च असुद्धिधम्मो च अयं ति वदन्तो अत्तना व
कलहं आवहेय्य । कस्मा ? यस्मा सब्बो पि तस्स मतेन पण्डितो एव
सुप्पटिपन्नो एव च ।

गाथा-अत्थवण्णना

- 5 ९०१. एवं सब्बथापि विनिच्छये ठत्वा सयं पमाय उद्धंस^२ लोकस्मिं
विवादमेति, दिट्ठियं ठत्वा सयं च सत्थारादीनि मित्त्वा सो भिय्यो
विवादमेती ति । एवं पन विनिच्छयेसु आदीनवं अत्वा अरियमग्गेन
हित्वान सब्बानि विनिच्छयानि न मेधगं^३ कुब्बति^४ जन्तु लोके
ति अरहत्तनिकूटेन देसनं निट्ठापेसि । देसनापरियोसाने पुराभेदसुत्ते
10 वुत्तसदिसो एवाभिसमयो अहोसी ति ।

सुत्तनिपातट्ठकथाय

चूलंयूहसुत्तवण्णना निट्ठिता ।

—०—

१. मेधकं आवहेय्य—सी०, स्या०, रो० । २. उद्धंसो—सी०, स्या०, रो० ।

३. मेधकं—सी०, स्या०, रो० ।

४. कुब्बते—सी०, स्या० ।



१३. महाव्यूहसुत्तवण्णना

B. 273

उत्पत्ति-कथा

९०२. ये केचिमे ति महाव्यूहसुत्तं । का उत्पत्ति ? इदं पि तस्मियेव महासमये “किं नु खो इमे दिट्ठिपरिव्वसाना विञ्चूनं सन्निका निन्दमेव लभन्ति, उदाहु पसंसं पी” ति उप्पन्नचित्तानं एकच्चानं देवतानं तमत्थं आविकातुं पुरिमनयेन निम्मितबुद्धेन अत्तानं पुच्छापेत्वा^१ वुत्तं । तत्थ अन्वानयन्ती ति अनु आनयन्ति, 5 पुनप्पुनं आहरन्ति ।

गाथा-अर्थवण्णना

९०३. इदानि यस्मा ते “इदमेव सच्चं” ति वदन्ता^२ दिट्ठिगतिका वादिनो कदाचि कत्थचि पसंसं पि लभन्ति, यं एकं^३ पसंसासङ्घातं वादफलं, तं अप्पं रागादीनं समाय समत्थं न होति, को पन वादो दुतिये निन्दाफले, तस्मा एतमत्थं दस्सेन्तो इमं ताव विस्सज्जन- 10 गाथमाह । “अप्पं हि एतं न अलं समाय, दुवे विवादस्स फलानि ब्रूमी” ति आदि । तत्थ दुवे विवादस्स फलानी ति निन्दा पसंसा च, जयपराजयादीनि वा तंसभागानि^४ । एतं^५ पि दिस्वा ति “निन्दा अनिट्ठा एव, पसंसा नालं समाया” ति एतं^६ पि विवादफले आदीनवं दिस्वा । खेमा^७भिपस्सं अविवादभूमि ति अविवाद भूमि निब्बानं 15 R. 558 “खेमं” ति पस्समानो ।

१. ‘पुच्छापेत्वा’ सी०, रो० पोत्थकेसु
अधिको पाठो ।

२. ‘पि’ सी०, रो० पोत्थकेसु
अधिको पाठो ।

३. एतं—स्या० ।

४. तं सभागभूतानि—स्या० ।

५. एवं—सी०, रो० ।

६. एवं—सी०, रो० ।



गाथा-अत्थवण्णना

१०४-०५. एवं हि अविवदमानो—या काचिमा ति गाथा । तत्थ सम्मुतियो ति दिट्ठियो । पुथुज्जा ति पुथुज्जनसम्भवा^१ । सो उपयं किमेय्या ति सो उपगन्तब्बट्ठेन उपयं रूपादीसु एकं पि धम्मं किं उपेय्य, केन वा कारणेन उपेय्य । दिट्ठे सुते खन्तिमकुब्बमानो ति दिट्ठसुतसुद्धीसु
5 पेमं अकरोन्तो ।

इतो बाहिरा पन सीलुत्तमा ति गाथा । तस्सत्थो—सीलंयेव “उत्तमं” ति मञ्जवमाना सीलुत्तमा एके भोन्तो संयममत्तेन सुद्धि वदन्ति, हत्थिवतादिं च वतं समादाय उपट्ठिता, इधेव दिट्ठियं अस्स सत्थुनो^२ सुद्धि ति भवूपनीता भवज्झोसिता समाना वदन्ति, अपि च ते
10 कुसला वदाना “कुसला मयं” ति एवं वादा ।

गाथा-अत्थवण्णना

B. 274 १०६. एवं सीलुत्तमेसु च तेसु तथा पटिपन्नो यो कोचि—सचे चुतो ति गाथा । तस्सत्थो—सचे ततो सीलवततो परविच्छन्दनेन वा अनभिसम्भुणन्तो^३ वा चुतो होति, सो तं सीलव्वतादिकम्मं पुञ्जाभिसङ्खारादिकम्मं^४ वा विराधयित्वा पवेधती^५ । न केवलं च वेधति, अपि
15 च खो तं सीलव्वतसुद्धिं पजप्पती^६ च विप्पलपति पत्थयति^७ च । किमिव ? सत्था व हीनो पवसं घरम्हा । घरम्हा पवसन्तो सत्थतो हीनो यथा तं घरं वा^८ सत्थं वा पत्थेय्या ति ।

गाथा-अत्थवण्णना

१०७. एवं पन सीलुत्तमानं वेधकारणं^९ अरियसावको—सीलव्वतं वा पि पहाय सब्बं ति गाथा । तत्थ सावज्जनवज्जं ति सब्बाकुसलं

१. पुथुस्सभावा—स्या० ।

२. ततो—सी० ।

३. असम्भुणन्तो—सी०, स्या०, रो० ।

४. पुञ्जाभिसङ्खारकम्मं—सी०,

५. वेधति—सी०, स्या०, रो० ।

स्या०, रो० ।

६. जप्पति—सी०, स्या०, रो० ।

७. पत्थेति—सी०, स्या०, रो० ।

८. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

९. पवेधकारणं—सी०, स्या०, रो० ।

लोकियकुसलं च । एतं^१ सुद्धिं असुद्धिं ति अपत्थयानो ति पञ्चकाम-
गुणादिभेदं एतं सुद्धिं अकुसलादिभेदं असुद्धिं च अपत्थयमानो । विरतो
चरे ति सुद्धिया असुद्धिया च विरतो चरेय्य । सन्तिमनुग्गहाया ति दिट्ठिं
अगहेत्वा ।

गाथा-अत्थवर्णना

९०८. एवं इतो बाहिरके सीलुत्तमे संयमेन विसुद्धिवादे तेसं विघातं 5
सीलञ्जतप्पहायिनो अरहतो च पटिपत्तिं दस्सेत्वा इदानि अञ्जथा पि
सुद्धिवादे बाहिरके दस्सेन्तो “तमूपनिस्साया^२” ति गाथमाह ।
तस्सत्थो—सन्तञ्जेपि समणब्राह्मणा, ते जिगुच्छितं अमरन्तपं वा
दिट्ठसुद्धियादीसु वा अञ्जतरञ्जतरं^३ उपनिस्साय अकिरिय दिट्ठिया वा
उद्धंसरा हुत्वा भवाभवेसु अवीततण्हासे^४ सुद्धिमनुत्थुनं^५ ति वदन्ति 10 R 559
कथेन्ती ति ।

गाथा-अत्थवर्णना

९०९. एवं तेसं अवीततण्हानं सुद्धिं अनुत्थुनन्तानं यो पि सुद्धिप्पत्त-
मेव अत्तानं मञ्जेय्य, तस्स पि अवीततण्हत्ता भवाभवेसु तं तं
वत्थुं पत्थयमानस्स हि जप्पितानि पुनप्पुनं होन्तियेवा ति अधिप्पायो ।
तण्हा हि आसेविता तण्हं वड्डयतेव । न केवलं च जप्पितानि, पवेधितं^६ 15
वा पि पकप्पितेसु, तण्हादिट्ठीहि चस्स पकप्पितेसु वत्थुसु पवेधितं पि^७
होती ति वुत्तं होति । भवाभवेसु^८ पन वीततण्हत्ता आयतिं चुतूपपातो
इध यस्स नत्थि, सकेन वेधेय्य कुहिं व^९ जप्पे^{१०} ति अयमेतिस्सा गाथाय
सम्बन्धो । सेसं निद्देसे वुत्तनयमेव^{११} ।

१. ‘ति एतं’ रो० पोत्थके अधिको पाठो । २. तपुयनिस्साया—रो० ।

३. अञ्जतरं—सी० ।

४. अवीततण्हा—सी०, स्या०, रो० ।

५. अनुत्थुनन्ति—रो० ।

६. संवेधितं—सी०, स्या०, रो० ।

७. संवेधितं—सी०, रो० ।

८. भवाभवे—सी०, रो० ।

९. च—सी०, स्या० ।

१०. जप्पे—सी० ।

११. वुत्तमेव—सी०, रो० ।



गाथा-अत्थवण्णना

B. 275

९१०-९११. यमाहूति पुच्छागाथा । इदानीं यस्मा एको पि एत्थं वादो सच्चो नत्थि, केवलं दिट्ठिमत्तकेन हि ते वदन्ति, तस्मा तमत्थं दस्सेन्तो “सकञ्ही” ति इमं ताव विस्सज्जनगाथमाह । तत्थ सम्मुत्ति^१ ति दिट्ठि^२ ।

गाथा-अत्थवण्णना

- 5 ९१२-९१३. एवमेतेसु सकं धम्मं परिपुण्णं ब्रुवन्तेसु अञ्जस्स पन धम्मं “हीनं^३” ति वदन्तेसु यस्स कस्सच्चि—परस्स चे वम्भयितेन हीनो ति गाथा । तस्सत्थो—यदि परस्स निन्दितकारणा हीनो भवेय्य, न कोचि धम्मेषु विसेसि अगो भवेय्य । किं कारणं ? पुथू हि अञ्जस्स वदन्ति धम्मं, निहीनतो सब्बेव ते सम्हि दळ्हं वदाना सकधम्मेषु
- 10 दळ्हावादा एव ।

- किञ्च भिय्यो—सद्धम्मपूजा ति गाथा । तस्सत्थो—ते च तित्थिया यथा पसंसन्ति सकायनानि, सद्धम्मपूजा पि नेसं तथेव वत्तति । ते हि अतिविय सत्थारादीनि सक्करोन्ति । तत्थ यदि ते पमाणा सियुं, एवं सन्ते सब्बेव वादा तथिया^४ भवेय्युं । किं कारणं ? सुद्धी हि नेसं
- 15 पच्चत्तमेव, न सा अञ्जत्र सिज्झति, न पि परमत्थतो । अत्तनि दिट्ठिगाह—मत्तमेव हि तं तेसं परपच्चयनेय्यबुद्धीनं ।

गाथा-अत्थवण्णना

R. 560

- ९१४-९१५. यो वा पन विपरीतो बाहितपापत्ता ब्राह्मणो, तस्स—
न ब्राह्मणस्स परनेय्यमत्थी ति गाथा । तस्सत्थो—ब्राह्मणस्स हि “सब्बे सङ्खारा अनिच्चा” (ध० प० ४३) ति आदिना नयेन सुदिट्ठत्ता परेन
- 20 नेतब्बं जाणं नत्थि, दिट्ठिधम्मेषु “इदमेव सच्चं” ति निच्छिन्नित्वा^५

१. सकं—स्या० ।

२. समदिट्ठि—स्या० ।

३. निहीनं—सी०, रो० ।

४. तथिया—स्या०, रो० ।

५. विनिच्छिन्नित्वा—स्या० ।

समुग्गहीतं पि नत्थि । तं कारणा सो दिट्ठिकलहानि अतीतो, न च सो सेट्ठतो पस्सति धम्ममञ्जं अञ्जत्र सतिपट्टानादीहि ।

जानामी ति गाथाय सम्बन्धो अत्थो च—एवं^१ ताव^१ परमत्थ-
ब्राह्मणो न हि सेट्ठतो पस्सति धम्ममञ्जं, अञ्जे पन तित्थिया
परचित्तवाणादीहि जानन्ता पस्सन्ता पि “जानामि पस्सामि तथेव एतं” 5
ति एवं वदन्ता पि च दिट्ठिया सुद्धिं पच्चेन्ति । कस्मा ? यस्मा तेसु
एको पि अदक्खि चै अदस चै पि तेन परचित्तवाणादिना यथाभूतं अत्थं,
किञ्चिह तुमस्स तेन तस्स तेन दस्सनेन किं कतं, किं दुक्खपरिञ्चा
साधिता, उदाहु समुदयपहानादीनं अञ्जतरं, यतो सब्बथा पि B. 276
अतिक्कमित्वा अरियमग्गं ते तित्थिया अञ्जेनेव वदन्ति सुद्धिं, 10
अतिक्कमित्वा वा ते तित्थिये बुद्धादयो अञ्जेनेव वदन्ति सुद्धिं ति ।

गाथा-अत्थवण्णना

९१७. पस्सं नरो ति गाथाय सम्बन्धो अत्थो च—किञ्च भिय्यो ?
य्वायं परचित्तवाणादीहि अदक्खि, सो पस्सं नरो दक्खति^२ नामरूपं, न^३
ततो परं दिस्वान वा जस्सति तानिमेव नामरूपानि निच्चतो सुखतो वा
न अञ्जथा । सो एवं पस्सन्तो कामं बहुं पस्सतु अप्पकं वा नामरूपं 15
निच्चतो सुखतो च, अथस्स एवरूपेन दस्सनेन न हि तेन सुद्धिं कुसला
वदन्ती ति ।

गाथा-अत्थवण्णना

९१७. निविस्सवादी ति गाथाय सम्बन्धो अत्थो च तेन च दस्सनेन
सुद्धिया असतिया पि यो “जानामि पस्सामि तथेव एतं” ति एवं
निविस्सवादी, एतं वा दस्सनं पटिच्च दिट्ठिया सुद्धिं पच्चेन्तो “इदमेव 20
सच्चं” ति एवं निविस्सवादी, सो सुब्बिनयो न होति तं तथा पक्कप्पितं
अभिसङ्खतं दिट्ठिं पुरेक्खरानो । सो हि यं सत्थारादिं निस्सितो, तत्थेव
सुभं वदानो सुद्धिवदो, “परिसुद्धवादो परिसुद्धदस्सनो वा अहं” ति R. 561



अत्तानं मञ्जवमानो तत्थ तथद्दसा सो, तत्थ सकाय दिट्ठिया अविपरीतमेव सो अद्दस । यथा सादिट्ठि पवत्तति, तथेव नं अद्दस, न अञ्जथा पस्सितुं इच्छती ति अधिप्पायो ।

गाथा-अत्थवण्णना

११८. एवं पक्कप्पितं दिट्ठिं पुरेक्खरानेसु ति त्थियेसु—न ब्राह्मणो
 5 कप्पमुपेति सङ्गा ति गाथा । तत्थ सङ्गा ति सङ्गाय, जानित्वा ति अत्थो । न पि आणबन्धू ति समापत्तिआणादिना अकत्ततण्हादिट्ठिबन्धु । तत्थ विग्गहो—ना पि अस्स आणेन कतो बन्धु अत्थी ति न पि आणबन्धु । सम्मुतियो ति दिट्ठिसम्मुतियो^१ । पुथुज्जा ति पुथुज्जन-सम्भवा । उग्गहणन्ति^२ मञ्जे^३ ति उग्गहणं ति अञ्जे, अञ्जे ता
 10 सम्मुतियो उग्गहन्ती ति वुत्तं होति ।

गाथा-अत्थवण्णना

११९-२०. किञ्च भिय्यो—विसज्ज गन्थानी ति गाथा । तत्थ अनुग्गहोति ति उग्गहणविरहितो, सो पि नास्स उग्गहोति अनुग्गहो, न वा उग्गण्हाती ति अनुग्गहो ।

B. 277

- किञ्च भिय्यो—सो एवरूपो पुब्बासवे ति गाथा । तत्थ पुब्बासवे
 15 ति अतीतरूपादीनि आरब्भ उप्पज्जमानधम्मे किलेसे । नवे ति पच्चुप्पन्नरूपादीनि आरब्भ उप्पज्जमानधम्मे । न छन्दगू ति छन्दा-दिवसेन न गच्छति । अनत्तगरही ति कताकतवसेन अत्तानं अगहन्तो ।

गाथा-अत्थवण्णना

१२१. एवं अनत्तगरही च—स^१ सब्बधम्मेसु ति गाथा । तत्थ सब्बधम्मेसु ति द्वासट्ठिदिट्ठिधम्मेसु^४ “यं किञ्चि दिट्ठं वा” ति एवं
 20 पभेदेसु । पन्नभारो ति पत्तितभारो । न कप्पेती ति न कप्पियो, दुविधं पि कप्पं न करोती ति अत्थो । नूपरतो ति पुथुज्जनकल्याणकसेक्खा

विय उपरतिसमङ्गी पि न होति । न पत्थियो ति नितण्हो । तण्हा हि पत्थियती ति पत्थिया, नास्स पत्थिया ति न पत्थियो ति । सेसं तत्थ तत्थ पाकटमेवा ति न वुत्तं । एवं अरहत्तनिकूटेन देसनं निट्ठापेसि, देसनापरियोसाने पुराभेदसुत्ते वुत्तसदिसो एवाभिसमयो अहोसी ति ।

सुत्तनिपातटुकथाय
महाव्यूहसुत्तवण्णना निट्ठिता ।

—०—



१४. तुवटकसुत्तवण्णना

उत्पत्ति-कथा

R. 562

९२२. पुच्छामि तं ति तुवटकसुत्तं । का उत्पत्ति ? इदं पि तस्मिं येव महासमये “का नु खो अरहत्तप्पत्तिया पटिपत्ती” ति उत्पन्नचित्तानं एकच्चानं देवतानं तमत्थं पकासेतुं पुरिमनयेनेव निम्मितबुद्धेन अत्तानं पुच्छापेत्वा वुत्तं ।

- 5 तत्थ आदिगाथाय ताव पुच्छामी ति एत्थ अदिट्ठजोतनादिवसेन^१ पुच्छा विभजिता^२ । आदिच्चबन्धुं ति आदिच्चस्स गोतवन्धुं । विवेकं सन्तिपदञ्चाति विवेकं च सन्तिपदं च । कथं दिस्वाति केन कारणेन दिस्वा, कथं पवत्तदस्सनो हुत्वा ति वुत्तं होति ।

गाथा-अत्थवण्णना

- B. 278 10 ९२३. अथ भगवा यस्मा यथा पस्सन्तो किलेसे उपरुन्धति, तथा^३ पवत्तदस्सनो हुत्वा परिनिब्बाति, तस्मा तमत्थं आविकरोन्तो नानप्पकारेन तं देवपरिसं किलेसप्पहाने नियोजेन्तो “मूलं पपञ्चसङ्खाया” ति आरभित्वा पञ्च गाथा अभासि ।

- 15 तत्थ आदिगाथाय ताव सङ्खेपत्थो—पपञ्चाति सङ्खातत्ता पपञ्चा एव पपञ्चसङ्खा । तस्सा अविज्जादयो किलेसा मूलं, तं पपञ्चसङ्खाय मूलं अस्मी ति पवत्तमानं च सब्बं मन्ताय उपरुन्धे । या काचि अञ्जत्तं तण्हा उपज्जेय्युं, तासं विनया^४ सदा सतो सिक्खे उपट्ठितस्सति हुत्वा सिक्खेय्या ति ।

१. दिट्ठसंसदनातिवसेन—स्या० ।

२. विसज्जिता—स्या० ।

३. ‘दिस्वा’ स्या० पोत्थके अधिको पाठो ।

४. विनयाय—स्या०, रो० ।



गाथा-अथवर्णना

९२४. एवं ताव पठमगाथाय एव तिसिक्खायुत्तं देसनं अरहत्तचि-
कूटेन देसेत्वा पुन मानप्पहानवसेन देसेतुं^१ “यं किञ्ची” ति
गाथमाह । तत्थ यं किञ्चि धम्ममभिजज्जा अज्झत्तं ति यं किञ्चि
उच्चाकुलीनतादिकं अत्तनो गुणं जानेय्य अथ वा पि बहिद्धा ति अथ वा
बहिद्धा पि आचरियुपज्झायानं^२ वा गुणं जानेय्य । न तेन थामं^३ कुब्बेथा 5
ति तेन गुणेन थामं न करेय्य ।

गाथा-अथवर्णना

९२५. इदानिस्स अकरणविधिं दस्सेन्तो “सेय्यो न तेना” ति
गाथमाह । तस्सत्थो—तेन च मानेन “सेय्योहं” ति वा “नीचोहं” ति R. 563
वा सरिक्खोहं” ति वा पि न मज्जेय्य, तेहि च उच्चाकुलीनतादीहि
गुणेहि फुट्ठो अनेकरूपेहि “अहं उच्चाकुला पब्बजितो” ति आदिना 10
नयेन अत्तानं विकप्पेन्तो न तिद्देय्य ।

गाथा-अथवर्णना

९२६. एवं मानप्पहानवसेन पि देसेत्वा इदानि सब्बकिलेसूप-
समवसेन पि देसेतुं “अज्झत्तमेवा” ति गाथमाह । तत्थ अज्झत्तमे-
वुपसमे ति अत्तनि एव रागादिसब्बकिलेसे उपसमेय्य । न अज्जतो
भिक्षु सन्तिमेसेय्या ति ठपेत्वा च^४ सतिपट्टानादीनि अज्जेन उपायेन 15
सन्ति न परियेसेय्य । कुतो निरत्ता^५ वा ति निरत्ता कुतो एव ।

गाथा-अथवर्णना

९२७. इदानि अज्झत्तं उपसन्तस्स खीणासवस्स तादिभावं दस्सेन्तो
“मज्झे यथा” ति गाथमाह । तस्सत्थो—यथा महासमुद्दस्स उपरि-
महेट्ठिमभागानं वेमज्झसङ्घाते चतुयोजनसहस्सप्पमाणे मज्झे पब्बतन्तरे
ठितस्स वा मज्झे समुद्दस्स ऊमि न जायति, ठितोव सो होति

20 B 279

१. दस्सेतुं—स्या० ।

२. ० युपज्झायादीनं—सी० ।

३. मानं—सी० ।

४. व—स्या० ।

५. निरत्तं—सी०, स्या०, रो० ।

अविकम्पमानो, एवं अनेजो खीणासवो लाभादीसु ठितो अस्स अविकम्पमानो, सो तादिसो रागादिउस्सदं भिक्खु न करेय्य कुहिञ्ची ति ।

गाथा-अत्थवण्णना

९२८. इदानी एतं अरहत्तनिकूटेन देसितं धम्मदेसनं अब्भनुमोदन्तो तस्स च अरहत्तस्स आदिपटिपदं पुच्छन्तो निम्मितबुद्धो
- “अक्रित्तयी” ति गाथमाह । तत्थ अक्रित्तयी ति आचिक्खि । विवट-
चक्खू ति विवटेहि अनावरणेहि पञ्चहि चक्खूहि समन्नागतो । सक्खिधम्मं
ति सयं अभिज्जातं अत्तपच्चक्खं धम्मं । परिस्सयविनयं ति परिस्सय-
विनयनं । पटिपदं वदेही ति इदानी पटिपत्तिं वदेहि । भदन्ते ति “भद्
तव अत्थू” ति भगवन्तं आलपन्तो आह । अथ वा भद् सुन्दरं तव
- 10 पटिपदं वदेही ति वुत्तं होति । पातिमोक्खं अथ वा पि समाधिं ति तमेव
पटिपदं भिन्दित्वा पुच्छति । पटिपदं ति एतेन वा मगगं पुच्छति ।
इतरेहि सीलं समाधिं च पुच्छति ।

गाथा-अत्थवण्णना

- R. 564 ९२९-३०. अथस्स भगवा यस्मा इन्द्रियसंवरो सीलस्स रक्खा,
यस्मा वा इमिना अनुक्कमेन देसियमाना अयं देसना तासं देवतानं
- 15 सप्पाया, तस्मा इन्द्रियसंवरतो पभुति पटिपदं दस्सेन्तो “चक्खूही” ति
आदिमारद्धो । तत्थ चक्खूही नेव लोलस्सा ति अदिट्ठदक्खितब्बादिवसेन
चक्खूही लोलो नेवस्स । गामकथाय आवरये सोतं ति तिरच्छानकथातो
सोतं आवरेय्य । फस्सेनाति रोगफस्सेन । भवं च नाभिजप्पेय्या ति
तस्स फस्सस्स विनोदनत्थाय कामभवादिभवं च न पत्थेय्य । भेरवेसु च
- 20 न सम्पवेधेय्या ति तस्स फस्सस्स पच्चयभूतेसु सीहव्यग्घादीसु भेरवेसु च
न सम्पवेधेय्य, अवसेसेसु वा धानिन्द्रियमनिन्द्रियविसयेसु नप्पवेधेय्य ।
एवं परिपूरो इन्द्रियसंवरो वुत्तो होति । पुरिमेहि वा इन्द्रियसंवरं
दस्सेत्वा इमिना “अरज्जे वसता भेरवं दिस्वा वा सुत्वा वा न वेधितब्बं
ति दस्सेति ।

गाथा-अथवर्णना

९३१-३३. लद्धा न सन्निधिं कयिरा ति एतेसं अन्नादीनं यं किञ्चि
धम्मेन लभित्वा “अरञ्जे च सेनासने वसता सदा दुल्लभं” ति चिन्तेत्वा
सन्निधिं न करेय्य ।

भायी न पादलोलस्सा ति भानाभिरत्तो च न^१ पादलोलो अस्स ।
विरमे कुक्कुच्चा^२ नप्पमज्जेय्या ति हत्थकुक्कुच्चादिकुक्कुच्चं^३ ६
विनोदेय्य । सक्कच्चकारिताय चेत्य नप्पमज्जेय्य ।

B. 280

तन्दि मायं हस्सं खिड्डं ति आलसियं च मायं च हस्सं च कायिक-
चेतसिखिड्डं^४ च । सविभूसं ति सद्धिं विभूसाय ।

गाथा-अथवर्णना

९३४-३७. आथब्बणं ति आथब्बणिकमन्तप्पयोगं । सुपिनं ति
सुपिनसत्थं । लक्खणं ति मणिलक्खणादि । नो विदहेति नप्पयोजेय्य । 10
विरुतं ति मिगादीनं वस्सितं । पेसुणियं ति पेसुञ्जं । कयविककये ति
पञ्चहि सह धम्मिकेहि सद्धिं वञ्चनावसेन वा उदयपत्थनावसेन वा न
तिट्ठेय्य । उपवादं भिक्खु न करेय्या ति उपवादकरे किलेसे अनिब्बत्तेन्तो
अत्तनि परेहि समणब्राह्मणेहि उपवादं न जनेय्य । गामे च नाभिज्जय्या
ति गामे च गिहिसंगगादीहि नाभिसज्जेय्य । लाभकम्पाजनं नालप- 15
येय्य । न लपयेय्या ति लाभकामतायजनं पयुत्तं ति चीवरादीहि सम्पयुत्तं,
तदत्थं वा पयोजितं ।

R. 565

गाथा-अथवर्णना

९३८-३९. मोसवज्जे न नीयेथा ति मुसावादे न नीयेथ । जीवितेना
ति जीविकाय । सुत्वा रूसितो बहुं वाचं, समणानं वा पुथुजनानं^५ ति
रूसितो घट्टितो परेहि तेस समणानं वा खत्तियादिभेदानं वा अञ्जेसं 20

१. ‘च’ सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु

अधिको पाठो ।

२. कुक्कुच्चं—सी०, स्या०, रो० ।

३. हत्थकुक्कुच्चादिकुक्कुच्चंविमोदेय्य—

रो० ।

४. कायिकवाचसिखिड्डं—सी०, रो० ।

५. पुथुवचनानं—सी०, स्या०, रो० ।

पुथुजनानं बहुं पि अनिट्ठवाचं सुत्वा । न पटिवज्जा ति न पटिवदेय्य ।
किं कारणं ? न हि सन्तो पटिसेनिकरोन्ति ।

गाथा-अत्थवण्णना

६४०-४१. एतं च धम्ममज्जाया ति सब्बमेतं यथावुत्तं धम्मं अत्वा ।
विचिनं ति विचिनन्तो । सन्ती ति निब्बुतिं अत्वा ति निब्बुतिं रागादीनं
5 सन्ती ति अत्वा ।

किं कारणा? नप्पमज्जेइति चे—अभिभू हि सो ति गाथा । तत्थ
अभिभू ति रूपादीनं अभिभविता । अनभिभूतो ति तेहि अनभिभूतो ।
सक्खिधम्ममनीतिहमदस्सी ति पच्चक्खमेव अनीतिहं धम्ममद्विक्ख ।
सदा नमस्स' मनुसिक्खे ति सदा नमस्सन्तो तिस्सो सिक्खायो
10 सिक्खेय्य । सेसं सब्बत्थ पाकटमेव ।

B. 281

केवलं पन एत्थ “चक्खूहि नेव लोलो” ति आदीहि इन्द्रियसंवरो,
“अन्नानमथो पानानं” ति आदीहि सन्निधिपटिक्खेपमुखेन पच्चयपटि-
सेवनसीलं, नेथुनमोसवज्जपेसुणियादीहि पातिमोक्खसंवरसीलं, “आथब्बणं
सुपिनं लक्खणं” ति आदीहि आजीवपारिसुद्धिसीलं, “भायी अस्सा” ति
15 इमिना समाधि, “विचिनं भिक्खू” ति इमिना पज्जा, “सदा सतो
सिक्खे” ति इमिना पुन सङ्खेपतो तिस्सो पि सिक्खा, “अथ आसनेसु
सयनेसु, अप्पसद्वेसु भिक्खु विहरेय्य, निदं न बहुलीकरेय्या” ति आदीहि
सीलसमाधिपज्जानं उपकारापकारसङ्गहन्विनोदनानि वुत्तानी ति । एवं
भगवा निम्मितस्स परिपुण्णपटिपदं वत्वा अरहत्तनिकूटेन देसनं निट्ठापेसि,
20 देसनापरियोसाने पुराभेदसुत्ते वुत्तसदिसोयेवाभिसमयो अहोसी ति ।

सुत्तनिपातट्टकथाय

तुवटकसुत्तवण्णना निट्ठिता ।

—०—

१५. अत्तदण्डसुत्तवण्णना

R. 56

उत्पत्ति-कथा

१४२. अत्तदण्डा भयं जातं ति अत्तदण्डसुत्तं । का उत्पत्ति ? यो सो सम्मापरिब्बाजनियसुत्तस्स उत्पत्तियं वुच्चमानाय साकियकोलियानं उदकं पटिच्च कलहो वण्णितो^१, तं अत्वा भगवा “आतका कलहं करोन्ति, हन्द ने वारेस्सामी”^२ ति द्विन्नं सेनानं मज्झे ठत्वा इमं सुत्तमभासि ।

5

गाथा-अर्थवण्णना

तत्थ पठमगाथायत्थो—यं लोकस्स दिट्ठधम्मिकं वा सम्परायिकं वा भयं जातं, तं सब्बं अत्तदण्डा भयं जातं अत्तनो दुच्चरितकारणा जातं, एवं सन्ते पि जनं पस्सथ मेधगं^३, इमं साकियादिजनं पस्सथ अञ्जमञ्जे मेधगं हिंसकं बाधकं ति । एवं तं पटिविरुद्धं विप्पटिपन्नं जनं परिभासित्वा अत्तनो सम्मापटिपत्तिदस्सनेन तस्स संवेगं जनेतुं आह—
“संवेगं कित्तयिस्सामि, यथा संविजितं मया” ति^४, पुब्बे बोधिसत्तेनेव सता ति अधिप्पायो ।

10 B. 282

गाथा-अर्थवण्णना

१४३. इदानीं यथानेन संविजितं, तं पकारं दस्सेन्तो “फन्दमानं” ति आदिमाह । तत्थ फन्दमानं ति तण्हादीहि^५ कम्पमानं । अप्पोदके ति अप्पउदके । अञ्जमञ्जेहि व्यारुद्धे दिस्वा ति नानासत्ते^६ च^७ अञ्जमञ्जेहि सद्धिं विरुद्धे दिस्वा । मं भयमाविसी ति मं भयं पविट्ठं ।

15

१. संवण्णितो—स्या० ।

२. वारेमी—रो० ।

३. मेधकं—सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु
सब्वत्थ ।

४. सी०, स्या० पोत्थकेसु नत्थि ।

५. तण्हादिट्ठीहि—स्या० ।

६-६. नानामच्चेव—स्या० ।



गाथा-अर्थवर्णना

१४४. समन्तमसारो^१ लोको ति निरयं आदिं कत्वा^२ समन्ततो लोको असारो निच्चसारादिरहितो । दिसा सब्बा समेरिता ति सब्बा दिसा अनिच्चताय कम्पिता । इच्छं भवनमत्तनो ति अत्तनो ताणं इच्छन्तो । नादसांसिं अनोसितं ति किञ्चि ठानं जरादीहि अनज्झावुत्थं
- 5 नादक्खि ।

गाथा-अर्थवर्णना

१४५. ओसानेत्वेवव्यारूद्धे, दिस्वा मे अरती अहू ति योव्वञ्जादीनं ओसाने एव अन्तगमके एव विनासके एव जरादीहि व्यारूद्धे आहतचित्ते सत्ते दिस्वा अरति मे अहोसि । अथेत्थ सल्लं ति अथ एतेसु सत्तेसु रागादिसल्लं । हृदयनिस्सितं ति चित्तनिस्सितं ।
- R. 567

गाथा-अर्थवर्णना

- 10 १४६-४७. “कथंआनुभावं सल्लं” ति चे—येन सल्लेन ओतिण्णे ति गाथा । तत्थ दिसा सब्बा विधावती ति सब्बा दुच्चरितदिसा पि पुरत्थिमादिदिसाविदिसा पि धावति । तमेव सल्लमव्वुह, न धावति न सीदती ति तमेव सल्लं उद्धरित्वा ता च दिसा न धावति, चतुरोधे च न सीदती ति ।

- 15 एवं महानुभावेन सल्लेन ओतिण्णेष्व पि च सत्तेसु—तत्थ सिक्खानुगीयन्ति, यानि लोके गधितानी ति गाथा । तस्सत्थो—ये लोके पञ्च कामगुणा पटिलाभाय गिज्झन्ती^३ ति कत्वा “गधितानी”^४ ति वुच्चन्ति, चिरकालासेवितत्ता वा “गधितानी” ति वुच्चन्ति^५, तत्थ तं निमित्तं हत्थिसिक्खादिका अनेका सिक्खा कथीयन्ति उगग्हन्ति वा ।
- 20 पस्सथ याव पमत्तो वायं लोको, यतो पण्डितो कुलपुत्तो तेसु वा

१. समन्तमसारो—रो० ।

२. कत्वा—स्या० ।

३. गिज्झन्ती—सी०, रो०; गिज्झती —

४. गधितानी—सी०, रो० पोत्थकेसु सव्वत्थ ।

स्या० ।

५. सी० पोत्थके नत्थि ।

गधितेसु तासु वा सिक्खासु अधिमुत्तो न सिया, अञ्जदत्थु अनिच्चादि-
दस्सनेन निब्बिज्झ सव्वसो कामे अत्तनो निब्बानमेव सिक्खे ति ।

गाथा-अत्थवण्णना

९४८-४९. इदानी यथा^१ निब्बानाय^२ सिक्खितब्बं, तं दस्सेन्तो
“सच्चो सिया” ति आदिमाह । तत्थ सच्चो ति वाचा सच्चेन आण-
सच्चेन मग्गसच्चेन च समन्नागतो । रित्तिपेसुणो ति पहीनपेसुणो । ६
वेविच्छं ति मच्छरियं ।

B. 283

निदं तन्दि सहे थीनं ति पचलायिकं च कायालसियं च चित्ता-
लसियं चा ति इमे तयो धम्मे अभिभवेय्य । निब्बानमनसो ति निब्बान-
निन्नचित्तो ।

गाथा-अत्थवण्णना

९५०-५१. साहसा ति रत्तस्स रागचरियादिभेदासाहसकरणा । 10
पुराणं नाभिनन्देय्या ति अतीतरूपादि^३ नाभिनन्देय्य । नवे ति
पच्चुप्पन्ने । हिश्यमाने ति विनस्समाने । आकासं न सितो सिया ति
तण्हानिस्सितो न भवेय्य । तण्हा हि रूपादीनं आकासनतो “आकासो”
ति वुच्चति ।

गाथा-अत्थवण्णना

९५२. “किं कारणा आकासं न सितो सिया” ति चे^४—“गेधं 15
ब्रूमी” ति गाथा । तस्सत्थो—अहं हि इमं आकाससङ्घातं^५ तण्हं
रूपादीसु^६ गिज्झनतो^७ गेधं ब्रूमि “गेधो” ति वदामि । किञ्च
भिद्यो—अवहननट्टेन “ओघो” ति च आजवनट्टेन “आजवं” ति च
“इदं मय्हं, इदं मय्हं” ति जप्पकारणतो “जप्पनं” ति च दुम्मुञ्चनट्टेन

१. यं—स्या० ।

२. स्या० पोत्थके नत्थि ।

३. अतीतं—सी०, रो० ।

४. ‘अहं हि इमं’ सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु
अधिको पाठो ।

५. आकाससङ्घातं—स्या०, रो० ।

७. आकासनतो—स्या० ।

६. आक रूपादीनं—स्या० ।

८-८, स्या० पोत्थके नत्थि ।



R. 568

“आरम्भणं” ति च कम्पकरणेन “पक्कम्पनं” ति च ब्रूमि, एसा च लोकस्स पल्लिबोधद्वेन दुरतिक्कमनीयद्वेन च कामपङ्को दुरच्चयो ति । “आकासं न सितो सिया” ति एवं वुत्ते वा “किमेतं आकासं” ति चे ?
 5 गेधं ब्रूमी ति । एवं पि तस्सा गाथाय सम्बन्धो वेदितब्बो । तत्थ
 पदयोजना—आकासं ति गेधं ब्रूमी ति । तथा ख्वायं महोघो ति वुच्चति । तं ब्रूमि, आजवं ब्रूमि, जप्पनं ब्रूमि, पक्कम्पनं^१ ब्रूमि, ख्वायं सदेवके लोके कामपङ्को दुरच्चयो, तं ब्रूमि ति^२ ।

गाथा-अत्थवण्णना

१५३-५५. एवमेतं गेधादिपरियायं आकासं अनिस्सितो—सच्चा
 अवोक्कम्मा ति गाथा । तस्सत्थो—पुब्बे वुत्ता तिविधा पि सच्चा
 10 अवोक्कम्म मोनेय्यप्पत्तिया मुनी ति सङ्ख्यं गतो निब्बानत्थले तिद्वुत्ति
 ब्राह्मणो, स वे एवरूपो सब्बानि आयतनानि निस्सज्जित्वा “सन्तो” ति वुच्चती ति ।

B. 284

किञ्च भिय्यो—स वे विद्वा ति गाथा । तत्थ अत्वा धम्मं ति अनिच्चादिनयेन सङ्खतधम्मं अत्वा । सम्मा सो लोके इरियानो ति
 15 असम्माइरियनकरानं किलेसानं पहाणा सम्मा सो लोके इरियमानो ।

एवं अपिहेन्तो च—योध कामे ति गाथा । तत्थ सङ्गं ति सत्तविधं सङ्गं च यो अच्चतरि नाज्जेती ति नाभिज्झायति^३ ।

गाथा-अत्थवण्णना

१५६-५७. तस्मा तुम्हेसु पि यो एवरूपो होतुमिच्छति, तं वदामि—यं पुब्बे ति गाथा । तत्थ यं पुब्बे ति अतीते सङ्खारे आरब्भ
 20 उप्पज्जनधम्मं किलेसजातं अतीतकम्मं च । पच्छा ते माहु किञ्चनं ति अनागते पि सङ्खारे आरब्भ गहेस्ससी ति उप्पज्जनधम्मं रागादि किञ्चनं माहु । मज्जे चे नो गहेस्ससी ति पच्चुपन्ने रूपादि धम्मे पि न गहेस्ससि चे ।

१. कम्पनं—सी० ।

२. सी०, स्या० पोत्थकेसु नद्वि

३. नाभिज्झति—सी०, स्या०, रो० ।

एवं “उपसन्तो चरिस्ससी” ति अरहत्तप्पत्तिं दस्सेत्वा इदानीं
अरहतो थुत्तिवसेन इतो परा गाथायो अभासि । तत्थ सब्बसो ति
गाथाय ममायितं ति ममत्तकरणं, “ममइदं” ति गहितं वा वत्थु ।
असता च न सोचती ति अविज्जमानकारणा असन्तकारणा न सोचति ।
न जीयती ति जानिं पि^१ न गच्छति^१ ।

5

गाथा-अत्यवर्णना

९५८-५९. किञ्च भिय्यो—यस्स नत्थी ति गाथा । तत्थ किञ्चनं
ति किञ्चि रूपादिधम्मजातं । किञ्च भिय्यो—अनिट्ठुरी^२ ति गाथा ।
तत्थ अनिट्ठुरी ति अनिस्सुकी “अनिट्ठुरी” ति पि केचि पठन्ति ।
सब्बधी समो ति सब्बत्थ समो, उपेक्खकोति अधिप्पायो । किं वुत्तं
होति ? यो सो “नत्थि मे” ति न सोचति, तमहं अविकम्पितं^३ पुगल्लं 10
पुट्ठो समानो अनिट्ठुरी अननुगिद्धो अनेजो सब्बधि समो ति इमं तस्मि
पुगले चतुब्बिधमानिसंसं ब्रूमी ति ।

R. 569

गाथा-अत्यवर्णना

९६०. किञ्च भिय्यो—अनेजस्सा ति गाथा । तत्थ निसङ्खती ति
पुञ्जाभिसङ्खारादीसु यो कोचि सङ्खारो । सो हि यस्मा निसङ्खरियति
निसङ्खरोति वा, तस्मा “निसङ्खती” ति वुच्चति । वियारम्भा ति 15
विविधा पुञ्जाभिसङ्खारादिका आरम्भा । खेमं पस्स ति सब्बधी ति
सब्बत्थ अभयमेव पस्सति ।

B. 285

गाथा-अत्यवर्णना

९६१. एवं पस्सन्तो न समेसु ति गाथा । तत्थ न वदते ति
“सदिसोहमस्मी” ति आदिना मानवसेन समेसु पि अत्तानं न वदति
ओमेसु पि उस्सेसु पि । नादेति न निरस्सती ति रूपादीसु कञ्चि धम्मं 20

- १-१. जानिं नाधिगच्छति—सी०, रो० । २. अनुट्ठुरी—सी०, रो०;
अनिट्ठुरी—स्या० ।
३. अचिविकम्पितं—स्या० ।
४. निसंखिती—स्या०, रो० ।



न गण्हाति^१ न निस्सज्जति । सेसं सब्बत्थ पाकटमेव । एवं अरहत्तनि-
कूटेन देसनं निट्ठापेसि, देसनापरियोसाने पञ्चसता साकियकुमारा च
कोलियकुमारा च एहिभिक्षुपब्बज्जाय पब्बजिता, ते गहेत्वा भगवा
महावनं पाविसी ति ।

सुत्तनिपातट्ठकथा ?

अत्तदण्डसुत्तवण्णना निट्ठिता ।

—०—

१६. सारिपुत्तसुत्तवण्णना

उत्पत्ति-कथा

१६२. नमेदिट्ठो ति सारिपुत्तसुत्तं, “थेरपञ्चसुत्तं” ति पि
 वुच्चति । का उत्पत्ति ? इमस्स सुत्तस्स उत्पत्ति—राजगहकस्स^१
 सेट्ठिस्स चन्दनघटिकाय पटिलाभं आदि कत्वा ताय चन्दनघटिकाय^२
 कतस्स पत्तस्स आकासे उस्सापनं आयस्मतो पिण्डोलभारद्वाजस्स इद्धिया
 पत्तगहणं, तस्मिं वत्थुस्मिं सावकानं इद्धिपटिक्खेपो, ति तिथियानं भगवता 5
 सद्धि पाटिहारियं कत्तुकामता^३, पाटिहारियकरणं, भगवतो सावत्थिगमनं,
 ति तिथियानुबन्धनं, सावत्थियं पसेनदिनो बुद्धपगमनं कण्डम्बपातुभावो^४,
 चतुन्नं परिसानं ति तिथियजयत्थं पाटिहारियकरणुस्सुक्कनिवारणं, यमक-
 पाटिहारियकरणं, कतपाटिहारियस्स भगवतो तावत्तिसभवनगमनं^५, तत्थ
 तेमासं धम्मदेसना, आयस्मता महामोग्गल्लानत्थेरेन^६ याचितस्स 10
 देवलोकतो सङ्कस्सनगरे ओरोहणं ति इमानि वत्थुनि अन्तरन्तरे च
 जातकानि वित्थारेत्वा याव दससहस्सचक्रवाळदेवताहि पूजियमानो
 भगवा मज्झे मणिमयेन सोपावेन सङ्कस्सनगरे ओल्लह सोपानकळेवरे
 अट्ठासि— “ये भानप्पसुता धीरा, नेक्खम्मूपसमे रता ।

R. 570

10

B. 286

देवा पि तेसं पिहयन्ति, सम्बुद्धानं सतीमतं”

15

(ध० प० ३४) ति—

इमिस्सा धम्मपद गाथाय वुच्चमानाय वुत्ता । सोपानकळेवरे ठितं पन
 भगवन्तं सब्बपठमं आयस्मा सारिपुत्तो वन्दि, ततो उप्पलवण्णा भिक्खुनी,
 अथापरो जनकायो । तत्र भगवा चिन्तेसि—“इमिस्सं परिसति”

१. राजगहे—सी० ।

२. घटिकाय—सी०, रो० ।

३. कातुकामता—सी० ।

४. गण्डम्बपातुभावो—सी०, स्या०, रो० ।

५. तावत्तिसगमनं—सी०, स्या०, रो० । ६. अनुरुद्धत्थेरेन—सी०, स्या०, रो० ।

७. परिसति—सी० ।



मोग्गलानो इद्धिया अगगो ति पाकटो, अनुरुद्धो दिब्बचक्खुना, पुण्णो धम्मकथिकत्तेन, सारिपुत्तं पनायं परिसान केनचि गुणेन एवं अगगो ति जानाति, यन्नूनाहं सारिपुत्तं^१ पञ्चागुणेन पकासेय्यं” ति । अथ थेरं पञ्चं पुच्छि, थेरो भगवतापुच्छितं पुच्छितं पुथुज्जनपञ्चं

R. 571 5 सेक्खपञ्चं असेक्खपञ्चं च सब्बं विस्सज्जेसि । तदा नं जनो “पञ्चाय अगगो” ति अञ्जासि । भगवा “सारिपुत्तो न इदानीव पञ्चाय अथ अगगो, अतीते^२ पि पञ्चाय अगगो” ति जातकं आनेसि^३ ।

अतीते परोसहस्सा इसयो वनमूलफलाहारा पब्बतपादे वसन्ति । तेसं आचरियस्स आबाधो उप्पज्जि, उपट्टानानि वत्तं ति । जेट्टन्तेवासी

10 “सप्पायभेसज्जं आहरिस्सामि, आचरियं अप्पमत्ता उपट्ठह्था” ति वत्त्वा मनुस्सपथं अगमासि । तस्मि अनागते येव आचरियो कालमकासि । तं इदानी कालं करिस्सती ति अन्तेवासिका समापत्तिमारब्ध पुच्छिसु । सो आकिञ्चञ्जायतनसमापत्ति सन्धायाह—“नत्थि किञ्ची” ति, अन्तेवासिनो “नत्थि आचरियस्स अधिगमो” ति अगगहेसुं । अथ

15 जेट्टन्तेवासी^४ भेसज्जं आदाय आगन्त्वा तं कालकतं दिस्वा आचरियं “किञ्चि पुच्छित्था” ति आह । आम पुच्छिम्हा^५, “नत्थि किञ्ची” ति आह, न किञ्चि आचरियेन अधिगतं ति । नत्थि किञ्ची ति वदन्तो आचरियो आकिञ्चञ्जायतनं पवेदेसि, सक्कातब्बो आचरियो ति ।

परोसहस्सं पि समागतानं,

20 कन्देय्युं ते वस्ससतं अपञ्जा ।
एको पि सेय्यो पुरिसो सपञ्जो,
यो भासितस्स विजानाति अत्थं
(जा० १.२३) ति ।

B. 287 कथिते च पन भगवता जातके आयस्मा सारिपुत्तो अत्तनो

25 सद्धिविहारिकानं^६ पञ्चन्नं भिक्खुसत्तानमत्थाय सप्पायसेनासनगोचर-

१. ‘इदानीव’ स्या० पोत्थके अधिको पाठो । २-२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. जेट्टन्तेवासिको—स्या० ।

४. अपुच्छिम्हा—रो० ।

५. सद्धिविहारिनं—स्या० ।

सीलवतादीनि पुच्छितुं “न मे दिट्ठो इतो पुब्बे” ति इमं थुतिगाथं
आदिं कत्वा अट्ठगाथायो अभासि, तमत्थं विस्सज्जेन्तो भगवा ततोपरा
सेसगाथा ति ।

तत्थ इतो पुब्बे ति इतो सङ्कस्सनगरे ओतरणतो पुब्बे । वग्गुवदो
ति सुन्दरवदो । तुसिता गणिमागतो ति तुसितकाया चवित्वा 5
मातुकुच्छि आगतत्ता तुसिता आगतो, गणाचरियत्ता गणि । सन्तुट्ठेन
वा तुसितसङ्घाता देवलोका गणि आगतो तुसितानं वा अरहन्तानं गणि
आगतो ति ।

गाथा-अत्थवर्णना

९६३. दुतियगाथाय सदेवकस्स लोकस्स यथा दिस्सती ति
सदेवकस्स लोकस्स विय मनुस्सानं पि दिस्सति । यथा वा दिस्सती ति 10 R. 572
तच्छतो अविपरीततो दिस्सति चक्खुमा ति उत्तमचक्खु । एको ति
पब्बजासङ्घातादीहि एको । रतिं ति नेक्खम्मरति आदि ।

गाथा-अत्थवर्णना

९६४-६५. ततियगाथाय बहूनमिध^१ बुद्धानं^२ इध बहूनं खत्तिया-
दीनं सिस्सानं^३ । सिस्साहि आचरिये पटिबद्धवुत्तित्ता “बद्धा” ति
वुच्चन्ति अत्थि पञ्हेन आगमं ति अत्थिको पञ्हेन आगतोम्हि, 15
अत्थिकानं वा पञ्हेन आगमनं^३, पञ्हेन^३ अत्थि आगमनं वा ति ।

चतुत्थगाथाय विजिगुच्छतो ति जातियादीहि अट्ठीयतो रिक्खमासनं
ति विवित्त मश्वपीठं । पब्बतानं गुहासु वा ति पब्बतगुहासु वा
रिक्खमासनं भजतो ति सम्बन्धितब्बं ।

गाथा-अत्थवर्णना

९६६-६७. पञ्चमगाथाय उच्चावचेसू ति हीनपणीतेसु । सयनेसू 20
ति विहारादीसु सेनासनेसु । कीवन्तो तत्थ भेरवा ति कित्ता तत्थ

१-१. बहूनं इध बुद्धानं—सी०, स्या०, रो० । २. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३-३. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।



भयकारणा । “कुवन्तो”^१ ति पि पाठो, कूजन्तो ति चस्स अत्थो । न पन पुब्बेनापरं सन्धीयति ।

छट्टगाथाय कती परिस्सया ति कित्ता उपद्वा । अगतं^२ दिसं ति निब्बानं । तं हि अगतपुब्बत्ता अगतं तथा निदिसितब्बतो दिसा चा ति । तेन वुत्तं “अगतं दिसं” ति । अभिसम्भवे ति अभिभवेय्य । पन्तम्ही ति परियन्ते ।

B. 288 5

गाथा-अत्थवण्णना

९६८-७०. सत्तमगाथाय क्यास्स व्यप्पथयो अस्सु ति कीदिसानि तस्स वचनानि अस्सु । अट्टमगाथाय एकोदिनिपको ति एकगगचित्तो पण्डितो ।

- 10 एवं आयस्मता सारिपुत्तेन तीहि गाथाहि भगवन्तं थोमेत्वा पञ्चहि गाथाहि—पञ्चसतानं सिस्सानमत्थाय सेनासनगोचरसीलवतादीनि पुच्छितो भगवा तमत्थं पकासेतुं “विजिगुच्छमानस्सा” ति आदिना नयेन विस्सज्जनमारद्धो । तत्थ पठमगाथाय तावत्थो—जातियादीहि विजिगुच्छमानस्स रित्तासनं सयनं सेवतो चे सम्बोधिकामस्स सारिपुत्त
- 15 भिक्खुनो यदिदं फासु यो फासुविहारो यथानुधम्मं यो च अनुधम्मो, तं ते पक्खामि यथा पजानं यथा पजानन्तो वदेय्य, एवं वदामी ति ।

गाथा-अत्थवण्णना

९७१-७३. दुतियगाथाय परियन्तचारी ति सीलादीसुचतुसु परियन्तेसु चरमानो । दंसाधिपातानं ति पिङ्गलमक्खिकानं च सेसमक्खिकानं च । सेसमक्खिकाहि ततो ततो अधिपतित्वा खादन्ति, तस्मा “अधिपाता” ति वुच्चन्ति । मनुस्सफस्सानं ति चोरादि-फस्सानं ।

20

R. 573

ततियगाथाय परधम्मिका नाम सत्त सहधम्मिकवज्जा सब्बे पि बाहिरका । कुसलानुएसी ति कुसलधम्मे अन्वेसमानो ।

चतुत्थगाथाय आतङ्कफस्सेना ति रोग फस्सेन । सीतं अतुण्हं^१
ति सीतं च उण्हं^२ च । सो तेहि फुटो बहुधा ति सो तेहि आतङ्कादीहि
अनेकेहि आकारेहि फुटो समानो पि । अनोको ति अभिसङ्खार-
विज्झाणादीनं अनोकासभूतो ।

गाथा-अत्यवण्णना

९७४. एवं “भिक्षुनो विजिगुच्छतो” ति आदीहि तीहि गाथाहि 5
पुट्टमत्थं विस्सज्जेत्वा इदानी “क्यास्स व्यपपथयो” ति आदिना नयेन
पुट्टं विस्सज्जेन्तो “थेय्यं न कारे^३” ति आदिमाह । तत्थ फस्से ति
फरेय्य । यदाविलत्तं मनसो विज्झा ति यं चित्तस्स आविलत्तं
विजानेय्य, तं सब्बं “कण्हस्स पक्खो” ति विनोदयेय्य^४ ।

B. 289

गाथा अत्यवण्णना

९७५. मूलं पि तेसं पलिखञ्च तिट्ठे ति तेसं कोधातिमानानं यं^५ 10
अविज्जादिकं मूलं, तं पि पलिखणीत्वा तिट्ठेय्य । अद्धा भवन्तो
अभिसम्भवेय्या ति एवं पियप्पियं अभिभवन्तो एकंसेनेव अभिभवेय्य,
न तत्र^६ सिथिलं परक्कमेय्या ति अधिप्पायो ।

गाथा-अत्यवण्णना

९७६-७७. पञ्चं पुरक्खत्वा ति पञ्चं पुब्बङ्गमं कत्वा ।
कल्याणपीती ति कल्याणाय पीतिया समन्नागतो । चतुरो सहेथ परिदेव 15
धम्मे ति अनन्तरगाथाय वुच्चमाने परिदेवधम्मे सहेय्य ।

किसू असिस्सामी ति किं भुञ्जिस्सामि । कुवं वा असिस्सं ति
कुहिं वा असिस्सामि । दुक्खं वत सेत्थ क्वज्ज^७ सेस्सं इमं रत्तिं दुक्खं
सयिं, अज्ज आगमनरत्तिं कत्थ सपिस्सं । एते वितक्के ति एते
पिण्डपातनिस्सिते द्वे, सेनासननिस्सिते द्वे ति चत्तारो वितक्के । 20
अनिकेतचारी ति अपलिबोधचारी नित्तण्हाचारी ।

१. अच्चुण्हं—सी० ।

२. कारेय्या—सी०, रो० ।

३. नरिय—रो० ।

४. कुवज्ज—सी० ।

५. अच्चुण्हं—सी० ।

६. विनोदेय्य—सी० ।

७. तत्थ—सी० ।



गाथा-अत्यवण्णना

१७८. काले ति पिण्डपातकाले पिण्डपातसङ्घातं^१ अन्नं वा चीवरकाले चीवरसङ्घातं^२ वसनं वा लद्धा धम्मेन समेना ति अधिप्पायो । मत्तं सो जञ्जा ति पटिग्गहणे च परिभोगे च सो पमाणं जानेय्य । इधा ति सासने, निपातमत्तमेव वा एतं । तोसनत्थं^३ ति सन्तोसत्थं, एतदत्थं मत्तं जानेय्या ति वुत्तं होति । सो तेसु गुत्तो ति सो भिक्खु तेसु पच्चयेसु गुत्तो । यतचारी ति संयतविहारो, रक्खितिरियापथो रक्खितकायवचीमनोद्वारो चा ति वुत्तं होति । “यतीचारी”^४ ति पि पाठो, सोयेवत्थो । रुसितो ति रोसितो, घट्टितो ति वुत्तं होति ।

R. 574

गाथा-अत्यवण्णना

१७९. ज्ञानानुयुत्तो^५ ति अनुपन्नुप्पादनेन उप्पन्नासेवनेन च भाने अनुयुत्तो । उपेक्खमारब्भ समाहितत्तो ति चतुत्थज्झानुपेक्खं उप्पादेत्वा समाहितचित्तो । तक्कासयं कुक्कुच्चियूपच्छिन्दे ति कामवितक्कादिं तक्कं च, कामसञ्जादिं तस्स तक्कस्स आसयं च, हत्थकुक्कुचादिं कुक्कुच्चियं च उपच्छिन्देय्य ।

B. 290

गाथा-अत्यवण्णना

१८०. चुदितो वचीभि सतिमाभिनन्दे ति उपज्झायादीहि वाचाहि चोदितो समानो सतिमा हुत्वा तं चोदनं अभिनन्देय्य । वाचं पमुञ्चे कुसलं ति आणसमुट्ठितं वाचं पमुञ्चेय्य । नातिवेलं ति अतिवेलं पन वाचं कालवेलं च सीलवेलं च अतिक्कन्तं नप्पमुञ्चेय्य । जनवादधम्माया ति जनवादकथाय^६ । न चेतयेय्या ति चेतनं न उप्पादेय्य ।

20

१. पिण्डपात सङ्घयं—सी०, रो० ।

२. तोसत्थं—सी०, स्या० ।

३. ज्ञानानुयुत्तो—स्या० ।

४. चीवर सङ्घयं—सी०, रो० ।

५. यतुचारी—सी०, रो० ।

६. जनपरिवादकथाया—स्या०, रो० । National Centre for the Arts

गाथा-अथवण्णना

९८१-८२. अथापरं ति अथ इदानी इतो परं पि । पञ्च रजानी
ति रूपरागादीनि पञ्चरजानि । येसं सतीमा विनयाय सिक्खे
ति येसं उपट्ठितस्सति हुत्वा विनयनत्थं^१ तिस्रो सिक्खा सिक्खेय्य ।
एवं सिक्खन्तो^२ हि रूपेसु ...पे०...., फस्सेसु सहेथ रागं, न अञ्जे
ति ।

5

ततो सो तेसं विनयाय सिक्खन्तो अनुक्कमेन—एतेसु धम्मेसू
ति गाथा । तत्थ एतेसू ति रूपादीसु । कालेन सो सम्मा धम्मं
परिवीमंसमानो ति सो भिक्खु य्वायं “उद्धते चित्ते समाधिस्स कालो”
ति आदिना नयेन कालो वुत्तो, तेन कालेन सब्बं
सङ्खतधम्मं अनिच्चादिनयेन परिवीमंसमानो । एकोदिभूतो विहने 10
तमं सो ति सो एकगचित्तो सब्बं मोहादितमं विहनेय्य । नत्थि एत्थ
संसयो । सेसं सब्बत्थ पाकटमेव ।

एवं भगवा अरहत्तनिकूटेन देसनं निट्ठापेसि, देसनापरियोसाने
पञ्चसता भिक्खू अरहत्तं पत्ता, तिसकोटिङ्खयानं च^३ देवमनुस्सानं
धम्माभिसमयो अहोसी ति ।

15

सुत्तनिपातट्ठकथाय
सारिपुत्तसुत्तवण्णना निट्ठिता ।

निट्ठिता च चतुर्थो वर्गो
अथवण्णनानयतो, नामेन अट्ठकवर्गो ति ।

21

—०—

१. विनयत्थं—सी०, स्या०, रो० ।

२. सिक्खन्तो—सी०, रो० ।

३. सङ्खानं—सी० ।



५. पारायनवग्गो

१. वत्थुगाथावण्णना

उप्पत्ति-कथा

१८४. कोसलानं पुरा रम्मा^१ ति पारायनवग्गस्स वत्थुगाथा । तासं उप्पत्ति—अतीते किर बाराणसिवासी एको रुक्खवड्ढुकी सके आचरियके अदुतियो, तस्स सोळ्ळस सिस्सा, एकमेकस्स सहस्सं अन्तेवासिका । एवं ते सत्तरसाधिकसोळ्ळससहस्सा आचरियन्ते-
 5 वासिनो^२ सब्बे पि बाराणसि उपनिस्साय जीविकं कप्पेन्ता पब्बत-समीपं गन्त्वा रुक्खे गहेत्वा तत्थेव नानापासादविकित्तियो निट्ठापेत्वा कुल्लं बन्धित्वा गङ्गाय-बाराणसि आनेत्वा सचे राजा अत्थिको होति, रज्जो, एकभूमिकं वा, ... पे०... सत्तभूमिकं वा पासादं योजेत्वा देन्ति । नो चे, अज्जेसं पि विकिणित्वा पुत्तदारं पोसेन्ति ।
 10 अथ नेसं एकदिवसं आचरियो न सकका वड्ढुकीकम्मेन निच्चं^३ जीविकं कप्पेतुं, दुक्करं हि जराकाले एतं कम्मं ति चिन्तेत्वा अन्तेवासिके आमन्तेसि—ताता, उदुम्बरादयो, अप्पसाररुक्खे आनेथा” ति । ते “साधू” ति पटिस्सुणित्वा आनयिंसु । सो तेहि कट्टसकुणं कत्वा तस्स अब्भन्तरं पविसित्वा यन्तं पूरेसि । कट्टसकुणो सुपण्णराजा^४ विय
 15 आकासं^५ लङ्घित्वा वनस्स उपरिचरित्वा अन्तेवासीनं पुरतो ओरूहि । अथ आचरियो सिस्से आह—“ताता, ईदिसानि कट्टवाहनानि कत्वा सकका सकलजम्बुदीपे रज्जं गहेतुं, तुम्हे पि, ताता, एतानि करोथ,

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. आचरियन्तेवासिका—सी०, स्या०, रो० ।

३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४. हंसराजा—स्या० ।

५. आकासे—सी०, रो० ।

रज्जं गहेत्वा जीविस्साम, दुक्खं वड्डकिसिप्पेन जीवितुं” ति । ते तथा कत्वा आचरियस्स पटिवेदेसुं । ततो ने आचरियो आह—“कतमं, ताता, रज्जं गण्हामा” ति । बाराणसिरज्जं आचरिया ति । अलं, ताता, मा एतं रुच्चि, मयं हि तं गहेत्वा पि “वड्डकिराजा वड्डकियुवराजा” ति वड्डकिवादा न मुच्चिस्साम, महन्तो जम्बुदीपो, अञ्चत्थ 5 गच्छामा ति ।

ततो सपुत्तदारा^१ कट्टवाहनानि, अभिरूहित्वा सज्जावुधा^२ हुत्वा हिमवन्ताभिमुखो गन्त्वा हिमवति अञ्चत्तरं नगरं पविसित्वा रज्जो निवेसने येव पच्चुट्ठहंसु । ते तत्थ रज्जं गहेत्वा आचरियं रज्जे अभिसिञ्चिसु । सो “कट्टवाहनो राजा” ति पाकटो अहोसि । तं पि^३ 10 नगरं तेन गहितत्ता “कट्टवाहननगरं” त्वेव नामं लभि, तथा सकलरट्ठं पि । कट्टवाहनो राजा धम्मिको अहोसि, तथा युवराजा अमच्चट्टानेसु च सङ्गय्हमानं अतिविय ठपिता सोळसमिस्सा । तं रट्ठं रज्जा चतूहिसंगह-वत्थूहि इदं फीतं निरूपद्वं च अहोसि । नागरा जानपदा राजानं च राजपरिसं च अतिविय ममायिसु “भट्ठको नो राजा लद्धो, भट्टिका 15 राजपरिसा” ति ।

R. 576

B 292

अथेकदिवसं मज्झिमदेसतो वाणिजा भण्डं गहेत्वा कट्टवाहननगरं आगमंसु^४ पण्णाकारं च गहेत्वा राजानं पस्सिसु । राजा “कुतो आगतत्था” ति सब्बं पुच्छि । “बाराणसितो देवा”—ति सो तत्थ सब्बं पवत्ति पुच्छित्वा “तुम्हाकं रज्जा सद्धिं मम मित्तभावं करोथा” ति 20 आह । ते “साधु” ति सम्पटिच्छिसु । सो तेसं परिब्वयं दत्वा गमनकाले सम्पत्ते पुन आदरेन वत्वा^५ विस्सज्जेसि । ते बाराणसि गन्त्वा तस्स रज्जो आरोचेसुं । राजा “कट्टवाहनरट्ठा आगतानं वाणिजकानं अज्जतग्गे सुद्धं मुञ्चामी” ति भेरिं चरापेत्वा “अत्थु मे कट्टवाहनो

१. सपुत्तदारका - सी० ।

२. सन्नावुधा—स्या० ।

३. तं हि—सी० ।

४. अगमंसु—सी० ।

५. गन्त्वा—सी०, रो० ।



- मित्तो' ति द्वे पि अदिट्ठमित्ता अहेसुं । कट्टवाहनो पि च सकनगरे^१ भेरिं चरापेसि—“अज्जतग्गे बाराणसितो आगतानं वाणिजकानं^२ सुद्धं मुञ्चामि^३, परिब्बयो^४ च नेसं दातब्बो” ति । ततो बाराणसि राजा कट्टवाहनस्स लेखं पेसेसि “सचे तस्मिं जनपदे दट्ठं वा सोतुं वा
- 5 अरहरूपं किञ्चि अच्चरियं उप्पज्जति, अम्हे पि दक्खापेतु च सावेतु चा” ति । सोपिस्स तथेव पटिलेखं पेसेसि । एवं तेसं कतिकं कत्वा वसन्तानं कदाचि कट्टवाहनस्स अतिमहग्घा अच्चन्तसुखुमा कम्बला उप्पज्जिंसु बालसुरियरस्मिसदिसा^५ वण्णेन । ते दिस्वा राजा “मम सहायस्स पेसेमी” ति दन्तकारेहि अट्ठ दन्तकरण्डके^६ लिखापेट्वा तेसु
- 10 करण्डकेसु ते कम्बले पेक्खिपित्वा लाखाचरियेहि बहिलाखागोळकसदिसे कारापेट्वा अट्ठपि लाखागोळके समुग्गेपेक्खिपित्वावत्थेन वेठेत्वा राग-मुट्ठिकायलच्छेत्वा बाराणसिरज्जो देथा” ति अमच्चे पेसेसि, लेखं च अदासि “अयं पण्णाकारो नगरमज्जे अमच्चपरिवुतेन पेक्खितब्बो” ति ।
- 15 ते गन्त्वा^७ बाराणसिरज्जो अदंसु । सो लेखं वाचेत्वा अमच्चे सन्निपातेत्वा नगरमज्जे राजज्जणे लज्जनं भिन्दित्वा पलिवेठनं^८ अपनेत्वा समुगं विवरित्वा अट्ठ लाखागोळके दिस्वा “मम सहायो लाखागोळकेहि कीठनकबालकानं^९ विय मय्हं लाखागोळके पेसेसी” ति मद्धु हुत्वा एकं लाखागोळकं अत्तनो निसिन्नासने पहरि, तावदेव लाखा परिपटि^{१०},
- 20 दन्तकरण्डको विवरं दत्वा द्वे भागो अहोसि । सो अब्भन्तरे कम्बलं दिस्वा इतरे पि विवरि सब्बत्थ तथेव अहोसि । एकमेको कम्बलो दीघतो सोळसहत्थो^{११} वित्थारतो अट्ठहत्थो । पसारिते कम्बले राजज्जणं

१. सकलनगरे—सी०, रो० ।

३. भज्जति—स्या० ।

५. बालसुरिय मरुत्तमाळकसदिस—
सी०, रो० ।

८. पलिवेठने—रो० ।

१०. परिपटि—रो० ।

२. वाणिजानं—सी०, रो० ।

४. परिच्चयं—स्या० पोत्थके सब्बत्थ ।

६. अट्ठदन्तकरण्डे—स्या० पोत्थके सब्बत्थ ।

७. गहेत्वा—सी०, रो० ।

९. कीठनबालकानं—सी० ।

११. सोळस—सी०, रो० ।

सूरियप्पभाय ओभासितमिव अहोसि, तं दिस्वा महाजनो अङ्गुलियो विधुनि, चेलुक्खेपं च अकासि, “अम्हाकं रञ्जो अदिट्ठसहायो कट्ठवाहन- राजा एवरूपं पण्णाकारं पेसेसि, युत्तं एवरूपं मित्तं कातुं” ति अत्तमनो अहोसि । राजा वोहारिके^१ पक्कोसापेत्वा एकमेकं कम्बलं अग्घापेसि, सब्बे पि^२ अनग्घा अहेसुं । ततो चिन्तेसि—“पच्छा पेसेन्तेन पठमं पेसितपण्णाकारतो अतिरेकं^३ पेसेतुं वट्ठति, सहायेन च मे अनग्घो पण्णाकारो पेसितो^४, किं नु, खो, अहं सहायस्स पेसेय्यं” ति । तेन च समयेन कस्सपो भगवा उप्पज्जित्वा बाराणसियं विहरति । अथ रञ्जो एतदहोसि—“वत्थुत्तयरतनतो अञ्जं उत्तम रतनं नत्थि, हन्दाहं वत्थुत्तयरतनस्स उप्पन्नभावं सहायस्स पेसेमी” ति । सो—

R. 578

10

“बुद्धो लोके समुप्पन्नो, हिताय सब्बपाणिनं ।

धम्मो लोके समुप्पन्नो, सुखाय सब्बपाणिनं ।

संघो लोके समुप्पन्नो, पुञ्चक्खेत्तं अनुत्तरं” ति—

इमं गाथं, याव अरहत्तं, ताव एकभिक्षुस्स पटिपत्तिं च सुवण्णपट्टे जातिहिङ्गुळकेन लिखापेत्वा सत्तरतनमये समुग्गे पक्खिपित्वा तं समुग्गं मणिमये समुग्गे, मणिमयं मसारगल्लमये, मसारगल्लमयं लोहितङ्गमये, लोहितङ्गमयं, सुवण्णमये, सुवण्णमयं रजतमये, रजतमयं दन्तमये, दन्तमयं सारमये, सारमयं समुग्गं पेळाय पक्खिपित्वा पेळं दुस्सेन वेठेत्वा लञ्छेत्वा मत्तवरवारणं सोवण्णद्धजं^५ सोवण्णालङ्कारं^६ हेमजाल- सञ्छन्नं कारेत्वा तस्सुपरि पल्लङ्कं पञ्चापेत्वा पल्लङ्के पेळं आरोपेत्वा सेतच्छतेन धारियमानेन सब्बगन्धपुष्पादीहि पूजाय करियमानाय सब्बताळावचरेहि^७ थुत्तिसत्तानि गायमानेहि^८ याव अत्तनो रज्जसीमा,

20

१. पावारिके—सी०, रो० ।

२. सी० नत्थि ।

३-३. द्विगुणं पेसेतुं युत्तं—सी०, रो० ।

४. सोनधजं—सी० ।

५. सोन्नालङ्कारं—सी० ।

६. ताळावचरेहि—सी०, रो० ।

७. करियमानेहि—स्या० ।



B. 294

ताव मग्गं अलङ्कारापेत्वा सयमेव नेसि । तत्र च ठत्वा सामन्तराजूनं पण्णाकारं पेसेसि—“एवं सक्करोन्तेहि अयं पण्णाकारो पेसेतब्बो” ति । तं सुत्वा ते ते^१ राजानो पटिमग्गं आगन्त्वा याव कट्टवाहनस्स रज्जसीमा, ताव नयिसु ।

R. 579

5 कट्टवाहनो पि सुत्वा पटिमग्गं आगन्त्वा तथेव पूजेन्तो नगरं पवेसेत्वा^२ अमच्चे च नागरे च सन्निपातापेत्वा^३ राजज्झणे पल्लिवेठनदुस्सं अपनेत्वा पेळं विवरित्वा पेळाय समुगं पस्सित्वा अनुपुब्बेन सब्बसमुग्गे विवरित्वा सुवण्णपट्टे लेखं पस्सित्वा “कप्पसतसहस्सेहि अतिदुल्लभं मम सहायो पण्णाकाररतनं पेसेसी” ति अत्तमनो हुत्वा “असुतपुब्बं वत सुणिम्हा ‘बुद्धो लोके उप्पन्नो’^४ ति, यन्नूनाहं गन्त्वा बुद्धं च पस्सेय्यं धम्मं च सुणेय्यं” ति चिन्तेत्वा अमच्चे आमन्तेसि—“बुद्धधम्मसंघ-
10 रतनानि किर लोके उप्पन्नानि, किं कातब्बं मञ्जथा” ति । ते आहंसु—“इधेव तुम्हे महाराज होथ, मयं गन्त्वा पवत्ति^५ जानिस्सामा” ति ।

15 ततो सोळससहस्सपरिवारा सोळस अमच्चा राजानं अभिवादेत्वा “यदि बुद्धो लोके उप्पन्नो पुन दस्सनं नत्थि, यदि न उप्पन्नो, आगमिस्सामा” ति निग्गता । रज्जो पन भागिनेय्यो पच्छा राजानं वन्दित्वा “अहं पि गच्छामी” ति आह । तात त्वं तत्थ^६ बुद्धुप्पादं जत्वा पुन आगन्त्वा मम आरोचेही ति । सो “साधू” ति सम्पटिच्चित्त्वा
20 अगमासि । ते सब्बे पि सब्बत्थ एकरत्तिवासेन गन्त्वा बाराणसिं पत्ता । असम्पत्तेस्वेव च तेसु भगवा परिनिब्बायि । ते “को बुद्धो, कुहि बुद्धो” ति सकलविहारं आहिण्डन्ता सम्मुखसावके दिस्वा पुच्छिसु । ते नेसं “बुद्धो परिनिब्बुतो” ति आचिक्खिसु । ते “अहो दूरद्धानं आगन्त्वा दस्सनमत्तं पि न लभिम्हा” ति परिदेवमाना “किं, भन्ते, कोचि भगवता
25 दिन्न ओवादो अत्थी” ति पुच्छिसु । आम उपासका अत्थि, सरणत्तये

१. स्या० पोत्यके नत्थि ।

२. सन्निपातेत्वा—रो० ।

३. पवत्ति—स्या० पोत्यके सब्बत्थ ।

४. पापेत्वा—सी०, रो ।

५. समुप्पन्नो—सी० ।

६. सी०, रो० नत्थि ।

पतिव्रातब्बं, पञ्चसीलानि समादातब्बानि, अट्ठङ्गसमवागतो उपोसथो
उपवसितब्बो, दानं दातब्बं, पब्बजितब्बं ति । ते सुत्वा तं भागिनेय्यं
अमच्चंठपेट्वा सब्बे पब्बजिंसु । भागिनेय्यो परिभोगघातुं गहेत्वा
कट्टवाहनरट्टाभिमुखो पक्कामि । परिभोगघातु नाम बोधिरूक्खपत्त-
चीवरादीनि । अयं पन भगवतो धम्मकरणं^१ धम्मधरं विनयधरमेकं थेरं
च गहेत्वा पक्कामि, अनुपुब्बेन च नगरं गन्त्वा “बुद्धो लोके उप्पन्नो च
परिनिब्बुतो चा” ति रञ्जो आरोचेत्वा भगवता दिन्नोवादं आचिक्खि ।
राजा थेरं उपसङ्कमित्वा धम्मं सुत्वा विहारं कारापेट्वा चेतिर्यं
पतिव्रापेट्वा बोधिरूक्खं रोपेट्वा सरणत्तये पञ्चसु च निच्चसीलेसु
पतिव्राय अट्ठङ्गपेतं उपोसथं उपवसन्तो दानादीनि देन्तो यावतायुकं
ठत्वा कामावचरदेवलोके निब्बन्ति । ते पि सोळससहस्सा पब्बजित्वा
पुथुज्जनकालकिरियं कत्वा तस्सेव रञ्जो परिवारा सम्पज्जिंसु ।

B. 295

10

ते एकं बुद्धन्तरं देवलोके खेपेट्वा अम्हाकं भगवति अनुप्पन्ने येव
देवलोकतो चवित्वा आचरियो पसेनदिरञ्जो पितु पुरोहितस्स पुत्तो
जातो नामेन “बावरी” ति, तीहि महापुरिसलक्खणेहि समन्नागतो
तिण्णं वेदानं पारगू, पितुनो च अच्चयेन पुरोहितद्वाने अट्ठासि । अवसेसा
पि सोळसाधिकसोळससहस्सा^२ तत्थेव सावत्थिया ब्राह्मणकुले^३
निब्बन्ता । तेसु सोळसजेट्टन्तेवासिनो बावरिस्स सन्तिके सिप्पं उग्गहेसु,
इतरे सोळससहस्सा तेसं येव सन्तिके ति एवं ते पुन पि सब्बे
समागच्छिंसु । महाकोसलराजा^४ पि कालमकासि, ततो पसेनदि रज्जे^५
अभिसिञ्चिंसु । बावरी तस्सा पि पुरोहितो अहोसि, राजा पितरा दिन्नं
च अञ्चं च भोगं बावरिस्स अदासि । सो हि दहरकाले तस्सेव सन्तिके
सिप्पं उग्गहेसि । ततो बावरी रञ्जो आरोचेसि—“पब्बजिस्सामहं^६
महाराजा” ति । आचरिय तुम्हेसु ठितेसु मम पिता ठितो विय होति,

R. 580

15

20 181.31

१. धम्मकरणं—स्या०, रो० ।

२. दानानि—रो० ।

३. सोळससहस्सा—सी०, स्या०, रो० ।

४. ब्राह्मणकुलेसु—सी०, रो० ।

५. कोसलराजा पि—सी०, रो० ।

६. सी०, रो० पोत्यकेसु नत्थि ।

७. पब्बजिस्सामि—सी०, रो० ।



मा पब्बजित्था ति । अलं महाराज पब्बजिस्सामी ति । राजा वारेतुं असक्कोन्तो “सायं पातं मम दस्सनट्टाने राजुय्याने पब्बजथा” ति याचि । आचरियो सोळससहस्सपरिवारेहि सोळसहिसिस्सेहि सद्धि तापसपब्बज्जं^१ पब्बजित्वा राजुय्याने वसि, राजा चतुहि पच्चयेहि

५ उपट्टहति । सायं पातं चस्स उपट्टानं गच्छति ।

अथेकदिवसं अन्तेवासिनो आचरियं आहंसु—“नगरसमीपे वासो नाम महापलिबोधो, विजनसम्पातं आचरियं ओकास गच्छाम, पन्त-सेनासनवासो नाम बहूपकारो पब्बजितानं” ति । आचरियो “साधू” ति सम्पटिच्छित्वा रज्जो आरोचेसि । राजा तिक्खत्तुं वारेत्वा वारेतुं

10 असक्कोन्तो द्वेसतसहस्सानि क्हापणानि^२ दत्वा द्वे^३ अमच्चे आणापेसि “यत्थ इसिगणो वासं इच्छति, तत्थ अस्समं कत्वा देथा” ति । ततो आचरियो सोळसाधिकसोळससहस्सजटिलपरिवृतो^४ अमच्चेहि

B. 296

अनुगगह्मानो^५ उत्तरजनपदा दक्खिणजनपदाभिमुखो अगमासि । तमतथं गहेत्वा आयस्मा आनन्दो संगीतिकाले पारायणवग्गस्स निदानं

15 आरोपेन्तो इमा गाथायो अभासि ।

तत्थ कोसलानं पुरा ति कोसलरट्टस्स नगरा, सावत्थितो ति वुत्तं होति । आकिञ्चञ्जं ति अकिञ्चनंभावं, परिगगहूपकरणविवेकं ति वुत्तं होति ।

गाथा-अथवण्णना

R. ६81

९८४. सो अस्स कस्स विसये, अळकस्स^१ समासने ति सो 20 ब्राह्मणो अस्सकस्स च अळकस्स चा ति द्विन्नं^२ पि राजूनं^३ समासन्ने विसये आसन्ने रट्टे, द्विन्नं पि रट्टानं मज्जेति अधिप्पायो । गोधावरी^४

१. तापसवेसं—स्या० ।

२. सी०, रो० नत्थि ।

३. ‘च’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

४. सोळससहस्सजटिलपरिवृतो—

५. अनुगम्ममानो—सी० ।

सी०, स्या०, रो० ।

६. मूलकस्स—स्या० पोत्थके सब्बदय । ७-७. अन्धकराजानं—सी०, रो० ।

८. गोदावरी—सी०, स्या० ।

कूले ति गोधावरिया^१ नदिया^२ कूले^३ । यत्थ गोधावरी द्विधा भिज्जित्वा
तियोजनप्पमाणं अन्तरदीपमकासि सब्बं कपिट्टवनसञ्छन्नं^४, यत्थ
पुब्बेसरभङ्गादयो वसिसु, तस्मिं देसे^५ ति अधिप्पायो । सो किर तं
पदेसं दिस्वा “अयं पुब्बसमणालयो पब्बजितसारूपं” ति अमच्चानं
निवेदेसि । अमच्चा भूमिग्गहणत्थं अस्सकरञ्जो सतसहस्सं अळकरञ्जो 5
सतसहस्सं अदंसु, ते तं च पदेसं अञ्जं च द्वियोजनमतं ति सब्बं पि
पञ्चयोजनमतं पदेसं अदंसु । तेसं किर रज्जसीमन्तरे सो पदेसो होति ।
अमच्चा तत्थ अस्समं कारेत्वा सावत्थितो च अञ्जं पि धनं आहरापेत्वा
गोचरगामं निवेसेत्वा अगमंसु । उञ्छे न च फलेन चा ति उञ्छा-
चरियाय च वनमूलफलेन च । तस्मा वुत्तं “तस्सेव उपनिस्साय, गामो 10
च विपुलो अहू” ति ।

गाथा-अथवण्णना

९८५. तत्थ तस्सा ति तस्स गोधावरीकूलस्स, तस्स वा
ब्राह्मणस्स उपयोगत्थे चेतं सामिवचनं, तं उपनिस्साया ति अत्थो । ततो
जातेन आयेन, महायञ्जमकप्पयी ति तस्मिं गामे कसिकम्मादिना
सतसहस्सं आयो उपपज्जि, तं गहेत्वा कुटुम्बिका रञ्जो अस्सकस्स 15
सन्तिकं अगमंसु^६ “सादियतुदेवो आयं” ति । सो “नाहं सादियामि,
आचरियस्सेव उपनेथा” ति आह । आचरियो पि तं अत्तनो अगगहेत्वा
दानयञ्जं अकप्पयि । एवं सो संवच्छरे संवच्छरे दानमदासि ।

गाथा-अथवण्णना

९८६. महायञ्जं ति गाथायत्थो—सो एवं संवच्छरे संवच्छरे B. 297
दानयञ्जं यजन्तो एकस्मिं संवच्छरे तं महायञ्जं यजित्वा ततो गामा 20
निक्खम्म पुन पाविसि अस्समं । पविट्ठो च पण्णसारं पविसित्वा “सुट्ठु
दिन्नं” ति दानं अनुमज्जन्तो निसीदि । एवं तस्मिं पटिपविट्ठं^१ हि R. 582

१. गोदावरिया—सी०, स्या० ।

२-२. नदीकूले—सी० ।

३. कपिट्टवनसञ्छन्नं—सी० ।

४. पदेसे—सी०, स्या०, रो० ।

५. अगमिसु—सी० ।

६. पविट्ठं—सी० ।



तरुणाय^१ ब्राह्मण्या घरे^२ कम्मं^३ अकातुकामाय^४ “एसो^५ ब्राह्मण
बावरी गोधावरीतीरे अनुसंवच्छरं सतसहस्सं विसज्जेति, गच्छ ततो
पञ्चसतानि याचित्वा दासिं मे आनेही” ति पेसितो अञ्जो आगच्छि
ब्राह्मणो ति ।

गाथा-अर्थवर्णना

- ५ ९८७-८८. उग्घट्टपादो ति मग्गगमनेन^६ घट्टपादतलो, पण्हिकाय
वा पण्हिकं, गोप्फकेन वा गोप्फकं, जण्णुकेन वा जण्णुकं आहच्च^७
घट्टपादो । सुखं च कुसलं पुच्छी ति सुखं च कुसलं च पुच्छि^८ कच्चि
ते ब्राह्मण सुखं, कच्चि कुसलं ति ।

गाथा-अर्थवर्णना

- १८९-९१. अनुजानाही ति अनुमञ्जाहि सदहाहि । सत्तथा ति
१० सत्तविधेन । अभिसङ्घरित्वा ति गोमयवनपुप्फकुसतिणादीनि आदाय
सीघं सीघं बावरीस्स अस्समद्वारं^९ गन्त्वा गोमयेन भूमिं उपलिम्पित्वा
पुप्फानि विकिरित्वा तिणानि सन्थरित्वा वामपादं^{१०} कमण्डलुदकेन
धोवित्वा सत्तपादमत्तं गन्त्वा अत्तनो पादतले परामसन्तो एवरूपं कुहनं
कत्वा ति वुत्तं होति । भेरवं सो अकित्तयी ति भयजनकं वचनं
१५ अकित्तयि, “सचे मे याचमानस्सा” ति इमं गाथमभासी ति अधिप्पायो ।
डुक्खितो ति दोमनस्सजातो ।

गाथा अर्थवर्णना

९९२-९४. उस्सुस्सती ति तस्स तं वचनं कदाचि सच्चं भवेय्या
ति मञ्जमानो सुस्सति । देवता ति अस्समे अधिवत्था देवता^{११} एव ।
मुद्धनि मुद्धपाते वा ति मुद्धे वा मुद्धपाते वा ।

१. तरुण्या—स्या० ।

२. कातुकामताय—स्या० ।

३. मग्गवकमनेन—सी०, स्या०, रो० ।

४. ओपुच्छित्वा—स्या० ।

५. वामपादकं—रो० ।

६-७. अधम्मकम्मं—स्या० ।

८. एहि—स्या० ।

९. आगन्त्वा पि—सी०, रो०;

गहेत्वा पि—स्या० ।

१०. अधिवत्थदेवता—सी०, स्या० ।



गाथा-अत्थवण्णना

१९५-१९. भोती चरही जानाती ति भोती चे जानाति ।
मुद्धाधिपातं चा ति मुद्धपातं च । जाणमेत्था^१ ति जाणं मे एत्थ ।

पुरा ति एकूनतिसवस्सवयकाले । बावरिब्राह्मणे पन गोधावरीतीरे
वसमाने अट्टन्नं वस्सानं अच्चयेन बुद्धो लोके उदपादि । अपच्चो ति
अनुवंसो ।

सब्बाभिञ्जाबलपत्तो ति सब्बाभिञ्जाय^२ बलपत्तो, सब्बा वा
अभिञ्जायो च बलानि च पत्तो । विमुत्तो ति आरम्मणं कत्वा पवत्तिया
विमुत्तचित्तो ।

गाथा-अत्थवण्णना

१००१-३. सोकस्सा ति सोको अस्स । प्हूतपञ्चो ति
महापञ्चो । वरभूरिमेघसो ति उत्तमविपुलपञ्चो भूते अभिरत
वरपञ्चो वा । विधुरो ति विगतधुरो, अप्पटिमो ति वुत्तं होति ।

गाथा-अत्थवण्णना

१००४-९. मन्तपारगे ति वेदपारगे । पस्सव्हो ति पस्सथ
अजानतं ति अजानन्तानं । लक्खणा ति लक्खणानि । व्याक्खाता^३ ति
कथितानि, वित्थारितानी ति वुत्तं होति । समत्ता ति समत्तानि,
परिपुण्णानी ति वुत्तं होति । धम्मेनमनुसासती ति धम्मेन अनुसासति ।

गाथा अत्थवण्णना

१०११. जातिं गोत्तं च लक्खणं ति "कीव चिरं जातो" ति
मम जातिं च गोत्तं च लक्खणं च । मन्ते सिस्से ति^४ मया परिचितवेदे
च मम सिस्से च । मनसायेव पुच्छथा ति इमे सत्त पञ्हे चित्तेनेव
पुच्छथ ।

१. जाणं मेत्था—सी०, स्या० । २. सब्बं अभिञ्जाय—सी०, रो० ।

३. व्याख्याता—सी०, स्या०, रो० । ४. चाति—सी०, रो० ।



गाथा-अत्थवण्णना

१०१३-१८. तिस्समेत्तेथ्यो ति एकोयेवएस नामगोत्तवसेन वुत्तो ।
 दुभयो ति उभो । पच्चेकगणिनो ति विसुं विसुं गणवन्तो । पुब्ब-
 वासनवासिता ति पुब्बे कस्सपस्स भगवतो सासने पब्बजित्वा ।
 गतपच्चागतवतपुञ्जवासनाय वासितचित्ता । पुरमाहिस्सति^१ ति
 ५ माहिस्सतिनामिकं पुरं^२, नगरं^३ ति वुत्तं होति । तं च नगरं पविट्ठा
 ति अधिप्पायो, एवं सब्बत्थ । गोन्द्वं ति गोधपुरस्स नामं । वनसव्हयं
 ति पवननगरं^४ वुच्चति, “वनसावत्थि” ति एके । एवं वनसावत्थितो
 कोसम्बि, कोसम्बितो च साकेतं अनुप्पत्तानं किर तेसं सोळ्ळसन्नं
 जटिलानं द्वयोजनमत्ता परिसा अहोसि ।

गाथा-अत्थवण्णना

10 १०१९. अथ भगवा “बावरिस्स जटिला महाजनं संवड्ढेन्ता
 आगच्छन्ति, न च ताव नेसं इन्द्रियाणि परिपाकं गच्छन्ति, ना पि अयं
 B. 299 देसो सप्पायो, मगधखेत्ते पन तेसं पासाणकचेतियं सप्पायं । तत्र हि
 मयि धम्मं देसेन्ते महाजनस्स धम्माभिसमयो भविस्सति सब्बनगरानि
 च पविसित्वा आगच्छन्ता बहुतरेन^५ जनेन आगमिस्सन्ती” ति
 R. 584 15 भिक्खुसंघपरिवुत्तो सावत्थितो राजगहाभिमुखो अगमासि । ते पि जटिला
 सावत्थि आगन्त्वा विहारं पविसित्वा “को बुद्धो, कुहिं बुद्धो” ति
 विचिन्तन्ता गन्धकुटिमूलं गन्त्वा भगवतो पदनिक्खेपं दिस्वा “रत्तस्स हि
 उक्कुटिकं पदं भवे...पे०...विवट्ठच्छदस्स इदमीदिसं पदं” ति “सब्बञ्जु
 बुद्धो” ति निट्ठं गता । भगवा पि अनुपुब्बेन सेतव्यकपिलवत्थुआदीनि^५
 20 नगरानि पविसित्वा महाजनं संवड्ढेन्तो पासाणकचेतियं गतो । जटिला
 पि तावदेव सावत्थितो निक्खमित्वा सब्बानि तानि नगरानि पविसित्वा
 पासाणकचेतियमेव अगमंसु । तेन वुत्तं “कोसम्बि चा पि साकेतं,
 सावत्थि च पुरुत्तमं । सेतव्यं कपिलवत्थु” ति आदि ।

१. माहिस्सति—सी०, रो० ।

२-९. पुरिमनगरं—सी०, रो० ।

३. तुम्बनगरं—सी०, रो० ।

४-४. बहूनाजनेनागमिस्सन्ती—

५. सेतव्य ०—सी० ।

सी०, रो० ।

गाथा-अर्थवर्णना

*१०२०-२१. तत्थ मागधं पुरं ति मगधपुरं राजगहं ति अधिप्पायो । पासाणकं चेतियं ति महतो^१ पासाणस्स उपरि पुब्बे देवद्वानं अहोसि, उप्पन्ने पन भगवति विहारो जातो । सो तेनेव पुरिमवोहारेन “पासाणकं चेतियं” ति वुच्चति ।

तसितोवुदकं ति ते हि जटिला वेगसा भगवन्तं अनुबन्धमाना सायं 5
गतमगं पातो, पातो गतमगं च सायं गच्छन्ता “एत्थ भगवा” ति
सुत्वा अतिविय पोतिपामोज्जजाता तं चेतियं अभिरूहिंसु । तेन वुत्तं
“तुरिता पब्बतमारूहु” ति ।

गाथा-अर्थवर्णना

१०२४. एकमन्तं ठितो हट्ठो^२ ति तस्मिं पासाणके चेतिये सक्केन
मापितमहामण्डपे निसिन्नं भगवन्तं दिस्वा “कच्चि इसयो खमनीयं” 10
ति आदिना नयेन भगवता पटिसम्मोदनीये कते “खमनीयं भो गोतमा”
ति आदीहि सयं पि पटिसन्थारं कत्वा अजितो जेट्टन्तेवासी एकमन्तं
ठितो हट्ठचित्तो हुत्वा मनोपञ्हे पुच्छि^३ ।

गाथा-अर्थवर्णना

१०२५. तत्थ आदिस्सा ति “कतिवस्सो^४” ति एवं उद्दिस्स ।
जम्मनं ति “अम्हाकं आचरियस्स जाति ब्रूही” ति पुच्छति । पारमि 15
ति निट्ठागमनं ।

गाथा-अर्थवर्णना

१०२६-२८. वीसं वस्ससतं ति वीसतिवस्साधिकं वस्ससतं ।
लक्खणे ति महापुरिसलक्खणे, एतस्मि इतो परेसु च इतिहासादीसु
अनवयो ति अधिप्पायो परपदं वा आनेत्वा तेसु पारमि गतो ति
द्योजेतब्बं । पञ्चसतानि वाचेती ति पक्कतिअलसदुम्भेधमाणवकानं 20

B. 300
R. 585

१. बहुतो—स्या०, । २. हट्ठा—स्या० ।

३. अपुच्छि—स्या०, रो० ।

४. दिस्सो पुस्सो—स्या० ।

पञ्चसतानि सयं मन्ते वाचेति । सधम्मं ति एके ब्राह्मणधम्मं, तेविज्जके पावचनेती वुत्तं होति ।

लक्खणानं पविचयं ति लक्खणानं वित्थारं, “कतमानि तानिस्स गत्ते तीणि लक्खणानी” ति पुच्छति ।

गाथा-अत्यवण्णना

- ५ १०३०-३१. पुच्छं ही ति पुच्छमानं कमेतं पटिभासती ति देवादीसु कं पुग्गलं एतं पञ्हुवचनं^१ पटिभासती ति ।

गाथा-अत्यवण्णना

- १०३२-३३. एवं ब्राह्मणो पञ्चन्नं पञ्हानं वेय्याकरणं सुत्वा अवसेसे द्वे पुच्छन्तो “मुद्धं मुद्धाधिपातं चा” ति आह । अथस्स भगवा ते व्याकरोन्तो “अविज्जा मुद्धा” ति गाथमाह । तत्थ यस्मा चतुसु^२
 १० सच्चेषु^३ अञ्जाणभूता अविज्जा संसारस्स सीसं, तस्मा “अविज्जा मुद्धा” ति आह । यस्मा च अरहत्तमग्गविज्जा अत्तना सहजातेहि सद्धासतिसमाधिकत्तुकम्यताब्बन्दवीरियेहि समन्नागता इन्द्रियानं एकरसद्व-
 भावमुपगतत्ता तं मुद्धं^४ अधिपातेति, तस्मा “विज्जा” मुद्धाधिपातिनी” ति आदिमाह ।

गाथा-अत्यवण्णना

- १५ १०३४-३८. ततो वेदेन महता ति अथ इमं पञ्हुवेय्याकरणं सुत्वा उप्पन्नाय महापीतिया सन्थम्भित्वा अलीन भावं, कायचित्तानं उदग्गं^५ पत्वा ति अत्थो । पतित्वा च “बावरी” ति इमं गाथमाह, अथ

१. पञ्जावचनं—रो० ।

२-२. चतुसच्चेषु—सी०, रो० ।

३. मुद्धानं—सी० ।

४. विज्जा—सी०, स्या०, रो० ।

५. ओदगियं—सी०, स्या०, रो० ।

नं अनुकम्पमानो भगवा “सुखितो” ति गाथमाह । वत्वा च “बावरिस्स
चा” ति सब्बञ्चुपवारणं पवारेसि । तत्थ सब्बेसं ति अनवसेसानं^१
सोळससहस्सानं^२ । तत्थ पुच्छि तथागतं ति तत्थ पासाणके चेतिये,
तत्थ वा परिसाय, तेसु वा पवारितेसु अजितो पठमं पञ्चं^३ पुच्छी ति ।
सेसं सब्बगाथासु पाकटमेवा ति ।

5

सुत्तनिपातट्ठकथाय

वत्थुगाथावण्णना निट्ठिता ।

१. अवसेसानं वा—सी०, रो० ।

२. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. ‘ति’ सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु

अधिको पाठो ।



२. अजितसुत्तवण्णना (१)

उत्पत्ति-कथा

१०३९. तस्मिं पन पञ्हे निवुतो ति पटिच्छादितो । किस्साभि-
लेपनं ब्रूमी ति किं अस्स लोकस्स अभिलेपनं वदेसि ।

गाथा-अर्थवण्णना

१०४०. वेविच्छा पमादानप्पकासती ति मच्छरियहेतु च
पमादहेतु च नप्पकासति । मच्छरियं हिस्स दानादिगुणेहि पकासितुं
५ न देति, पमादो सीलादीहि^१ । जप्पाभिलेपनं ति तण्हा अस्स लोकस्स
मक्कटलेपो विय मक्कटस्स अभिलेपनं । दुक्खं ति जातिआदिकं
दुक्खं ।

गाथा-अर्थवण्णना

१०४१-४२. सवं ति सब्बधि सोता ति सब्बेसु रूपादियायतनेसु
तण्हादिका सोता सन्दं ति । किं निवारणं ति तेसं किं आवरणं का
१० रक्खा ति । संवरं ब्रूमी ति तं तेसं निवारणसङ्घातं संवरं ब्रूहि । एतेन
सावसेसप्पहानं पुच्छति । केन सोता पिठिय्यरे^२ ति केन धम्मेन एते
सोता पिठिय्यरे^३ ति पच्छिज्जं ति । एतेन अनवसेसप्पहानं पुच्छति ।

सति तेसं निवारणं ति विपस्सनायुता^४ । कुसलानं^५ धम्मनं
गतियो समन्नेसमाना^६ सति तेसं सोतानं निवारणं । सोतानं संवरं ब्रूमी
१५ ति तमेवाहं सति सोतानं संवरं ब्रूमी ति अधिप्पायो । पञ्चायेते

१. 'च' स्या० पोत्यके अधिको पाठो ।

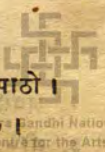
२. पिठिय्यं—सी०; पथिय्यं—स्या० ।

३. कुसलाकुसलानं—सी०, स्या०, रो० ।

४. पिठिय्यरे—सी०, रो० ।

५. 'न' स्या० पोत्यके अधिको पाठो ।

६. समनेन समाना—स्या०, रो० ।



पिठिय्यरे^१ ति रूपादीसु पन अनिच्चतादिपटिवेधसाधिकाय
मग्गपञ्चाय एते सोता सब्बसो पिठिय्यन्ती^२ ति ।

गाथा-अथवण्णना

१०४३-४४. पञ्चा चेवा ति पञ्हागाथाय या चायं तथा वुत्ता पञ्चा
या च सति यञ्च तदवसेसं नामरूपं, एतं सब्बं पि कत्थ निरुज्झति,
एतं मे पञ्हं पुट्ठो ब्रूही^३ ति एवं सङ्खेपत्थो वेदितब्बो ।

विस्सज्जनगाथाय पनस्स यस्मा पञ्चासतियो नामेनेव सङ्गहं
गच्छन्ति, तस्मा ता विसुं न वुत्ता । अयमेत्थ सङ्खेपत्थो—यं^४ मं
त्वं^५ अजित एतं पञ्हं अपुच्छि “कत्थेतं उपरुज्झती” ति, तं ते
यत्थ नामं च रूपं च असेसं उपरुज्झति, तं वदन्तो वदामि, तस्स,
तस्स हि विज्जाणस्स निरोधेन सहेव अपुब्बं अचरिमं एत्थेतं
उपरुज्झति । एत्थेव विज्जाणनिरोधेनिरुज्झति एतं, विज्जाणनिरोधा^६
तस्स निरोधो होति । तं^७ नातिवत्तती ति वुत्तं होति ।

गाथा-अथवण्णना

१०४५. एत्तावता च “दुक्खमस्स महब्भयं” ति इमिना पकासितं
दुक्खसच्चं, “यानि सोतानी” ति इमिना समुदयसच्चं पञ्चायेते
पिठिय्यरे^१ ति इमिना मग्गसच्चं, “असेसं^२ उपरुज्झती” ति इमिना
निरोधसच्चं ति एवं चत्तारि सच्चानि सुत्वा पि अरियभूमिं अनधिगतो
पुन सेखासेखपटिपदं पुच्छन्तो “ये च सङ्घातधम्मासे^३ ति” गाथमाह ।
तत्थ सङ्घातधम्मा ति अनिच्चादिवसेन परिविमंसितधम्मा, अरहतं
एतं अधिवचनं । सेखा ति सीलादीनि सिक्खमाना अवसेसा अरिय-
पुगला । पुथू ति बहू सत्तजना । तेसं मे निपको ईरियं पुट्ठो पब्रूही
ति तेसं मे सेखासेखानं निपको पण्डितो त्वं पुट्ठो पटिपत्तिं ब्रूही ति ।

१. पिठिय्यरे—सी०, रो०; पिठिय्यो—स्या० । २. पिठिय्यन्ती—सी०, रो० ।

३. पब्रूहि—स्या० ।

पिथियन्ती—स्या० ।

४-४. यमत्थं—स्या० ।

५. विज्जाणनिरोधं—सी, स्या०, रो० ।

६. स्या० पोत्थके नत्थि ।

७. पिठिय्यरे—सी०, स्या०, रो० ।

८. एत्थेतं—सी० ।

९. सङ्घातधम्मा—सी०, रो० ।

गाथा-अत्यवण्णना

१०४६. अथस्स भगवा यस्मा सेखेन कामच्छन्दनीवरणं आदिं कत्वा सब्बकिलेसा पहातब्बा एव, तस्मा “कामेसू” ति उपडुगाथाय सेखपटिपदं दस्सेति । तस्सत्थो—वत्थु “कामेसु” किलेसकामेन नाभिगिज्जेय्य कायदुच्चरितादयो च मनसो आविलभावकरे धम्ममे पजहन्तो मनसानाविलो सिया ति । यस्मा पन असेखो अनिच्चादिवसेन सब्बसङ्खारादीनं परितुलितत्ता कुसलो सब्बधम्मेषु कायानुपस्सनासतिआदीहि च सतो सक्कायदिट्ठियादीनं भिन्नत्ता भिक्खुभावं पत्तो च हुत्वा^१ सब्बिरियापथेसु^२ परिब्बजति, तस्मा “कुसलो” ति उपडुगाथाय असेखपटिपदं दस्सेति । सेसं सब्बत्थ पाकटमेव ।

- 10 एवं भगवा अरहत्तनिकूटेन देसनं निट्ठापेसि, देसनापरियोसाने अजितो अरहत्ते पतिट्ठासि सद्धिं अन्तेवासिसहस्सेन, अज्जेसं च^३ अनेकसहस्सानं धम्मचक्खुं उदपादि । सह अरहत्तप्पत्तिया च आयस्मतो अजितस्स अन्तेवासिसहस्सस्स^४ च^५ अजिनजटावाकचीरादीनि अन्तर-
R. 588 धायिसु, सब्बेव ईद्धिमयपत्तचीवरधरा, द्वङ्गुलकेसा एहिभिक्खु हुत्वा
15 भगवन्तं नमस्समाना पञ्जलिका निसीदिसू ति ।

सुत्तनिपातट्टकथाय

अजितसुत्तवण्णना निट्ठिता ।

—०—

जीवान् । अतोऽपि मम तस्मिन्निह ही तिष्ठन्ती पण्डित ॥
। अतोऽपि तस्मिन्निह ही तिष्ठन्ती पण्डित ॥

तस्मिन्निह ही तिष्ठन्ती पण्डित ॥
तस्मिन्निह ही तिष्ठन्ती पण्डित ॥
उत्पत्ति-कथा

B. 303

१०४७. कोध सन्तुस्सितो ति तिस्रमेत्तेय्यसुत्तं । का उत्पत्ति ?
सब्बसुत्तानं पुच्छावसिका एव उत्पत्ति । तेहि ब्राह्मणा “कतावकासा
पुच्छव्हो” ति भगवता पवारितत्ता अत्तनो अत्तनो संसयं पुच्छिसु, पुट्ठो
पुट्ठो^१ च तेसं भगवा ब्याकासि । एवं पुच्छावसिकानेवेतानि सुत्तानी ति
वेदितब्बानि ।

5

निट्ठिते पन अजितपञ्हे^२ “कथं लोकं अवेक्खन्तं, मच्चुराजा न
पस्सती” ति एवं मोघराजा पुच्छितुं आरभि, तं^३ “न तावस्स
इन्द्रियाणि परिपाकं गतानी” ति अत्वा भगवा “तिट्ठ त्वं मोघराज,
अञ्जो पुच्छतु” ति पटिक्खिपि । ततो तिस्रमेत्तेय्यो अत्तनो संसयं
पुच्छन्तो “कोधा” ति गाथमाह । तत्थ कोध सन्तुस्सितो ति को इध 10
तुट्ठो । ईज्जिता ति तण्हादिट्ठिविप्फन्दितानि । उभन्तमभिञ्जाया ति
उभो अन्ते अभिजानित्वा । मन्ता न लिप्पती ति पञ्जाय न लिप्पति ।

गाथा-अथवण्णना

१०४८-४९. तस्सेतमत्थं ब्याकरोन्तो भगवा “कामेसू” ति
गाथाद्वयमाह । तत्थ कामेसु ब्रह्मचरियवा ति कामनिमित्तं ब्रह्मचरियवा,
कामेसु आदीनवं दिस्वा मग्गब्रह्मचरियेन^४ समन्नागतो ति वुत्तं होति । 15
एतावता सन्तुसितं दस्सेति, “वीततण्हो” ति आदीहि अनिज्जितं^५ ।

R. 589

१. स्या० पोत्थके नत्थि ।

२. अजितसुत्ते—सी०, रो० ।

३. रो० पोत्थके नत्थि ।

४. ब्रह्मचरियेन - रो० ।

५. अनिज्जितं—रो० ।



तत्थ सङ्खाय निब्बुतो ति अनिच्चादिवसेन धम्मो वीमंसित्वा रागादि-
निब्बानेन निब्बुतो । सेसं तत्थ-तत्थ वुत्तनयत्ता पाकटमेव ।

एवं भगवा इमं पि सुत्तं अरहत्तनिकूटेनेव^१ देसेसि, देसना-
परियोसाने अयं पि ब्राह्मणो अरहत्ते पतिट्ठासिसद्धिं अन्तेवासिसहस्सेन^२,
६ अञ्जेसं च अनेकसहस्सानं धम्मचक्खुं उदपादि । सेसं पुब्बसदिसमेवा
ति ।

सुत्तनिपातट्ठकथाय

तिस्त्मेत्तेय्यसुत्तवण्णना निद्विता ।

—०—

ही "सुमित्र" नामा चित्तिकाया अन्तर्गत २४-३४०१

तत्परीक्षायां लोकोपयोग्ये ही तत्परीक्षायां सुमित्र नाम । आर्यभट्टाचार्य

१ । लोकोपयोग्ये ही तत्परीक्षायां तत्परीक्षायां सुमित्र नाम । आर्यभट्टाचार्य

२ । तत्परीक्षायां लोकोपयोग्ये ही "सुमित्र" नाम । आर्यभट्टाचार्य

४. पुण्णकसुत्तवण्णना (३)

उत्पत्ति-कथा

१०५०. अनेजं ति पुण्णकसुत्तं । ईमं पि^१ पुरिमनयेनेव मोघराजानं पटिक्खपित्वा वुत्तं । तत्थ मूलदस्साविं ति अकुसलमूलादिदस्साविं । इसयो ति इसिनामका जटिला । यञ्जं ति देय्यधम्मं । अकप्पयिसू ति परियेसन्ति ।

गाथा-अत्यवण्णना

१०५१. आसीसमाना^२ ति रूपादीनि पत्थयमाना । इत्थत्तं^३ ति 5 इत्थभावं च पत्थयमाना, मनुस्सादिभावं इच्छन्ता ति वुत्तं होति । जरं सीता ति जरं निस्सिता । जरामुखेन चेत्थ सब्बवट्टदुक्खं वुत्तं । तेन^४ वट्टदुक्खनिस्सिता^५ ततो अपरिमुच्चमाना एव कप्पयिसू ति दीपेति ।

गाथा-अत्यवण्णना

१०५२. कच्चिस्स ते भगवा यञ्जपथे अप्पमत्ता, अतारू^६ जातिं च जरं च मारिसा ति एत्थ यञ्जो येव यञ्जपथो । इदं वुत्तं होति— 10 कच्चित्ते यञ्जे अप्पमत्ता हुत्वा यञ्जं कप्पयन्ता वट्टदुक्खमतारिं सूति^७ ।

गाथा-अत्यवण्णना

१०५३. आसीसन्ती^८ ति रूपपटिलाभादयो पत्थेन्ति । थोमयन्ती ति “सुयिट्ठं सुचि^९ दिन्नं” ति आदिना नयेन यञ्जादीनि पसंसन्ति ।

१. इदं—सी०, स्या०, रो० ।

२. आसिसमाना—सी०, स्या०, रो० ।

३. इत्थम्भावं—सी०, रो० ।

४. तं—सी०, रो० ।

५. निस्सिता—सी०, रो० ।

६. अतारू—सी०, रो० ।

७. वट्टदुक्खं उत्तरिसूति—सी०, रो० ।

८. आसिसन्ती—सी०, स्या०, रो० ।

९. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

१०. सुचि—सी०, स्या०, रो० ।



अभिजप्पन्ती ति रूपादिपटिलाभाय वाचं भिन्दन्ति । जुहन्ती ति देन्ति । कामाभिजप्पं ति पटिच्चलाभं ति रूपादिपटिलाभं पटिच्च पुनपुनं कामे एव अभिजप्पं ति, “अहो वत अम्हाकं सियुं” ति वदन्ति, तण्हं च तत्थ वड्ढेन्ती ति वुत्तं होति । याजयोगा ति यागाधिमुत्ता ।

R. 590

- 5 भवरागरत्ता ति एवमिमेहि आसीसनादीहि^१ भवरागेनेव रत्ता, भवरागरत्ता वा हुत्वा एतानि आसीसनादीनि^२ करोन्ता नातरिंषु जातिआदि-वट्टदुक्खं न उत्तरिंसू ति ।

गाथा-अत्यवण्णना

१०५४-५५. अथकोचरही ति अथ इदानी को अञ्जो अतारीति । सङ्खाया ति आणेन वीमंसित्वा । परोपरानी^३ ति परानि च ओरानि^४ च, परत्तभावसक्तभावादीनि परानि च ओरानि चा ति वुत्तं होति । विधूमो ति कायदुच्चरितादिधूमविरहितो । अनीधो ति रागादिईध-विरहितो । अतारि सो ति सो एवरूपो अरहा जातिजरं अतारि । सेसमेत्थ पाकटमेव ।

B 305

- एवं भगवा इमं पि^५ सुत्तं अरहत्तनिकूटेनेव देसेसि, देसनापरियोसाने
15 अयं पि ब्राह्मणो अरहत्ते पतिट्ठासि सद्धिं अन्तेवासिसहस्सेन^६, अञ्जेसं च अनेकसत्तानं^७ धम्मचक्खुं उदपादि । सेसं वुत्तसदिसमेवा ति ।

सुत्तनिपातटुकथाय

पुण्णकसुत्तवण्णना निट्ठिता ।

—०—

१. आसिसनादीहि—सी०, स्या०, रो० । २. आसिसनादीनि—सी०, स्या० ।

३. परोवरानी—सी०, स्या० ।

४. अवरानि—सी० पोत्थके सम्बत्थ ।

५. इदं—सी०, रो० ।

६. अन्तेवासिकसहस्सेन—स्या० ।

७. अनेकसहस्सानं—सी०, स्या०, रो० ।

५. मेतगुसुत्तवण्णना (४)

उत्पत्ति-कथा

१०५६. पुच्छामि तं ति मेतगुसुत्तं । तत्थ मञ्जामि तं वेदगुं भावितत्तं ति “अयं वेदगू” ति च “भावितत्तो” ति च एवं तं मञ्जामि ।

गाथा-अर्थवण्णना

१०५७. अपुच्छसी ति एत्थ अ-इति पदपूरणमत्तेनिपातो, पुच्छसिच्चेव अत्थो । पक्खामि यथा पजानं ति यथा पजानन्तो ५ आचिक्खति^१, एवं आचिक्खिस्सामि^२ । उपधिनिदाना पभवन्ति दुक्खा ति तण्हादिउपधिनिदाना जातिआदिदुक्खविसेसा पभवन्ति^३ ।

गाथा-अर्थवण्णना

१०५८-५९. एवं उपधिनिदानतो पभवन्तेसु दुक्खेसु—यो वे अविद्वा ति गाथा । तत्थ पजानं ति सङ्खारे अनिच्चादिवसेन जानन्तो । दुक्खस्स जातिप्पभवानुपस्सी ति वट्टदुक्खस्स जातिकारणं “उपधी” ति 10 अनुपस्सन्तो ।

सोकपरिद्वं चा ति सोकं च परिदेवं^४ च । तथा हि ते विदितो एस धम्मो ति यथा यथा सत्ता जानन्ति, तथा तथा पञ्चापनवसेन^५ विदितो एस धम्मो ति ।

गाथा-अर्थवण्णना

१०६०-६१. कित्तयिस्सामि ते धम्मं ति निब्बानधम्मं निब्बान- 15 R. 591 गामिनिपटिपदाधम्मं च ते^६ देसयिस्सामि । दिट्ठे धम्मे ति दिट्ठे

१. आचिक्खन्ति—स्या० ।

३. भवन्ति—सी०, रो० ।

५. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. अक्खामि—स्या० ।

४. परिद्वं—सी०, स्या०, रो० ।

६. ज्ञानफलादिवसेन—स्या० ।



दुक्खादिधम्ममे, इमस्मिं येव वा अत्तभावे । अनीतिहं ति अत्तपच्चक्खं ।
 यं विदित्वा ति यं धम्मं “सब्बे सङ्खारा अनिच्चा” ति आदिना नयेन
 सम्मसन्तो विदित्वा । तच्चाहं अभिनन्दामी ति तं वुत्तपकारधम्म-
 जोतकं^१ तव^२ वचनं अहं पत्थयामि । धम्ममुत्तमं ति तं च धम्ममुत्तमं
 ५ अभिनन्दामी ति^३ ।

गाथा-अत्यवण्णना

B. 306

१०६२. उद्धं अधो तिरियं चा पि मज्झे ति एत्थ उद्धं ति
 अनागतद्धा वुच्चति, अधो ति अतीतद्धा, तिरियं चा पि मज्झे ति
 पच्चुप्पन्नद्धा । एतेसु नन्दि च निवेसनं च, पनुज्ज विज्जाणं ति
 एतेसु उद्धादीसु तण्हं च दिट्ठिनिवेसनं च अभिसङ्खारविज्जाणं च पनुदेहि,
 10 पनुदित्वा च भवे न तिट्ठे, एवं सन्ते दुविधे पि भवे न तिट्ठेय्य । एवं
 ताव पनुज्ज सदस्स पनुदेही ति इमस्मिं अत्थविकप्पे सम्बन्धो, पनुदित्वा
 ति एतस्मिं पन अत्थविकप्पे भवे न तिट्ठे ति अयमेव सम्बन्धो, एतानि
 नन्दिनिवेसनविज्जाणानि पनुदित्वा दुविधे पि भवे न तिट्ठेय्या ति वुत्तं
 होति ।

गाथा-अत्यवण्णना

15 १०६३-६५ एतानि विनोदेत्वा भवे अतिट्ठन्तो एसो—एवंविहारी
 ति गाथा । तत्थ इधेवा ति इमस्मिं एव सासने, इमस्मिं—येव वा
 अत्तभावे । सुकित्तितं गोतमनूपधीकं ति एत्थ अनुपधिकं ति निब्बानं,
 तं सन्धाय भगवन्तं आलपन्तो आह—“सुकित्तितं गोतमनूपधीकं”
 ति ।

20 न केवलं दुक्खमेव^४ पहासि—ते चापी ति गाथा । तत्थ अट्ठितं
 ति सक्कच्चं, सदा^५ वा । तं तं नमस्सामी ति तस्मा तं नमस्सामि ।
 समेच्चा ति उपगन्त्वा । नागा ति भगवन्तं आलपन्तो आह ।

१. वुत्तपकारं धम्मजातं—स्या० ।

२. तं वा—स्या० ।

३. अभिनन्दामि—सी०, रो० ।

४. च त्वमेव—रो० ।

५. आदरं वा—स्या० ।

गाथा-अत्थवण्णना

१०६६. इदानीं तं भगवा “अद्धा हि भगवा, पहासि दुक्खं” ति एवं तेन ब्राह्मणेन विदितो पि अत्तानं अनुपनेत्वाव पहीनदुक्खेन पुग्गलेन ओवदन्तो “यं ब्राह्मणं” ति गाथमाह । तस्सत्थो—यं त्वं अभिजानन्तो “अयं बाहितपापत्ता ब्राह्मणो, वेदेहि गतत्ता वेदगू, किञ्चनाभावेन अकिञ्चनो, कामेसु च भवेसु च असत्तत्ता कामभवे 5 असत्तो” ति जञ्जा जानेय्यासि, अद्धा हि^१ सो इमं ओधं अतारि, तिण्णो च पारं अखिलो अकद्धो ।

R. 592

गाथा-अत्थवण्णना

१०६७. किञ्च भिय्यो—विद्वा च यो ति गाथा । तत्थ इधा ति इमस्मिं सासने, अत्तभावे वा । विसज्जा ति वोस्सज्जित्वा । सेसं सब्बत्थ पाकटमेव ।

10

एवं भगवा इमं^२ पि सुत्तं अरहत्तनिकूटेनेव देसेसि, देसनापरियोसाने च^३ वुत्तसदिसो एव धम्माभिसमयो अहोसी ति ।

B: 307

मेतगुसुतवण्णना तिद्धिता ।

सुत्तनिपातदुक्कथाय

१. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । २. इदं—सी०, स्या०, रो० ।

३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।



६. धोतकसुत्तवण्णना (५)

उत्पत्ति-कथा

१०६८-६९. पुच्छामि तं ति धोतकसुत्तं । तत्थ वाचाभिकङ्खामो ति वाचं अभिकङ्खामि । सिक्खे निब्बानमत्तनो ति अत्तनो रागादीनं निब्बानत्थाय अधिसीलादीनि सिक्खेय्य^१ । इतो ति मम मुखतो ।

गाथा-अत्थवण्णना

१०७०-७१. एवं वुत्ते अत्तमनो धोतको भगवन्तं अभित्थवमानो
५ कथंकथापमोक्खं याचन्तो “पस्सामहं” ति गाथमाह । तत्थ पस्सामहं देवमनुस्सलोके ति पस्सामि अहं देवमनुस्सलोके । तं तं नमस्सामी ति तं एवरूपं नमस्सामि । पमुञ्चा ति पमोचेहि ।

अत्थस्स भगवा अत्ताधीनमेव कथंकथापमोक्खं ओघतरणमुखेन दस्सेन्तो “नाहं” ति गाथमाह । तत्थ नाहं सहिस्सामी^२ ति अहं
१० न सहिस्सामि न सक्खिस्सामि^३, न वायमिस्सामी ति वुत्तं होति । पमोचनाया ति पमाचेतुं । कथंकथि ति सकङ्खं । तरेसी ति तरेय्यासि ।

गाथा-अत्थवण्णना

१०७२-७५. एवं वुत्ते अत्तमनतरो धोतको भगवन्तं अभित्थवमानो अनुसासनिं याचन्तो “अनुसास ब्रह्मे” ति गाथमाह । तत्थ ब्रह्मा ति
१५ सेट्ठवचनमेतं । तेन भगवन्तं आमन्तयमानो आह—“अनुसास ब्रह्मे” ति । विवेकधम्मं ति सब्बसङ्खारविवेकनिब्बानधम्मं । अब्यापज्जमानो

R. 593

१. सिक्खेय्यं—सी०, रो० ।

२. गमिस्सामी—सी०, स्या०, रो० ।

३. सिक्खिस्सामि—सी०, रो०;

सिक्खामि—स्या० ।

ति नानप्पकारतं अनापज्जमानो । इधेव सन्तो ति इधेव समानो ।
असितो ति अनिस्सितो । इतो परा द्वे गाथा मेत्तगुसुत्ते वुत्तनया एव ।
केवलं हि तत्थ धम्मं, इध सन्ति ति अयं विसेसो । ततियगाथाय पि
पुब्बद्ध^१ तत्थ वुत्तनयमेव अपरद्धे सङ्गो ति सज्जनठानं, लग्गनं ति वुत्तं
होति । सेसं सब्बत्थ पाकटमेव ।

B. 308

5

एवं भगवा इमं^२ पि सुत्तं अरहत्तनिकूटेनेव देसेसि, देसनापरियोसाने
च वुत्तसदिसो एव धम्माभिसमयो अहोसी ति ।

सुत्तनिपातट्टकथाय

धोतकसुत्तवण्णना निद्विता ।

—०—



७. उपसीवसुत्तवण्णना (६)

उपपत्ति-कथा

१०७६. एको अहं ति उपसीवसुत्तं । तत्थ महन्तमोघं ति महन्तं ओघं । अनिस्सितो ति पुग्गलं वा धम्मं वा अनिस्सितो^१ । नो विसहामी ति न सक्कोमि । आरम्मणं ति निस्सयं । यं निस्सितो ति यं पुग्गलं वा धम्मं वा निस्सितो ।

गाथा-अत्थवण्णना

- ५ १०७७. इदानीं यस्मा सो ब्राह्मणो आकिञ्चञ्जायतनलाभी तं च सन्तं पि निस्सयं न जानाति, तेनस्स भगवा तं च निस्सयं उत्तरि^२ च निय्यानपथं दस्सेन्तो “आकिञ्चञ्जं” ति गाथमाह । तत्थ पेक्खमानो ति तं आकिञ्चञ्जायतनसमापत्तिं सतो समापज्जित्वा वुट्ठित्वा च अनिच्चादिबसेन पस्समानो । नत्थी ति निस्साया
- १० ति तं “नत्थि किञ्ची” ति पवत्तसमापत्तिं आरम्मणं कत्वा । तरस्सु ओघं ति ततो पभुति पवत्ताय विपस्सनाय यथानुरूपं चतुब्बिधं पि ओघं तरस्सु । कथाही ति कथंकथाहि । तण्हक्खयं नत्तमहा भिपस्सा ति रत्तिन्दिवं निब्बानं विभूतं कत्वा पस्स । एतेनस्स दिट्ठधम्मसुखविहारं कथेति ।

गाथा-अत्थवण्णना

- १५ १०७८-७९. इदानीं “कामे पहाया” ति सुत्वा विक्खम्भनवसेन अत्तना^३ पहीने कामे सम्पस्समानो “सब्बेसू” ति गाथमाह । तत्थ^४ हित्वा^५ मञ्जं ति अञ्जं ततो हेट्ठा ब्रब्विधम्पि समापत्तिं हित्वा ।

१. अनल्लीनो—सी०, रो० ।

२. उत्तरि—सी०, स्या०, रो० ।

३. अत्तनो—सी० ।

४-५. हित्वा—सी०, रो० ।



सञ्जा विमोक्खे परमे ति सत्तसु सञ्जाविमोक्खेसु उत्तमे आकिञ्चञ्जा-
यतने । तिट्ठे नु सो तत्थ अनानुयायी ति सो पुग्गलो तत्थ आकिञ्च-
ञ्जायतनब्रह्मलोके अविगच्छमानो^१ तिट्ठेय्य^२ नूति^३ पुच्छति । अथस्स
भगवा सट्ठिकप्पसहस्समत्तं येव ठानं अनुजानन्तो ततियगाथमाह ।

B. 309

गाथा-अथवर्णना

१०८०. एवं तस्स तत्थ ठानं सुत्वा इदानिस्स सस्सतुच्छेदभावं 5
पुच्छन्तो “तिट्ठे चे” ति गाथमाह । तत्थ पूगं पि वस्सानं ति अनेक-
सङ्ख्यं पि वस्सानं, गणरासिं ति अत्थो । “पूगम्पि वस्सानी” ति पि
पाठो, तत्थ विभत्तिव्यत्तयेन सामिवचनस्स पच्चत्तवचनं कत्तब्बं, पुगं ति
वा एतस्स बहूनी ति अत्थो वत्तब्बो । “पूगानी” ति वा पि पठं ति,
पुरिमपाठोयेव सब्बसुन्दरो । तत्थेव सो सीति सिया विमुत्तो ति सो 10
पुग्गलो तत्थेवाकिञ्चञ्जायतने नानादुक्खेहि विमुत्तो^४ सीतिभावप्पत्तो
भवेय्य, निब्बानप्पत्तो सस्सतो हुत्वा तिट्ठेय्याति अधिप्पायो । चवेथ^५
विञ्जाणं तथाविधस्सा ति उदाहु तथाविधस्स विञ्जाणं अनुपादाय
परिनिब्बायेय्याति उच्छेदं पुच्छति, पटिसन्धिगगहणत्थं वा पि भवेय्याति
पटिसन्धिं पि^६ तस्स^७ पुच्छति । 15

गाथा-अथवर्णना

१०८१. अथस्स^१ भगवा उच्छेदसस्सत्तं अनुपगम्म तत्थ उप्पन्नस्स
अरियसावकस्स अनुपादाय परिनिब्बानं दस्सेन्तो “अच्ची यथा” ति
गाथमाह । तत्थ अत्थं पलेती ति अत्थं गच्छति । न उपेति सङ्खं ति
“असुकं नाम दिसं गतो” ति वोहारं न गच्छति । एवं मुनी नामकाया
विमुत्तो ति एवं तत्थ उप्पन्नो सेक्खमुनि पकतिया पुब्बेव रूपकाया 20
विमुत्तो तत्थ चतुत्थमगं निब्बत्तेत्वा धम्मकायस्स^९ परिञ्जातत्ता पुन

१. अधिगच्छमानो—स्या० ।

२-९. तिट्ठे नूति—सी०, रो० ।

३. परिविमुत्तो—स्या० ।

४. भवेथ—स्या० ।

५-६. पटिसन्धिपिस्स—सी०, रो० ।

७. अथ—सी०, रो० ।

८. नामकायस्स—स्या०, रो० ।



नामकायापि विमुत्तो उभतोभागविमुत्तो खीणासवो हुत्वा अनुपांदां-
परिनिब्बानसङ्घातं^१ अत्थं पलेति न उपेति सङ्घं “खत्तियो वा ब्राह्मणो
वा” ति एवमादिकं ।

गाथा-अत्थवण्णना

R. ६९५

१०८२. इदानी “अत्थं पलेती” ति सुत्वा तस्स योनिसो अत्थं
५ असल्लक्खेन्तो “अत्थङ्गतो सो” ति गाथमाह । तस्सत्थो—सो
अत्थङ्गतो उदाहु नत्थि, उदाहु वे सस्सतिया सस्सतभावेन अरोगो
अविपरिणामधम्मो सोति एवं तं मे मुनी साधु वियाकरोहि । किं
कारणं ? तथा हि ते विदितो एस धम्मो ति ।

गाथा-अत्थवण्णना

B. ३१०

१०८३. अथस्स भगवा तथा अवत्तब्बतं दस्सेन्तो “अत्थङ्गतस्सा”
१० ति गाथमाह । तत्थ अत्थङ्गतस्सा ति अनुपादापरिनिब्बुतस्स । न
पमाणमत्थी ति रूपादिप्पमाणं नत्थि । येन नं वज्जुं ति येन रागादिना
नं^२ वदेय्युं । सब्बेसु धम्मेषु ति सब्बेसु खन्धादिधम्मेषु । सेसं सब्बत्थ
पाकटमेव ।

- एवं भगवा इमं^३ सुत्तं अरहत्तनिकूटेनेव देसेसि, देसनापरियोसाने
१५ च वुत्तसदिसो एव धम्माभिसमयो अहोसी ति ।

सुत्तनिपातट्ठकथाय

उपसीवसुत्तवण्णना निद्विता ।

१. अनुपादानिब्बानसङ्घातं—सी०, रो० । २. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. इदं पि—सी०, स्या०, रो० ।

संस्कृत-भाषा-कोश
की "संस्कृत-भाषा-कोश" विभाग में
। की संस्कृत भाषा-कोश में
६. नन्दसुत्तवर्णना (७)

उत्पत्ति-कथा

१०८४-८५. सन्ति लोके ति नन्दसुत्तं । तत्थ पठमगाथाय
अथो—लोके खत्तियादयो जना आजीवकनिगण्ठादिके सन्धाय “सन्ति
मुनयो” ति वदन्ति, तथिदं कथंसू ति किं नु खो ते समापत्तिआणादिना
आणेन उपपन्नत्ता आणूपपन्नं नो मुनी वदन्ति, एवं विधं नु वदन्ति,
उदाहु वे नानपकारकेन लूखजीवितसङ्घातेन जीवितेनूपपन्नं ति 5
अथस्स^१ भगवा तदुभयं पटिक्खपित्वा मुनि दस्सेन्तो “न दिट्ठिया” ति
गाथमाह ।

गाथा-अर्थवर्णना

१०८६-८७. इदानि “दिट्ठादीहि सुद्धी” ति वदन्तानं वादे
कल्लापहानत्थं “ये केचिमे” ति पुच्छति । तत्थ अनेकरूपेणा ति
कोतुहलमङ्गलादिना^२ । तत्थ यता चरन्ता ति तत्थ सकाय दिट्ठिया 10
गुत्ता विहरन्ता । अथस्स तथा सुद्धिअभावं दीपेन्तो भगवा दुतियं
गाथमाह ।

गाथा-अर्थवर्णना

१०८८-९०. एवं “नतरिंसू” ति सुत्वा इदानि यो अतरि, तं
सोतुकामो “ये केचिमे” ति पुच्छति । अथस्स भगवा ओवतिण्णमुखेन
जातिजरातिण्णे दस्सेन्तो ततियं गाथमाह । तत्थ निवुत्ता ति ओवुत्ता 15
परियोनद्धा । येसीधा ति येसु इध । एत्थ च सु—इति निपातमत्तं ।
तण्हं परिञ्जाया ति तीहि परिञ्जाहि तण्हं परिजानित्वा । सेसं सब्बत्थ
पुब्बे वुत्तनयत्ता पाकटमेव ।

R. 596

१. अथ—सी०, रो० ।

२. कोतुकमङ्गलादिनापि—सी०,
स्या०, रो० ।



B. 311

एवं भगवा अरहत्तनिकूटेनेव देसनं निट्ठापेसि, देसनापरियोसाने पत्त नन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दमानो “एताभिनन्दामी” ति गाथमाह । इद्यापि च पुब्बे वुत्तसदिसो एव थम्माभिसमयो अहोसी ति ।

अट्ठक-नीलपट्ट

सुत्तनिपातट्ठकथाय

नन्दसुत्तवण्णना निट्ठिता ।

०१। एताभिनन्दामी” ति गाथमाह । इद्यापि च पुब्बे वुत्तसदिसो एव थम्माभिसमयो अहोसी ति ।

अट्ठक-नीलपट्ट

०१। एताभिनन्दामी” ति गाथमाह । इद्यापि च पुब्बे वुत्तसदिसो एव थम्माभिसमयो अहोसी ति ।

। एताभिनन्दामी” ति गाथमाह । इद्यापि च पुब्बे वुत्तसदिसो एव थम्माभिसमयो अहोसी ति ।

६. हेमकसुत्तवर्णना (८)

उत्पत्ति-कथा

१०९१-९४. ये मे पुब्बे ति हेमकसुत्तं । तत्थ ये मे पुब्बे
वियाकंसू ति ये बावरिआदयो पुब्बे^१ मय्हं सकं लद्धि वियाकंसु । हरं
गोतमसासना ति गोतमसासना पुब्बतरं । सब्बं तं तक्कवड्डनं ति सब्बं
तं कामवितक्कादिवड्डनं । तण्हानिग्घातनं ति तण्हाविनासनं । अथस्स
भगवा तं^२ धम्मं^२ आचिक्खन्तो “इघा” ति गाथाद्वयमाह । तत्थ ५
एतदञ्जाय ये सता ति एतं निब्बानपदमच्चुतं “सब्बे सङ्खारा
अनिच्चा” ति आदिना नयेन विपस्सन्ता अनुपुब्बेन जानित्वा ये
कायानुपस्सनासतियादीहि सता । दिट्ठधम्माभिनिब्बुता ति विदित-
धम्मत्ता दिट्ठधम्मत्ता रागादिनिब्बानेन च अभिनिब्बुता । सेसं सब्बत्थ
पाकटमेव । १०

एवं भगवा इमं पि^३ सुत्तं अरहत्तनिकूटेनेव देसेसि, देसनापरियोसाने
च पुब्बसदिसो एव धम्माभिसमयो अहोसी ति ।

सुत्तनिपातट्टकथाय

हेमकसुत्तवर्णना निट्ठिता ।

१. पुब्बेव—स्या० ।

२-२. तथाधम्मे—सी०, रो० ।

३. इदं पि—सी०, स्या०, रो० ।



१०. तोदेय्यसुत्तवण्णना (६)

उत्पत्ति-कथा

R. 597

१०९५. यस्मिं कामा ति तोदेय्यसुत्तं । तत्थ विमोक्खो तस्स कीदिसो ति तस्स कीदिसो विमोक्खो इच्छितब्बो ति पुच्छति । इदानीं तस्स अञ्जविमोक्खाभावं दस्सेन्तो भगवा दुतियं गाथमाह । तत्थ विमोक्खो तस्स नापरो ति तस्स अञ्जो विमोक्खो नत्थि ।

गाथा-अत्थवण्णना

- 5 १०९७-९८. एवं "तण्हक्खयो एव विमोक्खो" ति वुत्ते पि तमत्थं असल्लक्खेन्तो "निराससो सो उद आससानो" ति पुनः पुच्छति । तत्थ उद पञ्जकप्पी ति उदाहु समापत्तिआणादिना आणेन तण्हाकप्पं वा दिट्ठिकप्पं वा कप्पयति । अथस्स भगवा तं आचिक्खन्तो दुतियं गाथमाह । तत्थ कामभवे ति कामे च^१ भवे च । सेसं सब्बत्थ
10 पाकटमेव ।

एवं भगवा इमं पि^२ सुत्तं अरहत्तनिकूटेनेव देसेसि, देसना-परियोसाने च पुब्बसदिसो एव धम्माभिसमयो अहोसी ति ।

सुत्तनिपातटुकथाय

तोदेय्यसुत्तवण्णना निट्ठिता ।

—०—

१. 'त' स्या० पोत्थके अधिको पाठो ।

२. इदं पि—सी०, रो० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

(PP) ११. कप्पसुत्तवण्णना (१०)

उत्पत्ति-कथा

१०९९. मज्झे सरास्मि ति कप्पसुत्तं । तत्थ मज्झे सरास्मि ति पुरिमपच्छिमकोटिपञ्चाणाभावतो मज्झभूते संसारे^१ ति वुत्तं होति । तिट्ठत्तं ति तिट्ठमानानं । यथायिदं^२ नापरं सिया ति यथा इदं दुक्खं पुन न भवेय्य ।

गाथा-अथवण्णना

११०१-०२. अथस्स भगवा तमत्थं व्याकरोन्तो तिस्सो गाथायो 5
अभासि । तत्थ अकिञ्चनं ति किञ्चनपटिपक्खं । अनादानं ति आदान-
पटिपक्खं, किञ्चनादानवुपसमं ति वुत्तं होति । अनापरं ति अपर-
पटिभागदीपविरहितं, सेट्ठं ति वुत्तं होति । न ते मारस्स पद्धगू ति ते B. 313
मारस्स पद्धचरा परिचारका सिस्सा न होन्ति । सेसं सब्बत्थ पाकटमेव ।
एवं भगवा इमं पि^३ सुत्तं अरहत्तनिकूटेनेव देसेसि देसनापरियोसाने 10
च पुब्बसदिसो एव धम्माभिसमयो अहोसी ति ।

सुत्तनिपातद्वकथाय
कप्पसुत्तवण्णना निद्विता ।

—०—

१. सागरे—स्या० ।

२. यथायिदं—सी०, रो० ।

३. इदं पि—सी०, स्या० ।



१२ जतुकणिमुत्तवण्णना (११)

उत्पत्ति-कथा

११०३-०४. सुत्वानहं ति जतुकणिमुत्तं । तत्थ सुत्वानहं
वीरमकामकामिं ति अहं “इति पि सो भगवा” ति आदिना नयेन
वीरं कामानं अकामनतो अकामकामि बुद्धं सुत्वा । अकाममागमं ति
निक्कामं भगवन्तं पुच्छितुं आगतोमिह । सहजनेत्ता ति सहजात-
5 सब्बजुतञ्जाणचक्खु । यथातच्छं ति यथातथं । ब्रूहि मेति पुन
याचन्तो भणति । याचन्तो हि सहस्सक्खत्तुं पि भण्येय्य, को पन वादो
द्विक्खत्तुं । तेजी तेजसा ति तेजेन समन्नागतो तेजसा अभिभुय्य ।
यमहं विज्जं जातिजराय इध विप्पहानं ति यमहं जातिजरानं
पहानभूतं धम्मं इधेव जानेय्यं ।

गाथा-अत्यवण्णना

10 ११०५-०७. अथस्स भगवा तं धम्ममाचिक्खन्तो तिस्सो गाथायो
अभासि । तत्थ नोक्खम्मं दट्ठु खेमतो ति निब्बानं च निब्बानगामिनिं
च पटिपदं “खेमं” ति दिस्वा । उग्गहीतं ति तण्हादिट्ठिवसेन गहितं ।
निरत्तं वा ति निरस्सितब्बं वा, मुञ्चितब्बं ति वुत्तं होति । मा ते
विज्जित्था ति मा ते अहोसि । किञ्चनं ति रागादिकिञ्चनं वा पि ते मा
15 विज्जित्थ । पुब्बे ति अतीते सङ्खारे आरब्भ उत्पन्नकिलेसा^१ । ब्राह्मणा
ति भगवा जतुकणि आलपति । सेसं सब्बत्थ पाकटमेव ।

B. 314

एवं भगवा इमं पि^२ सुत्तं अरहत्तनिकूटेनेव देसेसि, देसनापरियोसाने
च^३ पुब्बसदिसो एव धम्माभिसमयो अहोसी ति ।

सुत्तनिपातट्ठकथाय

जतुकणिमुत्तवण्णना निट्ठिता ।

—०—

१. उत्पज्जकिलेसा—सी०, रो० ।

२. इदं पि—सी०, स्या०, रो० ।

३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

१३ भद्रावुधसुत्तवर्णना (१२)

उत्पत्ति-कथा

११०८-०९. ओकञ्जहं ति भद्रावुधसुत्तं । तत्थ ओकञ्जहं ति आलयं जहं । तण्हच्छिदं ति छतण्हाकायच्छिदं । अनेजं ति लोकधम्मसे निक्कम्पं^१ । नन्दिजञ्हं ति अनागतरूपादिपत्थनाजहं । एका एव हि तण्हा थुतिवसेन इध नानप्पकारतो वुत्ता । कप्पं जहं ति दुविधकप्पजहं । अभियाचेति अतिविय याचामि । सुत्वान नागस्स अपनमिस्सन्ति इतो 5 ति नागस्स तव भगवा वचनं सुत्वा इतो पासाणकचेतियतो बहूजना पक्कमिस्सन्ती ति अधिप्पायो । जनपदेहि सङ्गता ति अङ्गादीहि जनपदेहि इध समागता । वियाकरोही ति धम्मं देसेहि ।

R. 599

गाथा-अथवर्णना

१११०. अथस्य आसयानुलोमेन धम्मं देसेन्तो भगवा द्वे गाथायो अभासि । तत्थ आदानतण्हं ति रूपादीनं आदायिकं गहणतण्हं, 10 तण्हुपादानं ति वुत्तं होति । यं यं हि लोकस्मिमुपादियन्ती ति एतेसु उद्धादिभेदेसु^२ यं यं गण्हं ति । तेनेव मारो अन्वेति^३ जन्तुं ति तेनेव उपादानपच्चयनिब्बत्तकम्माभिसङ्खारनिब्बत्तवसेन पटिसन्धिवक्खन्धमारो तं^४ सत्तं अनुगच्छति ।

गाथा-अथवर्णना

११११. तस्मा पजानं ति तस्मा एतमादीनवं^५ अनिच्चादिवसेन 15 वा सङ्खारे जानन्तो । आदानसत्ते इति पेक्खमानो, पजं इमं मच्चुधेय्ये विसत्तं ति आदातब्बट्टेन आदानेसु रूपादीसु सत्ते सब्बलोके इमं पजं

१. नित्तण्हं—स्या० ।

२. गन्धादिभेदेसु—स्या० ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

४. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

५. एवमादीनवं—सी० ।



B. 315

मच्चुधेय्ये लग्गं पेक्खमानो, आदानसत्ते वा आदानाभिनिविट्ठे पुग्गले
आदानसङ्गहेतुं च इमं पजं मच्चुधेय्ये लग्गं ततो वीतिक्कमितुं
असमत्थं इति पेक्खमानो किञ्चनं सब्बलोके न उप्पादियेथा ति सेसं
सब्बत्थ पाकटमेव ।

- 5 एवं भगवा इमं पि^१ सुत्तं अरहत्तनिकूटेनेव देसेसि, देसनापरियोसाने
च पुब्बसदिसो एव धम्माभिसमयो अहोसी ति ।

सुत्तनिपातट्ठकथाय

भद्रावुधसुत्तवण्णना निद्विता ।

—०—

१४. उदयसुत्तवण्णना (१३)

उप्पत्ति-कथा

१११२-१३. ज्ञायि ति उदयसुत्तं । तत्थ अञ्जाविमोक्खं ति पञ्चानुभावनज्झातं विमोक्खं पुच्छति । अथ भगवा यस्मा उदयो चतुत्थज्झानलाभी, तस्मास्स पटिलद्धज्झानवसेन नानप्पकारतो अञ्जाविमोक्खं दस्सेन्तो गाथाद्वयमाह । तत्थ पहानं कामच्छन्दानं ति यमिदं^१ पठमज्झानं निब्बन्तेत्तस्स कामच्छन्दप्पहानं, तं पि अञ्जा- 5 विमोक्खं पब्रूमि । एवं सब्बपदानि योजेतब्बानि ।

R. 60)

गाथा-अत्थवण्णना

१११४. उपेक्खासतिसमुद्धं ति चतुत्थज्झानउपेक्खासतीहि संसुद्धं । धम्मतक्कपुरेजवं ति इमिना तस्मि चतुत्थज्झानविमोक्खे ठत्वा भानज्झानि विपस्सित्वा अधिगतं अरहत्तविमोक्खं वदति । अरहत्त-विमोक्खस्स हि मग्गसम्पयुत्तसम्मासङ्कप्पादिभेदो धम्मतक्को पुरेजवो 10 होति । तेनाह—“धम्मतक्कपुरेजवं” ति । अविज्जाय पभेदनं ति एतमेव च अञ्जाविमोक्खं अविज्जापभेदनसङ्घातं^२ निब्बानं निस्साय जातत्ता कारणोपचारेण “अविज्जाय पभेदनं” ति पब्रूमी ति ।

गाथा-अत्थवण्णना

१११५-१६. एवं^३ अविज्जापभेदनवचनेन वुत्तं निब्बानं सुत्वा “तं किस्स विप्पहानेन वुच्चती” ति पुच्छन्तो “किं सु संयोजनो” ति 15 गाथमाह । तत्थ किं सु संयोजनो ति किं संयोजनो । विचारणं^४ ति विचरणकारणं^५ । किस्सस्स विप्पहानेना ति किं नामकस्स अस्स धम्मस्स

१. यम्पि इदं—सी० ।

२. अविज्जापभेद ०—रो० ।

३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४-५. किं सु विचारणो ति किं विचारणं—

स्या० ।



B. 316

विष्पहानेन । अथस्स भगवा तमत्थं व्याकरोन्तो “नन्दिसंयोजनो” ति
गाथमाह । तत्थ वितक्कस्सा ति कामवितक्कादिको वितक्को अस्स ।

गाथा-अत्थवण्णना

- १११७-१८. इदानि तस्स निब्बानस्स मग्गं पुच्छन्तो “कथं
सतस्सा ति गाथमाह । तत्थ विज्जाणं ति अभिसङ्खारविज्जाणं ।
५ अथस्स मग्गं कथेन्तो भगवा “अज्झत्तं चा” ति गाथमाह । तत्थ एवं
सतस्सा ति एवं सतस्स सम्पजानस्स । सेसं सब्बत्थ पाकटमेव ।

एवं भगवा इमं पि सूत्तं अरहत्तनिकूटेनेव देसेसि, देसनापरियोसाने
च पुब्बसदिसो एव धम्माभिसमयो अहोसी ति ।

सुत्तनिपातट्ठकथाय.

उदयसुत्तवण्णना निवृत्ता ।

—०—



१५. पोसालसुत्तवर्णना (१४)

उत्पत्ति-कथा

१११९-२०. यो अतीतं ति पोसालसुत्तं । तत्थ यो अतीतं
आदिसती ति यो भगवा अत्तनो च परेसं च “एकं पि जातिं” ति
आदिभेदं अतीतं आदिसति । विभूतरूपसञ्चिस्सा ति समतिक्कन्त-
रूपसञ्चिस्स । सब्बकायप्पहायिनो ति तदङ्गविकखम्भनवसेन सब्ब-
रूपकायप्पहायिनो, पहीनरूपभवपटिसन्धिक्कस्सा^१ ति अधिप्पायो । नत्थि
किञ्ची ति पस्सतो ति विञ्जाणाभावविपस्सनेन “नत्थि किञ्ची” ति
पस्सतो, आकिञ्चञ्जायतनलाभिनो ति वुत्तं होति । जाणं सक्का-
नुपुञ्छामी ति सक्का ति भगवन्तं आलपन्तो आह । तस्स पुग्गलस्स
जाणं पुञ्छामि, कीदिसं पुञ्छितव्वं^२ ति । कथं नेय्यो ति कथं^३ सो
नेतव्वो, कथमस्स उत्तरिजाणं^४ उप्पादेतव्वं ति ।

5 R. 601

10

गाथा-अथवर्णना

११२१. अथस्स भगवा तादिसे पुग्गले अत्तनो अप्पटिहत्तजाणतं^५
पकासेत्वा तं जाणं व्याकातुं गाथाद्वयमाह । तत्थ विञ्जाणद्वितियो
सब्बा, अभिजानं तथागतो ति अभिसङ्खारवसेन चतस्सो पटिसन्धिवसेन
सत्ता ति एवं सब्बा विञ्जाणद्वितियो अभिजानन्तो तथागतो ।
तिट्ठन्तमेनं जानाती ति कम्माभिसङ्खारवसेन तिट्ठतं एतं पुग्गलं जानाति
“आयतिं^६ अयं एवंगतिको भविस्सती” ति । विमुत्तं आकिञ्चञ्जायतना-
दीसु^७ अधिमुत्तं^८ । तप्परायणं ति तम्मयं ।

15 B. 317

१. पटिसन्धिदस्सा—स्या० ।

२. इच्छितव्वं—स्या०, रो० ।

३. ‘च’सी०, रो० पोत्थकेसु अधिको पाठो । ४. उत्तरि जाणं—रो० ।

५. अप्पटिहत्तजाणं—स्या० ।

६. नत्थि रो० ।

७-७. आकिञ्चञ्जायतनाधिमुत्तं—सी०, रो० ।



गाथा-अथवण्णना

११२२. आकिञ्चञ्जसम्भवं जत्वा ति आकिञ्चञ्जायतनजनकं
 कम्माभिसङ्खारं जत्वा “किन्ति पलिबोधो अयं” ति । नन्दि संयोजनं
 इती ति या च तत्थ अरूपरागसङ्खाता नन्दि, तं च संयोजनं इति
 जत्वा । ततो तत्थ^१ विपस्सती ति ततो^२ आकिञ्चञ्जायतनसमापत्तितो
 ५ वुट्ठहिंत्वा तं समापत्तिं अनिच्चादिवसेन विपस्सति । एतं जाणं तथं^३
 तस्सा ति एतं तस्स पुग्गलस्स एवं विपस्सतो अनुक्कमेनेव^४ उप्पन्नं
 अरहत्तजाणं अविपरीतं । बुसीमतो ति वुसितवन्तस्स । सेसं सब्बत्थ
 पाकटमेव ।

एवं भगवा इमं पि सुत्तं अरहत्तनिकूटेनेव देसेसि, देसनापरियोसाने
 १० च पुब्बसदिसो एव धम्माभिसमयो अहोसी ति ।

सुत्तनिपातट्टकथाय

पोसालसुत्तवण्णना निट्ठिता ।

—०—



१६. मोघराजसुत्तवण्णना (१५)

उपपत्ति-कथा

११२३. द्वाहं सक्कं ति मोघराजसुत्तं । तत्थ द्वाहं ति द्वे वारे अहं । सो हि पुब्बे अजितसुत्तस्स च तिस्समेत्तेय्यसुत्तस्स^१ च अवसाने द्विक्खत्तुं भगवन्तं पुच्छि, भगवा पनस्स इन्द्रियपरिपाकं आगमयमानो न व्याकासि । तेनाह—“द्वाहं सक्कं अपुच्छिस्सं” ति । यावततियं च देवीसि, व्याकरोती ति मे सुत्तं ति यावततियं च सहधम्मिकं पुट्ठो विसुद्धिदेवभूतो इसि भगवा सम्मासम्बम्बुद्धो व्याकरोती ति एवं मे सुत्तं । गोधावरीतीरे येव किर सो एवमस्सोसि । तेनाह—“व्याकरोती ति मे सुत्तं” ति ।

R 602

गाथा-अत्थवण्णना

११२४. अयं लोको ति मनुस्सलोको । परोलोको ति तं ठपेत्वा अवसेसो । सदेवको ति ब्रह्मलोको ठपेत्वा अवसेसो उपपत्तिदेवसम्मुत्तिदेव-युत्तो, “ब्रह्मलोको सदेवको” ति एतं वा “सदेवके लोके” ति आदिनयनिदस्सनमत्तं^२, तेन सब्बो पि तथावुत्तप्पकारो लोको वेदितब्बो ।

10 B. 318

गाथा-अत्थवण्णना

११२५. एवं अभिक्कन्तदस्साविं ति एवं अगगदस्साविं, सदेवकस्स लोकस्स अज्झासयाधिमुत्तिगतिपरायणादीनि पस्सितुं समत्थं ति दस्सेति ।

15

१. मेत्तेय्य०—रो० ।

२. आदितोनयस्सनिदस्सनमत्तं—सी० ;

आदिना नयस्स ०—रो० ;

आदिनयदस्सनमत्तं—स्या० ।



गाथा-अत्यवण्णना

११२६. सुञ्जतो लोकं अवेक्खस्सु ति अवसियपवत्तसल्लक्खण-
वसेन^१ वा तुच्छसङ्खारसमनुपस्सनावसेन^२ वाति द्वीहि कारणेहि^३
सुञ्जतो लोकं पस्स । अत्तानुदिट्ठि उहच्चा ति सक्कायदिट्ठि
उद्धरित्वा^४ । सेसं सब्बत्थ पाकटमेव ।

- ५ एवं भगवा इमं पि सुत्तं अरहत्तनिकूटेनेव देसेसि, देसनापरियोसाने
च वुत्तसदिसो एव धम्माभिसमयो अहोसी ति ।

सुत्तनिपातट्ठकथा

मोघराजसुत्तवण्णना निट्ठिता ।

निपात-अट्ठकथा

—०—

अट्ठकथां हि ति किञ्चिज्जि । किञ्चिज्जि हि ति किञ्चिज्जि ।
अट्ठकथां हि ति किञ्चिज्जि । किञ्चिज्जि हि ति किञ्चिज्जि ।
अट्ठकथां हि ति किञ्चिज्जि । किञ्चिज्जि हि ति किञ्चिज्जि ।
अट्ठकथां हि ति किञ्चिज्जि । किञ्चिज्जि हि ति किञ्चिज्जि ।

निपात-अट्ठकथा

अट्ठकथां हि ति किञ्चिज्जि । किञ्चिज्जि हि ति किञ्चिज्जि ।
अट्ठकथां हि ति किञ्चिज्जि । किञ्चिज्जि हि ति किञ्चिज्जि ।

१. अवसिस्सपवत्त ०—स्थो० ।

२. तुच्छं ०—सी०, रो० ।

३. आकारेहि—रो० ।

४. उत्तरित्वा—सी०, रो० ।

१७. पिङ्गियसुत्तवण्णना (१६)

उत्पत्ति-कथा

११२७. जिण्णोहमस्मी ति पिङ्गियसुत्तं । तत्थ जिण्णोहमस्मि अबलो वितवण्णो ति सो किर ब्राह्मणो जराभिभूतो वीसवस्ससतिको जातिया, दुब्बलो च “इध पदं करिस्सामी” ति अञ्जत्थेव^१ करोति, विनट्टपुरिमच्छविण्णो च । तेनाह—“जिण्णोहमस्मि अबलो वीतवण्णो” ति । माहं नस्सं मोमुहो अन्तरावा^२ ति माहं तुय्हं धम्मं असच्छिक्त्वा 5 अन्तरायेव अविद्वा हुत्वा अनस्सि । जातिजराय इध विप्पहानं ति इधेव तव पादमूले पासाणके वा चेतिय जातिजराय विप्पहानं निब्बान धम्मं यमहं विजञ्जं, तं मे आचिक्ख ।

R. 603

गाथा-अत्थवण्णना

११२८. इदानि यस्मा पिङ्गियो काये सापेक्खताय “जिण्णो-हमस्मी” ति गाथमाह^३ तेनस्स भगवा काये सिनेहप्पहानत्थं “दिस्वान 10 B. 319 रूपेसु विहञ्जमाने” ति गाथमाह । तत्थ रूपेसू ति रूपहेतु रूपपच्चया । विहञ्जमानेति कम्मकारणादीहि उपहञ्जमाने । रूपं ति रूपेसू ति चक्खुरोगादीहि च रूपहेतुयेव जना रूपं ति बाधियं ति ।

गाथा-अत्थवण्णना

११२९-३०. एवं भगवता याव अरहत्तं ताव कथितं पटिपत्तिं सुत्वा पि पिङ्गियो जरादुब्बलताय विसेसं अनधिगन्त्वाव पुन 15 “दिसाचतस्सो” ति इमाय गाथाय भगवन्तं थोमेन्तो देसनं याचति । अथस्स भगवा पुन पि याव अरहत्तं, ताव पटिपदं दस्सेन्तो “तण्हाधि-पन्ने” ति गाथमाह । सेसं सब्बत्थ पाकटमेव ।

१. अञ्जत्थेव—सी० ।

२. अन्तराया—सी० ।

३. आदिमाह—सी०, रो० ।



- इमं पि^१ सुत्तं भगवा अरहत्तनिकूटेनेव देसेसि, देसनापरियोसाने च पिङ्गियो अनागामिफले पतिट्ठासि । सो किर अन्तरन्तरा चिन्तेसि—
 “एवं विचित्रपटिभानं नाम देसनं न लभि मय्हं^२ मातुलो बावरी सवनाया” ति । तेन सिनेहविकखेपेन अरहत्तं पापुणितुं नासक्खि ।
 5 अन्तेवासिनो पनस्स सहस्सजटिला अरहत्तं पापुणिंसु, सब्बेव इद्धिमय-
 पत्तचीवरधरा एहिभिक्खवो^३ अहेसुं ति ।

सुत्तनिपातट्टकथाय

पिङ्गियसुत्तवण्णना निट्ठिता ।

सुत्तनिपात-अट्टकथा

सुत्तनिपात-अट्टकथा

१. एवं इदं पि—सी०, स्या०, रो० ।

२. ‘किं’ स्या० पोथ्यके अधिको पाठो ।

३. एहिभिक्खुनो—सी०, रो० ।



पारायनत्थुतिगाथावण्णना

इतो परं सङ्गीतिकारा देसनं थोमेन्ता “इदमवोच भगवा”
तिआदिमाहंसु । तत्थ इदमवोचा ति इदं परायनं अवोच । परिचारक-
सोळसानं ति बावरिस्स परिचारकेन पिङ्गियेन सह सोळसन्नं^१ बुद्धस्स
वा भगवतो परिचारकानं सोळसन्नं ति परिचारकसोळसन्नं । ते एव च
ब्राह्मणा । तत्थ सोळसपरिसा पन पुरतो च पच्छतो च वामपस्सतो च
दक्खिणपस्सतो च छ छ^२ योजनानि निसिन्ना उजुकेन द्वादसयोजनिका
अहोसि । अज्झिटो ति याचितो अत्थमञ्जाया ति पाळिमत्थमञ्जाय ।
धम्ममञ्जाया ति पाळिमञ्जाय^३ । पारायनं ति एवं इमस्स धम्म-
परियायस्स अधिवचनं आरोपेत्वा तेसं ब्राह्मणानं नामानि कित्तयन्ता
“अजितो तिस्समेत्तेय्यो...पे०...बुद्धसेट्ठं उपागमु” ति आहंसु ।

B. 604

B. 320

10

गाथा-अत्यवण्णना

११३१-३७. तत्थ सम्पन्नचरणं ति निब्बानपदट्टानभूतेन
पातिमोक्खसीलादिना सम्पन्नं । इंसि ति महेसिं । सेसं पाकटमेव ।
ततो परं ब्रह्मचरियमचरिंसु ति मग्गब्रह्मचरियं अचरिंसु । तस्मा
पारायनं ति तस्स पारभूतस्स निब्बानस्स अयनं ति वुत्तं होति ।

पारायनानुगोतिगाथावण्णना

गाथा-अत्यवण्णना

११३८. पारायनमनुगायिस्सं ति अस्स अयं सम्बन्धो—भगवता
हि पारायने देसिते सोळससहस्सा जटिला अरहत्तं पापुणिसु, अवसेसानं

15

१. सोळसानं—रो० पोत्थके संबन्धय ।

२. स्या०, पोत्थके नत्थि ।

३. पालिधम्ममञ्जाय —स्या० ।



च चुद्दसकोटिसङ्ख्यानं देवमनुस्सानं धम्माभिसमयो अहोसि । वुत्तञ्जेतं पोरानेहि—

“ततो पासाणके रम्मे, पारायनसमागमे ।

अमतं पापयी बुद्धो, चुद्दस पाणकोटियो” ति ॥

5 निट्ठिताय पन धम्मदेसनाय ततो ततो आगता मनुस्सा भगवतो आनुभावेन अत्तनो-अत्तनो गामनिगमादीस्वेव पातुरहेसुं । भगवा पि सावत्थिमेव अगमासि परिचारकसौळसादीहि अनेकेहि भिक्खुसहस्सेहि परिवुतो । तत्थ पिङ्गियो भगवन्तं वन्दित्वा आह—“गच्छामहं भत्ते बावरिस्स बुद्धुप्पादं आरोचेतुं, पटिस्सुतं हि तस्स मया” ति । अथ

10 भगवता अनुञ्जातो आणगमनेनेव गोधावरीतीरं गत्वा पादगमनेन अस्समाभिमुखो अगमासि । तमेनं^१ बावरी ब्राह्मणो मग्गं ओलोकेन्तो निसिन्नो दूरतोव खारिजटादिविरहितं भिक्खुवेसेन आगच्छन्तं दिस्वा “बुद्धो लोके उप्पन्नो”^२ ति निट्ठं अगमासि । सम्पत्तं चा पि नं पुच्छि—
R. 605 “किं, पिङ्गिय, बुद्धो लोके उप्पन्नो” ति ।

15 आम, ब्राह्मण, उप्पन्नो, पासाणके चेतिये निसिन्नो अम्हाकं धम्मं देसेसि, तमहं तुय्हं देसेस्सामी ति । ततो बावरी महता सक्कारेण सपरिसो तं पूजेत्वा आसनं पञ्चापेसि । तत्थ निसीदित्वा पिङ्गियो “पारायनमनुगायिस्सं” ति आदिमाह ।

तत्थ अनुगायिस्सं ति भगवता गीतं अनुगायिस्सं । यथाद्वक्खी ति
20 यथा सामं सच्चाभिसम्बोधेन असाधारणआणेन च अद्विक्ख । निक्कामो ति पहीनकामो । “निक्कमो”^३ ति पि पाठो, वीरियवा ति अत्थो निक्खन्तो वा अकुसलयक्खा । निब्बनो^४ ति किलेसवनविरहितो, तण्हाविरहितो एव वा । किस्स हेतु मुसा भगेति येहि किलेसेहि मुसा भणेत्य, एते तस्स पहीनाति दस्सेति । एतेन ब्राह्मणस्स सवने उस्साहं
25 जनेति ।

१. स्या० पोत्थके नत्थि ।

३. निक्कामो—रो० ।

२. समुप्पन्नो—सी० ।

४. निक्कानो—स्या० ।



गाथा-अथर्वणना

११३९-४१. वर्णूपसञ्चितं ति गुणूपसञ्चितं । सच्चव्हयो ति “बुद्धो” ति सच्चेनेव अवहानेन नामेन युतो । ब्रह्मेति तं ब्राह्मणं आलपति । कुब्जनकं ति परित्तवनं । बहुफलं काननमावसेय्या ति अनेकफलादिविकृतिभरितं^१ काननं आगम्य वसेय्य । अप्पदस्से ति बावरिपभुतिके परित्तपञ्जे । महोर्द्धि ति अनोत्तत्तादि महन्तं^२ उदकरासि ।

गाथा-अथर्वणना

११४२-४४. येमे पुब्बे ति ये इमे पुब्बे । तमनुदासिनो ति तमोनुदो आसिनो । भूरिपञ्चाणो ति आणधजो^३ । भूरिमेधसो ति विपुलपञ्चो । सन्दिट्टिकमकालिकं ति सामं पस्सितब्बफलं, न च कालन्तरे पत्तब्बफलं^४ । अनीतिकं ति किलेसईतिविरहितं ।

गाथा-अथर्वणना

११४५-५०. अथ नं बावरी आह—“किं नु तम्हा” ति द्वे गाथा । ततो पिङ्गियो भगवतो सन्तिका अविप्पवासमेव दीपेन्तो “नाहं तम्हा” तिआदिमाह । पस्सामि नं मनसा चक्खुनावति तं बुद्धं अहं चक्खुना विय मनसा पस्सामि । नमस्समानो विवसेमि^५ रत्ति ति नमस्समानोव रत्ति अतिनामेमि । तेन तेनेव नतो ति येन दिसा भागेन^६ बुद्धो, तेन तेनेवाहं पि नतो तन्नित्तो तप्पोणो ति दस्सेति ।

गाथा-अथर्वणना

११५१. दुब्बलथामकस्सा ति अप्पथामकस्स, अथ वा दुब्बलस्स दुत्थामकस्स च बलवीरियहीनस्सा ति वुत्तं होति । तेनेव कायो न पलेती^७ ति तेनेव दुब्बलथामकत्तेन कायो न गच्छति, येन वा बुद्धो,

१. अनेकफलविकृतिभरितं—सी०, रो० । २. गानधजो—स्वा० ।

३. पस्सितब्बफलं—स्या० । ४. व वसेमि—सी० ।

५. परेती—सी०, रो० ।



तेन न गच्छति । “न परेती^१” ति पि पाठो, सो एवत्थो । तत्था ति बुद्धस्स सन्तिके । सङ्कप्पयन्ताया ति^२ सङ्कप्पगमनेन । तेन युत्तो ति येन बुद्धो, तेन युत्तो पयुत्तो अनुयुत्तो ति दस्सेति ।

गाथा-अथवण्णना

- B. 322 ११५२. पङ्के सयानो ति कामकद्दमे सयमानो । दीपादीपं
5 उपप्लवि ति सत्थारादितो सत्थारादि अभिगच्छि । अथद्दसारि^३ सम्बुद्धं ति सोहं एवं दुद्दिट्ठि गहेत्वा अन्वाहिण्डन्तो^४ अथ पासाणके चेतिय बुद्धमद्दिक्ख ।

गाथा-अथवण्णना

११५३. इमिस्सा गाथाय अवसाने पिङ्गियस्स च बावरीस्स च
इन्द्रियपरिपाकं विदित्वा भगवा सावत्थियं ठितो येव सुवण्णोभासं^५
10 मुञ्चि । पिङ्गियो बावरीस्स बुद्धगुणे वण्णयन्तो निसिन्नो एव तं ओभासं दिस्वा “किं इदं” ति विलोकेन्तो भगवन्तं अत्तनो पुरतो ठितं विय दिस्वा बावरीब्राह्मणस्स “बुद्धो आगतो” ति आरोचेसि, ब्राह्मणो उट्ठायासना अञ्जलिं पग्गहेत्वा अट्ठासि । भगवा पि ओभासं फरित्वा ब्राह्मणस्स अत्तानं दस्सेन्तो उभिन्नं पि सप्पायं विदित्वा पिङ्गियमेव
15 आलपमानो “यथा अहू वक्कली” ति इमं गाथमभासि ।

- R. 607 तस्सत्थो—यथा वक्कलित्थेरो सद्वाधिमुत्तो अहोसि, सद्वाधुरेन
च अरहत्तं पापुणि, यथा च सोळसन्नं एको भद्रावुधो नाम यथा च
आळवि गोतमो, एवमेव त्वं पि पमुञ्चस्सु सद्धं, ततो सद्वाय
अधिमुच्चन्तो “सब्बे सङ्खारा अनिच्चा” ति आदिना नयेन विपस्सन्
20 आरभित्वा मच्चुधेयस्स पारं निब्बानं गमिस्ससी ति अरहत्तनिकूटेनेव^६ देसनं निट्ठापेसि, देसनापरियोसाने पिङ्गियो अरहत्ते बावरी अनागामिफले पतिट्ठहि, बावरीब्राह्मणस्स सिस्सा पन पञ्चसता सोतापन्ना अहेसुं ।

१. पलेती—सी०, रो० ।

२. अद्दसारि—सी०, स्या०, रो० ।

३. सुवण्णामं—सी०, रो० ।

४. ‘तेन’ स्या० पोत्थके अधिको पाठो ।

५. अनाहिण्डित्वा—स्या० ।

६. अरहत्तनिकूटेन—सी० ।

गाथा-अथवर्णना

११५४-५५. इदानीं पिङ्गियो अत्तनो पसादं पवेदेन्तो? “एस भिद्यो” तिआदिमाह । तत्थ पटिभानवा ति पटिभानपटिसम्भदाय उपेतो । अधिदेवे अभिञ्जाया ति अधिदेवकरे धम्ममे अत्वा । परोवरं ति हीनपणीतं, अत्तनो च परस्स च अधिदेवत्तकरं सब्बं धम्मजातं वेदीति वुत्तं होति । कङ्खीनं पटिजानतं ति कङ्खीनयेव सतं ८
“निक्कङ्खम्हा” ति पटिजानन्तानं ।

गाथा-अथवर्णना

११५६. असंहीरं ति रागादीहि असंहारियं । असंकुप्पं ति अकुप्पं अविपरिणामधम्मं । द्वीहि पि पदेहि निब्बानं भणति । अद्धा गमिस्सामी ति एकसेनेव तं अनुपादिसेसं निब्बानधातुं गमिस्सामि । न मेत्थ कङ्खा ति नत्थि मे एत्थ निब्बाने कङ्खा । एवं मं धारेहि 10 B. 323
अधिमुत्तचित्तं ति पिङ्गियो “एवमेव त्वं पि पमुञ्चस्सु सद्धं” ति इमिना भगवतो ओवादेन अत्तनि सद्धं उप्पादेत्वा सद्धाधुरेनेव च विमुञ्चित्वा^२ तं सद्धाधिमुत्ततं पकासेन्तो भगवन्तं आह—“एवं मं धारेहि^३ अधिमुत्तचित्तं^४” ति । अयमेत्थ^५ अधिप्पायो “यथा मं त्वं अवच, एवमेव अधिमुत्तं धारेही” ति^६ । 15

इति परमत्थजोतिकाय खुट्ठकट्ठकथाय
सुत्तनिपातट्ठकथाय
सौटसब्राह्मणसुत्तवर्णना निद्विता ।

निद्वितो च पञ्चमो वग्गो अथवर्णनानयतो,
नामेन पारायनवग्गो ति ।

१. निवेदेन्तो—सी०, स्या०, रो० ।

२. विमुच्चित्त्वा—सी० ।

३-३. धारेया—सी०, रो० ।

४-४. नत्थि—सी० ।



निगमनकथा

एतावता च यं वृत्तं—

“उत्तमं वन्दनेय्यान्, वन्दित्वा रतनत्तयं ।
यो खुद्कनिकायमिह, खुदाचारप्पहायिना ॥
देसितो लोकनाथेन, लोकनित्थरणेसिना ।
तस्स सुत्तनिपातस्स, करिस्सामत्थवण्णनं” ति ॥

R. 603

एत्थ उरगवग्गादिपञ्चवग्गसङ्गहितस्स^१ उरगसुत्तादिसत्तत्ति सुत्तप्पभेदस्स
सुत्तनिपातस्स अत्थवण्णना कता होति । तेनेतं वुच्चति—

“इमं सुत्तनिपातस्स, करोन्तेनत्थवण्णनं ।
सद्धम्मट्ठितिकामेन, यं पत्तं कुसलं मया ॥
तस्सानुभावतो खिप्पं, धम्ममे अरियप्पवेदिते ।
बुद्धिं विरूळिह वेपुल्लं, पापुणातुं अयं जनो” ति ॥
(परियत्तिप्पमाणतो चतुचत्तालीसमत्ता भाणवारा ॥)

B 324

परमविसुद्धसद्धाबुद्धिवीरियप्पटिमण्डितेन^२ सीलाचारज्जवमद्-
वादिगुणसमुदयसमुदितेन सकसमयसमयन्तरगहनज्झोगाहणसमत्थेन
15 पञ्चावेय्यत्तियसमन्नागतेन तिपिटकपरियत्तिप्पभेदे साट्ठकथे सत्थुसासने
अप्पटिहत्तआणप्पभावेन महावेय्याकरणेन करणसम्पत्तिजनितसुख-
विनिगगतमधुरोदारवचनलावण्ययुत्तेन युत्तमुत्तवादिना वादीवरेन
महाकविना ब्रह्मभिञ्जापटिसम्भिदादिप्पभेदगुणपटिमण्डिते उत्तरिमनुस्स-
धम्ममे सुप्पतिट्ठितबुद्धीनं थेरवंसप्पदीपानं थेरानं महाविहारवासीनं
20 वंसालङ्कारभूतेन विपुलविसुद्धबुद्धिना बुद्धघोसो ति गरूहि गहित नाम-
धेय्येन थेरेन कता अयं परमत्थजोतिका नाम सुत्तनिपातट्ठकथा—

१. ० संगहस्स—सी०, रो० ।

२. ० वीरियगुणप्पटिमण्डितेन ०—

सी०, स्या०, रो० ।

ताव तिट्ठतु लोकस्मिं, लोकनित्थरणेसिनं ।
 दस्सेन्ती कुलपुत्तानं, नयं पञ्चाविसुद्धिया^१ ॥
 याव बुद्धोति नामं पि, सुद्धचित्तस्स तादिनो ।
 लोकमिह लोकजेट्ठस्स, पवत्तति महेसिनो ति ॥

सुत्तनिपातत्थवण्णना निट्ठिता ।

—०—

१. षीलविसुद्धिया—सी०, रो०;
 पञ्चाविसुद्धिया—स्या० ।



नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स

२. चूठवग्गो

१. रतनसुत्तं

२२४. यानीध भूतानि समागतानि, भुम्मानि वा यानि व अन्तलिक्खे ।
सब्बेव भूता सुमना भवन्तु, अथो पि सक्कच्च सुणन्तु भासितं ॥
२२५. तस्मा हि भूता निसामेथ सब्बे, मेत्तं करोथ मानुसिया पजाय ।
दिवा च रत्तो च हरन्ति ये वल्लि, तस्मा हि ने रक्खथ अप्पमत्ता ॥
२२६. यं किञ्चि वित्तं इध वा हरं वा, सग्गेसु वा यं रतनं पणीतं । 5
न नो समं अत्थि तथागतेन, इदं पि बुद्धे रतनं पणीतं ।
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥
२२७. खयं विरागं अमतं पणीतं, यदज्झगा सक्कमुनी समाहितो ।
न तेन धम्मेन समत्थि किञ्चि, इदं पि धम्मे रतनं पणीतं । 10
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥
२२८. यं बुद्धसेट्ठो परिवण्णयी सुत्तिं, समाधिमानन्तरिकज्जामाहु ।
समाधिना तेन समो न विज्जति, इदं पि धम्मे रतनं पणीतं ।
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥
२२९. ये पुग्गला अट्ठ सत्तं पसत्था^१, चत्तारि एतानि युगानि होन्ति । 15
ते दक्खिणेत्या सुगतस्स सावका, एतेसु दिन्नानि महप्फलानि ।
इदं पि सङ्घे रतनं पणीतं, एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥
२३०. ये सुप्पयुत्ता मनसा दब्बहेन, निक्कामिनो गोतमसासनम्हि ।
ते पत्तिपत्ता अमतं विगय्ह, लद्धा मुधा निब्बुत्ति भुञ्जमाना ।
इदं पि सङ्घे रतनं पणीतं, एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥
२३१. यथिन्दखील्लो पठवि^२ सितो^३ सिया, चतुब्भि वातेहि^३ असम्पकम्पियो । 20
तथूपमं सप्पुरिसं वदामि, यो अरियसच्चानि अवेच्च पस्सति ।
इदं पि सङ्घे रतनं पणीतं, एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥

२३२. ये अरियसच्चानि विभावयन्ति, गम्भीरपञ्जेन सुदेसितानि ।
किञ्चा पि ते होन्ति भुसं^१ पमत्ता^२, न ते भवं अट्टममादियन्ति ।
इदं पि सङ्घे रतनं पणीतं, एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥
२३३. सहावस्स दस्सनसम्पदाय, तयस्सु धम्मा जहिता भवन्ति ।
सक्कायदिट्ठि विचिकिच्छित्तं च, सीलव्वतं वा पि यदत्थि किञ्चि ॥
२३४. चतूहपायेहि च विप्पमुत्तो, छच्चाभिठानानि अभव्वो कातुं ।
इदं पि सङ्घे रतनं पणीतं, एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥
२३५. किञ्चा पि सो कम्मं करोति पापकं, कायेन वाचा उद^३ चेतसा वा ।
अभव्वो सो तस्स पटिच्छदाय^३, अभव्वता दिट्ठपदस्स वुत्ता ।
इदं पि सङ्घे रतनं पणीतं, एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥
२३६. वनप्पगुम्बे यथा फुस्सितग्गे, गिम्हानमासे पठमस्मि गिम्हे ।
तथपमं धम्मवरं अदेसयि, निव्वानगामि परमं हिताय ।
इदं पि बुद्धे रतनं पणीतं, एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥
२३७. वरो वरञ्ज्जू वरदो वराहरो, अनुत्तरो धम्मवरं अदेसयि ।
इदं पि बुद्धे रतनं पणीतं, एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥
२३८. खीणं पुराणं नवं नत्थि सम्भवं, विरत्तचित्तायतिके भवस्मि ।
ते खीणबीजा अविह्विह्वल्लदा, निव्वन्ति धीरा यथायं पदीपो ।
इदं पि सङ्घे रतनं पणीतं, एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥
२३९. यानीध भूतानि समागतानि, भुम्मानि वा यानि व अन्तलिक्खे ।
तथागतं देवमनुस्सपूजितं, बुद्धं नमस्साम सुवत्थि होतु ॥
२४०. यानीध भूतानि समागतानि, भुम्मानि वा यानि व अन्तलिक्खे ।
तथागतं देवमनुस्सपूजितं, धम्मं नमस्साम सुवत्थि होतु ॥
२४१. यानीध भूतानि समागतानि, भुम्मानि वा यानि व अन्तलिक्खे ।
तथागतं देवमनुस्सपूजितं, सङ्घं नमस्साम सुवत्थि होतु ति ॥

२. आमगन्धमुत्तं

२४२. "सामाकचिड्गूलकचीनकानि^४ च", पत्तप्फलं मूलफलं^५ गविप्फलं ।
धम्मेन लद्धं सतमसमाना^६, न कामकामा अलिकं भणन्ति ॥

१-१. भुसप्पमत्ता—सी०, स्या०, रो० । २. युद—स्या० ।

३. पटिच्छदाय—सी० ।

४. सामाकचिड्गूलक—सी०, स्या०, रो० ।

५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

६. मूलफलं—सी०, स्या०, रो० ।

७. सतमसमाना—सी० ।

२४३. "यदस्नमानो^१ सुकतं सुनिद्रितं, परेहि दिन्नं पयतं पणीतं ।
सालीनमन्नं परिभुञ्जमानो, सो भुञ्जसी^२ कस्सप आमगन्धं ॥
२४४. "न आमगन्धो मम कप्पती ति, इच्चेव त्वं भाससि ब्रह्मबन्धु ।
सालीनमन्नं परिभुञ्जमानो, सकुन्तमंसेहि सुसङ्गतेहि ।
पुच्छामि तं कस्सप एतमर्थं, कथं^३ पकारो^३ तव आमगन्धो" ॥ ६
२४५. "पाणातिपातो वधेदबन्धनं, थेय्यं मुसावादो निकतिवञ्चनानि^४ च ।
अज्जेनकुत्तं^५ परदारसेवना, एसामगन्धो न हि मंसभोजनं ॥
२४६. "ये इध कामेसु असञ्जाता जना, रसेसु गिद्धा अमुचिभावमस्सिता^६ ।
नत्थिकदिट्ठि^७ विसमा दुरन्नया, एसामगन्धो न हि मंसभोजनं ॥
२४७. "ये लूखसा दारुणा^८ पिट्ठिमंसिका, मित्तद्दुनो निक्करुणातिमानिनो ॥ १०
अदानसीला न च देन्ति कस्सचि, एसामगन्धो न हि मंसभोजनं ॥
२४८. "कोधो मदो थम्भो पच्चुपट्टापना^९, माया उस्सुया^{१०} भस्ससमुस्सयो च ।
मानातिमानो च असम्भि सन्थवो, एसामगन्धो न हि मंसभोजनं ॥
२४९. "ये पापसीला इणघातसूचका^{११}, वोहारकूटा इध पाटिरूपिका ।
नराधमा येध करोन्ति किम्बिसं, एसामगन्धो न हि मंसभोजनं ॥ १५
२५०. "ये इध पाणेसु असञ्जाता जना, परेसमादाय विहेसमुद्युता ।
दुस्सीललुद्धा^{१२} फरुसा अनादरा, एसामगन्धो न हि मंसभोजनं ॥
२५१. "एतेसु गिद्धा विरुद्धातिपातिनो, निष्चुय्युता पेच्च तमं वजन्ति ये ।
पतन्ति सत्ता निरयं अवंसिरा, एसामगन्धो न हि मंसभोजनं ॥
२५२. न^{१३} मच्छमंसानमनासकत्तं^{१३}, १५
न नगियं न^{१४} मुण्डियं जटाजल्लं ।
खराजिनानि^{१५} नाग्गिहुत्तस्सुपसेवना^{१५}, २०

१. यदस्नमानो—सी०, रो०; २. भुञ्जसि—सी०; भुञ्जती—रो० ।
यदस्समानो—स्या० । ३-३. कथपकारो—सी०, रो० ।
४. निकतीवञ्चनानि—सी०, स्या०, रो० । ५. अज्जेवकज्जं—सी०;
अज्जेनकज्जं—रो० ।
६. अमुचीकमिस्सिता—पी०, रो०; ७. नत्थिकदिट्ठि—पी० स्या० ।
अमुचीकमिस्सिता—स्या० ।
८. दारुणा—स्या० । ९. पच्चुपट्टापना च—सी०, स्या०, रो० ।
१०. उस्सुया—स्या०, रो० । ११. इणघा च सूचका—स्या०, रो० ।
१२. दुस्सीललुद्धा—स्या० । १३-१३. न मच्छमंसं नानासकत्तं—स्या०, रो०;
न मच्छमंसं अनासकत्तं—सी० ।
१४. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । १५. नाग्गिहुत्तस्सुपसेवना वा—सी०;
नाग्गिहुत्तस्सुपसेवना—स्या०;
नाग्गिहुत्तस्सुपसेवना वया—रो० ।



ये वा पि लोके अमरा बहू तपा ।

मन्ताहुती यज्जामुतूपसेवना,
सोधेन्ति मच्चं अविटिणकह्वं ॥

२५३. यो^१ तेसु गुत्तो विदितिन्द्रियो चरे,
धम्मे ठितो अज्जवमद्दे रतो ।

सज्जातिगो सब्बदुक्खप्पहीनो,
न लिप्पति^२ दिट्ठसुतेसु धीरो ॥

२५४. इच्चेतमत्थं भगवा पुनप्पुनं,
अक्खासि नं^३ वेदयि मन्तपारगू ।

चित्राहि गाथाहि मुनी^४ पकासयि^५,
निरामगन्धो असितो दुरल्लयो ॥

२५५. सुत्तवान बुद्धस्स सुभासितं पदं,
निरामगन्धं सब्बदुक्खप्पनूदनं^६ ।

नीचमनो वन्दि तथागतस्स,
तत्थेव पव्वज्जमरोचयित्था ति ॥

३. हिरिसुत्तं

२५६. हिरिं तरन्तं विजिगुच्छमानं,
तवाहमस्मि^१ इति भासमानं ।
सय्हानि कम्मानि अनादियन्तं,
नेसो ममं ति इति नं^२ विजज्जा ॥

२५७. अनन्वयं पिथं वाचं, यो मित्तेसु पकुब्बति ।
अकरोन्तं भासमानं, परिजानन्ति पण्डिता ॥

२५८. न सो मित्तो यो सदा अप्पमत्तो,
भेदासङ्की रन्धमेवानुपस्सी ।
यस्मिं च सेति उरसी व पुत्तो,
स वे मित्तो यो परेहि अभेज्जो ॥

१. सो०—सी०, रो० ।

२. लिप्पति—स्या० ।

३. तं—सी०, रो० ।

४-५. मुनिपकासयि—सी०, स्या०, रो० ।

५. सब्बदुक्खप्पनुदं—स्या० ।

६. सखाहमस्मि—सी०, स्या०, रो० ।

७. तं—सी० ।

२५९. पामुज्जकरणं ठानं, पसंसावहनं सुखं ।
फलानिसंसो भावेति, वहन्तो पोरिसं धरं ॥
२६०. पविवेकरसं पित्वा^१, रसं उपसमस्स च ।
निद्वरो होति निप्पापो, धम्मपीतिरसं पिवं ति ॥

४. मङ्गलमुत्तं^२

एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्ड- 6
कस्स आरामे । अथ खो अञ्जतरा देवता अभिक्कन्ताय रत्तिया अभिक्कन्तवणा
केवलकप्पं जेतवनं ओभासेत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं
अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्टासि । एकमन्तं ठिता खो सा देवता भगवन्तं गाथाय
अज्झभासि—

२६१. “बहू देवा मनुस्सा च, मङ्गलानि अचिन्तयुं । 10
आकङ्कमाना सोत्थानं, ब्रूहि मङ्गलमुत्तमं” ॥
२६२. “असेवना च बालानं, पण्डितानं च सेवना ।
पूजा च पूजनेय्यानं^३, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
२६३. “पतिरूपदेसवासो^४ च, पुब्बे च कतपुञ्जाता ।
अत्तसम्मापणिधि च, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥ 15
२६४. “बाहुसच्चं च सिप्पं च, विनयो च सुसिक्खितो ।
सुभासिता च या वाचा, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
२६५. “मातापितु उपट्ठानं, पुत्तदारस्स सङ्गहो ।
अनाकुला च कम्मन्ता, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
२६६. “दानं च धम्मचरिया च, ज्ञातकानं च सङ्गहो । 20
अनवज्जानि कम्मनि, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
२६७. “आरती^५ विरती^५ पापा, मज्जपाना च संयमो^६ ।
अप्पमादो च धम्मेषु, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
२६८. “गारवो च निवातो च, सन्तुट्ठि^७ च कतञ्जुता ।
कालेन धम्मस्सवनं^८, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥ 25

१. पीत्वा—सी०, रो० । २. महामङ्गलमुत्तं—रो० ।
३. पूजनीयानं—सी०, स्या०, रो० । ४. पतिरूपदेसवासो—स्या० ।
५-५. आरति विरती—सी०, रो० । ६. सञ्जामो—सी०, स्या०, रो० ।
७. सन्तुट्ठी—सी०, स्या०, रो० । ८. धम्मसवनं—सी०, रो० ।



२६९. “खन्ती च सोवचस्सता, समणानं च दस्सनं ।
कालेन धम्मसाकच्छा, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥”
२७०. “तपो च ब्रह्मचरियं” च, अरियसच्चान दस्सनं ।
निब्बानसच्छिकिरिया च, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
२७१. “फुट्ठस्स लोकधम्मेहि, चित्तं यस्स न कम्पति ।
असोकं विरजं खेमं, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
२७२. “एतादिसानि कत्वान, सब्बत्थमपराजिता ।
सब्वत्थ सोत्थि गच्छन्ति, तं तेसं मङ्गलमुत्तमं” ति ॥

५. सूचिलोमसुत्तं

- एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा गयायं विहरति टङ्कितमञ्चे
10 सूचिलोमस्स^२ यक्खस्स^२ भवने । तेन खो पन समयेन खरो च यक्खो सूचिलोमो
च यक्खो भगवतो अविदूरे अतिककमन्ति । अथ खो खरो यक्खो सूचिलोमं यक्खं
एतदवोच—“एसो समणो” ति ।

“नेसो समणो, समणको एसो । यावाहं^३ जानामि यदि वा सो^४ समणो,
यदि वा सो^४ समणको” ति ।

- 15 अथ खो सूचिलोमो यक्खो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा
भगवतो कायं उपनामेसि । अथ खो भगवा कायं अपनामेसि । अथ खो सूचिलोमो
यक्खो भगवन्तं एतदवोच—“भायसि मं, समणा” ति ?

“न ख्वाहं तं, आवुसो, भायामि; अपि च ते सम्पस्सो^५ पापको” ति ।

- 20 “पञ्चं तं, समण, पुच्छिस्सामि । सचे मे न व्याकरिस्ससि^६, चित्तं वा ते
खिपिस्सामि, हृदयं वा ते फालेस्सामि, पादेसु वा गहेत्वा पारगङ्गाय
खिपिस्सामी” ति ।

- “न ख्वाहं तं, आवुसो, पस्सामि सदेवके लोके समारके सब्बह्मके सस्समण-
ब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय यो मे चित्तं वा खिप्पेय्य हृदयं वा फालेय्य
पादेसु वा गहेत्वा पारगङ्गाय खिप्पेय्य; अपि च त्वं, आवुसो, पुच्छ यदाकह्वसी”
25 ति ।

१. ब्रह्मचरिया—सी०, रो० ।

२-२. सूचिलोमयक्खस्स—स्या० ।

३. याव—सी०, रो० ।

४. स्या० पोत्थके नत्थि ।

५. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

६. सप्पस्सो—म० ।

७. व्याकासि—स्या०;

व्याकरिस्ससि—सी०, रो० ।

अथ खो सूचिलोमो यक्खो भगवन्तं गाथाय अज्झभासि—

२७३. “रागो च दोसो च कुतोनिदाना, अरती रती लोमहंसो कुतोजा ।
कुतो समुट्ठाय मनोवितक्का, कुमारका धङ्कमिवोस्सजन्ति” ॥
२७४. “रागो च दोसो च इतोनिदाना, अरती रती लोमहंसो इतोजा ।
इतो समुट्ठाय मनोवितक्का, कुमारका धङ्कमिवोस्सजन्ति ॥ 5
२७५. “स्नेहजा अत्तसम्भूता, निग्रोधस्सेव खन्धजा ।
पुथू विसत्ता कामेसु, मालुवा व विततावने ॥
२७६. “ये नं पजानन्ति यतोनिदानं, ते नं विनोदेन्ति सुणोहि यक्ख^१ ।
ते^२ दुत्तरं^३ ओघमिमं तरन्ति, अतिण्णपुब्बं अपुनब्भवाया” ति ॥

६. धम्मचरियसुत्तं

२७७. धम्मचरियं ब्रह्मचरियं एतदाहु वसुत्तमं । 10
पव्वजितो पि चे होति, अगारा^३ अनगारियं ॥
२७८. सो चे मुखरजातिको, विहेसाभिरतो मगो^४ ।
जीवितं तस्स पापियो, रजं वड्ढेति अत्तनो ॥
२७९. कलहभिरतो भिक्खु, मोहधम्मेन आवृतो^५ ।
अक्खातं पि न जानाति, धम्मं बुद्धे न देसितं ॥ 15
२८०. विहेसं भावितत्तानं, अविज्जाय पुरक्खतो ।
सङ्किलेसं न जानाति, मग्गं निरयगामिनं ॥
२८१. विनिपातं समापन्नो, गव्भा गव्भं तमा तमं ।
स वे तादिसको भिक्खु, पेच्च दुक्खं निगच्छति ॥
२८२. गूयकूपो^६ यथा अस्स, सम्पुण्णो गणवस्सिको । 20
यो च एवरूपो अस्स, दुब्बिसोद्यो हि साङ्गणो^७ ॥
२८३. यं एवरूपं जानाथ, भिक्खवो गेहनिस्सितं ।
पापिच्छं पापसङ्कप्पं, पापआचारगोचरं ॥

१. यक्खा—सी० ।

३. अगारस्मा—सी०, स्या० ।

५. अवटो—सी० ।

७. सङ्गणो—स्या० ।

२-२. तथुत्तरं—स्या० ।

४. मिगो—स्या० ।

६. गूयकूपो—स्या० ।



२८४. सब्बे समग्गा हुत्वान, अभिनिब्बज्जियाथ^१ नं ।
कारण्डवं^२ निद्धमथ, कसम्बुं अपकस्सथ^३ ॥
२८५. ततो पलापे^४ वाहेथ, अस्समणे समणमानिने ।
निद्धमित्वान् पापिच्छे, पापआचारगोचरे ॥
२८६. सुद्धा सुद्धेहि संवासं, कप्पयव्हो पतिस्सता ।
ततो समग्गा निपका, दुक्खस्सन्तं करिस्सथा ति ॥

७. ब्राह्मणधम्मिकसुत्तं

- एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथ-
पिण्डिकस्स आरामे । अथ खो सम्बहुला कोसलका ब्राह्मणमहासाला जिण्णा
वुड्ढा महत्तला अद्धगता वयोअनुपपत्ता येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्क-
१० मित्वा भगवता सद्धि सम्मोदिंसु । सम्मोदनीयं कथं साराणीयं^५ वीतिसारेत्वा
एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते ब्राह्मणमहासाला^६ भगवन्तं
एतदवोचुं—“सन्दिस्सन्ति नु खो, भो गोतम, एतरहि ब्राह्मणा पोराणानं
ब्राह्मणानं ब्राह्मणधम्मे” ति ?

- “न खो, ब्राह्मणा, सन्दिस्सन्ति एतरहि ब्राह्मणा पोराणानं ब्राह्मणानं
१५ ब्राह्मणधम्मे” ति ।

“साधु नो भवं गोतमो पोराणानं ब्राह्मणानं ब्राह्मणधम्मं भासतु, सचे भोतो
गोतमस्स अगुरू” ति ।

“तेन हि, ब्राह्मणा, सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ, भासिस्सामी” ति ।
“एवं, भो” ति खो ते ब्राह्मणमहासाला भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच—

- २) २८७. “इसयो पुब्बका आसु, सञ्जातत्ता तपस्सिनो ।
पञ्च कामगुणे हित्वा, अत्तदत्थमचारिसुं^७ ॥
२८८. “न पसू ब्राह्मणानासुं, न हिरञ्जं न धानियं ।
सञ्जायधनधञ्जासुं, ब्रह्मं निधिमपालयुं ॥
२८९. “यं नेसं पकत्तं आसि द्वारभत्तं उपट्ठितं ।
२) सद्धापकत्तमेसानं, दातवे तदमञ्जिसुं ॥

१. अभिनिब्बज्जियाथ—सी०, रो०;
अभिनिब्बज्जियाथ—स्या० ।

४. पलाले—स्या० ।

६. ब्राह्मणमहासाळा—सी० ।

८. तेसं—रो० ।

२. करण्डं व—स्या० ।

३. अवकस्सथ—सी०, स्या० ।

५. साराणीयं—म० ।

७. वत्तदत्थमचारिसुं—स्या० ।

२९०. “नानारत्तेहि वत्थेहि, सयनेहावसथेहि च ।
फोता जनपदा रट्ठा, ते नमस्सिं सु ब्राह्मणे ॥
२९१. “अवज्झा ब्राह्मणा आसुं, अजेय्या धम्मरक्खिता ।
न ने^१ कोचि निवारेसि, कुलद्वारेसु सब्बसो ॥
२९२. “अट्ठचत्तालीसं^२ वस्सानि, (कोमार) ब्रह्मचरियं चरिं सु ते ।
विज्जाचरणपरियेद्धि, अचरं ब्राह्मणा पुरे ॥
२९३. “न ब्राह्मणा अज्जमगमुं, न पि भरियं किण्णिं सु ते ।
सम्पियेनेव संवासं, सज्जन्त्वा समरोचयुं ॥
२९४. “अज्जात्र तम्हा समया, उतुवेरमणिं पति ।
अन्तरा मेथुनं धम्मं, नास्सु गच्छन्ति ब्राह्मणा ॥
२९५. “ब्रह्मचरियं च सीलं च, अज्जवं मह्वं तपं ।
सोरच्चं अविहिंसं च, खन्ति चा पि अवण्णयुं ॥
२९६. “यो नेसं परमो आसि, ब्रह्मा दब्बहपरक्कमो ।
स वा पि मेथुनं धम्मं, सुपिनन्ते^३ पि^३ नागमा ॥
२९७. “तस्स वत्तमनुसिक्खन्ता, इधेके विज्जा जातिका^४ ।
ब्रह्मचरियं च सीलं च, खन्ति चा पि अवण्णयुं ॥
२९८. “तण्डुलं सयनं वत्थं, सप्पितेलं च याचिय ।
धम्मेन समोधानेत्वा, ततो यज्जमकप्पयुं ॥
२९९. “उपट्ठितस्मि यज्जास्मि, नास्तु गावो हंनिं सु ते ।
यथा माता पिता भ्राता, अज्जे वा पि च जातका ।
गावो नो परमा मित्ता, यामु जायन्ति ओसवा^५ ॥
३००. “अन्नदा बलदा चेता, वण्णदा सुखदा तथा ।
एतमत्थवसं^६ जत्वा, नास्सु गावो हंनिं सु ते ॥
३०१. “सुखमाला महाकाया, वण्णवन्तो यसस्सिनो ।
ब्राह्मणा सेहि धम्मेहि, किच्चाकिच्चेसु उस्सुका ।
याव लोके अवर्तिसु, सुखमेधित्थयं पजा ॥
३०२. “तेसं आसि विपल्लासो, दिस्वान अणुतो अणु ।
राजिनो च वियाकारं, नारियो^७ समलङ्कता ॥

१. ते—सी० ।

३-३. सुपिनन्तेन—स्या०, रो० ।

४. विज्जा जातिका—सी० ।

६. एतमत्थं वसं—सी० ।

२. अट्ठचत्तालीसं—सी०, रो०;

अट्ठचत्तालीसं—स्या० ।

५. ओसवा—स्या० ।

७. नारियो च—स्या०, रो० ।



३०३. "रथे चाजञ्जासंयुत्ते^१, सुकते चित्तसिब्बने^२ ।
निवसेने निवेसे च, विभत्ते भागसो मिते ॥
३०४. "गोमण्डलपरिव्यूव्हं^३ नारीवरगणायुतं^४ ।
उठारं मानुसं भोगं, अभिज्झार्थिसु ब्राह्मणा ॥
- ५ ३०५. "ते तत्थ मन्ते गन्थेत्वा, ओक्काकं तदुपागमुं ।
पहूतधनधञ्जोसि, यजस्सु बहु ते वित्तं ।
यजस्सु बहु ते धनं ॥
३०६. "ततो च राजा सञ्जात्तो, ब्राह्मणेहि रथेसभो ।
अस्समेधं पुरिसमेधं, सम्मापासं वाजपेय्यं^५ निरग्गळं^६ ।
१० एते यागे यजित्वान, ब्राह्मणानमदा धनं ॥
३०७. "गावो सयनं च वत्थं च, नारियो समलङ्कता ।
रथे चाजञ्जासंयुत्ते, सुकते चित्तसिब्बने ॥
३०८. "निवेसनानि रम्मानि, सुविभत्तानि भागसो^७ ।
नानाधञ्जास्स पूरेत्वा, ब्राह्मणानमदा धनं ॥
- १५ ३०९. "ते च तत्थ धनं लद्धा, सन्निधिं समरोचयुं ।
तेसं इच्छावतिण्णानं, भिय्यो तण्हा पवड्ढेथ ।
ते तत्थ मन्ते गन्थेत्वा, ओक्काकं पुनमुपागमुं^८ ॥
३१०. "यथा आपो च पठवी^९ च,^{१०} हिरञ्जं धनधानियं ।
एवं गावो मनुस्सानं, परिक्खारो सो हि पाणिनं ।
२० यजस्सु बहु ते वित्तं, यजस्सु बहु ते धनं ॥
३११. "ततो च राजा सञ्जात्तो, ब्राह्मणेहि रथेसभो ।
नेका^{११} सतसहस्रियो, गावो यञ्जो अघातयि^{१२} ॥
३१२. "न पादा न विसाणेन, नास्सु हिंसन्ति केनचि ।
गावो एव्वकसमाना, सोरता कुम्भदूहना ।
२५ ता विसाणे गहेत्वान, राजा सत्थेन घातयि ॥

१. वाजञ्जासंयुत्ते—सी० ।

२. चित्रसिब्बने—स्या० ।

३. गोमण्डलपरिव्यूव्हं—सी०, रो० ।

४. नारिवरगणायुतं—स्या० ।

० परिव्यूव्हं—स्या० ।

५. वाजपेय्यं—रो० ।

६. विरगलं—सी० ।

७. सब्वसो—स्या० ।

८. पुनुपागमुं—सी० ।

९. पथवी—म० ।

१०. सी० पोत्थके नत्थि ।

११. अनेका—सी० ।

१२. आघातयो—सी० ।

३१३. “ततो देवा पितरो च, इन्दो असुररक्खसा ।
अधम्मो इति पक्कन्दुं, यं सत्थं निपती गवे ॥
३१४. “तयो रोगा पुरे आमुं, इच्छा अनसनं जरा ।
पसूनं च समारम्भा, अट्टानवुतिमागमुं ॥
३१५. “एसो अधम्मो दण्डानं, ओक्कन्तो पुराणो^१ अहु ।
अदूसिकायो हज्जन्ति, धम्मा धंसन्ति^२ याजका ॥
३१६. “एवमेसो अणुधम्मो, पोराणो विज्जु गरहितो ।
यत्थ एदिसकं पस्सति, याजकं^३ गरहती जनो ॥
३१७. “एवं धम्मे वियापन्ने, विभिन्ना सुद्वेस्सिका ।
पुथू विभिन्ना खत्तिया, पत्ति भरियावमज्जथ ॥
३१८. “खत्तिया ब्रह्मबन्धू च, ये चज्जे गोत्तरक्खिता ।
जातिवादं निरंक्त्वा, कामानं वसयन्वगुं^४” ति ॥

एवं वृत्ते, ते ब्राह्मणमहासाला भगवन्तं एतदवोचुं—“अभिकन्तं, भो गोतम....पे०....उपासके नो भवं गोतमो धारेतु अज्जतगगे पाणुपेते सरणं गते” ति ।

८. नावासुत्तं

३१९. यस्मा हि धम्मं पुरिसो विजज्जा, इन्दं नं देवता पूजयेय्य ।
सो पूजितो तस्मिं^१ पसन्नचित्तो, बहुस्सुतो पातुकरोति धम्मं ॥
३२०. तदट्टिकत्वान निसम्म धीरो, धम्मानुधम्मं पटिपज्जमानो ।
विज्जू विभावी निपुणो च होति, यो तादिसं भजति अप्पमत्तो ॥
३२१. खुद्दं च बालं उपसेवमानो, अनागतत्थं च उसूयकं^२ च ।
इधेव धम्मं अविभावयित्वा, अवितिण्णकङ्खो मरणं उपेति ॥
३२२. यथा नरो आपगमोतरित्वा, महोदकं^३ सलिलं सोषसोतं ।
सो वुग्गमानो अनुसोतगामी, किं सो परे सक्खति तारयेतं ॥
३२३. तथेव धम्मं अविभावयित्वा, बहुस्सुतानं अनिसामयत्थं ।
सयं अजानं अवितिण्णकङ्खो, किं सो परे सक्खति निज्झपेतुं ॥

१. पुराणो—स्या० ।

२. धंसन्ति—सी०, रो० ।

३. यजकं—स्या० ।

४. वसमुपागमुं—स्या०, रो० ।

५. तस्मिं—सी०, स्या०, रो० ।

६. उयुयकं—स्या० ।

७. महोदिकं—सी०, रो० ।

६२४. यथा पि नावं दब्धमारुहिस्वा, पियेन^१ रित्तेन समङ्गिभूतो ।
सो तारये तत्थ बहू पि अञ्जो, तत्रुपयञ्जो^२ कुसलो मुतीमा^३ ॥
३२५. एवं पि यो वेदगु भावितत्तो, बहुस्सुतो होति अवेधधम्मो ।
सो खो परें निज्झपये पजानं, सोतावधानूपनिसूपपन्ने^४ ॥
३२६. तस्मा ह्वे सप्पुरिसं भजेय, मेधाविनञ्चेव बहुस्सुतं च ।
अञ्जाय अत्थं पटिपज्जमानो, विञ्जातधम्मो स^५ सुखं लभेथा ति ॥

९ किंसीलसुत्तं

३२७. “किंसीलो किंसमाचारो, कानि कम्मानि ब्रूह्यं ।
नरो सम्मा निविट्ठस्स, उत्तमत्थे च पापुणे” ॥
३२८. “वुड्ढापचायी^६ अनुसुयको^७ सिया,
कालञ्जो^८ चस्स गरूनं^९ दस्सनाय ।
धम्मि कथं एरयितं खणञ्जो, सुण्येय सक्कच्च सुभासितानि ॥
३२९. “कालेन गच्छे गरूनं सकासं, थम्भं निरंक्त्वा निवातवुत्ति ।
अत्थं धम्मं संयमं^{१०} ब्रह्मचरियं, अनुस्सरे चेव समाचरे च ॥
३३०. “धम्मरामो धम्मरतो, धम्मो ठितो धम्मविनिच्छयञ्जो ।
नेवाचरे धम्मसन्दोसवादं, तच्छेहि नीयेथ सुभासितेहि ॥
३३१. “हस्सं^{११} जप्पं परिदेवं पदोसं, मायाकतं कुहनं^{१२} गिद्धिमानं ।
सारम्भं^{१३} कक्कसं कसावं च^{१४} मुच्छं, हित्वा चरे वीतमदो ठितत्तो ॥
३३२. “विञ्जातसारानि सुभासितानि, सुतं च विञ्जातसमाधिसारं^{१५} ।
न तस्स पञ्जा च सुतं च वड्ढति, यो साहसो होति नरो पमत्तो ॥
३३३. “धम्मो च ये अरियपवेदिते^{१६} रता,
अनुत्तरा ते वचसा मनसा कम्मुना^{१७} च ।

१. फियेन—म० ।

२. तत्रूपयञ्जो—सी० ।

३. मतिमा—स्या० ।

४. सोतावधानोपनिसूपपन्ने—स्या० ।

५. सो—सी०, रो० ।

६-६. वुड्ढापचायी अनुसुयको—सी०, रो०;

७. कालञ्जो—स्या०, रो० ।

० अनुसुयको—स्या० ।

८. गरूनं—स्या० ।

९. सञ्जमं—सी०, रो० ।

१०. हस्सं च—स्या० ।

११. कूहनं—स्या० ।

१२-१२. सारम्भकक्कसकसाव—स्या०, रो० ।

१३. विञ्जातं समाधिसारं—रो० ।

१४. अरियपवेदिते—स्या० ।

१५. कम्मुना—सी०, रो० ।

ते सन्तिसोरच्चसमाधिसण्ठिता,
 सुतस्स पञ्जाय च सारमज्झमू” ति ॥

१०. उट्टानमुत्तं

३३४. उट्टहथ निसीदथ, को अत्थो सुपितेन वो ।
आतुरानञ्चिह का निद्दा, सल्लविद्धान रूपतं ॥
३३५. उट्टहथ निसीदथ, दब्बहं सिकखथ सन्तिया । 5
मा वो पमत्ते विञ्जाय, मच्चुराजा अमोहयित्थ वसानुगे ॥
३३६. याय देवा मनुस्सा च, सिता तिट्ठन्ति अत्थिका ।
तरथेतं विसत्तिकं, खणो वो^१ मा उपच्चगा ।
खणातीता हि सोचन्ति, निरयम्हि समप्पिता ॥
३३७. पमादो रजो पमादो,^२ पमादानुपतितो रजो । 10
अप्पमादेन विञ्जाय, अब्बहे^३ सल्लमत्तनो ति ॥

११. राहुलमुत्तं

३३८. “कच्चि अभिण्हसंवासा, नावजानासि पण्डितं ।
उक्काधारो^४ मनुस्सानं, कच्चि अपचितो तया” ॥
३३९. “नाहं अभिण्हसंवासा, अवजानामि पण्डितं ।
उक्काधारो^४ मनुस्सानं, निच्चं अपचितो मया” ॥ 15
३४०. “पञ्च कामगुणे हित्वा, पियरूपे मनोरमे ।
सद्दाय घरा निक्खम्म, दुक्खस्सन्तकरो भव ॥
३४१. “मित्ते भजस्सु कल्याणे, पन्तं च सयनासनं ।
विवित्तं अप्पनिग्घोसं, मत्तञ्ज्जू होहि भोजने ॥
३४२. “चीवरे पिण्डपाते च, पच्चये सयनासने । 20
एतेसु तण्हं^५ माकासि, मा लोकं पुनरागमि ॥
३४३. “संवुतो पातिमोक्खास्मि, इन्द्रियेसु च पञ्चसु ।
सति कायगता त्यत्थु, निब्बिदाबहुलो भव ।:

१. वे—रो० ।

२. पमादा—स्या०, रो० ।

३. अब्बूब्बहे—स्या० ।

४-४. ओक्काधारो—स्या० ।

५. तण्ह—स्या० ।

३४४. “निमित्तं परिवर्ज्येहि, सुभं रागूपसञ्चितं ।
असुभाय चित्तं भावेहि, एकगं सुसमाहितं ॥
३४५. “अनिमित्तं च भावेहि, मानानुसयमुज्जह ।
ततो मानाभिसमया, उपसन्तो चरिस्सती” ति ॥

5 इत्थं सुदं भगवा आयस्मन्तं राहुलं इमाहि गाथाहि अभिण्हं ओवदती ति ।

१२. निग्रोधकप्पसुत्तं^१

एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा आगच्छविं विहरति अग्गाव्ठवे चेतिथे ।
तेन खो पन समयेन आयस्मतो वज्जीसस्स उपज्झायो निग्रोधकप्पो नाम थेरो
अग्गाव्ठवे चेतिथे अचिरपरिनिब्बुतो होति । अथ खो आयस्मतो वज्जीसस्स
रहोगतस्स पटिसल्लीनस्स एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि—“परिनिब्बुतो नु
10 खो मे उपज्झायो उदाहु नो परिनिब्बुतो” ति ? अथ खो आयस्मा वज्जीसो
सायण्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा
भगवन्तं अनिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा वज्जीसो
भगवन्तं एतदवोच — “इध मय्हं, भन्ते, रहोगतस्स पटिसल्लीनस्स एवं चेतसो
परिवितक्को उदपादि—‘परिनिब्बुतो नु खो मे उपज्झायो, उदाहु नो परि-
15 निब्बुतो’ ” ति । अथ खो आयस्मा वज्जीसो उट्ठायासना एकसं चीवरं कत्वा येन
भगवा तेनञ्जलिं पणामेत्वा भगवन्तं गाथाय अज्झभासि—

३४६. “पुच्छामि सत्थारमनोनपञ्चां,
दिट्ठेव धम्मे यो विचिकिच्छानं छेत्ता ।
अग्गाव्ठवे कालमकासि भिक्खु,
20 ज्ञातो यसस्सो अभिनिब्बुतत्तो ॥
३४७. “निग्रोधकप्पो इति तस्स नामं,
तया कतं भगवा ब्राह्मणस्स ।
सो तं नमस्सं अचरि^२ मुत्थपेक्खो^३,
आरद्धविरियो दब्बहधम्मदस्सी ॥
- 25 ३४८. “तं सावकं सकय^४ मयं पि सब्बे,
अञ्जातुमिच्छाम समन्तचक्खु ।
समवट्ठिता नो सवनाय सोता,
तुवं नो सत्था त्वमनुत्तरोसि ॥

१. वज्जीससुत्तं—सी०, स्या०, रो० ।

२. मुत्थपेक्खो—सी०, रो० ।

३. अचरि—स्या०; अचरी—सी० ।

४. सकक—सी०, स्या०, रो० ।

३४९. "छिन्देन नो विचिकिच्छं ब्रूहि मेतं,
परिनिब्बुतं वेदय भूरिपञ्च ।
मज्झेव^१ नो भास समन्तचक्खु,
सक्को व देवान^२ सहस्सनेत्तो ॥
३५०. "ये केचि गन्था इध मोहमग्गा,
अञ्जाणपक्खा विचिकिच्छठाना ।
तथागतं पत्वा न ते भवन्ति,
चक्खुं हि एतं परमं नरानं ॥
३५१. "नो चे हि जातु पुरिसो किलेसे,
वातो यथा अब्भघनं विहाने ।
तमोवस्स निवुतो सब्बलोको,
न जोतिमन्तो पि नरा तपेय्युं ॥
३५२. "धीरा च पज्जोतकरा भवन्ति,
तं तं अहं वीर^३ तथेव मज्जे ।
विपस्सितं जानमुपागमुम्हा^४,
परिसासु नो आविकरोहि कप्पं ॥
३५३. "खिप्पं गिरं एरय वग्गु वग्गु,
हंसो^५ व पग्गय्ह सणिकं^६ निकूज^७ ।
बिन्दुस्सरेन सुविकप्पितेन^८,
सब्बेव ते उज्जुगता सुणोम ॥
३५४. "पहीनजातिमरणं असेसं,
निग्गय्ह धोनं^९ वदेस्सासि धम्मं ।
न कामकारो हि पुथुज्जनानं,
सङ्खेय्यकारो च तथागतानं ॥
३५५. "सम्पन्नवेय्याकरणं तवेदं^{१०},
समुज्जुपञ्जास्स^{१०} समुग्गहीतं ।
अयमज्जली पच्छिमो सुप्पणामितो,
मा मोहयी जानमनोमपञ्च ॥

१. मज्जे च—स्या० ।

२. देवानं—सी०, स्या०, रो० ।

३. वीर—सी०, स्या०, रो० ।

४. जानमुपागमुम्हा—सी०; जानमुपागमुम्हा—स्या०, रो० ।

५. हंसा—स्या०, रो० ।

६. सणिकं—स्या०; सणि ०—रो० ।

७. निकूज—स्या०; सणि ०—रो० ।

८. सुविकप्पितेन—सी० ।

९. धोनं—सी० ।

१०. त्वयिदं—स्या० ।

१०. समुज्जुपञ्जास्स—स्या० ।

३५६. “परोवरं अरियधम्मं विदित्वा,
मा मोहयी जानमनोमवीर^१ ।
वारि यथा घम्मनि घम्मतत्तो,
वाचाभिकङ्खामि सुतं^२ पवस्स^३ ॥
- 5 ३५७. “यदत्थिकं^४ ब्रह्मचरियं अचरी^५,
कप्पायनो कच्चिस्स^६ तं अमोघं ।
निब्बायि सो आदु सउपादिसेसो,
यथा विमुत्तो अहु तं सुणोम^७” ॥
- 10 ३५८. “अच्छेच्छि तण्हं इध नामरूपे, (इति भगवा)
कण्हस्स सोतं दीघरत्तानुसयितं ।
अतारि जातिं^८ मरणं असेसं,
इच्चब्रवी भगवा पञ्चसेट्ठो ॥
३५९. “एस सुत्वा पसीदामि, वचो ते इसिसत्तम ।
अमोघं किर मे पुट्ठं, न मं वञ्चेसि ब्राह्मणो ॥
- 15 ३६०. “यथावादी तथाकारी, अहु बुद्धस्स सावको ।
अच्छिद्धा^९ मच्चुनो जालं, ततं^{१०} मायाविनो दब्ब्हं ॥
३६१. “अद्दा^{११} भगवा आदिं, उपादानस्स कप्पियो ।
अच्चगा वत कप्पायनो, मच्चुधेय्यं सुदुत्तरं” ति ॥

१३. सम्मापरिब्बाजनीयसुत्तं??

- 20 ३६२. “पुच्छामि मुनिं पहूतपञ्जं,
तिण्णं पारङ्गतं^{१२} परिनिब्बुतं ठितत्तं ।
निक्खम्म घरा पनुज्ज कामे,
कथं भिक्खु सम्मा सो लोके परिब्बजेय्य” ॥

- | | |
|-----------------------------|------------------------------|
| १. मनोमविरिय—सी०, रो० । | २-२. सुतस्सवस्स—स्या०, रो० । |
| ३. यदत्थियं—रो० । | ४. अचारि—सी०, स्या०, रो० । |
| ५. किच्चिस्स—स्या० । | ६. सुणाम—रो० । |
| ७. जाति—सी०, रो० । | ८. अच्छिद्धा—सी० । |
| ९. तं तं—स्या० । | १०. अद्दा—सी०, स्या०, रो० । |
| ११. सम्मापरिब्बाजनीयसुत्तं— | १२. पारगतं—सी०, स्या०, रो० । |
| सी०, स्या०, रो० । | |

३६३. "यस्स मङ्गला समूहता, (इति भगवा)
उप्पाता^१ सुपिना च लक्खणा च ।
सो^२ मङ्गलदोसविप्पहीनो,
सम्मा सो लोके परिब्बजेय्य ॥
३६४. "रागं विनयेथ मानुसेसु,
दिब्बेसु कामेसु चा पि भिक्खु ।
अतिककम्म भवं समेच्च धम्मं,
सम्मा सो लोके परिब्बजेय्य ॥
३६५. "विपिट्टिकत्वान^३ पेसुणानि,
कोधं कदरीयं जहेय्य भिक्खु ।
अनुरोधविरोधविप्पहीनो,
सम्मा सो लोके परिब्बजेय्य ॥
३६६. "हित्वा^४ पियं च अप्पियं च,
अनुपादाय अनिस्सितो कुहिच्च ।
संयोजनियेहि विप्पमुत्तो,
सम्मा सो लोके परिब्बजेय्य ॥
३६७. "न सो उपधीसु सारमेति,
आदानेसु विनेय्य छन्दरागं ।
सो अनिस्सितो अनञ्जनेय्यो,
सम्मा सो लोके परिब्बजेय्य ॥
३६८. "वचसा मनसा च कम्मुता च,
अविहद्धो सम्मा विदित्वा^५ धम्मं ।
निब्बानपदाभिपत्थयानो,
सम्मा सो लोके परिब्बजेय्य ॥
३६९. "यो वन्दति मं ति नुण्णमेय्य,
अक्कुट्ठो पि न सन्धिथेय्य भिक्खु ।
लद्धा परभोजनं न मज्जे,
सम्मा सो लोके परिब्बजेय्य ॥
३७०. "लोभं च भवं च विप्पहाय,
विरतो खेदनबन्धना^६ च^७ भिक्खु ।

5

10

15

20

25

30

१. उप्पादा—सी०, रो० । २. स—सी०, स्या०, रो० ।
३. विपिट्टिकत्वा—सी०, स्या०, रो० । ४. हित्वा—सी० ।
५. विदित्वा—सी० । ६-६. खेदनबन्धनतो—सी०, स्या०, रो० ।

- सो तिण्णकथङ्कथो विसल्लो,
सम्मा सो लोके परिब्बजेय्य ॥
३७१. "सारुप्पं अत्तनो विदित्वा,
नो^१ च भिक्खु हिंसेय्य^२ कच्चि लोके ।
५ यथातथियं^३ विदित्वा धम्मं,
सम्मा सो लोके परिब्बजेय्य ॥
३७२. "यस्सानुसया न सन्ति केचि,
मूला च^४ अकुसला समूहतासे ।
सो निरासो^५ अनासिसानो^६,
१० सम्मा सो लोके परिब्बजेय्य ॥
३७३. "आसवखीणो पहीनमानो,
सब्बं रागपथं उपातिवत्तो ।
दन्तो परिनिब्बुतो ठित्तो,
सम्मा सो लोके परिब्बजेय्य ॥
३७४. "सद्धो सुतवा नियामदस्सी,
वग्गगतेसु न वग्गसारि^७ धीरो ।
लोभं दोसं विनेय्य पटिघं,
१५ सम्मा सो लोके परिब्बजेय्य ॥
३७५. "संसुद्धजिनो विवट्छदो^८,
२० धम्मेसु वसी पारगू अनेजो ।
सङ्खारनिरोधञ्जाणकुसलो,
सम्मा सो लोके परिब्बजेय्य" ॥
३७६. "अतीतेसु अनागतेसु चा पि,
कप्पातीतो अतिच्चसुद्धिपञ्जो ।
२५ सब्बायतनेहि विप्पमुत्तो,
सम्मा सो लोके परिब्बजेय्य ॥
३७७. "अञ्जाय पदं समेच्च धम्मं,
विवटं दिस्वान पहानमासवानं ।

१. न—सी०, स्या०, रो० ।

३. ० तथं—स्या० ।

५. निरासयो—सी०; निराससो—
स्या०, रो० ।

७. वग्गसारी—सी०, स्या० ।

२. भिंसेय्य—सी० ।

४. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

६. अनासयानो—सी०; अनाससानो—
स्या०, रो० ।८. विवट्छदो—सी०; विवट्छदो—रो०;
विवट्छदो—स्या० ।

सब्बुपधीनं^१ परिक्खयानो,
सम्मा सो लोके परिब्बजेय्य” ॥

३७८. “अद्धा हि भगवा तथेव एतं,
यो सो एवंविहारी दन्तो भिक्खु ।
सब्बसंयोजनयोगवीतिवत्तो^२,
सम्मा सो लोके परिब्बजेय्या” ति ॥

5

१४. धम्मिकसुत्तं

एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथ-
पिण्डकस्स आरामे । अथ खो धम्मिको उपासको पञ्चहि उपासकसतेहि सद्धि
येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं
निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो धम्मिको उपासको भगवन्तं गाथाहि अज्झ- 10
भासि—

३७९. “पुच्छामि तं गोतम भूरिपञ्ज,
कथङ्करो सावको साधु होति ।
यो वा अगारा अनगारमेति^३,
अगारिनो वा पनुपासकासे ॥ 15
३८०. “तुवञ्चिह लोकस्स सदेवकस्स,
गतिं पजानासि परायणं च ।
न चत्थि^४ तुल्यो निपुणत्थदस्सी,
तुवञ्चिह बुद्धं पवरं वदन्ति ॥
३८१. “सब्बं तुवं ज्ञाणमवेच्च धम्मं । 20
पकासेसि सत्ते अनुकम्पमानो ।
विवट्टच्छदोसि समन्तचक्खु,
विरोचसि विमलो सब्बलोके ॥
३८२. “आगञ्छि” ते सन्तिके नागराजा,
एरावणो नाम जिनो ति सुत्वा । 25

१. सब्बुपधीनं—सी०, स्या०, रो० ।

२. अनगारिमेति - सी० ।

४. तत्थि—स्या०, रो० ।

५. अगच्छि—स्या०, रो० ।

२. सब्बसंयोजनिये च वीतिवत्तो—

सी०, रो०; सब्बसंयोजनियेवीतिवत्तो

—स्या० ।



सो पि तया मन्तयित्वाज्जगमा,
साधू ति सुत्वान पतीतरूपो ॥

३८३. "राजा पि तं वेस्सवणो कुवेरो,
उपेति धम्मं परिपुच्छमानो ।
तस्सा पि त्वं पुच्छितो ब्रूसि^१ धीर^१,
सो चा पि सुत्वान पतीतरूपो ॥

३८४. "ये केचिमे तित्थिया वादसीला,
आजीवका^२ वा यदि वा निगण्ठा^३ ।
पञ्चाय तं नातितरन्ति सब्बे,
ठितो वजन्तं विय सीघगामि ॥

३८५. "ये केचिमे ब्राह्मणा वादसीला,
बुद्धा^४ चा^४ पि ब्राह्मणा सन्ति केचि ।
सब्बे तयि^५ अत्थबद्धा भवन्ति,
ये चा^६ पि अञ्जो^६ वादिनो मञ्जामाना ॥

३८६. "अयञ्छि धम्मो निपुणो सुखो च^७,
योयं तया भगवा सुप्पवृत्तो ।
तमेव सब्बे^८ पि सुस्सुमाना^९,
तं^{१०} नो वद पुच्छितो बुद्धसेट्ठ ॥

३८७. "सब्बे पि मे^{११} भिक्खवो सन्निसिन्ना,
उपासका चा पि तथैव^{१२} सोतुं ।
सुणन्तु धम्मं विमलेनानुबुद्धं,
सुभासितं वासवस्सेव देवा" ॥

३८८. "सुणाथ मे भिक्खवो सावयामि वो,
धम्मं धुतं तं च चराथ^{१३} सब्बे ।
इरियापथं पव्वजितानुलोमिकं,
सेवेथ नं अत्थदसो^{१४} मुतीमा^{१४} ॥

१-१. ब्रवीसि—स्या० ।

२. आजीविका—सी०, रो० ।

३. निगन्था—स्या० ।

४-४. बुद्धा वा—स्या० ।

५. तयी—सी०, स्या०, रो० ।

६. वा—रो० ।

७. चञ्जो—सी०; चञ्जो—रो० ।

८. व—सी० ।

९-९. सुस्सुमाना—सी०; मयं सुस्सुमाना—स्या० । १०. त्वं—रो० ।

११. सब्बेचिमे—रो० ।

१२. तत्थेव—स्या० ।

१३. घराथ—सी०, रो० ।

१४-१४. अत्थदस्सी मुतीमा—सी०; अत्थदस्सी
मतिमा—स्या०; अत्थदस्सी मुतीमा—रो० ।

३८९. “नो^१ वे विकाले विचरेय्य भिक्खु,
गामे^२ च पिण्डाय चरेय्य काले ।
अकालचारिं हि सज्जन्ति सज्जा,
तस्मा विकाले न चरन्ति बुद्धा ॥
३९०. “रूपा च सद्दा च रसा च गन्धा,
फस्सा च ये सम्मदयन्ति सत्ते ।
एतेसु धम्मेषु विनेय्य छन्दं
कालेन सो पविसे पातरासं ॥
३९१. “पिण्डं च भिक्खु समयेन लद्धा,
एको पटिक्कम्म रहो निसोदे ।
अज्झत्तचिन्ती न मनो बहिद्धा,
निच्छारये सज्जहित्तभावो^३ ॥
३९२. “सचे पि सो सल्लपे सावकेन,
अज्जेन वा केनचि भिक्खुना वा ।
धम्मं पणीतं तमुदाहरेय्य,
न पेमुणं नो पि परूपवादं ॥
३९३. “वादञ्चिह एके पटिसेनियन्ति,
न ते पसंसाम परित्तपज्जे ।
ततो ततो नेव सज्जन्ति सज्जा,
चित्तञ्चिह ते तत्थ गमेन्ति दूरे ॥
३९४. “पिण्डं विहारं सयनासनं च,
आपं च सञ्चाटिरजूपवाहनं ।
सुत्वान धम्मं सुगतेन देसितं,
सङ्घाय सेवे वरपज्जसावको ॥
३९५. “तस्मा हि पिण्डे सयनासने च,
आपे च सञ्चाटिरजूपवाहने ।
एतेसु धम्मेषु अनूपलित्तो,
भिक्खु यथा पोक्खरे वारिबिन्दु ॥
३९६. “गहट्ठवत्तं पन वो वदामि,
यथाकरो सावको साधु होति ।

5

10

15

20

25

30



न हेस^१ लब्धा सपरिगहेन,
फस्सेतु^२ यो केवलो भिक्खुधम्मो ॥

३९७. “पाणं न हने^३ न च घातयेय्य,
न चानुजञ्जा हनतं परेसं ।

५ सव्वेसु भूतेसु निधाय दण्डं,
ये थावरा ये च तसन्ति^४ लोके ॥

३९८. “ततो अदिन्नं परिवज्जयेय्य,
किञ्चि क्वचि सावको बुज्झमानो ।

१० न हारये हरतं नानुजञ्जा,
सव्वं अदिन्नं परिवज्जयेय्य ॥

३९९. “अब्रह्मचरियं परिवज्जयेय्य,
अङ्गारकासुं जलितं व विञ्जू ।

असम्भुणन्तो पन ब्रह्मचरियं,
परस्स दारं न अतिकमेय्य ॥

१५ ४००. “समगगतो वा परिसगगतो वा,
एकस्स वेको^५ न मुसा भणेय्य ।

न भाणये भणतं नानुजञ्जा,
सव्वं अभूतं परिवज्जयेय्य ॥

४०१. “मज्जं च पानं न समाचरेय्य,
धम्मं इमं^६ रोचये यो गहट्ठो ।

२० न पायये पिवतं^७ नानुजञ्जा,
उम्मादनन्तं इति नं विदित्वा ॥

४०२. “मदा हि पापानि करोन्ति बाला,
कारेन्ति^८ चञ्जे पि जने पमत्ते ।

२५ एतं अपुञ्जायतनं विवज्जये,
उम्मादनं मोहनं बालकन्तं ॥

४०३. “पाणं न हने न चादिन्नमादिये,
मुसा न भासे न च मज्जपो सिया ।

१. हेसो—सी०, रो० ।

२. फस्सेतु—स्या०, रो० ।

३. हाने—सी० ।

४. तसा सन्ति—म० ।

५. वेको—सी०, स्या०, रो० ।

६. इदं—स्या० ।

७. पिवतं—सी०; पिवितं—स्या०;

८. करोन्ति—सी०, रो० ।

पिपतं—रो० ।

अब्रह्मचरिया विरमेय्य मेथुना,
रत्ति न भुञ्जेय्य विकालभोजनं ॥

४०४. "मालं न धारे न च गन्धमाचरे,
मञ्चे छमायं व सयेथ सन्थते ।
एतं हि अट्ठङ्गिकमाहुपोसथं,
बुद्धेन दुक्खन्तगुणा पकासितं ॥

5

४०५. "ततो च पक्खस्सुपवस्सुपोसथं,
चातुर्दसि पञ्चदसि च अट्ठमि ।
पाटिहारियपक्खं^१ च पसन्नमानसो,
अट्ठङ्गुपेतं सुसमत्तरूपं ॥

10

४०६. "ततो च पातो उपवुत्थुपोसथो^२,
अन्नेन पानेन च भिक्खुसङ्घं ।
पसन्नचित्तो अनुमोदमानो,
यथारहं संविभजेथ विञ्जू ॥

४०७. "धम्ममे मातापितरो भरेय्य,
पयोजये धम्मिकं सो वणिज्जं ।
एतं गिही वत्तयमप्पमतो,
सयम्पभे नाम उपेति देवे" ति ॥

15

चूठवग्गो दुतियो ।

तस्सुद्धानं

रतनामगन्धो हिरि च, मङ्गलं सूचिलोमेन ।
धम्मचरियं च ब्राह्मणो, नावा किंसीलमुद्धानं ॥
राहुलो पन कप्पो च, परिब्बाजनियं तथा ।
धम्मिकं च विदुनो आहु, चूठवग्गं ति चुद्दसा ति ॥

20

—०—

१. पाटिहारिकपक्खं—स्या० ;

पाटिहारिकपक्खं—रो० ।

२. उपवुद्दु पोसथो—स्या० ।

